

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
ORTAÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HZ. PEYGAMBER'İN MEKKE DEVRİNDE
KARŞILAŞTIĞI SIKINTILAR

DİLEK ÇELENK
2501120637

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

İSTANBUL, 2017

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : DİLEK ÇELENK Numarası : 2501120637
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : ORTAÇAĞ TARİHİ Danışmanı : PROF.DR.ABDÜLKERİM ÖZAYDIN
Tez Savunma Tarihi : 13.12.2017 Saati : 14:00
Tez Başlığı : "Hz.Peygamber'in Mekke Devrinde Karşılaştığı Sıkıntılar"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / **GYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR.ABDÜLKERİM ÖZAYDIN		Kabul
2-PROF.DR.MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞÇI		Kabul
3-PROF.DR.ABDULLAH KIZILCIK		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR.MUHARREM KESİK		
2-PROF.DR.FAHAMEDDİN BAŞAR		

ÖZ

HZ. PEYGAMBER'İN MEKKE DEVRİNDE KARŞILAŞTIĞI SIKINTILAR DİLEK ÇELENK

Hız. Peygamber, açıktan tebliğ emri geldikten sonra kendisine iman edenlerle beraber Mekke'de çeşitli eziyet ve işkencelere maruz kaldı. Hız. Peygamber davet metodunda kullandığı her türlü güzel yonteme rağmen Mekkeli müşrikler dini, siyasi, iktisadi ve kültürel sebeplerleona ve tebliğ ettiği dine karşı çıktılar. Onların İslâm'ın yayılmasını engellemek için kullandığı her yonteme karşı Hız. Peygamber de davasını tebliğ edebilmek için yeni yontemler geliştirdi. Müşrikler özellikle putların fayda veya zarar vermeyen, bir işe yaramayan, hiçbir değeri olmayan şeyler olduğunu bildiren ayetlerden çok rahatsız oldular. O günden itibaren Hız. Muhammed'e cephe alan müşrikler önce Ebû Tâlib'e, sonra Hız. Peygamber'in kendine bazı teklifler sunarak İslâmiyet'in tebliğine mani olmak istediler. İstedikleri sonuca ulaşamayınca tehdide başvurdular. Buradan da bekleediklerini bulamayınca Mekke'nin dışında (Yesrib'e bilgi amaçlı elçiler göndererek) arayışa başladılar. Umduklarını elde edemeyince yoğun olarak şiddete başvurdular. Kimsesiz, zayıf müslümanlara işkence etmeye başladılar. Yâsir ailesini şehid ettiler. Mekkeli asil müslümanlar kendi ailelerinin şerrinden korunmak için Habeşistan'a hicret ettiler, Hız. Peygamber de hicret edemeyen müslümanlarla beraber Dârulerkam'da gizli olarak tebliğe devam etti. Hız. Hamza ve Hız. Ömer'in İslâm'a girişi ile müslümanlar güçlenip Kâbe'nin yanında açıktan namazlarını kılmaya başlayınca müşrikler yeni yontem olarak boykot uyguladılar. Benî Hâşim üç yıl boyunca açlıkla beraber sayılamayacak sıkıntılar çekti. Üç yıl sonra Allah'ın yardımıyla boykot bitti ama çok zayıflayan yaşlılık ve üzüntülerle hastalanan Ebû Tâlib ve Hız. Hatice arka arkaya vefat ettiler. Hız. Peygamber Mekke'de hac mevsiminde Kâbe'yi ziyarete gelecek kabilelere İslâm'ı anlatabilmek ve himaye bulabilmek için Tâif'e gitti. Tâifliler işkence ve eziyette Mekkeli müşrikleri geri bıraktılar. Yıllardır karşılaştığı sıkıntılardan ve Tâif'te karşılaştığı muameleden oldukça rahatsız olan Hız. Peygamber İsrâ ve mi'rac olarak bilinen İlâhî bir mükâfata nail oldu. Tarihte Akabe Biatları olarak

bilinen bu görüşmeler hicretle sonuçlandı ve Yesrib'i Medine yaptı. Bu olay ile Mekke Devri bitmiş ve Medine Devri başlamış oldu. Tezde Hz. Peygamber'in bu süreç boyunca karşılaştığı sıkıntılar ve bu sıkıntıları en az zararla atlatabilmek için başvurduğu yöntemler ele alınmıştır. Başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere birinci elden kaynaklara dayalı olarak incelenmiştir. Bu yöntemlerin en başında Allah'ın Peygamberi'ni yönlendirmesi, alması gereken tavrı ayetleriyle göstermesi geliyor. Bu sebeple araştırma boyunca çok sayıda ayete başvuruldu. Siyer ve Megâzî kaynakları ile umumî tarih ve hadis kitaplarındaki rivayetler dikkatle değerlendirildi.

Anahtar Kelimeler: Hz. Peygamber, Müşrikler, Eziyet, Boykot, Habeşistan, İsrâ ve Mi'rac, Akabe, Hicret.

ABSTRACT
PROPHET’S ENCOUNTER WITH DIFFICULTIES DURING MECCAN
PERIOD
DİLEK ÇELENK

After commandment of public dawah has arrived, Prophet and those who believed him have faced a wave of persecution and torture. Despite all kinds of methods of Prophet’s dawah, Meccan polytheists resisted the Prophet and his sayings with religious, political, financial and cultural reasons. The Prophet has developed many new methodologies against their obstructiveness for the spread of Islam. Whereas, polytheists were particularly uncomfortable by verses stating that idols are things that do not harm or benefit, are no good and worth nothing. From that day on, polytheists as opponents of Muhammad, wanted to set back the conduction of dawah by making proposals firstly to Abu Talib and then to the Prophet himself. They resorted to threats when they could not attain the expected result. When this also was of no use, they tried to begin a quest outside Mecca (by sending an envoy to Yathrib for informative purposes). At the time when they misfired, they began using intensive violence. They persecuted the helpless and vulnerable muslims and martyred Yasser’s family. Royal Meccan muslims had to emigrate to Abyssinia in order to be safe from their own family’s ill-treatments. Meanwhile, the Prophet continued to preach Islam secretly back at Dar ul-Arqam with the rest of the muslims who couldn’t migrate. With the conversion of Hamza and Omar to Islam, muslims gained strength and began praying openly near Kaaba following the polytheists to carry out boycott. For three years, Hashemites faced innumerable difficulties along with starvation. After three years, the boycott ended with the help of Allah but sadness made Abu Talib and Khadija get weak and fall ill and caused both die one after the other. Then, the Prophet moved to Ta’if to seek asylum and preach Islam to the tribes who are going to visit Kaaba in the pilgrimage season. Taifis had left behind the Meccan polytheists on torture and persecution. After being disturbed for years, the Prophet was rewarded with divine grace of Israa and Mi’raj. Immediate features, known

in history as Pledges of Aqaba, concluded to Hegira and renamed Yathrib with Madina. With this incident, Meccan Period was over and Madina Period began. In this thesis, I have discussed about troubles that Prophet faced during this period and his methods to overcome them. Holy Qur'an being in the first place, primary sources have been studied thoroughly. The foremost of the Prophet's methods came through Allah's guidance and His indication of attitudes for him. For this reason, vast number of verses has been referred to. Prophetic biography, al-Maghazi sources, public history and narrations in Hadith books have been carefully evaluated.

Keyword: Holy Prophet, polytheists, persecution, boycott, Abyssinia, Israa and Mi'raj, Aqaba, Hegira.

ÖNSÖZ

Bu araştırmada İslâm tarihinden Mekke dönemini kapsayan zaman dilimini esas alınarak, Hz. Peygamber ve ilk müslümanların çektikleri sıkıntılar ve onların bu sıkıntılar karşısında aldıkları tavırlar ve tedbirler ele alınmıştır.

Asr-ı saâdet her yönüyle müslümanlar için örnek bir dönemdir. Müslümanlar sıkıntılı ve sevinçli günlerinde bu dönemde Hz. Peygamber ve ahabının karşılaştıkları olayları hatırlamalı ve ona göre davranmalıdır. Çünkü Hz. Peygamber, kendisine inananlar için, Kur'an'ın ifadesiyle "Üsve-i hasene" iyi bir örnektir. Kıyamete kadar gelecek tüm müslümanların karşılaçacakları eza ve sıkıntılar karşısında alacakları tavırların doğru, olumlu, etkili ve güvenli olması için hem Mekke hem de Medine döneminin bilinmesi gerekir. Çünkü müslümanlar, inançlarından dolayı karşılaştıkları sıkıntıları veya mukaddesatlarına yapılan saldırıları bertaraf etmek için Hz. Peygamber'in tavır ve eylemlerini hatırlamalıdır.

Bu araştırma; Giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş İslâm'dan önce Arap yarımadasının coğrafi, ekonomik, siyasi, kültürel ve dini durumu, Hz. Muhammed'in ailesi, doğumu ve peygamberlikten önceki hayatı, Mekke'nin Araplar'ın tarihindeki önemi gibi araştırmanın daha iyi anlaşılması için gerekli ön bilgilere yer verildi. Birinci bölümde; Hz. Muhammed'e Peygamberlik verilmesi, İslâm'a davet, davet metodu ve ilk müslümanlar hakkında bilgiler verildi. İkinci bölümde Müşriklerin tepkilerini, tepkilerin sebeplerini, İslâm'ı engellemek için başvurdukları kişileri, yöntemleri, Hz. Peygamber ve müslümanlara yaptıkları baskı ve zulümleri, işkenceye maruz kalan ilk müslümanlar ve İslâm'ın en azılı düşmanı olan zalimlerden bahsettik. Kur'an-ı Kerim'de haklarında inen ayetler ile akıbetlerine yer verdik. Üçüncü bölümde ise, Hz. Peygamber ve O'na inananların Allah katındaki değerleri, zalimlerin akıbetleri, vahyin yönlendirmesi ile inananların bu sıkıntılardan kurtulmak için aldıkları tavırlar, yurt arayışları, tercih ettikleri yerlerin önemi ve neden tercih ettikleri, gittikleri yerlerdeki durumları ve sonuçları ile

hicret ettikleri yerlere karşı Kureyş'in tavırları anlattık. Bu bölümün son kısmında ise, bütün bu yaşananların Allah tarafından ödüllendirilmesi olarak kabul edilen İsrâ ve Mi'rac'a yer verdik. Bölümlerin sonunda ise SONUÇ başlığı altında umumî bir değerlendirme yaptık.

Araştırma boyunca en sık karşılaştığım sorun, olayların tarihlerini net olarak tespit etmek oldu. Sanırım bunun sebebi ilk olarak İslâm'ın açıktan rahatça dile getirilememesi, ikinci olarak da sıkıntılardan dolayı bazı bilgilerin dikkatlerden kaçması, olayların o günlerde yazıya geçirilememiş olması ve büyük ölçüde sözlü ifadelerle nakledilmiş olmasıdır.

Çalışmamda zahmetimi çekip, engin bilgileriyle çalışmalarımı yönlendiren çok kıymetli danışman hocam Prof.. Dr. Abdülkerim ÖZAYDIN'a minnet, hürmet ve şükranlarımı özel olarak arz ederim. Ders döneminde kıymetli bilgi ve tecrübeleriyle yanımda olan hocalarım Prof. Dr. Birsal KÜÇÜKSİPAHİOĞLU'na, Prof. Dr. Ebru ALTAN'a, Prof. Dr. Muharrem KESİK'e, Yrd. Doç. Dr. Cumhur Ersin ADIGÜZEL'e, tez dönemindeki bütün acemiliklerimin, hatalarımın zahmetlerini çekerek her ihtiyaç anımda bana yardımcı olan Arş. Gör. Mahmut OLGAC'a, Arş. Gör. Serdar SEVMEZLER'e, Arş. Gör. Yasin KARAKUŞ'a içtenlikle teşekkürlerimi ve fazlasıyla hakettikleri saygılarımı sunarım. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi'ne bütün araştırmacıların işini kolaylaştıracak imkanlar sunduğu için kurucu, yönetici ve personeline minnet ve şükranlarımı arz ederim. Ayrıca haklarını asla ödeyemeyeceğim eşim ve çocuklarıma da desteklerinden dolayı teşekkür ederim. Burada vefa gereği adını mutlaka anmam gerektiğini düşündüğüm, beni Siyer-i Nebi ile ilk tanıştıran ve sevdiren Kars İmam Hatip Lisesi hocalarımdan Kadir Çorumlu hocama saygılarımı sunarım. Bizlere hazinelerden daha değerli kaynaklar bırakmış olan tüm alimleri, tarihçileri, bilim insanlarını hayır ve minnetle yad ederim.

İnsan ürünü olan hiçbir şey mükemmel değildir. Benim de eksiklerim, yanlışlarım mutlaka vardır, bunları şimdiden kabul ve itiraf ediyorum. Yapıcı ve samimi tenkidlerden istifade edeceğimi ve gerekli ta'dil ve tashihleri yapacağımı saygıyla arz ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
KISALTMALAR	xvi
GİRİŞ	1
1. KAYNAKLAR ve ARAŞTIRMA ESERLERİ.....	1
1. 1. Siyer ve Megâzî Kaynakları:	1
1. 2. Umûmî Tarih Kaynakları:.....	3
1. 3.Hadis Kaynakları:	5
1. 4. Şehir Tarihleri:.....	6
1. 5. Araştırma Eserleri:.....	6
2. GİRİŞ.....	9

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. MUHAMMED'İN PEYGAMBER OLARAK GÖREVLENDİRİLMESİ

1.1.İslâm'a Davet	28
1. 1. 1. Gizli Davet.....	28
1.1.2.Açık Davet	29
1.1.3.Hz. Peygamber'in Davet Metodu	32
1.1.3.1.Hikmetle Davet	33
1.1.3.2.Güzel Söz, Mülâyenet ve Sabırla Davet	34
1.1.3.3.Fikrî Mücadele, Tartışma İle Davet	36
1.1.3.4.Mucize İle Davet	37
1.2.İlk Müslümanlar	38
1.2.1.Kim Oldukları	38
1.2.2.Sosyal Statüleri	40

İKİNCİ BÖLÜM
MÜŞRİKLERİN İSLÂM'A TEPKİLERİ VE HZ. PEYGAMBER İLE İLK
MÜSLÜMANLARIN YAŞADIKLARI SIKINTILAR

2.1.Müşriklerin Tepkilerinin Sebepleri	44
2.1.1.Psikolojik Sebepler	45
2.1.1.1.Kibir:	45
2.1.1.2.Nankörlük:	45
2.1.1.3.İnat:	46
2.1.1.4.Kadercilik:	46
2.1.1.5.Azgınlık:	47
2.1.1.6.Rahatsızlık/Huzursuzluk:	48
2.1.1.7.Duyarsızlık:	49
2.1.1.8.Korku/Güvensizlik:	49
2.1.2.Sosyo-Ekonomik ve Siyasî Sebepler:	50
2.1.2.1.Atalar Kültüne Körükörüne Bağlılık:	50
2.1.2.2.İnsanları Tabakalara Ayırma:	50
2.1.2.3.Evlat ve Servet Çokluğu:	51
2.1.2.4.Saldırganlık Ruhu:	52
2.1.2.5.İktisadi Endişeler.....	52
2.1.2.5.1.Ticaretlerini Kaybetme Endişesi:	52
2.1.2.5.2.Putlara Yapılan Adaklar:	53
2.1.2.5.3.Put, Fal Okları vb. Satışlarını Kaybetme:.....	53
2.1.3.Dînî Sebepler:	54
2.1.3.1.Putlara Bağlılıkları:	54
2.1.3.1.1.Allah'a Yaklaştırdığı Düşüncesiyle Putlara Tapmak:	54
2.1.3.1.2.Putlara Tapmayı Bırakmaları Halinde Putların Kendilerine Zarar Vereceklerini/Çarpacaklarını İddia Etmeleri:.....	55
2.1.3.2.Putperestliği Eleştiren Ayetlerin İnişi:	55

2.1.3.3.Meleklerin Allah'ın Kızları Olduğuna İnanmaları/Kızları Allah'a, Erkekleri Kendilerine Nisbet Etmeleri:.....	57
2.1.3.4.Öldükten Sonra Dirilmeyi İnkâr Etmeleri:.....	57
2.2.Müşriklerin Tepkileri:	58
2.2.1.Tepki Gösterdikleri Konular:.....	59
2.2.1.1.Elçi Olarak Hz. Muhammed'in Seçilmesi:	59
2.2.1.2.Kur'an'a ve İslâm'ın Esaslarına Tepki:	60
2.2.2.Hz. Peygambere Yöneltiltikleri İthamlar:.....	61
2.2.2.1.Kur'an'ı Uydurduğu veya Bir İnsandan Öğrendiğini İddia Etmeleri:	62
2.2.2.2.Sihirbaz olduğunu İddia Etmeleri:	63
2.2.2.2.Şair olduğunu İddia Etmeleri:	64
2.2.2.4.Mecnûn olduğunu İddia Etmeleri:	65
2.2.2.5.Mûcize Türünden Olağanüstü Haller Talep Etmeleri:	65
2.2.3.Müşriklerin İslâm'ın Yayılmasını Engelleme Girişimleri ve Müslümanlara Yönelik Baskıları:	67
2.2.3.1.Girişimler:	67
2.2.3.1.1.Ebû Tâlib'e Başvurmaları:	67
2.2.3.1.1.1.Yeğenini Engellemesini İstemeleri:.....	68
2.2.3.1.1.2.Tehdit Etmeleri:	68
2.2.3.1.1.3.Öldürülmesi İçin Teslim Edilmesini İstemeleri:.....	69
2.2.3.1.2.Doğrudan Hz. Peygamber'e Başvurmaları:.....	71
2.2.3.1.2.1.Dünyevî Bazı Tekliflerde Bulunmaları:	71
2.2.3.1.2.2.Olağanüstü İsteklerde Bulunmaları:	73
2.2.3.1.2.3.Bazı İtikadî Pazarlıklar:	76
2.2.3.1.2.4.Hz. Peygamber'i Tedavi Ettirme Çabaları:.....	78
2.2.3.1.2.5.Konuşmak İçin Geldiklerinde Yanındaki Zayıfları/Köleleri Kovmasını Talep Etmeleri:.....	79
2.2.3.1.3.Şairlere Başvurmaları:	80
2.2.3.1.3.1.Şairlerin Şiirleriyle Şirki Desteklemelerini İstemeleri:	82

2.2.3.1.3.2.Şairlerin Hz. Peygamber ile Görüşmelerini Engellemeleri:	83
2.2.3.1.4.Ehl-i Kitab'a Başvurmaları:	83
2.3.Psikolojik Baskı:.....	84
2.3.1.Resûlullâh'a Baskı Yapmaları:	84
2.3.1.1.Kızlarını Boşamaları:	86
2.3.1.2.Erkek Çocuklarının Ölümü ile Soyunun Kurduğunu İddia Etmeleri:.....	86
2.3.2.Müslümanlara Baskı Yapmaları:	87
2.3.2.1.Küçümsemeleri:	87
2.3.2.2.Alay Etmeleri:	88
2.3.2.3.İbadetlerine Engel Olmaları:	89
2.4.İşkence:.....	90
2.4.1.Doğrudan Hz. Peygamber'e Yapılan İşkenceler:	90
2.4.1.1.Alay Edenler/Müstehziîn:	90
2.4.1.2.İşkencede Aşırıya Gidenler:.....	93
2.4.1.2.1.Ebû Cehil:	95
2.4.1.2.2.Ebû Leheb:	98
2.4.1.2.3.Velîd b. Mugîre:	101
2.4.1.2.4.Utbe b. Rebîa:	102
2.4.1.2.5.Şeybe b. Rebîa:	103
2.4.1.2.6.Ümeyye b. Halef:.....	103
2.4.1.2.7.Ukbe b. Ebû Muayt:	104
2.4.1.2.8.Nadr b. Hâris:	105
2.4.2.Müslümanlara Yapılan İşkenceler:	107
2.4.2.1.Yâsir Ailesi:	109
2.4.2.2.Bilâl b. Rebah:.....	111
2.4.2.3.Habbâb b. Eret:.....	112
2.4.2.4.Mus'ab b. Umeyr:	113
2.4.2.5.Osman b. Affân:	114
2.4.2.6.Abdullah b. Mes'ûd:	115

2.4.3.İşkencelerin Beklenmeyen Sonuçları:	117
2.4.3.1.Hz. Peygamber'in Darülerkam'a Girişi ve Faaliyetleri:	117
2.4.3.2.Hz. Hamza ve Hz. Ömer'in Müslüman Olmaları:	119
2.5.Boykot:	125
2.5.1.Boykotun Sebepleri:	126
2.5.1.1.Dinî Sebepler:.....	127
2.5.1.2.Kabilevî/Sosyal Sebepler:	128
2.5.1.3.Psikolojik Sebepler:	129
2.5.2.Boykotun Mahiyeti ve Uygulanması:	130
2.5.3.Boykotun İçerdiği Müeyyideler:.....	131
2.5.4.Kabilelerin Boykota Karşı Tepkileri:	133
2.5.5.Boykotun Sonuçları:	135

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN BASKILARDAN KURTULMA TEŞEBBÜSLERİ VE İLAHÎ MÜKÂFAT

3.1.Vahyin Müslümanlara Manevî Desteği:.....	139
3.2.Vahyin Müşrikleri Tehdit Etmesi:.....	141
3.3.Yeni Yurt Arayışları:	142
3.3.1.Habeşistan Hicreti:.....	143
3.3.1.1.Habeşistan'ın Özellikleri:	145
3.3.1.2.Hicret Edenler:	146
3.3.1.3.Müşriklerin Müslümanları Geri Getirme Girişimleri:.....	150
3.3.2.Tâif'e Yolculuk:.....	155
3.3.2.1.Tâif'in Özellikleri:	155
3.3.2.2.Tâif'te Karşılaşılan Durum:	157
3.3.2.3.Tâif Dönüşü Cinlerin İslâm'a Girişi:	159
3.3.2.4.Tâif Yolculuğunun Sonuçları:.....	160
3.3.3.Medine'ye Hicret:	162
3.3.3.1.Medine'nin Önemi:	162

3.3.3.2.Medinelilerle Görüşmesi:.....	164
3.3.3.3.I.Akâbe Biatı:	166
3.3.3.4.II.Akabe Biatı:.....	168
3.4.İlahî Mükâfat: İsrâ ve Mi'rac:	171
3.4.1.İsrâ ve Mi'rac'ın Mahiyeti:.....	172
3.4.2.İsrâ ve Mi'rac'ın Sonuçları:	174
3.5.Hicret:.....	175
3.5.1.Medine'ye İlk Hicret Edenler:	176
3.5.2.Hz. Peygamber'in Hicreti:	178
SONUÇ	189
BİBLİYOGRAFYA	192

KISALTMALAR

a.e.	: Aynı eser
a.g.e.	:Adı geçen eser
a.mlf.	: Aynı müellif
a.y.	:Aynı yer
b.	: Bin, İbn
bkz.	: Bakınız
bs.	: Baskı
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA.	: Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed.	: Editör
H. (h.)	: Hicrî
hızr.	: Hazırlayan
Hız.	: Hazreti
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
İSAR	: İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı
M.	: Miladî
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm
s.	: Sayfa
thk.	:Tahkîk eden
t.y.	:Basım tarihi yok
v.d.	:Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
yay.haz.	:Yayına hazırlayan
y.y.	:Basım yeri yok

GİRİŞ

1. KAYNAKLAR ve ARAŞTIRMA ESERLERİ

1. 1. Siyer ve Megāzî Kaynakları:

İbn İshâk (ö.151/768).Siyer ve Megāzî konusunda eser yazan ilk müelliflerden biridir. Zührî'nin “*Megāzî ilmîni öğrenmek isteyen İbn İshâk'a müracaat etsin*” dediği ifade edilir.¹**Sîretü İbn İshak**adıyla tanınan kitabı üç bölümden oluşur: **el-Mübtede' ve'l-meb'as ve'l-megāzî**. Bütünü günümüze ulaşmayan kitabı birçok ravi aktarmıştır, bunlar arasından en önemlisi İbn Hişâm'dır. Tezimizde kitabın ikinci kısmını oluşturan *el-Meb'as* bölümünden daha çok istifade ettik. Kitabın kayıp kısımlarındaki konuları genel olarak İbn Hişâm ile tamamladık. Eserde özellikle Tâif yolculuğunu bulamadık. Hz. Peygamber'in dedeleri, Mekke'nin özellikleri, Kureş'in ticari ilişkileri ve Hz. Peygamber'in Risâlet öncesi ile Mekke dönemindeki peygamberlik hayatıyla ilgili bilgilerden istifade ettik.

İbn Hişâm (ö. 218/833). **Sîretü İbn Hişâm** adıyla tanınan eseri **es-Sîretü'n-nebeviyye** siyer alanında kendinden sonra gelenlerin en önemli başvuru kaynaklarından biridir. İbn Hişâm, İbn İshâk'ın kaybolan siyerini yeniden düzenleyerek rivayet etmiş ve asıl şöhretine bu eserle ulaşmıştır. Kendi kitabını telif ederken de yoğun bir şekilde ayet, şiir, neseb ilmîni kullanarak bu rivayetlerdeki garip kelimeleri açıklayarak Arap diline olan hakimiyetini ortaya koymuştur.²İlk siyer yazarı olan İbn İshâk'a da başvurmuş

¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyar el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, Thk.: Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 2009. Geniş bilgi için bkz.: Fayda, “İbn İshâk”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, C.XX., s.93-96; Ramazan Şeşen, **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı (İSAR) Yayınları, İstanbul 1998, s.12-13.

²Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyüb el-Himyerî el-Medenî el-Basrî el-Mısrî,**es-Sîretü'n-nebeviyye**, Thk.: Mustafa Sekkâ vd., yy., ty., C.I. ve II. İbn Hişâm ile ilgili geniş bilgi için bkz.: Fayda, “İbn Hişâm”, **DİA**, C.XX., s.71-72; Şaban Öz, **İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri**, İSAR, İstanbul 2008, s.354-355.

olması, ilk müelliflerden olması, Arap kültürünün asıl kaynağı olan şiirleri (açıklayarak) yoğun olarak kullanması, İslâm tarihinin Mekke dönemindeki olayların ana karakterleri hakkında tüm detayları vermesi ve Süheylî'nin bu eseri şerhetmiş olması bizim kitaba ilgimizi arttırdı. Bundan dolayı tezimizde en yoğun başvuru kaynağımız belki de ana kaynağımız olarak bu kitabı kullandık.

İbn Sa'd (ö.230/845) Vakıdî'nin talebesi ve kâtibi olan İbn Sa'd **Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr (et-Tabakâtü'l-kübrâ)** adlı eseriyle tanınmıştır. Kısaca **Tabakât** diye bilinen eserin telifinde İbn İshâk, İbn Hişâm ve hocası Vakıdî'den istifade eden İbn Sa'd İslâm tarihi ve siyer alanındaki önemli müelliflerden biridir. Kendinden öncekilerden farklı olarak siyerde olayları kronolojik bir sistemle vermeyip, Hz. Peygamber'in özelliklerini, geçmiş peygamberleri anlatarak nesebini ve o peygamberlerden beri mübeşşirât türünden gelen delâilü'n-nübüvve (Peygamberlik delilleri/alametleri) türünden bilgileri önceki semavî kitaplardan naklettikten sonra onun şemali ve ahlakı hakkında da bilgi verir.³ Daha sonra Hz. Peygamber'in dedelerini Mekke ve Kâbe hizmetleriyle, Hz. Peygamber'in peygamberlik öncesi ve sonrası hayatını anlatır. Tezimizde sık sık başvurduğumuz kaynaklardan biri olan **Tabakât** diğer kaynaklar gibi siyer olaylarının seyri sırasında inen ayetlere sık sık yer veriyor.

Belâzürî (ö.279/892-893).**Ensâbü'l-eşrâf** adlı eserini yazarken ensâb, tabakât ve ahbâr üsluplarını mezcederek ve olayların geçtiği yerleri bizzat dolaşarak çekici bir yöntem ve güvenilir bir yol kullanmıştır. Olayları daha önce yazılmış eserlerden daha ayrıntılı anlatır. Tezimizde önceki kaynaklarda bulamadığımız bazı detayları burada bularak kullandık Belâzürî'nin kullandığımız ikinci eseri **Fütûhu'l-Büldân'a** ise destekleyici bazı bilgiler için başvurduk.⁴

³Ebü Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağbadî, **Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr (et-Tabakâtü'l-kübrâ)**, Thk.: Ali Muhammed Ömer, Mektebetü'l-hancî, Kahire 1421/2001, C.I. Geniş bilgi için bkz.: Fayda, "İbn Sa'd", **DİA**, C.XX., s.294-297; Şeşen, **a.g.e.**, s.29-30; Öz, **a.g.e.**, s.369-384.

⁴Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvud el-Belâzürî, **Ensâbü'l-Eşrâf**, Thk.: Yusuf Mar'aşlı, Ma'hedü'l-Almanî li'l-ebhâsi's-şarkıyye, Beyrut 1429/2008, C.I; **Fütûhu'l-Büldân**, Çev.: Mustafa Fayda,

Süheylî (ö.581/1185).İbn Hişâm'ın Siyeri'ne şerh olarak yazdığı **er-Ravzü'l-ünüf fî şerhi's-sîreti'n-nebeviyye li'bni Hişâm** adlı eseri:⁵ İbn Hişâm'ın yazdıklarına ilaveler, açıklamalar, şiirlerin nisbetinde hata varsa gerekli düzeltme ve ilaveleri yaparak, siyer alanında en kapsamlı, İslâm dünyasında en çok itibar edilen ve İbn Kesîr gibi alimlerin övdüğü bir eserdir. Tezimizde en çok İbn Hişâm'a başvurduğumuz için orada bulamadığımız veya anlaşılmayan bazı bilgileri burada bulduk. Hem İbn İshâk, İbn Hişâm gibi müelliflerin rivayetlerini destekleme hem de eksiklerini tamamlama anlamında son derece faydalı bilgilere ulaştık. Kullandığımız bilgiler daha çok dördüncü ciltte, Hz. Peygamber'in uğradığı eziyet ve işkenceler ve bunları yapan kişilerin kimler olduklarını anlatan rivayetler oldu.

Bu temel kaynaklara ilaveten Siyer ve megâzi ile İslâm tarihi açısından önemli kaynaklar arasından kullandığımız Halebî'nin (ö.1044/1645)⁶**İnsânü'l-uyûn**; Makrizî'nin (ö.845/1442)⁷**İmtâu'l-esmâ'**; Kastallânî'nin (ö.923/1517)⁸**el-Mevâhibü'l-ledünniyye** ve daha geç tarihlerde yazılmış pek çok eserden istifade ettik.

Siyer Yayınları, İstanbul 2013. Geniş bilgi için bkz.: Fayda, "Belâzürî", **DİA**, C.V., s.392-393; Fayda, "Ensâbü'l-Eşrâf", **DİA**, C.XI., s.249-251; Şeşen, **a.g.e.**, s.48.

⁵Ebü'l-Kâsım Abdurrahman b. Abdillâh b. Ahmed b. Has'amî es-Süheylî el-Mâlekî, **er-Ravzü'l-ünüf fî şerhi's-sîreti'n-nebeviyye li'bni Hişâm**, Thk.: Abdurrahman el-Vekîl, Dâru'l-kütübi'l-hadîse, yy., ty., C.IV. Geniş bilgi için bkz.: M. Sabri Küçükaşcı, "Süheylî", **DİA**, C.XXXVIII., s.30-32.

⁶Ebü'l-Ferec Nürüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed el-Halebî, **es-Sîretü'l-Halebiyye/İnsânü'l-uyûn fî sîreti'l-Emîni'l-me'mûn**, Thk.: Abdullah Muhammed el-Halil, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1434/2013, C.I-II. Geniş bilgi için bkz.: Cevat İzgi, "Halebî, Nüreddîn", **DİA**, C.XV., s.232-233.

⁷Ebü Muhammed (Ebü'l Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir b. Muhammed el-Makrizî, **İmtâu'l-esmâ' bimâ li'n-nebiyyi mine'l-ahvâl ve'l-emvâl ve'l-hafede ve'l-metâ'** Thk.: Muhammed Abdülhamîd en-Nümeysî, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1420/1999. Geniş bilgi için bkz.: Eymen Fuâd es-Seyyid, "Makrizî", **DİA**, C.XXXVII., s.448-451.

⁸ Ebü'l-Abbâs Şihabüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî, **el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minchi'l-muhammediyye**, Thk.: Salih Ahmed eş-Şâmî, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut 1412/1991. Geniş bilgi için bkz.: Abdülkadir Şenel, "Kastallânî, Ahmed b. Muhammed", **DİA**, C.XXIV., s.583-584.

1. 2. Umûmî Tarih Kaynakları:

Taberî (ö.310/923) Tarih alanında kendinden önce kaleme alınan eserlerden faydalanıp onları tamamlayacak şekilde yazan ve kendinden sonrakilere de örnek olan meşhur tarihçi, fakih ve müfessir. Tarih alanında yazdığı ve günümüze tam olarak ulaşan **Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk** adlı eserinde “zaman”ı sorgulayarak yaratılıştan kendi zamanına kadar gelen olaylardan bahseder. Hz. Peygamber’in neseb-i şerifi, dedeleri, Hz. Peygamber’in çocukluğu ile ilgili bilgiler verir.⁹ Tezimizde Hz. Peygamber’in nesebi, risâleti, Mekke döneminde çektiği sıkıntıları ile hicretine kadar geçen olaylar konusunda yararlandık.

İbn Kesir (ö.774/1373) Büyük tarihçiler arasında yer almasına vesile olan, başlangıçtan 767/1365-66 yılına kadar devam eden kronolojik sıra ile yazdığı eseri **el-Bidâye ve'n-nihâye** olayları farklı rivayetlerle veren büyük bir kaynaktır.¹⁰ Mekke'nin ve Kâbe'nin önem ve özelliklerinden bahseden İbn Kesir yoğun olarak Buhari, Müslim, Ahmed b. Hanbel gibi hadisçilerin rivayetlerine yer vermiştir. Özellikle Mekke döneminde nâzil olan ve Hz. Peygamber'in çektiği sıkıntılar, Kureyş'in İslâm davetine tepkilerini anlatan ayetlerle ilgili açıklamalarından istifade ettik.

Bunların dışında; İbnü'l-Cevzî'nin (ö.597/1201)¹¹ **el-Muntazam fî târîhi'l-mülûk ve'l-ümem**; İbnü'l-Esîr'in (ö.630/1233)¹² **el-Kâmil fî't-târîh**; İbn Seyyidünnâs'ın

⁹Muhammed b. Cerîr et-Taberî, **Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk**, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1433/2012, C.I., s.6-9. Taberî hakkında geniş bilgi için bkz.:Mustafa Fayda, “Taberî, Muhammed b. Cerîr”, **DİA**, C.XXXIX., s.314-318; a.mlf.: “Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk”, **DİA**, C.XL., s.92-94.

¹⁰Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Şihabüddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî, **el-Bidâye ve'n-nihâye**, Thk.: Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Dâru Hecc, y.y., t.y, C.IV. Geniş bilgi için bkz.: Abdülkerim Özaydın, “İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ”, **DİA**, C.XX., s.132-134; a.mlf.: “el-Bidâye ve'n-nihâye”, **DİA**, C.VI., s.131-132.

¹¹: Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, **el-Muntazam fî târîhi'l-mülûki ve'l-ümem**, Thk.: Muhammed Abdülkadir Atâ-Mustafa Abdülkadir Atâ, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 1412/1992. Geniş bilgi için bkz.: Yusuf Şevki Yavuz-Casim Avcı, “İbnü'l-Cevzî”, **DİA**, C.XX., s.543-549.

(ö.734/1334)¹³ **Uyûnü'l-eser**; Zehebî'nin (ö.748/1348) **Târîhu'l-İslâm** gibi¹⁴ birçok eserden istifade ettik.

1. 3.Hadis Kaynakları:

Hadis kitapları da önemli kaynaklarımız arasında yer alır. Hadis tasnifi yapılırken Ahmed b. Hanbel gibi bazı muhaddisler Hz. Peygamber'in hayatını bütünüyle bir yere toplayarak *Kitabu's-sîre* adını vermişlerdir. Buharî ve Müslim gibi bazı hadisçiler de gazve ve seriyyeleri ayrı bölüme, diğer konuları ayrı ayrı bölümlere ve yerlere koyarak rivayet etmişlerdir.

Ahmed b. Hanbel (ö.241/855). Hadis alanında en hacimli hadis külliyatı olarak bilinen eseri **el-Müsned**'i yedi yüz bin hadis arasından otuz binini seçerek düzenlemiştir. Ardından oğlu Abdullah ve talebesi Ebû Bekir'in ilave ettikleri hadislerle tamamlanmıştır.¹⁵ Ahmed b. Hanbel diğer hadis alimlerinden farklı olarak Hz. Peygamber'in hayatını anlatan tüm rivayetleri bir araya getirerek *Kitabu's-Siyer* adı altında bir bölüm oluşturmuştur. Hz. Peygamber'in nesebinden başlayarak önce Mekke dönemini sonra da Medine dönemini kronolojik olarak rivayet eder. Tezimizde bu eserin Mekke döneminde çekilen sıkıntılar, İslâm'a davet, Habeşistan hicretleri, boykot, İsrâ ve Mi'râc gibi konularda çok sık başvurduk.

¹²Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, **el-Kâmil fi't-târîh**, Dâru Beyrut, Beyrut1402/1982, C.II. Geniş bilgi için bkz.: Özeydın, "İbnü'l-Esîr", **DİA**, C.XXI., s.26-27; a.mlf., "el-Kâmil", **DİA**, C.XXIV., s.281-283; Şeşen, **a.g.e.**, s.137-139.

¹³Ebü'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Seyyidünnâs el-Ya'merî, **Uyûnü'l-eser fi funûni'l-megâzî ve's-şemâil ve's-siyer**, Thk.:Muhammed el-İdu'l-Hatarâvî ve Muhyiddin, Mektebetü't-türâs, Medine 1413/1992. Geniş bilgi için bkz.: M. Yaşar Kandemir, "İbn Seyyidünnâs", **DİA**, C.XX., s.316-318; Şeşen, **a.g.e.**, s.181-182.

¹⁴Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî, **Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-(tabakâtü'l) meşâhîr ve'l-a'lâm/es-Sîretü'n-nebeviyye**, Thk.: Ömer Abdüsselâm et-Tedmürî, Dâru'l-kütübi'l-arabî, Beyrut 1407/1987. Geniş bilgi için bkz.: Tayyar Altıkulaç, "Zehebî", **DİA**, C.XLIV., S.180-188; Şeşen, **a.g.e.**, s.185-189.

¹⁵ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, **el-Müsned**, Çev.: Hüseyin-Hasan-Zekeriya Yıldız, Ocak yayıncılık, İstanbul 2014, C.XVII. Geniş bilgi için bkz.: Kandemir, "Ahmed b. Hanbel", **DİA**, C.II. s.75-80; a.mlf.: "Müsned", **DİA**, C.XXXII., s.103-104.

Buhârî (ö.256/870). Kısaca **Sahîh-i Buhârî** diye bilinen **el-Câmi'us-sahîh** adlı hadis kitabı en güvenilir hadisleri ihtiva eder, yüzbinlerce hadis arasından seçerek sekiz binini, Buhâra'da başlayıp çok farklı yerlerde yazarak on altı yılda tamamladığı¹⁶ bu eserden Mekke döneminde Hz. Peygamber'e ve sahabeye yapılan işkenceler, işkenceleri yapan ve İslâm davetine karşı sert tavırlar koyan müşrikler, bazı sahabîlerin faziletlerini anlatan rivayetler için başvurduk.

Müslim (ö.261/875). Müslim b. Haccâc'ın¹⁷ **Sahîh-i Müslim/ el-Câmi'us-sahîh** adlı eseri Buhârî'nin el-Câmiu's-Sahîh'inden sonra en çok değer gören hadis kitabıdır ve ikisine birlikte *Sahîhayn* denilmiştir. Müslim'in hadis rivayet yöntemindeki dehası eserini daha değerli kılmıştır; bir konu hakkında güvenip yazdığı hadislerin hepsini bir arada zikrettiği için farklı rivayetlerin birbirini tamamlaması çok önemlidir. Tezimizde eserdeki işkence ile ilgili hadislerden istifade ettik. Ayrıca zaman zaman da muğlak ifadeler için Nevevî'nin şerhine başvurduk.

1. 4. Şehir Tarihleri:

Ezrakî (ö.250/864 (?)). Ebü'l-Velîd Ezrakî'nin **Ahbâru Mekke** adlı eseri siyasi rivayetlerden çok Kâbe ve hac ile ilgili olarak topografik bilgiler¹⁸, dini anlam taşıyan yer ve simgeleri ihtiva eder. Tezimizde bu eserin putlar ve putperestlik ile ilgili bazı bilgiler için başvurduk.

¹⁶Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fi el-Buhârî, **Câmiu's-sahîh**, Thk: Muhammed Fuâd Abdülbâki-Muhibbuddîn el-Hatîb, Şrh.: Ahmed b. Alî b. Hacer el-Askalânî, Dâru'r-reyyân, Kahire 1407/1987. Geniş bilgi için bkz.: M. Mustafa el-A'zamî, "Buhârî, Muhammed b. İsmâîl", **DİA**, C.VI., s.368-372.

¹⁷ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, **el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc**, Thk.: Ali Abdülhamîd Biltaci, Şrh.: Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, Dârü'l-hayr, Beyrut 1414/1994. Geniş bilgi için bkz.: Kandemir, "Müslim b. Haccâc", **DİA**, C.XXXII., s.93-94.

¹⁸ Ebü'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed b. Muhammed el-Ezrakî, **Ahbâru Mekke**, Çev.: Yunus Vehbi Yavuz, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017. Geniş bilgi için bkz.: Özaydın, "Ezrakî", **DİA**, C.XII., s.68-69; a.mlf., "Ahbâru Mekke", **DİA**, C.I., s.491-492.

1. 5. Araştırma Eserleri:

Ekrem Ziya el-Umerî. Hadis alimlerinin, hadis kabulünde kullandıkları yönteme göre rivayetleri değerlendirerek sahih olanları alıp, zayıf veya uydurma olanların, nedenine işaret ederek yazdığı **es-Sîretü'n-nebeviyyetü's-sahîha** adlı eserinden özellikle olağanüstü haller, mûcizeler gibi haberler için başvurduk.¹⁹

Mehdi Rizkullah Ahmed. Yazar doktora tezi olarak hazırladığı **es-Sîretü'n-nebeviyye fî dav'i'l-mesâdiri'l-asliyye** adlı eserinde olayların neden-sonuç boyutlarından çıkarılacak dersleri sıralayarak değerlendirmeler yapmıştır.²⁰ Tezimizde hadislerin karşılaştırılması gibi konularda istifade ettik.

Muhammed İzzet Derveze. Derveze'nin Hz. Peygamber hakkında Kur'an ve sünnete dayalı olmayan rivayetler karşısında çok titizlik göstermesi, bunlara fazla itibar etmemesi eserini kullanmada tercihimizi etkiledi. Olayların seyri ve farklı bakış açısıyla analiz edilmesi bakımından tercih ettiğimiz **Sîretü'r-Resûl suverun muktebe mine'l-Kur'ani'l-Kerîm**²¹ adlı eserinden Araplar'ın kültürel ve sosyal yönleriyle ilgili bilgiler ile müşriklerin İslâm davetine karşı tepkilerini, **Târîhu'l-cinsi'l-Arabî**²² adlı eserinden de müşriklerin tavırlarının sebeplerini, bazı yer ve olayların önemini ve bağlantılarını anlamak için başvurduk.

¹⁹Ekrem Ziya el-Umerî, **es-Sîretü'n-nebeviyyetü's-sahîha**, Mektebetü'l-ubeykân, Riyad 1434.

²⁰Mehdi Rizkullah Ahmed, **es-Sîretü'n-nebeviyye fî dav'i'l-mesâdiri'l-asliyye**, Merkezü'l-melik Faysal İ'l-buhûs ve'd-dirâs'ati'l-İslâmiyye, Riyad 1412/1992.

²¹Muhammed İzzet Derveze, **Sîretü'r-Resûl suverun muktebe mine'l-Kur'ani'l-Kerîm**, Matbaatü'l-istikâme, Kahire 1367/1948, C.I.; a.mlf., **Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı**, Çev.: Mehmet Yolcu, Yöneliş Yayınları, İstanbul 1989, C.I.

²² Derveze, **Târîhu'l-cinsi'l-Arabî**, el-Matbaa'l-asriyye li't-tibâeti ve'n-neşr, Lübnan 1381/1962, C.VI. Geniş bilgi için bkz.: Zekerîya Kurşun, "Derveze, Muhammed İzzet", **DİA**, C.IX., s.187-188.

Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi, Hayatı ve Eseri²³ adlı araştırması, bu alanda yazılmış eserler arasından en çok başvurduğumuz kitaptır. Onun eserini yazarken zaman zaman karşılaştırma veya tercihler yapması esere ayrıca değer kazandırmıştır. Tezimizde kullandığımız bilgiler daha çok Habeşistan, Tâif ve Medine'nin siyasi yapıları ve önemleriyle ilgilidir.

M. Hüseyin Heykel. Mısırlı bir hukukçu olan yazarın **Hz. Muhammed'in Hayatı**²⁴adlı, batıda çok yankı uyandıran eserine Hz. Peygamber'in davetine dönemin siyasi olaylarının etkisi konusunda başvurduk.

Câbirî. 1936 yılında Fas'ta doğan yazarın **Arap-İslâm Siyasal Aklı** adlı eserinden tezimizin *kabile* mefhumuyla ilgili alanlarında başvurduk.²⁵

Bunlardan başka; İbrahim Sarıçam'ın **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**²⁶, Âdem Apak'ın **Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi (1)**²⁷, Yaşar Çelikkol'un **İslâm Öncesi Mekke**²⁸, Casim Avcı'nın **Muhammedü'l-Emin**²⁹, Levent Öztürk'ün **İlk Hicret Habeşistan**³⁰, Ahmet Önkal'ın **Resûlullah'ın İslâm'a Davet Metodu**³¹ ve burada sayılamayacak kadar pek çok araştırma eserden yararlandık.

²³Muhammed Hamidullah, **İslâm Peygamberi, Hayatı ve Eseri**,Çev.: Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul 2009.

²⁴Muhammed Hüseyin Heykel, **Hz. Muhammed'in Hayatı**, Çev.: Vahdettin İnce, Kitabevi yayınları, İstanbul 2011. Tezimizde Tâif yolculuğu ve diğer bazı konular ile ilgili olarak başvurduk. Geniş bilgi için bkz.: Hilal Görgün, "Heykel, Muhammed Hüseyin", **DİA**, C.XVII., s.286-290.

²⁵Muhammed Âbid el-Câbirî, **Arap-İslâm Siyasal Aklı**, Çev.: Vecdi Akyüz, Kitabevi yayınları, İstanbul 2001.

²⁶İbrahim Sarıçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.

²⁷Âdem Apak, **Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi (1)**, Ensar Yayınları, İstanbul 2014.

²⁸Yaşar Çelikkol, **İslâm Öncesi Mekke**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2014.

²⁹Casim Avcı, **Muhammedü'l-Emin**, Hayykitap, Yayınları, İstanbul 2008.

³⁰Levent Öztürk, **İlk Hicret Habeşistan**, Siyer Yayınlarından, İstanbul 2015 yılında basılan nüshası. Özellikle Hicret kavramı, Habeşistan'ın önemi gibi konular için başvurduk.

³¹Ahmet Önkal, **Resûlullah'ın İslâm'a Davet Metodu**, Kitap Dünyası Yayınları, 20.bs., İstanbul 2004. Hz. Peygamber'in İslâm'a davette kullandığı üslup ve metodu için başvurduk.

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi/DİA: Tezimizdeki özel isim ve ifadelerin yazım kuralları için baz aldığımız bu kıymetli eserden, bir de kişiler hakkındaki bilgilerin tasdikini sağlamada başvurduk.

2. GİRİŞ

Asya kıtasının güneybatısında yer alan Arap yarımadasının kuzeyinde Suriye çölleri, doğusunda Uman denizi ile İran/Basra körfezi, güneyinde Hint okyanusu, batısında Kızıldeniz yer alır. Devamlı akan nehirleri yoktur ancak bazan kuruyan bazan dolup akan vadileri vardır. Orta kısımları genel olarak çöllerle kaplı olup sıcak iklim hakimdir. Kıyı bölgeleri ise, daha verimli topraklar ve ılık iklimlere sahiptir. Muhtemelen bu yüzden orta kısımları medeniyet anlamında daha geri kalmasına rağmen, kıyı bölgeleri gerek havası ve toprağı, gerekse diğer medeniyetlerle olan ilişkileri sebebiyle daha gelişmişti.

Arap Yarımadası'nın Kuzeyinde Hicaz, güneyinde Yemen yer alır. Hicaz, Kızıldeniz'in doğu sahili boyunca uzanan ve Hameyn ile mîkat yerlerini içine alan coğrafi bölgedir. Bölgeye “Hicaz” isminin verilmesinin sebebi olarak; Kızıldeniz sahili boyunca devam eden dağların Tihâme bölgesini Necd bölgesinden ayırdığı için “ayırıcı, engelleyen” anlamında Hicaz denilmiştir.

Tarih boyunca Hicaz'ın önemi, Yemen'i kuzeydeki Suriye'ye bağlayan yolların üzerinde yer almasından kaynaklanmaktadır. Bu yol sayesinde Hicaz, Mısır, Irak, Habeşistan, Somali, Suriye, Akdeniz, Yemen ile Kızıldeniz yoluyla da Hint okyanusuna bağlanan altı ana yolun kavşak noktasında bulunuyordu. Bu sebeple de özelde Mekke, genelde de Hicaz ticaret merkezi haline gelerek önem arz ediyordu. Panayırların

kurulması ekonomiye ilaveten siyasî, sosyal, dinî ve kültürel gelişim ve etkileşime (İslâm'a davet de dahil) katkı sağlıyordu.³²

Arap Yarımadası'nın orta kısımları (ve özellikle Hicaz bölgesinde) bedevîlik hakim idi. Bedevîler hayvancılıkla uğraşır, mevsimlerin yağmur suları ve bitkilerini gözönünde bulundurarak sürekli göç halinde olurlardı. Bu göçler sırasında, dış tehlikelerden korunabilmek ve hayata tutunabilmek için kabileye bağlı olarak hareket etmek zorundaydılar. Bununla beraber az sayıda da olsa "hadarî" denilen yerleşik hayat süren insanlar da vardı. Bunlar ya dinî ve ticarî imkânlarla sahip olan Mekke veya Yesrib ile Taif gibi ziraate elverişli şehirlerde yerleşik hayata geçmiş hadariler idi.³³ Hicaz bölgesinin önemli üç merkezi vardı: Mekke, Taif ve Yesrib. Bunların önemi daha çok stratejik konumlarından kaynaklansa da, Mekke diğer ikisinden farklı olarak Kâbe ve önemli putların varlığından dolayı dinî yönüyle de ağır basıyordu.

Kaynaklar, Mekke tarihini, Hz. İbrahim'in eşi Hâcer ve oğlu İsmail'i götürüp daha sonra yeniden inşası gerçekleşecek olan Kâbe'nin civarına bırakmasıyla başlatıyorlar.³⁴ Kur'an-ı Kerim "*Ey Rabbimiz! Çocuklarımdan bir kısmını, namazı gerektiği şekilde kılsınlar diye Kutlu Evi'nin yanında, ekin bitmeyen bir vâdiye yerleştirdim. Sen de insanlardan bir kısmının gönlünü onlara yönelt, onları çeşitli ürünlerle rızıklandır ki Sana şükretsinsin*"³⁵ ayetiyle ifade ediyor. Cürhümlüler Yemen'den göç edip Hz. İsmail ve annesinin bulunduğu Mekke'ye yerleşmişlerdi. Hz. İsmail, onların arasında yetiştiği için Arapça konuştu, onlardan bir kız ile evlendi ve çocukları oldu. Zamanla Hz. İsmail ve annesi Hacer'in vefatından sonra Mekke'de İsmailoğulları ve Cürhümlüler kaldı. Mekke'nin yönetimini Cürhümlüler sürdürdüler ancak zaman geçtikçe Kâbe'ye hürmetsizlik, hacılara haksızlık ettiler. O sıralarda

³²Bkz.: Ahmed Emin, **Fecrü'l-İslâm**, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 2009, s.15-23; Mustafa Sabi Küçükkaçı, "Hicaz", **DİA**, C.XVII, s. 432-437; İbrahim Sarıçam, **HZ. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, s. 19-43

³³Bkz.: **a.g.eserler**, a.y; Derveze, **Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı**, C.I., s.146-149.

³⁴Bkz.: İbn İshâk, **es-Sîre**, C.I, s.77-80; Martin Lings, **Başlangıçtan Günümüze Mekke**, Çev.: Nurullah Koltaş, İnsan Yayınları, İstanbul 2013, s. 16-22.

³⁵İbrâhim, 14/37.

Mekke'nin çevresine yerleşmiş olan Huzaâ kabilesi, Benî Bekir kabilesi ile bir olup Cürhümlülerle savaştılar. Savaşı kazanan Huzaâlılar, Cürhümlüleri Mekke'den çıkardılar. Böylece Mekke'nin yönetimi artık Huzaâ'ya geçmiş oldu. Mekke, Huzaâ'nın yönetiminde iken Amr b. Luhay³⁶ ilk defa Mekke'ye put getirip yerleştirerek Hz. İbrahim'den beri tevhid üzere olan bu beldeye şirkin, putperestliğin temelini oluşturmuş oldu.

Kureyş kabilesi, Huzaâ kabilesi döneminde, Kinâneoğulları arasında dağınık olarak yaşıyordu. Hz. Peygamber'in beşinci kuşaktan dedesi olan Kusay b. Kilâb, Huzaâ kabilesi reisinin kızı ile evlendikten sonra Kâbe'nin ve dolayısıyla Mekke'nin idaresini kayınpederinden aldı. Dağınık bir şekilde yaşayan Kureyş kabilesini toplayıp Harem civarında ilk defa imar planıyla Mekke'ye yerleştirdi. Bundan sonra da yönetim ve Kâbe hizmetleriyle ilgili olarak birçok yenilik yaptı; Dârünnedve'yi kurdu. İslâm'ın doğuşu sırasında bazı ufak ilave görevlerle Kureyş'in meclisi olarak kabul edilen Dârünnedve faaliyetlerine devam ediyordu.³⁷

Huzaâlıların, baskıları sonucu Mekke'den ayrılmak zorunda Cürhümlüler, Kâbe'ye yapılan bağış ve verilen adakları zemzem kuyusuna atıp, kuyunun da kullanılmaması için üstünü çok büyük kaya parçalarıyla kapatıp yerini bulunamaz bir hale getirdiler. Zemzem³⁸ yeniden bulunuşu ve ortaya çıkarılışını anlatan hadisler ve tarihi rivayetler bunu Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib tarafından gerçekleştirildiğini ifade ediyorlar.³⁹

Hız. Peygamber'in doğduğu yıl, doğumundan takriben iki ay kadar önce, Kur'an-ı Kerim'de Fîl suresinde zikredilen ve Araplarca takvim başlangıcı olarak kabul edilen Fil Vak'ası gerçekleşti. Habeş krallığına bağlı olan San'a valisi Ebrehe'nin hazırladığı ve önünde filleri olan çok büyük bir ordu ile Kâbe'yi yıkmak üzere düzenlediği saldırı,

³⁶ Bkz.: İbn Hişâm, **es-Sîre**, C.I, s.76-77; Abdülkerim Özeydın, "Amr b. Luhay", **DİA**, C.III, s.87-88.

³⁷İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I, s.123-129; Sarıçam, **a.g.e.**, s.27-29.

³⁸Bkz.: Mustafa Sabri Küçükaşcı, "Zemzem", **DİA**, C.XLIV, s.242-246.

³⁹ Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I, s.111-113; Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Hacer el-Askalâni, **Fethu'l-bâri bi-şerhi Sahîhi'l Buhari**, Kitabu'l-menâkıb, C.VI, s. 635-636.

Allah'ın Beyt'ini korumak için gönderdiği ebabîl kuşları vesilesiyle ordunun helak edilmesiyle sonuçlandı. Bundan sonra olaylar “Fil vak’asından önce” veya “Fil vak’asından sonra” gibi ifadelerle tarihlendirilmeye başlandı.⁴⁰

İslâm’ın doğuşu sırasında Mekke nasıldı?

Arabistan’ın Hicaz bölgesinde Mekke’nin üç tarafı sarp kayalıklardan oluşan dağlarla çevrili olup, iklimi çok sıcak ve kuraktır.

Kâbe’nin ve önemli putların yer aldığı Mekke, Yemen’den başlayarak Suriye’ye kadar devam eden ticaret yolu üzerinde bulunuyordu. Mekke’nin etrafında, yılın belli mevsimlerinde kurulan Ukâz, Mecenne, Zülmecâz gibi panayırklar, hacıların, şairlerin ve tüccarların yoğun olarak uğradıkları dinî, kültürel ve ticarî bir merkez idi. Civarındaki Medine, Tâif ve liman şehri Cidde birbirlerine bağlı şehirler idi.⁴¹

Siyasi olarak Mekke, tarih boyunca hiçbir süper gücün hakimiyetine girmedi. Bunun en büyük nedenlerinden biri, belki de Araplar’daki *kabilecilik*⁴² sistemi gereği,

⁴⁰Bkz.: Ahmet Lütfi Kazancı, “Ebrehe”, **DİA**, C.X, s.79-80.

⁴¹Fil Vak’ası sebebiyle Kureyşliler’de “Ahmesilik” denilen yeni bir sınıf/tabaka anlayışı geliştirildi. Allah’ın, fil ordusunu helak etmesiyle genelde Hicaz Arapları’nın, özelde Kureyş’in *Hums* kurumunu kurarak ayrıcalıklı bir konuma yükselmesine kaynaklık etti: *Hums/Ahmesî*, Allah’ın sevgili kulları, Beytullah’ın koruyucu, idareci ve bakıcıları olarak görülmeye başlandı. Bütün Araplar, Mekke’yi ve Kureyş’i yüceltti. Kâbe’ye, Mekke’ye ve haram aylara saygı arttı. Allah’ın en sevdiği dinin Kureyş’in dini olduğu anlayışı yaygınlık kazandı. Bunun sonucu olarak Kureyş kendisinin lehine ve diğer Arapların aleyhine olacak bazı özellikler geliştirerek manevî saygınlığın yanında maddi menfaatler de oluşturdu: Dışarıdan getirilen yiyeceğin Mekke’de tüketilememesi sonucu, oradan gıda satın alma zorunluluğu, dışarıdan gelen birinin ilk tavaf için ya hiç kullanılmamış bir elbise giymesi şartı vb uygulamalar ortaya çıktı. Geniş bilgi için bkz.: Mehmet Mahfuz Söylemez, “Fil Hadisesi’nin Arap Yarımadası’ndaki Etkileri Üzerine Bir İnceleme Ahmesilik, Haniflik”, **Hz. Peygamber’in Doğduğu Çevre ve Toplum**, Der.: Adnan Demircan, Siyer Yayınları, İstanbul 2015, s.235-255.

⁴²Kabilecilik sistemi sonucu *Asabiyyet* ruhu oluşmuştu. Asabiyyet kısaca: Cahiliye devrinin önemli özelliklerinden biridir. Bir kimsenin, baba tarafından akrabalarını veya genel olarak kabilesini haksız da olsa her zaman savunmasıdır. Düşmana karşı koymak veya saldırı yapmak gerektiğinde bütün kabile üyelerinin harekete geçmesini sağlayan birlik ve dayanışma ruhudur. Bkz.: Derveze, **a.g.e.**, C.I., s.148-151; Ahmed Emîn, **a.g.e.**, s.23; Câbirî, **Arap-İslâm Siyasal Aklı**, s.99-104; Mustafa Çağrı, “Asabiyyet”, **DİA**, C.III, s.453-455; Şaban Özkavukçu, **Siyer Terimleri ve Deyimler Sözlüğü**, İz Yayıncılık İstanbul 2015.

diğer kabilelere karşı her an savaşa hazır bir ruha ve her kabilenin kendi içinde, kendine özgü kurallara sahip olmasıydı.

Bununla beraber Mekke şehir devletinin kendine özgü bir yönetimi vardı: İleri gelen ailelerden oluşan oligarşik bir yönetimdi. Birbiri ile rakip iki boy olan Ümeyyeoğulları askerî kanadı; Haşimoğulları ise dinî kanadı temsil ederdi. Yapılan görev dağılımı ise hemen hemen bütün boylara paylaştırılmıştı. Temsilci ailelerin toplandığı yer Dârünnedve, “Kureyş’in istişaresinin ve birtakım uygulamalarının yapıldığı bir meclisti.”⁴³

Yönetimde görev dağılımı şu şekilde örgütlenmişti:

1-Rifâde (hacılar yemek yedirme), Sikâye (hacılara içecek süt, su, üzüm kompostosu dağıtımı) görevi Benî Hâşim’e aitti.⁴⁴

2-Şûra Meclisi başkanlığı; Kabilelerin anlaşımadığı konuları Şûra Meclisi’ne sunma ve karara bağlama görevi Benî Esed b. Abdüluzzâ’ya aitti.

3-Harp sancağını çıkarıp taşıma; Şayet Mekke, başka bir kabile ile savaşacak olursa, karar Dârünnedve’de alınır, savaş sancağı Abdüddâroğullarından görevli kişiye verilir. Sidâne (Kâbe’yi koruma görevi) ve Hicâbe (Kâbe’nin anahtarını koruma, kapıyı açıp kapatma) görevleri Benî Adbuddâr’a aitti..⁴⁵

4-Eşnak (diyet ve cezaları), adlî görevi Benî Teym b. Mürre’ye aitti.⁴⁶

5-Savaşta Süvari Birliği komutanlığı görevi Benî Mahzûm’a aitti..⁴⁷

6-Kureyş’in dış ilişkilerini, sefâret ve elçilik görevleri Benî Adıyy b. Ka’b’a aitti. Nitekim Hz. Ömer müslüman olana kadar bu görevi yürütmüştür.⁴⁸

⁴³Bkz.: Çelikkol, **İslâm Öncesi Mekke**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2014, s.228.

⁴⁴Bkz.: Derveze, **a.g.e.**, C.I., s.213; İbrahim Sarıçam-Mustafa Öz, “Hâşim (Benî Hâşim)”, **DİA**, C.XVI, s.403-405.

⁴⁵Bkz.: Sarıçam, “Hicâbe”, **DİA**, C.XVII, s.431-432.

⁴⁶Bkz.: Elnure Azizova, “Teym b. Mürre (Benî Teym b. Mürre)”, **DİA**, C.XLI, s.52-53.

⁴⁷Bkz.: Mehmet Ali Kapar, “Mahzûm (Benî Mahzûm)”, **DİA**, C.XXVII, s.402-403.

⁴⁸Bkz.: Önkal, “Adî b. Ka’b (Benî Adî b. Ka’b)”, **DİA**, C.I, s.380.

7-Emvâli'l-Muhaccere (Kâbe'ye ve putlara yapılan hediyelerin korunması), yargı ve hakemlik hizmetleri (hükkâm ve kâhinlere başvurma) görevi Benî Sehm'e aitti. Bu sebeple Sehmoğullarına "Ashab-ı Hükûmet" denirdi.⁴⁹

8-Ezlam ve Eysâr (Hubel putunun önünde fal okları) çekme görevi Benî Cumah'a aitti.⁵⁰

Mekke şehir devletinde asıl yönetim kararları "Dârünnedve" denilen mecliste oy birliği ile alınır; alınan kararlar, gerektiğinde yazılıp Kâbe'nin içine asılırdı (bkz. "Boykot" kararı gibi). Alınan kararlar kabile reisi/aşiret lideri aracılığı ile mensup olduğu boya bildirilip uygulatılırdı. Bunların ve her kabilenin/aşiretin kendi içindeki sorun ve çözümlerinin konuşulduğu "Nâdî"ler de vardı.⁵¹

Mekke'nin siyasî, idarî ve dinî yapısı onu dil ve kültürde de önemli kılmıştır. Arap dili, İslâmî fetihler gerçekleşene kadar bütün saflığını korumuş; ne kelime yapısı, ne cümle düzeni ve ne de dilbilgisi bozulmuştur. Panayırlardaki şiir ve hitabet şölenleri ve sonuçlarının Kâbe'ye asılması Araplar arasında Mekke'nin dildeki yerini gösterir. Bunların yanında İlm-i Ensâb/soy bilgisi, ilm-i nücûm/yıldız ve gök ilmi gelişen ilimlerden bazılarıdır. Kültürel manada sahip oldukları ne varsa bunların tamamı göçebelik hayatının zaruretlerinden doğan tecrübe, adet ve geleneklerin geliştirdiği bilgilerden ibaretti. Zikre değer bazı yönlerine dikkat çekmek gerekirse; eğlenceye, şarkıcı cariyeleri dinlemeye, oyunlar oynamaya, güreşmeye, mesire yerlerine giderek şehrin sıcağından uzaklaşmaya, yazlıklar edinip (Mekkelilerin çoğunun Tâif'te yazlıkları vardı), oralarda dinlenmeye düşkün, bir toplumdur.⁵²

Sosyal olarak Araplar, çöl şartlarının ortaya çıkardığı sosyal bir model ve en geniş aile olarak kabilecilik⁵³ sistemine dayalı olarak bedevi (göçebe) ve hadari

⁴⁹Bkz.: Küçükbaşçı, "Sehm (Benî Sehm)", **DİA**, C.XXXVI, s.323-324.

⁵⁰Bkz.: Önkal, "Cumah (Benî Cumah)", **DİA**, C.VIII, s.93; Çelikkol, **a.g.e.**, s.224. Yönetimde söz sahibi olup burada zikredilmeyenlerden de vardı. İslâm'ın geldiği sırada, Resûlullah'a karşı duran ve İslâm'ı engellemeye çalışanların bilinmesi hedef olduğu için diğerlerin üzerinde durulmadı.

⁵¹Bkz.: Hamidullah, **a.g.e.**, s.630; Çelikkol, **a.e.**, s.223-245.

⁵²Bkz.: Âdem Apak, **İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2014, s. 179.

⁵³Kabile: Müşterek atadan gelenlerin oluşturduğu, topluluk, cemaat, demektir. Fakat zaman ve olayların değişimiyle bu safiyet devam etmeyebiliyordu. Dışarıdan gelen sığınmacılar, savaş sonucu edinilen

(yerleşik, şehirli) olmak üzere iki şekilde yaşam sürerlerdi. Geçimleri genelde kervan ticareti⁵⁴, Mekke'nin doğusunda yer alan, elverişli iklimi ve münbit toprakları olan Tâif'te tarıma dayalı idi. Ayrıca nakliyede kullanmak, eti, sütü, yünü ve derisi için hayvancılık yapılırdı. Özellikle deve Araplar'ın hayatında önemli yer tutardı. Bunlara ilaveten en belirgin vasıfları olan putatapıcılıktan dolayı sanat (heykeltraşlık, resim), sözlü edebiyat için kurulan şiir panayırıları ve buralardaki sosyal ve kültürel faaliyetler de çok önemli diğer alanlardı. Kabileler halinde yaşam sürdürebilmek için çok nüfusa; bu nüfus içinde de erkek çocuğa ihtiyaç duyarlardı. Bu sebeple çok eşlilik (poligami) yaygındı. Savaşlardan dolayı erkek çocuğuna değer verir, kız çocuklarını önemsemez, miras vermez hatta kızları utanç vesilesi sayarlardı. Kur'an'da “Kız çocuğuna hangi gūnahtan dolayı öldürüldüğü sorulduğunda!”⁵⁵ mealindeki ayet-i kerimede işaret edildiği üzere kız çocuklarını diri diri gömenler olurdu.⁵⁶

Kabileyi “Şeyh” yönetirdi; yönetim şekli emretmekten çok hakemlik yapmaktı. İstişarî mahiyetteki toplantıları yönetir, diğer kabilelere karşı kabilesini temsil ederdi.⁵⁷

köleler, dostluktan dolayı anlaşmalı olanlar gibi asalet açısından farklı değerlere sahip tabakalaşmalar da mevcuttu. Buna göre:

a-Halîf: Kabilesini terkeden veya kovulup yeni bir kabileye intisab eden kimsedir.

b-Mevlâ/Mevâli: Savaş veya baskın sonucu ele geçen veya satın alınan kölenin azâd edilmesiyle oluşan bağa “Velâ” denirdi. Mevlâ hem azâd eden efendi, hem azâd edilen köle için kullanılan bir terimdir. Toplumun tabakalarıyla ilgili geniş bilgi için bkz.: Özkavukçu, **a.g.e.** Diğer bir tasnife göre Arap kabilesi şöyledir: 1-Kabileye, neseb bağıyla bağlı olanlar. 2-Kabileye neseb bağıyla bağlı olmayanlar (azâd edilmiş olanlar için) şeklinde iki çeşittir. Bkz.: Adnan Demircan, **Arap-Mevâli İlişkisi**, Beyan Yayınları, İstanbul 2015, s. 25.

⁵⁴Kur'an'da da buna işaretlen Yaz- Kış yolculuğu olarak ifade edilen, kışın Yemen'e, yazın Suriye'ye yapılan ticaret yolculuğudur. Bu konuda büyük İslâm alimi M. Hamidullah: “... *O dönemde Avrupa'nı Hindistan ve Çin ile olan ticareti Arabistan'dan geçiyordu. Mekkeli Kureyşliler, İslâm öncesi Arabistan'daki hemen her türlü uluslararası ticari örgütlenmenin başına yerleşmişlerdi. Özellikle Bizans imparatoru, İran Kisrası, Habeşistan Necâşîsi, Yemen'deki Kinde kralıyla ticari anlaşmalar imzalamışlar ve her yıl Mekkeliler, Suriye, Mısır, Irak, Yemen ve Habeşistan'a gitmeyi adet haline getirmişlerdi*” diyor. Bkz.: Hamidullah, **İslâm Peygamberi, Hayatı ve Eseri**, s. 37; Ticaret mallarının karada ve denizde nakil ve mübadelesinde aracılık yaparak önemli gelirler elde etmişlerdir. Bkz.: Apak, **a.g.e.**, s.299; Kur'an'da da işaret edilen yaz-kış yapılan ticarî seyahatleri başlatan ve anlaşmalarını sağlayan kişi Hz. Peygamber'in dedesi, Kureyş'in Haşim oğullarındandır. Bu yollar ticaretin bel kemiğini oluşturmuşlardı. Bkz.: Lings, **a.g.e.**, s.25.

⁵⁵Tekvîr, 81/8-9.

⁵⁶ Bkz.: Özeydın, “Arap”, **DİA**, C.III, s.321-324.

⁵⁷Bkz.:Apak, **Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi I (Hz. Muhammed Dönemi)**, EnsarNeşriyat, İstanbul 2014, s.75.

Şeyhlik babadan oğula geçmezdi; genelde şeyh malı, akli ve asaletinden dolayı kabilenin ileri gelenleri tarafından seçilirdi. Kabile içindeki hak ve görevleri, kabile kuralları düzenler, suçlara cezalar biçilirdi. Şayet başka bir kabile ile ilgili bir durum olursa aşiret⁵⁸ reisleri/ihtiyar heyeti karar verirdi. Zor durumlarda ve sıkıntılı anlarda kâhinlere başvururlardı.⁵⁹ Çok istisnaî durumlarda diyet kabul edilir, genelde kabileler arasındaki ilişkiler kan davasına dönüşürdü. Bu yüzden yüzyıllarca devam eden ve “*Eyyâmü'l-Arab*” denilen savaşlar olurdu.⁶⁰

Ekonomik olarak; kendi aralarındaki ticarete ve borçlarda faiz hakimdi. Herşeyin değeri deve ile biçilirdi. Ticaret için yılın belli mevsimlerinde⁶¹, belli yerlerde panayırlar kurulurdu. En meşhurları; Ukâz⁶², Zülmecâz⁶³dir. Bunlardan başka Muşakkar, Suhar, Deba, Hubaş vb. panayırlar da Arabistan Yarımadası'nın farklı yerlerinde, farklı tarihlerde kurulurdu. Bu panayırların çoğu uluslararası nitelikte olup ticaretin yanında sosyal ve siyasi etkileşimlerle beraber milletlerin birbirini; örf-adet, dil-kültür, hukuk-sosyal yapı bakımından tanımalarına da imkân tanıyordu. Nitekim kendini tanıtip İslâm'ı anlatmak için Hz. Peygamber de bu panayırları kullanmıştır⁶⁴. Bu tanıma/tanışmanın birikimi sonraki yıllarda İslâm'ı tebliğinde kolaylık sağlamıştır. En etkili ve yaygın kültürel faaliyetler, şiir ve eğlence törenleri idi. Bu törenlerde içkiler içilir, fal okları çekilir, kumar, fuhuş (cariyeler ve asil olmayan insanlar yapardı) gibi uygulamalar çokça sergilenirdi. Bu nahoş faaliyetlerin yanında; konukseverlik, cömertlik, ahde vefa, hür ve asil insanların önemli bir sıfatı olarak namusa düşkünlük ve zayıf ve güçsüz insanları himaye gibi asil davranışlar da vardı. Zenginler ve kalabalık nüfusa sahip olanlar daha

⁵⁸Bkz.: Yusuf Halaçoğlu, “Aşiret”, **DİA**, C.IV, s.9.

⁵⁹Bkz.: İlyas Çelebi, “Kâhin”, **DİA**, C.XXIV, s.171-172.

⁶⁰Haram Aylar: Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb. Bkz.:M. Ali Kapar, “Eyyâmü'l-Arab”, **DİA**, C.XII, s.14-16.

⁶¹Bkz.:Hüseyin Algül, “Haram Aylar”, **DİA**, C.XVI, s. 105-106.

⁶²Ukâz ve diğer panayırların önemi ve özellikleri, sosyal yaşam ve kültüre etkisi, özellikle dini yaşam ile ilgisi konumuz açısından çok önemlidir. Hz. Peygamber'in Taif yolculuğuyla bağlantısı hatırlanmalı. Ukâz, Taif ile Mekke arasında Nahle'de; 15-30 Zilkade, Zülmecâz Arafat'a 1 fersah mesafede Kebkeb yakınlarında 1-8 Zilhicce'de kurulurlardı. Bkz.: Elnure Azizova, “Ukâz”, **DİA**, C.XLII, s.61-62.

⁶³Bkz.: Azizova, “Zülmecâz”, **a.g.e.**,C.XLIV, s.570-571.

⁶⁴Bkz.: Cengiz Kallek, “Pazar”, **DİA**, C.XXXIV, s.194-203.

çok söz sahibi olup, bunu yarış haline de getirmişlerdi. İnsanlar; hür-köle, mevâlî, halîf gibi sınıflara ayrılmıştı ve insanlara buna göre de değer biçilirdi.⁶⁵

Genel olarak Arap Yarımadası'nda, özelde Mekke'de dinî durum şöyle özetlenebilir: Mekke, herşeyden önce Hz. İbrahim'in dini olan Hanîfliği⁶⁶ temsilen Kâbe'nin varlığı ile önemli ve değerliydi. Hem Hanif olanların yaptığı hac, hem müşriklerin kendi taptıkları putları için yapılan hac, haram aylarda yapılıyordu. Hac artık bir övünme, gösteriş ve üstünlük vesilesi haline gelmişti. Çünkü panayırlarda şiirin temel konusu bunlardan oluşuyordu. Dolayısıyla Mekke gözde, Kureyş örnek/önder idi. Özellikle de Resûlullah'ın doğumundan kısa bir zaman önce gerçekleşen Fil Vak'ası⁶⁷ bu değeri daha çok arttırdı.

Yüzyıllardır Araplar arasında yaygınlaşmış olan putperestlik⁶⁸ her kabileyi kendine özel bir put edinmeye kadar götürmüştü; Hüzeyl'in Suva'; Kelb'in Vedd; Mezhic'in Yeğus; Lihyan'ın Yeûk; Himyer'in Nesr; Huzâ'a ve Kureyş'in İsaf ve Nâile adlı putları vardı.⁶⁹ Bu putlarla beraber, özelde Evs ve Hazrec'in, genelde tüm Araplar'ın taptıkları putlar ise; deniz kenarına yerleştirilmiş olan Menât; Sakîf kabilesinin özel putu

⁶⁵Bkz.: Nadir Özkuyumcu, "Hilf", **DİA**, C.XVIII, s.29-30; İsmail Yiğit, "Mevâlî", **DİA**, C.XXIX, s.424-425.

⁶⁶Bkz.: Şaban Kuzgun, "Hanîf", **DİA**, C.XVI, s.33-39: Hanîf: Câhiliye döneminde Hz. İbrâhim'in dini üzere olanlara denir. Kur'an'da da bu anlamda geçer. Kureyş'in belli zamanlarda bayram veya şenlik gibi putları için yaptıkları kutlamalar olurdu. Bunların birinde putlara tapma, onlarda sunumda bulunma vs. gibi şirke dair işleri reddedip, kavimlerini kınayarak bir daha bu tür kutlamalara ve amellerine katılmayacaklarını söyleyenler "Hanîf" kabul edildiler. Bkz.: Çelikkol, **İslâm Öncesi Mekke**, s.193. Kureyş'ten hanifliği arayanlar: Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Varaka b. Nevfel, Osman b. Haris, Ubeydullah b. Cahş (Hz. Peygamber'in halası Ümeyme'nin oğlu)'dır. Bkz.: Özkavukçu, **Siyer Sözlüğü**. Bunlara ilaveten Maad kabilesinden Kus b. Sâide (İslâm gelmeden önce öldü), Sakîf kabilesinin meşhur şairi Ümeyye b. Ebü's-Salt'tır (vahyin Kureyş'ten Abdullah oğlu Muhammed'e verilmesini hazmedememiş, İslâm'ı idrak ettiği halde iman etmeden ölmüştür.) Bkz.: Apak, **İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü**, s.262, 265.

⁶⁷Fil, 105/1-5; Bkz.: Mustafa Fayda, "Fil Vak'ası", **DİA**, C.XIII, s.70-71. Kâbe'yi yıkmak amacıyla Mekke üzerine yürüyen, Ebrehe yönetimindeki Habeş ordusunun Allah tarafından gönderilen kuşlar vasıtasıyla imha edildiği olay. Bu olay Kureyş'in diğer kabilelerin nezdindeki değerini arttırdı.

⁶⁸İbrâhim ve İsmâil peygamberlerin dini üzere olan Arap Yarımadası'na put ve puta tapmayı ilk getiren Amr b. Luhay'dır. Şam'a yaptığı bir seferde onların puta taptığını görünce bu davranıştan hoşlanmış ve oradan Mekke'ye de Hubel adında bir put getirmiştir.Bkz.: İbnü'l-Kelbî, **Kitâbü'l-Esnâm**,Çev.: Beyza Bilgin, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017, s.44-65; Ahmet Güç, "Putperestlik", **DİA**, C.XXXIV, s.365-368; Mehmet Mahfuz Söylemez, **a.e.**, s.239.

⁶⁹ Bkz.: Özaydın, "Amr b. Luhay", **DİA**, C.III., s.87-88; Güç, "Put", **DİA**, C.XXXIV, s.364-365.

olan Lât; Zat-ı Irk denilen yerde bulunan Uzzâ ise özelde Kureyş olmak üzere tüm kabilelerin taptığı ve en fazla saygı duydukları put idi.⁷⁰Putatapıcılığın/şirkin de merkezi Mekke idi. Kâbe’yi tavaf etmek, hac yapmak için gelenlerin yanında, putları tavaf etmek ve onlara sunumda bulunmak için de çok ziyaretçi geliyordu. Kâbe’nin içine ve etrafına yerleştirilen, belli anlamlar yüklenip, isimler verilen üç yüz altmış put, o günkü Araplar’ın itikadî durumunu ortaya koyuyordu. Bunların yanında bazı kişilerin özel putları da olabiliyordu. Bazıları put niyetine taşlara da tapabiliyor, elindeki taştan daha değerlisini bulursa elindekini fırlatıp atar, daha kıymetli olduğunu düşündüğü bu yeni taşı alır, önünde secdeye kapanırdı. Hatta bazan tapmak için taş bulamazsa, bir miktar toprağı toplar, üzerine keçiyi sağıarak şekil alması için harç yapar, sonra tapınma ritüelleri yapardı.⁷¹ Bu putlara mallarından özel adaklar sunar, secde eder, işlerini yapmaya karar vermede putların önünde fal okları çeker, çıkan sonuca göre hareket ederlerdi. Birinin başına kötü bir şey geldiğinde, sebebinin putların çarpması olduğuna, kurtulmak için onların rızasını almak gerektiğine inanırlardı. Nitekim Kur’an, onların bu yüzden Hz. Peygamber’in İslâm’a davet mesajına tepki verdiklerini dile getiriyor.⁷²

Mekkelilerin o zamanki karakterini özetlemek gerekirse; özgür, savaşçı, söz ustaları, asil, eğlenceye düşkün, tüccar, pagan, zalim bir toplum olarak tavsif edilebilir. Onlardaki güzellikleri güçlendirip çoğaltmak, kötülükleri kaldırıp yerine iyilikleri hâkim kılmak için yeni bir sistem gerekiyordu. Bu da ancak İslâm idi. Bunun neticesi olarak İslâm geldikten sonra; özgürlükleriyle Allah’a kulluk, savaşçılıklarıyla fatih, söz ustalıklarıyla alim davetçi, asaletleriyle İslâm’ı tebliğ, ticaretleriyle İslâm’ı yaymak için yeryüzüne yayılan tüccarlar oldular. Eğlencelerini ibadete, şirklerini tevhide, zulümlerini adalete çevirerek tarihe “Altın Nesil” olarak geçtiler.

⁷⁰Bkz.: Ali Sallabî, **es-Siretü’n-nebeviyye**, Dârü’t-tevzi’ ve’n-neşri’l-İslâmiyye, Kahire 1424/2003, s.25.

⁷¹Buhari, **el-Câmi’u’s-Sahih**, Megâzi, 4376.

⁷²İbn İshâk, **a.g.e.**, C.I, s.1-169; İbn Hişam, **a.g.e.**, C.I, s.131-232; Belâzürî, **Ensâb**, C.I, s.100-169; Özeydin, “Arap”, **DİA**, C.III., s.321-324-Mustafa Çağrı, “Arap”, **DİA**, C.III, s.316-321; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s.35-41.

Hız. Peygamber, yakın akrabalarına tebliğ görevi ile sorumlu olduğunda, Abdülmuttalib oğullarını toplayıp onlara verdiği yemekte; *“Ben, hiçbir Arab’ın kavmine getirmediği bir sözle size geldim; kabul ederseniz dünya ve ahiret saadetine erersiniz.”* buyurmuştur. Onların o günkü hallerini, kendi içlerinden biri olan ve İslâm ile şereflendikten sonra farkı gören Ca’fer b. Ebû Tâlib, Habeş Necâşî’si Ashame’nin huzurunda, Mekkeli muhacirlerin sözcüsü olarak, onları geri götürmek üzere gelen müşrik heyetinin talebine de cevap olarak şöyle diyordu:

“Ey Hükümdar! Allah bize kendi aramızdan birini seçip, onu kendi elçisi olarak gönderinceye kadar bizler cahil bir topluluk idik; putlara tapar, şehvetlerimizden kaynaklanan günahlar işler, zayıflara zulmeder, kötü ve çirkin her fiili işlerdik. Bizler, onun bütün erdemlerini, doğruluğunu, iffetini gayet yakından ve mükemmel bir şekilde biliyorduk. O, bize, diğer insanlara kötülük yapmaktan çekinmeyi, sadece tek olan Allah’a kulluk etmeyi, namaz kılmayı, yoksullara sadaka vermeyi, oruç tutmayı ve güzel olan ne varsa yapmayı (salih ameli) öğretti. Bütün bunlar hoşumuza gitti ve bunları yapmaya başladık; ama hemen ardından, bizi kendi yurdumuzu terketmek ve senin ülkeneye sığınmak zorunda bırakan kendi yurttaşlarımızın işkence ve zulümleri başladı. Biz tüm seçeneklerimiz arasından seni tercih ettik, zira senin yanında bize hiçbir kimsenin zulmetmeyeceğini ümit ediyorduk.”⁷³

Bu şekilde özetlenebilecek cahili toplumun içinde yetişen az sayıda hanîflerin yanında, müşrik olup asaleti gereği belli faziletleri olanlar da vardı. Bunlardan başka, bunlardan daha faziletli, daha üstün olan Abdullah oğlu Muhammed de bu cahiliye toplumunda yetişti. Öyle de olması gerekiyordu, çünkü toplumunun sıkıntılarını, eksiklerini, ihtiyaçlarını, umutlarını bilmeyen kişi topluma liderlik yapamazdı.

Hız. Muhammed’in Nesebi:

⁷³Bkz.: İbn Hişam, a.g.e., C.I, s.336.

Muhammed b. Abdullah, Hz. İbrâhim'in oğlu İsmâil'in soyundan, Adnân'ın yirmi birinci göbekten torunudur. Bizzat kendisinin de kabul ettiği soy kütüğü şöyledir: Muhammed b. Abdullah b. Abdülmuttalib (Şeybe) b. Hâşim b. Abdümenâf b. Kusay b. Kilâb b. Mürre b. Kâ'b b. Lüey b. Gâlib b. Fihri (Kureyş) b. Mâlik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyâs b. Mudar b. Nizâr b. Mead b. Adnân.⁷⁴Hz. Peygamber de bu konuyla ilgili olarak: “*Muhakkak ki Allah, İsmâiloğullarından Kinâne'yi; Kinâne'den Kureyş'i; Kureyş'ten Hâşim'i; Hâşim'den beni seçip üstün kıldı.*”⁷⁵Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir hadiste ise: “*Kıyamet günü ben Ademoğlunun efendisiyim; kabrinden ilk kalkacak olan, ilk şefaate edecek olan ve şefaati ilk kabul olacak benim.*”⁷⁶ buyurmuştur.

Babası Abdullâh, o doğmadan birkaç ay önce, ticaret kervanlarıyla gittiği Suriye'den dönerken yolda hastalandığı için Medine'de Neccâroğulları'ndan olan dayılarının yanında iyileşmeyi beklerken vefat etti. Annesi Âmine, Kureyş kabilesinin Benî Zühre koluna mensup Vehb b. Abdümenâf'ın kızıdır.⁷⁷

Kaynaklarda rivayetler ihtilafli olsa da genel kanaate göre Hz. Muhammed, Fil Vak'ası'ndan elli iki (veya elli beş) gün sonra, 571 yılının Rebûlevvel ayının 12'sinde/20 Nisan Pazartesi günü, (Hicret'ten 53 yıl önce) sabaha karşı Mekke'de doğdu. Annesi, hem hamileliğinde hem de doğumunda sıradan annelerin yaşadığı zahmet ve sıkıntılarla karşılaşmadığı gibi, doğum esnasında bazı harikulade haller yaşadığına dair rivayetler vardır.⁷⁸ Dedesi Abdülmuttalib'e torununun doğum müjdesi verildi; Abdülmuttalib adını “Muhammed” koydu, bu münasebetle bir ziyafet verdi. O zamanın geleneği olarak, hem sağlığı hem de dilde fesahati⁷⁹ korumak için bebekler

⁷⁴Bkz.: Fayda, “Muhammed”, **DİA**, C.XXX, s.408.

⁷⁵Bkz.: Nevevî, **el-Minhâc fî şerhi sahih-i Müslim b. Haccâc**, C.XIII, s.437.

⁷⁶Bkz.: **a.g.e.**, C.XV, s. 437; Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, C.XVII, s.217.

⁷⁷Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.157; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, **Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk**, C.I., s.499; Avcı, **Muhammedü'l-Emin**, s.60-61.

⁷⁸Bkz.: İbn İshâk, **a.g.e.**, C.I, s.99; İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I, s.158-159; el-Belâzürî, **a.g.e.**C.I, s.228-230; Hamîdullah, **İslâm Peygamberi**, C.I, s.49.

⁷⁹Hz. Ebû Bekir bir defasında Hz. Peygamber'e “Ey Allah'ın Resûlü! Senden daha fasih konuşan birini görmedim” dediğinde, “Nasıl olmayayım ki! Ben Kureyş'tenim ve Benî Sa'd yurdunda süt emdim.” Buyurdu. Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I, s.163'teki dipnot.

sütanneye verildiğinden, onun için de sütanesi arandı. Emzirmek için bebek aramaya gelecek olan sütanneleri beklenirken dokuz gün kadar annesi Âmine, sonra kısa bir süre amcası Ebû Leheb'in cariyesi Süveybe⁸⁰ hatun emzirdi. Sonra Hevâzin kabilesinin Sa'd b. Bekir koluna mensup Ümmü Kebşe Halîme bint Ebû Züeyb'e verildi.⁸¹ Hz. Halîme ve kocası Hâris, çocukları Şeymâ, Abdullah ve Üneyse ile beraber artık bereket vesilesi Hz. Muhammed'i de yetiştiriyorlardı. İki yıl dolduktan sonra annesi Âmine'ye vermek üzere Mekke'ye getirdiler. Kaynaklarda sebebi ihtilaflı olarak verilse de gene annesi Hz. Âmine'nin isteği ile kendileriyle beraber alıp geri döndüler. Hz. Muhammed dört yaşına kadar Benî Sa'd yurdunda kaldı. Bu sırada bazı harikulade haller yaşadığı, bunların en meşhurunun, göğsünün yarılıp kalbinin yıkandığına dair rivayetlerdir.⁸²

Hz. Muhammed dört yaşından sonra annesi Âmine'nin yanına döndü, altı yaşında iken annesiyle beraber, babasının mezarını ve büyük dayılarını ziyaret için Medine'ye gittiler. Annesi dönüş sırasında Ebvâ'da rahatsızlandı ve vefat etti. Artık hem yetim⁸³ hem öksüz olan Hz. Muhammed, annesinden kendisine miras kalmış olan dadısı Ümmü Eymen⁸⁴ ile beraber Mekke'ye döndüğünde bakımını dedesi Abdülmuttalib üstlendi.

Abdülmuttalib torununu çok seviyor ve değer veriyordu. Mekke'nin lideri olduğundan Dârünnedve'deki kararlar için yapılan toplantıları yönetiyor, bu sırada, büyüdüğünde önemli biri olacağına inandığı torununu da yanına alıyordu. Dedesi vefatının yaklaştığını anladığında, o sırada sekiz yaşına varmış olan Hz. Muhammed'in

⁸⁰Süveybe, oğlu Mesrûh ile beraber Hz. Peygamber'i birkaç gün emzirdi. Aynı zamanda Hz. Hamza ve Abdullah b. Cahş ve Ebû Seleme Abdullah b. Abdülesed el-Mahzûmî'yi de emzirdiği için bu sayılan kişiler Hz. Peygamber'in süt kardeşleridir. Hz. Peygamber, Süveybe'nin hatırını sayar, ona iyilikte bulunurdu. Mekke'yi fethettiğinde Süveybe'yi sordu; kendisinin de oğlunun da öldüğü, akrabalarının da kalmadığı haberi verildi. İslâm'a girişi ile ilgili bilgiler ihtilaflıdır. Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I, s.161; Muhammed b. Ebî Bekr ez-Zer'i ed-Dimeşki İbn Kayyim el-Cevziyye, **Sîretü'l-hayri'l-ibâd**, Mektebü'l-İslâmî, yy., ty., s.22; Levent Öztürk, "Süveybe", **DİA**, C.XXXVIII, s.183.

⁸¹Bkz.: Hz. Halîme; İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I, s.161; Asri Çubukçu, "Halîme", **DİA**, C.XV., s.338.

⁸² Bkz.: Avcı, **a.g.e.**, s.80-87; Çubukçu, "Halîme", **DİA**, C.XV., s.338.

⁸³Duhâ, 93/6 "Rabbini seni yetim bulup barındırmadı mı?"

⁸⁴Bkz.: İbn. Hacer el-Askalâni, **el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe**, Thk.: Sıdkî Cemil el-Attâr, Dârü'l-fikr, Beyrut 1421/2001, C.VII, s.288-289; Bünyamin Erul, "Ümmü Eymen", **DİA**, C.XLII, s.317.

bakımını, öz amcası (Abdullah ile ana-babası bir olan) Ebû Tâlib'e verdi. Ebû Tâlib ve eşi Fatıma bint Esed, Hz. Muhammed'e kendi çocuklarından daha iyi baktılar. Hz. Peygamber'in kendisini "İkinci annem" diye hayırla yad edip vefatı sırasında da îzarını kefen olarak sardığı ve kabrine kendi eliyle indirdiği rivayet edilir.⁸⁵

Çocukluğunda Mekke'de kıtlık yaşanmış, yağmur duasına çıkıldığında amcası Ebû Tâlib'den izin alınarak Hz. Muhammed'in de götürüldüğü, yağmur hemen yağdığı için de amcasının bu duruma çok mutlu olup yetim yeğenini şiirle övdüğü⁸⁶; çocukluğunda, amcasına yardım amaçlı olarak çobanlık yaptığı; gençliğinin ilk yıllarında amcasıyla beraber Suriye'ye ticaret için gittiği, daha sonra amcalarının yanında yer alarak Ficâr Savaşları'nda ok taşıdığı⁸⁷ ifade edilir. Bunlardan başka toplum ahlakı bakımından çok önemli olan Hilfû'l-Fudûl⁸⁸-Erdemliler Cemiyeti'ne katıldığını, "*Abdullah b. Cüd'ân'ın evinde bir sözleşmeye katıldım; bana kızıl tüylü develerden daha sevimli idi. İslâm'da da öyle bir şeye davet edilsem mutlaka katılırdım*" buyurarak övdüğü sosyal yapı zikrediliyor. Kaynaklarda bunlardan başka bazı bilgiler yer olsa da güvenilirlikleri açısından çok tartışmalı oldukları ve konunun dışında kaldıkları için değinilmeden geçiliyor.

Allah, Kur'an'da, peygamberleri anlatırken onların beşer/insan olduklarına vurgu yapıyor, onların olağanüstü kabul edilebilecek türden özelliklerinin olmadığını bildiriyor. Özellikle son peygamber Hz. Muhammed (ayın yarılmaması vb. mucizelerinde

⁸⁵Bkz.: Fâtıma bint Esed: İbn Hacer el-Askalânî, **el-İsâbe**, C.7, s.216; Mehmet Aykaç, "Fâtıma bint Esed", **DİA**, C.XII, s.225.

⁸⁶Bkz.: Makrizî, **İmtâu'l-esmâ'**, C.I, s.16.

⁸⁷Bkz.: İbn Hişâm, **es-Sîre**, C.I, s.184; Belâzürî, **Ensâb**, C.I, s.249'daki dipnot; Hüseyin Algül, "Ficâr", **DİA**, C.XIII, s.52. Ficâr, kan dökmenin yasak olduğu haram aylarda (zilkâde, zilhicce, muharrem ve receb) yapıldığı için bu ismi almıştır. Yasak aylarda yapılmasından dolayı "günah olan, katılanın günahkar olduğu" anlamında kullanılmıştır. Arapların dört ficârı olmuştur, dördüncüsünde Kureyş ve Kinâne, Kays-u aylân'a karşı savaşmış ve kazanmıştı. Hz. Peygamber'in katıldığı savaş "Yevmu Nahle" diye geçer.

⁸⁸Bkz.: İbn Hişâm, **a.e.**, C.I, s.133-134; Hamîdullah, "Hilfû'l-Fudûl", **DİA**, C.XVIII, s.31-32: Kureyş'ten bazı kabileler Abdullah b. Cüd'ân'ın evinde toplanarak "Yemin"e davet ettiler. Hâşimoğulları, Muttaliboğulları, Esed b. Abdülzazâ, Zühre b. Kilâb ve Teym b. Mürre toplandılar. Mekke'de yerli-yabancı, zülme, gadre uğrayanlara mutlaka yardım edilecek; zalimden hakkı alınacak ve sahibine teslim edilecek. Bu yeminin adını "Hilfû'l-Fudûl" koydular.

ismi açıkça verilmeyen) olağanüstü özelliği açıkça zikredilmeyen tek peygamberdir.⁸⁹ Ayrıca çocukluğu, gençliği ve peygamberlik öncesi hayatı hakkında da Kur'an'da: “*O, seni yetim bulup da barındırmadı mı? Sen hidâyeti ararken O sana yol göstermedi mi? O seni yoksul bulup zengin etmedi mi?*”⁹⁰mealindeki ayetler onun geçmişi özetliyor.

Hiz. Peygamber yirmi beş yaşına geldiğinde, Mekke'nin asaletli, ahlaklı, zengin, dul bir iş kadını olan Hatîce⁹¹ bint Huveylid b. Esed ile evlendi. Hiz. Hatice, ticaret işlerinde çalışacak güvenilir ve başarılı birini ararken Hiz. Muhammed ile tanıştı. Hiz. Muhammed, Hiz. Hatice'nin malları için Suriye'ye yaptığı ticaretinde beklenenin üzerinde bir kâr yaptı; bunu yaparken son derece dürüst ve ahlaklı davrandı. Buna ilaveten yolculukta kendisine eşlik eden Meysere adındaki köle de ahlakını övünce Hiz. Hatîce aracı göndererek evlenme teklif etti. Taraflar arasında yapılan görüşmeler olumlu olunca nikâh akdedildi.⁹²Hiz. Hatîce'nin babası Huveylid b. Esed b. Abdüluzâ b. Kusay (bu halkada) nesebi, Hiz. Peygamber'in nesebi ile birleşiyor. Annesi ise Fatıma bint Zaide İbnü'l-Asem'dir.⁹³Bu evlilikten; dördü kız, ikisi erkek çocuk olmak üzere altı veya yedi⁹⁴ çocukları oldu. Kâsım; ilk erkek çocuğu olduğu için onun ismiyle künyelenen Hiz. Peygamber'e “Ebû'l-Kâsım” denilmiştir, Abdullah, Tahir (Tayyib)⁹⁵, Zeyneb, Rukiyye, Ümmü Külsûm ve Fatıma. Erkek çocuklar küçük yaşlarda vefat etti,

⁸⁹Bkz.: Apak, **Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi I**, s.137.

⁹⁰Duhâ, 93/6-8.

⁹¹Bkz.: Kandemir, “Hatîce”, **DİA**, C.XVI, s.465-466.

⁹²Bkz.: İbn İshâk, **es-Sîre**, C.I, s.128; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C.I, s.187-192; İbnü'l-Cevzî, **el-Muntazam**, C.II, s.314-315.

⁹³Bkz.: Kandemir, “Hatice”, **DİA**, C.XVI., s.465-466.

⁹⁴Başka bir rivayette dördü erkek, dördü kız olmak üzere sekiz çocuğu olduğu nakledilmiştir. Bkz.: Fayda, “Muhammed”, **DİA**, C.XXX, s.408-423; Kandemir, “Muhammed”, **DİA**, C.XXX., s.423-428.

⁹⁵İbn İshâk ve İbn Hişâm, bu çocuğun ismiyle ilgili olarak “Abdullah”tan söz etmiyorlar. İbn Hibbân ve İbnü'l-Cevzî ise; bunun İslâm döneminde doğduğunu, adının “Abdullah” olduğunu, “Tayyib” ve “Tahir”in, Abdullah'ın lakapları olduğunu zikrediyorlar. Bkz.: Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân el-Bustî, **es-Sîretü'n-nebeviyye ve ahbârü'l-hulefâ**, Müessesetü kütübi's-sekâfiyye, Beyrut 1407/1987; İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C.II, s.316; İbnü'l-Esîr ise; Abdullah, Tahir ve Tayyib'i ayrı ayrı çocuklar olarak ve de İslâm döneminde doğup öldüklerini zikrediyor. Aynı müellif, aynı sayfada naklettiği başka bir rivayete dayanarak bunların câhiliyede doğup öldüklerini, rivayetleri değerlendirme olarak; “Tayyib ve Tahir”in Abdullah'ın lakapları olduğunu, önce Kâsım'ın öldüğünü sonra da Abdullah'ın İslâm döneminde öldüğünü, Hiz. Peygamber'i üzme için Âs b. Vail es-Sehmî'nin “soyu kesik anlamında “Ebter” dediği için Kevser suresinin indiğini zikreden ifadeler naklediyor. Bkz.: İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil fi't-târîh**, C.II, s.40.

kızlar İslâm'ı idrak edip müslüman olarak yetişip evlendiler. Hz. Fatıma hariç diğerlerinin hepsi Hz. Peygamber'den önce Medine'de vefat ettiler, Hz. Fatıma da, babasından altı ay sonra Medine'de vefat etti.

Hz. Hatıce, kölesi Meysere'nin ticaret yolunda görüp anlattığı harikulade halleri, amcazadesi Varaka b. Nevfel'e⁹⁶ anlattığında Varaka “*Şayet bu anlattıkların doğruysa Muhammed bu ümmetin peygamberi olacak. Bu ümmetin peygamberinin zamanının geldiğini biliyorum*” dedi.⁹⁷

Hz. Peygamber M.605 yılında otuz beş yaşlarında iken, “Kâbe Hakemliği” yaptı. Kâbe'nin tamiri sırasında duvar boyu Hacerülesved'i yerleştirme seviyesine kadar yükselince, Hacerülesved'i yerine koymak gibi şerefli bir işi kimin yapacağı konusunda anlaşmazlık çıktı. Bu anlaşmazlık, bazı kabilelerin içinde kan olan çanağa ellerini sokup savaşa yemin edecek boyuta ulaşması üzerine, aralarında yaşça en olgunları olan Ebû Ümeyye b. Mugîre'nin sunduğu teklif kabul edildi: Benû Şeybe kapısından ilk giren taşı yerleştirmede hakemlik yapsın, denildi. Kapıdan ilk giren Hz. Peygamber olunca herkes çok memnun oldu. Çünkü kendi ifadeleriyle “el-Emîn” gelmişti. Hz. Peygamber mübarek taşı bir örtünün⁹⁸ içine koyup, her kableden bir kişinin örtünün bir ucundan tutarak taşımasını istedi. Yerine varınca da kendisi taşı alıp yerleştirdi.

Bundan sonra Hz. Peygamber'in hayatında yeni bir dönem başladı: Kâbe hakemliğinden sonra, sık sık yalnız kalmak isteyen Hz. Muhammed, Allah'a kulluk konusunda daha fazla arayışlara yöneldi. Arap kabilelerinin taptıkları putlara önceden beri ilgi duymuyor, yapılan haksızlıklar kendisini üzüyor, fakat ne yapacağını

⁹⁶Varaka b. Nevfel b. Esed b. Abdüluzzâ, câhiliye döneminde Haniflik arayışına girmiş, Hıristiyanlık'ta karar kılmış, İncil'i okuyup yazabilen, görme yetisini yitirmiş bir bilgindi. İlk vahiy geldiğinde Hz. Peygamber'i müjdeleyip tebrik etmiş, her peygamberin karşılaştığı sıkıntıların kendisine de geleceği uyarısını yapmıştır. Ayrıca şayet sıkıntılı günlerde hayatta olursa mutlaka yardım edeceğinin sözünü de vermiştir. Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I, s.191; Bünyamin Erul, “Varaka b. Nevfel”, **DİA**, C.XLII, s.517-518.

⁹⁷Bkz.: İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C.II, s.373.

⁹⁸Bu örtünün kime ait olduğu kaynaklarda ihtilafı olarak veriliyor; Hz. Peygamber'in kendi ridası, oradakilerden birinin abası, bir örtü gibi ifadeler. Bunlardan Hz. Peygamber'in kendi hırkası rivayeti daha kuvvetli olduğu için tercih ediliyor. Bkz.: Belâzürî, **Ensâb**, C.I, s.246-247.

bilemiyordu. Dedesi Abdülmuttalib ve diğer bazı haniflerin de sürdürdüğü gibi, Ramazan ayında, Hira⁹⁹ dağındaki mağarada inzivâya çekilmeye başladı. Yanına azık alarak gidip günlerce kalıyor, oradan geçen, yol arayan, karnını doyurmak için yanına gelenlerle yiyeceğini paylaşıyor; yiyeceği bitince de Mekke'ye inip Kâbe'yi tavaf ediyor, ihtiyaç sahiplerine yardım ediyordu. Sonra yeniden yanına azık alarak Hira'ya dönüyordu. Rivayetlerde bazan eşi Hz. Hatîce'yi¹⁰⁰ de yanına aldığı ifade ediliyor. Bu münzevî hayat beş yıl boyunca her Ramazan devam etti. Kırk yaşına girdiği yılın Ramazan ayından altı ay kadar önce sadık rüyalar görmesi, geçtiği yerlerde taş, ağaç gibi varlıkların kendisini selamlaması gibi haller O'nun ve toplumunun kökten değişeceğinin habercileri oldu. Bu kökten değişim, Allah'ın kullarına rahmeti olan son peygamberin gelişi olacaktı.

⁹⁹Hira'nın seçilmesinin hikmetleri için bkz.: İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, C.XII, s. 373: Hira'nın seçilmesinin hikmetlerinden; Hira'da oturan kişi aynı anda Kâbe'yi de görebiliyor. Bu yüzden üç fazilet aynı anda gerçekleşiyor. İnzivâ, ibadet ve Kâbe'yi seyretmek. Başka bir güzellik de müşriklerin Hz. Peygamber'i rahatsız etmemeleri. Çünkü bu adeti dedesi Abdülmuttalib başlattı. Bkz.: Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s.76.

¹⁰⁰Bkz.: İbn Hişâm, **es-Sîre**, C.I, s.236.

BİRİNCİ BÖLÜM

HZ. MUHAMMED'İN PEYGAMBER OLARAK GÖREVLENDİRİLMESİ

Hiz. Muhammed özellikle 35 yaşından itibaren, Mekke'ye 4-5 km. uzaklıkta Hira dağındaki mağarada inzivaya çekilir ve ibadetle meşgul olurdu. Nübüvvet görevinin verilmesine yakın tarihlerde, Ramazan ayının tamamını burada geçirmeye başlamıştı. 610 Yılı Ramazan ayının son on günü¹⁰¹içinde, Hiz.Muhammed Hira'da iken, Cebrâil, Alak sûresinin ilk beş ayetini tebliğ etti.

Hiz Aişe, yaklaşık altı ay süren vahyin başlangıç safhası hakkında şöyle der:“Resûlullah'a vahyin ilk başlaması sadık rüya ile oldu. Gördüğü rüyalar sabahın aydınlığı gibi berrak idi. Sonra O'na yalnızlık sevdirdi. Hira mağarasında bazı gecelerde inzivâya çekilip tefekkür ederdi. Sonra azığı bitince ailesinin yanına döner, aynı süre için azık alırdı. Yine Hira'da olduğu bir gün melek geldi, “Oku” dedi. Resûlullah “Ben okuma bilmem”karşılığını verince.O'nu tutup gücü bitene kadar sıktı, sonra bıraktı ve“Oku” dedi. O yine“Okuma bilmem”deyince İkinci defa tutup gücü bitene kadar sıktı, sonra bıraktı ve “Oku” dedi.O yine “Okuma bilmem” deyince. Üçüncü defa sıktı, sonra bıraktı ve Alak sûresinin“Oku, Yaratan Rabbinin adıyla oku...” diye başlayan ilk beş ayetini okudu.¹⁰²Bu ürperti verici durumdan korkup heyecanlanan Hiz. Muhammed evine gelip eşi Hiz. Hatice'den kendisini örtmesini istedi ve yattı. Sakinleştikten sonra başından geçenleri eşine anlatıp “Başıma bir şey gelmiş olmasından endişelendim” dediğinde, eşi; “Vallahi Allah seni mahcup etmez. Çünkü sen, akrabayı gözetir, âcizlerin elinden tutarsın, fakiri gözetirsin, misafire ikram edersin, hak

¹⁰¹İlk vahyin geliş tarihinin Ramazan ayının ilk onu veya ikinci onu veya son (Kadir gecesi sebebiyle) on mu olduğu ihtilafıdır. Bkz.: İbn İshâk,a.g.e., C.I, s.168; İbn. Hişâm, a.g.e., C.I, s.236-240; Belâzürî, **Ensâb**, C.I, s.267;Taberî, **Târîhü'l-ümem Ve'l-mülûk**, C.II, s.7; Nevevî, **el-Minhâc fi şerhi sahihi Müslim b. Haccâc**, İman, C.I, s.353.

¹⁰²İbn Hacer el-Askalânî, **Fethu'l-bârî**, C.I, s.30-31.

sahiplerine yardım edersin”¹⁰³diyerek teselli etti ve ardından, cahiliye devrinde Hıristiyanlığı tercih etmiş, Kitab-ı Mukaddes hakkında bilgi sahibi olan, görme yetisini kaybetmiş olan kuzeni (amcazadesi) Varaka b. Nevfel’e gidip durumu anlattı¹⁰⁴. Varaka, gelen varlığın daha önceki peygamberlere de gelen vahiyle görevli melek olduğunu söyleyip, beklenen son peygamber olduğu için kendisini tebrik etti. Ardından şunları ilave etti: “Sana yalancı diyecekler, kötü davranacaklar, sana savaş açıp bu şehirden dışarı çıkaracaklar, tebliğ görevinde sıkıntılı günler yaşadığın zaman hayatta olursam sana yardım ederim.” Bunu duyan Hz. Peygamber hayretle “*Beni yurdundan mı çıkaracaklar?*” diye sorunca “*Evet, senin aldığın tebliğ görevini yapan, getirdiğin daveti getiren hiç bir peygamber yok ki bu sıkıntılarla karşılaşıp yurdundan çıkarılmamış olsun!*” diyerek Hz. Peygamber’in bu görevde karşılaşacağı sıkıntılara da hazır olması konusunda uyarıda bulundu.¹⁰⁵ Hz. Peygamber bu sözleri duyunca teselli bulup sakinleşti. Ancak kısa bir süre sonra vahiy kesildi. Bu kesintiye “Fetretü’l-vahy” denilmektedir, süresi konusunda kaynaklarda, 40 günden 3 yıla kadar farklı rivayetler mevcuttur. Yaygın kanaat bu sürenin üç ay olduğu şeklindedir.

İlk vahiyden sonra Hz. Peygamber, Cebrâîl’i tekrar görme arzusu ile sık sık Hira’ya gitti ama meleği göremedi. Hz. Peygamber yine bu arzu ile Hira’ya gitmişti ki dönerken Cebrâîl’i gördü. Tekrar korku ve heyecan ile evine döndü ve örtünüp yattı. Cebrail bu sefer evinde O’na görünerek Müddessir sûresinin ilk ayetlerini getirdi.İslâm’a daveti başlatan bu ayetlerle fetretin bittiği, tebliğ görevinin başladığı kendisine bildirilmiş oldu.

¹⁰³Buhari’nin diğer rivayetlerinde “*Doğru konuşur, emanete de riayet edersin.*” İfadeleri yer alıyor ki-zaten bunlar çok önemli hasletlerdir. Bkz.: İbn Hacer, **a.g.e.**, C. VIII, s.592-593.

¹⁰⁴Bazı rivayetlerde Hz. Peygamberi de yanına alarak gitti, deniyor. Bkz.: Taberî, **a.g.e.**, C.I, s.531.

¹⁰⁵Bkz.: Taberî, **a.g.e.**, C.I, s.531.

1.1.İslâm'a Davet

Hz. Peygamber, Allah'tan kendisine indirilen ayetlere iman etti¹⁰⁶, gelen mesajın hak olduğuna emin oldu ve tebliğe başladı.Hz. Peygamber, önce eşine ve ailesine, sonra dostlarına, aşiretine, sonra Mekke'ye, sonra dışarıdan hacca veya panayırlara gelenlere İslâm'ı anlatmış, Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra devlet başkanlarına mektup yazarak İslâm'a davet etmiştir. Her peygamber gibi O da yaptığı daveti, kendisini gönderen Rabbinden aldığı buyruklar doğrultusunda yapmıştır. Buna göre davet, iki ana merhalede incelenir:

1. 1. 1. Gizli Davet

İlk gelen vahiyde Hz. Peygamber'e inanan insanlardan sonra şimdi başkalarına da anlatması, kendisini maddî-mânevî yönden temizlemesi, namaz kılması, ahlakını (kendisinin ve toplumun) düzeltmesi ve bu sırada gelebilecek sıkıntılara da katlanması emrediliyordu:

“Ey örtüsüne bürünen! Kalk ve uyar. Rabbinin büyüklüğünü an. Elbiseni temiz tut. Maddî-mânevî kirlerden uzak dur. Yaptığını çok görüp de başa kakma. Rabbinin rızası için sabret.”¹⁰⁷

Resûlullah'a gizli davet emri verilince ailesinden, kendilerine güvendiği ve sırrını muhafaza edeceğine inandığı kadim dostlarından başladı. *“Sen de namazda sesini pek yükseltme, büsbütün de kısma, ikisinin ortasında bir yol tut.”¹⁰⁸* ayetini tefsir eden

¹⁰⁶“De ki: “Ben, Allah'a içten bir inanç ve bağlılık göstererek ibadet etmekle yükümlü kıldım ve bana müslümanların ilki olmam emredildi.”” Zümer, 39/11,12.

¹⁰⁷ Müddessir, 74/1-7.

¹⁰⁸İsrâ, 17/110.

ulemâ, bu ayetin sadece namaz için değil, dinî tebliğ sırasında zaman ve zemine göre hareket etmek gerektiğine işaret ettiğini bildirir.¹⁰⁹

Gizli davet dönemi aynı zamanda ferdî davet dönemidir. Bu dönemde Hz. Peygamber, güvendiği kişilere gözlerden uzak yer ve zamanlarda tebliğde bulundu. Davetine icabet edenler toplumun her kesiminden kadın-erkek, genç-yaşlı, hür-köle, zengin-fakir olmakla birlikte çoğunluğunun otuz yaş altı gençlerden oluşması dikkat çekici bir durumdur. Diğer dikkat çekici bir durum ise, ilk günlerde İslâm'ı kabul eden bu kişilerin çoğunluğunun câhiliye adet ve yaşamından nefret eden, hak ve hakîkate ilgi duyan, fitratı sağlam, toplumda sevilip güvenilen kişiler olmalarıdır. Müslüman olan bu insanlar da kendi sevip güvendikleri kişilere tebliğde bulunarak İslâm'ın hızla yayılmasına katkıda bulunmuşlardır.¹¹⁰

Bu dönemde Hz. Peygamber ve ilk müslümanlar ibadetlerini evlerinde veya تنها yerlerde gizlice yapabiliyorlardı. Açıktan toplu olarak ibadet edemiyorlardı. Bu dönemin ne kadar sürdüğü konusunda kaynaklarda farklı bilgiler verilmekle beraber üç yıl olduğuna dair görüş tercih edilmiştir.¹¹¹ Müslümanlar bu dönemde gelebilecek zorluklara ve sıkıntılara karşı en etkili duruşu gösterebilmek için hazırlanıyorlardı.

1.1.2.Açık Davet

İslâm'a davetin müşrikler tarafından duyulduğu sıralarda Hicr sûresinin 94. ayeti nazil oldu. Böylece açık davet dönemi başladı. Bu dönemi diğer dönemden ayıran

¹⁰⁹Bkz.: Önkal, **Resûlullah'ın İslâm'a Davet Metodu**, s.110-111.

¹¹⁰Mahmud Muhammed Ziyade bu konuda şöyle diyor: “*Bu dönemde tebliğin gizli ve fertlere yönelik olması hikmet gereğidir. Çünkü eskiyi korumak, alışkanlığı sürdürmek, putperestlik müşriklerin özelliklerindendi. İslâm davetini duyduklarında etkilenseler bile kınanma ve dışlanma korkusu ile bunu gösteremiyorlardı. Hz. Peygamber, onların bu düşüncelerini çok iyi bildiği için gizlilik ve ferdilik davetin ilk başlarında gerekli idi. Kimsenin vazgeçirmemesi için kişinin kalbinde iman iyice yerleşip güçlenmeliydi.*”Bkz.: **el-Arabu ve Zuhûru'l-İslâm (es-Sîretü'n-Nebeviyye)**, Dârü't-tibâe Muhammediyye, Kahire 1391/1971, s. 154-155.

¹¹¹Bkz.:İbnü'l-Cevzî, **a.g.e.**, C.II, s. 364.

özellik “*Sana emredilene açıkça söyle! Müşriklere aldırma!*”¹¹² ayetidir. Aynı tarihlerde nazil olan Şuarâ sûresinin 214–215. ayetlerinde Allah kendisine şu emirleri veriyordu: “*En yakınlarını uyar! Sana tâbi olan mü'minlere kol kanat ger.*”¹¹³ Bu ayetler inince Hz. Peygamber önce yakın akrabalarına tebliğ etmek için onlara bir yemek verdi. Bu yemekte tebliğini yapmaya çalıştı. Ama amcası Ebû Leheb konuşmasına fırsat vermedi. Tekrar ikinci bir davet ile Allah'ın kendisine emrettiğini anlatıp aşîretinden, yeni dinin tebliği için destek vermelerini istedi. Çünkü özelde Mekke şehir devletinin, genelde Arap yarımadasının siyasi yapısı, aşîretin desteği ve himayesi¹¹⁴ olmadan yeniliklerin hedefe ulaşmasına pek de imkan vermiyordu. Bu yemekte konuşma fırsatını bulan Hz. Peygamber, aşîretine; “*Ey Abdülmuttalip oğulları! Vallahi Araplar arasında benim getirdiğim gibi kavmine hayırlı bir davet ile gelen başka bir genç bilmiyorum; ben size dünya ve ahiret için en hayırlısını getirdim. Rabbim, sizi buna davet etmemi emretmiştir. İçinizden kim bana yardım edecek?*”¹¹⁵ dedi. Hz. Peygamber konuşmasını bitirdikten sonra aşîretinden sadece amcası Ebû Tâlib ile oğulları, halası Safiyye'den başka kimse destek sözü vermedi. Ebû Tâlib, davetini yapması için ne gerekiyorsa elinden geldiğince destek olacağını, ancak atalarının dinini terkedemeyeceğini söyledi. Ebû Leheb yine olumsuz sözler sarfederek tavrını ortaya koydu. Hz. Ali bu konuşmalara dayanamadı ve: “*Ben, Ey Allah'ın elçisi*” dedi.

Hz. Peygamber, açıktan davetini yaparken başına bir şey gelir, öldürülürse, ailesiyle ilgilenilmesi için destek istemişti. Fakat aşîretinden destek gelmeyince, korku ve endişelerini gideren şu ayet nazil oldu: “*Ey Peygamber! Sana Rabbinden indirilene tebliğ et. Bunu yapmazsan, elçilik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şüphesiz Allah, kâfirlere doğru yolu göstermez.*”¹¹⁶Bundan sonra açıktan tebliği yapmasını emreden ve yöntemini gösteren ayetler peşpeşe inmeye

¹¹² Hicr, 15/94.

¹¹³Şuarâ, 26/214-215.

¹¹⁴Bkz.: Derveze, a.g.e., C.I., s.148-149.

¹¹⁵Bkz.: İbn İshâk, a.g.e., C.I, s. 188-189, Taberî, **Tarîhu't-Taberî**, C. I, s. 541-543, Ahmed İbn Hanbel, **Müsned**, C. XVII, s. 302-303, Belâzürî, **Ensâb**, C.I, s. 286-288.

¹¹⁶Mâide, 5/67.

devam etti. O da aldığı bu buyrukları yerine getirmek için toplumda kimseyi ayırmadan herkese çağrıda bulundu. Bu emirler gereğince Safâ tepesine çıkıp, “*Ya sabahah!*” diyerek, o günlerde önemli işleri duyurmak için kullanılan yöntemle başvurdu. Mekkeliler toplanınca onlara; “*Size, düşmanınız pusu kurmuş saldırmak için sizi gözetliyor, desem bana inanır mısınız?*” dedi. Hepsi birden “*Evet, çünkü sen yalan konuşmazsın*” diye cevap verdiler. Bunun üzerine “*Öyleyse ben, Allah’ın azabı konusunda size uyarıcı olarak gönderilen bir elçiyim, Allah’ın birliğini kabul ve tasdik etmediğiniz müddetçe, ben size ne dünyada ne de ahirette bir fayda sağlayabilirim*” dedi. Sözlerini henüz bitirmişti ki, amcası O’nu azarladı ve “*yazıklar olsun sana! Bizi bunun için mi topladın?*” dedi ve Resûl-i Ekrem’e taş attı. Böylece fiilî eziyetler başlamış oldu. Bunun üzerine Tebbet sûresi nâzil oldu; “*Ebû Leheb’in elleri kurusun..*”¹¹⁷

Hz. Peygamber açıktan davetini yaptıktan sonra Mescidi’l-Haram’a geldi ve yüksek sesle “*Lâ ilâhe illallah*” deyince, kurtulun” dedikten sonra kendisine iman edenlerle beraber namaz kılmaya başladılar. Müşrikler bu manzaraya çok öfkelenmişler ve üzerlerine hücum etmeye başladılar. Birileri gidip Hz. Peygamber’in ailesine haber verdi. Eşi Hatice’nin önceki eşinden olan oğlu Hâris b. Ebû Hâle yetişip müdahale edince müşrikler onu öldürdüler. Böylece o İslâm’a davet sürecinde verilen ilk şehid oldu.¹¹⁸Bundan sonra bir yıl boyunca müslümanlar kendi evlerinde, tenha ve kuytu yerlerde namaz kıldılar. Bu tedbir de onları eziyetlerden koruyamadı, müşrikler müslümanları nerede ibadet halinde görseler en azından hakaretlerle, fırsat bulunca da diğer çeşit eziyetlerle baskı altına almaya başladılar.¹¹⁹ Bu baskılar, eziyetler hiç bir şekilde engel olmuyordu. Hz. Peygamber kendi kavminden sonra hac mevsiminde panayırlara dışarıdan gelen diğer Arap kabilelerine de İslâmiyeti tebliğ etmeye başladı.

¹¹⁷Bkz.: Belâzürî, **Ensâb**, C.I, s.286-288, İbnü’l-Esîr, **el-Kâmil fi’t-târîh**, C. II, s.60-63,İbn. Kesîrel-**Bidâye ve’n-nihâye**, C.IV, s. 102-103; Safiyyurrahman el-Mubarekfuri, **er-Rahîku’l-Mahtûm**, el-Mektebetü’l-İslâmiyye, Kahire 2005, s.63.

¹¹⁸Bkz: İbn Hacer, **el-İsâbe fi temyîzi’sahabe**, C.I, s. 440, 1497. Madde.

¹¹⁹Bkz. Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s.94.

1.1.3.Hz. Peygamber'in Davet Metodu

Peygamberler gönderildikleri topluma davet için gönderilirler, kimseyi zorlamazlar. Kendileri de getirdikleri dinin temsilcileri olarak yaşantıları ile örnek olurlar. Davetlerini yaparken, Allah'ın buyruklarına göre hareket ederler. Ayette Hz. Peygamber'in önce müjdeleyici, sonra uyarıcı olarak insanları davet etmesi; inananların da Allah katında alacakları lütuflarla ikram görecekları ifade ediliyor. İnkârcılar, eziyet edenler konusunda da endişelenmemesi, Allah'a dayanıp güvenmesi teminatı veriliyor.¹²⁰

Davet metodu konusunda, Hz. Peygamber Kur'an'ın tebliğ konusundaki metodunun uygulamalarıyla göstermiştir. O'nun uyguladığı İslâm'a çağrı yöntemi, zorlamayla değil, akıllara hitap ile ikna edip inandırmaya dayanıyordu. Çünkü İslâm'a göre öncelikle katledilecek kişiler değil, gönülleri fethedilecek insanlar vardı.

Allah, Kur'an'la, daveti peygamberine öğretmiş, O'ndan kafirlere karşı bütün gücünü ortaya koyarak büyük bir çaba göstermesini ama hidayetin kendi elinde olduğunu, O'nun görevinin sadece anlatmak ve kendi şahsında yaşamak olduğunu istemiştir. Çünkü Kur'an her türlü araç ve gereçten çok daha etkilidir. Zîra Kur'anî gerçekleri anlayan kalp, asıl kaynağı ile buluşmuş olur. Kur'an'la dile gelen hakikatler, insan ruhunun derinliklerini öylesine etkiler ki, en gelişmiş silahlarla donatılmış bir ordu bile böyle bir etkileme gücüne sahip olamaz. Bu yüzden de Kureyş müşrikleri Kur'an'ı duyduklarında tesirinde kalmamak için gürültü yapar veya kulaklarını tıkarlardı.¹²¹

Davetin Mekke döneminde Hz. Peygamber daha çok Kur'an okuyarak tebliğde bulunmuştur. Bazan Kâbe'nin yanında açıktan namaz kılarken, bazan müşrikler soru sorduklarında veya bazı tekliflerde bulduklarında, cevap en çok Kur'an ile verilmiştir.

¹²⁰Ahzâb, 33/45-48.

¹²¹Bkz.: Fahrettin Yıldız, **Kur'an Aydınlığında Hayatı Doğru Yaşamak**, İşaret Yayınları, İstanbul 2008, s.221-222.

Gelen ayetler akla ve ruha hitap ederek, insanları hakka, iyiliğe, güzelliğe davet ettiği için, başlangıçta siyasi hayattan uzak, sadece kişinin bizzat kendine yönelik olduğu için hedefe varması kolay oldu. Kur'an'ı işitenler etkilendiler. Mekke döneminde İslâm'ı seçenlerin çoğu duyduğu ayetlerin tesiri ile müslüman oldu.¹²²

Peygamber'in görevi davet, tebliğ ve ilâhî emirleri hayatına tatbik etmekten başka bir şey değildi. Hz. Peygamber'in bu üç esas üzerine kurulu davet metodu aslını Kur'an-ı Kerim'den kaynaklanıyordu.

1.1.3.1.Hikmetle Davet

“Hikmet”in kökü h-k-m, harflerinden; engel olmak, men etmektir. “Hüküm” olarak alınırsa zulme engel olmak, “Hikmet” olarak alınırsa, cehaletten koruyan anlamındadır.“Hikmet”; adalet, bilgi ve yumuşaklıktır, bir şeyi bozulmaktan korumaktır. Hikmet, bilgi ve akıl ile gerçeğe, hakka varmak, isabet etmektir. Hikmet, hakkı ortaya koyan her sözdür; amel ile bilgidir.¹²³

*“Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütlerle çağır; onlarla en güzel şekilde tartış. Şüphesiz Rabbin kendi yolundan sapanları çok iyi bilir. Doğru yolu bulanları da en iyi bilen O'dur.”*¹²⁴ Hz. Peygamber, muhatablarını akıl, yaş, bilgi seviyesi, sosyal statüleri, ekonomik ve psikolojik durumlarına göre, davet etmiştir. İslâm'a ilk giren müslümanların iman kıssaları hikmetle davetin isbatıdır. Bu kıssalardan biri de Husayn b. Ubeyd b. Halef el-Huzai'nin kıssasıdır:

¹²²Bkz.: Heykel, **Hz. Muhammed'in Hayatı**, s. 136.

¹²³Bkz.: Ali b. Muhammed el-Cürcânî, **Kitabu't Ta'rifât**, Thk.: Muhammed Abdurrahman Mar'aşlı, Dârü'n-nefais, Beyrut 1428/2007, s. 155; Muhammed Bâsim Mîkatî vd., **el- Kutûf min luğati'l- Kur'an**, Mektebetü Lübnân Nâşirûn, Beyrut 2007, C.I, s. 222-223; M. Ali Sâbûnî, **Safvetü't Tefâsîr**, Dârü'l-Kur'ani'l-kerîm, Hasan Abbas Şerbetli Vakıf Baskısı, Beyrut 1401/1981, (Lokman Süresi).

¹²⁴Nahl, 16/125.

Müşrikler, saygın gördükleri Husayn'a gelip: “*Bizim ilahlarımızı ayıplayan şu adamlarla bir konuş*” dediler. Husayn, akrabalarıyla beraber önden, diğer Kureyşliler arkadan yürüyerek Hz. Peygamber'in evine kadar geldiler. O sırada daha önceden İslâm'ı seçmiş olan oğlu İmran da orada idi. Hz. Peygamber, orada bulunanlardan yolu açmalarını ve yer göstermelerini istedi. Husayn oturduktan sonra dedi ki: “*Ey Muhammed! İlahlarımızla ilgili olarak nedir senden duyduğlarımız! Halbuki baban atalarının dinine bağlı idi?*” Hz. Peygamber, Husayn'a, kaç ilaha tapıldığını sordu. “*Yerde yedi tane, gökte bir tanesine!*” diye cevap verdi. “*Peki, sana bir zarar geldiğinde hangisine yalvarıyorsun? mesela malın zarar görünce hangisine yalvarıyorsun?*”. Husayn “*Göktekine*” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “*Allah, senin bütün ihtiyaçlarını karşılayabilecekken neden O'na şirk koşuyorsun, müslüman ol da kurtul.*” Dedi. Bunun üzerine müslüman olan Husayn sahabenin eşliğinde kalkıp dışarda kendisini bekleyen müşriklerin yanına gitti. Müşrikler Husayn'ın yüzünü görünce “*Husayn yoldan çıktı*” diyerek yüz çevirip gittiler.¹²⁵

1.1.3.2. Güzel Söz, Mülâyenet ve Sabırla Davet

Güzel söz, öğüt olarak, muhatabın iyiliği için, ona doğru yolu gösteren, nasihatlerin gereği yapılmadığı takdirde karşılaşılabilecek sonuç ile beraber telkinde bulunmak olarak tanımlanıyor. Allah davet metodu olarak hikmetten sonra bu yöntemin kullanılmasını emrediyor:

“*Andolsun ki onlara “Gökten suyu indiren ve onunla ölmüş olan yeryüzüne hayat veren kimdir?” diye soracak olsan, mutlaka “Allah'tır” diyecekler. De ki: “Hamd Allah'a mahsustur! Ama insanların pek çoğu aklını kullanmıyor.”*¹²⁶

“*Onlara şunu sor: “Size gökten ve yerden rızık veren kim? Kulakların ve gözlerin sahibi kim? Ölüden diriye, diriden ölüyü çıkaran kim? Kâinatın bütün işlerini*

¹²⁵Bkz.: İbn Hacer, *el-İsâbe*, C.I, s.504; Sallâbî, *a.g.e.*, C.I., s. 167-168.

¹²⁶Ankebût, 29/63.

yöneten kim?” “Allah” diye cevap verecekler. O zaman şöyle de: “Peki, o halde O’na karşı gelmekten sakınmayacak mısınız?”¹²⁷

“Onlara şöyle de: “Gelin, Rabbinizin size neyi haram kıldığını bildireyim: O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ananıza babanıza iyi davranın. Yoksul kalırsanız diye çocuklarınızı öldürmeyin. Biz hem sizin hem de onların rızasını veririz. Açık olsun, gizli olsun, hiçbir günaha ve hayasızlığa yaklaşmayın. Haklı bir sebep olmadıkça Allah’ın, öldürülmesini yasakladığı cana kıymayın. Aklınızı kullanmanız için Allah size işte bunları emretti.”¹²⁸

Ardından devam eden diğer ayetlerde de toplum için gerekli olan insanî ve ahlâkî hükümleri bildirdi.

Sabır göstermek, hem davetçinin, hem davet edilenin başarısı için en gerekli erdemlerden biridir. Nitekim Kur’an’da sabrın önemini ifade eden çok fazla ayet mevcuttur. Allah, bütün elçilerine ve onlara tabi olanlara sabretmelerini emretmiş ve bunun mükâfatının da hesapsız olacağını ifade etmiştir: “Onların söylediklerine sabret ve güzellikle onlardan uzaklaş.”¹²⁹ “Rabbinin rızası için sabret.”¹³⁰ “Azim ve sebat sahibi peygamberler nasıl sabrettiyse, sen de sabret; onlar için acele etme...”¹³¹ Hz. Peygamber, kendisine emredilene yaparak sabretti ve bu durum davetinin başarısı açısından çok etkili oldu. Mekke müşriklerinin bütün sözlü ve fiilî hakaret ve eziyetlerine katlandığı için süreç içerisinde İslâm’a girenlerin sayısının artmasına sebep olmuştur.

İnsan fitratı gereği her zaman tatlı söz ve yumuşak davranış ile nazik yaklaşımdan etkilenir. Söyleneni uygulamazsa bile karşı da durmaz. Tatlı dil ve güzel sözün davette kullanılması Allah’ın emridir: “Allah’a çağırın, salih amel yapan ve “Ben müslümanlardanım” diyen kimseden daha güzel sözlü kim var? İyilikle kötülük bir

¹²⁷Yûnus, 10/31.

¹²⁸En’âm, 6/151.

¹²⁹Müzzemmil, 73/10.

¹³⁰Müddesir, 74/7.

¹³¹Ahkâf, 46/35.

olmaz. Sen kötülüğe en güzel şekilde karşılık ver. Bir de bakarsın, aranızda düşmanlık bulunan kişi sanki candan bir dost oluvermiştir..”¹³²

Hz. Peygamber, bütün olumsuz ve şiddet tepkilerine rağmen Kureyşlilere ve diğer insanlara hep hilm ile muamele etmiş, hiç bir zaman sert davranmamıştır. O’nun bu yönü ayette şöyle ifade ediliyor: *“Allah’ın, senin kalbine koyduğu rahmet sayesinde onlara yumuşak davrandın. Şâyet kaba ve katı kalpli olsaydın, insanlar etrafından dağılıp giderlerdi. O halde onları affet, Allah’ın onları bağışlamasını dile...”¹³³*

Hz. Peygamber’e, müşriklerin kendisini öldürmek istedikleri söylenince Mescid-i Haram’dan ayrılıp Safâ tepesine gitti. Cebraîl geldi ve *“Allah yeri, göğü, dağları senin emrine verdi. İstersen göğe emret üstlerinden azap indirsin; veya yere emret, onları içine çekerek yere batırsın”* dedi. Hz. Peygamber *“Hayır, belki Allah, onlara tevbe nasib eder, diye istemiyorum”* dedi.¹³⁴

1.1.3.3.Fikrî Mücadele, Tartışma İle Davet

Hikmete, tatlı söz ve yumuşak başlılığa, güzel nasihate cevap vermeyecek kadar katı kalpler için fitratlarına uygun olarak başka bir makul yola başvurulması gerekir ve bu da Kur’an’ın gösterdiği bir yoldur: *“...Onlarla en güzel şekilde tartış...”¹³⁵* Müşrikleri vasfedен Allah, onların şayet gelirlirse söyleyecek şeyin ancak Peygamber’i yalanlamak için O’nunla mücadele etmek olacağını ifade ediyor.¹³⁶ Bu durumda O’nun da güzellikle mücadele etmekten başka yolu kalmaz. Resûlullah bir gün tavaf ederken Kureyş eşrafı da Hicr’de oturmuş, hem O’nu seyrediyor hem de her şavtta yanlarından geçerken

¹³²Fussilet, 41/33-34.

¹³³Âl-i İmrân, 3/159.

¹³⁴Bkz.: Müslim, **Sahîh-i Müslim**, C.12, Babu Mâ lekîye Nebiyyu min eza’l-müşrikîne ve’l-münafikîn/1795; Halebî, **İnsânu’l-uyûn fi sîreti’l-Emîni’l-Me’mûn (es-Sîretü’l-Halebiyye)**, C.I., s.502-503; Mehdi Rizkullah Ahmed, **a.g.e.**, s.228.

¹³⁵Nahl, 16/125.

¹³⁶En’âm, 6/25.

duyacağı şekilde hakaretlerde bulunuyorlardı. Bu durumun Hz. Peygamber'i çok üzdüğü her halinden belliydi. Sonunda yanlarına giderek: “*Ey Kureyş! Duyuyor musunuz? Ölümünüz benim elimden olacaktır*” dedi. Bunu duyunca, biraz önce alay edip eğlenenler sanki onlar değilmiş gibi, hepsi sustu, durdu, sanki başlarında kuş var da uçmaması için hareket etmiyorlardı. Dediler ki: “*Ey Muhammed! Biz senin asaletini biliyoruz, yoluna git.*”¹³⁷

1.1.3.4.Mucize İle Davet

Geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin kıssalarına bakıldığında, her dönemde “*Ben peygamberim*” diyen herkesten mucizeler göstermesi, hârikulade haller sergilemesi istendiği, beklendiği görülür. Ancak kâfirler, istedikleri mucizeler gösterildiğinde de inanmayıp inkâr ve küfürlerinde inat etmişlerdir. Bu durumda hiçbir mazeretleri kalmadığından azabı hakedip helak olmuşlardır. “*Oysa sen içlerinde iken Allah onlara asla azap etmez; istiğfar ettikleri sürece de Allah onlara azap edecek değildir*” buyuran Allah, O'nun ümmetini helak etmemiş¹³⁸, geçmiş kavimlerin kıssalarını anlatarak, ibret almalarını istenmiştir. Bunun neticesi olarak da “*Biz, seni alemlere rahmet olarak gönderdik.*”¹³⁹ buyurduğu peygamber rahmetle donatılmış olarak gönderildi ve diğer peygamberlere nazaran, imana sebep teşkil edecek mucizeleri nadir denecek kadar az verilmiştir. Ayın yarılması, avucundaki taşların konuşması vb. birkaç mucize verilmiştir. Kaynaklarda mucize isteyip, görünce de iman etmiş kişilerin aksine, mucizeye şahit olmuş ama “*Sen sihir yaptın.*” diyerek küfrüne devam edenlerin sayısının daha çok olduğunu gösteren rivayetler vardır.

Hz. Peygamber'in en büyük mucizesi Kur'an'dır. Kur'an'ı duyan selim fitrat sahipleri, onun belâgat, fesâhat ve îcâzı karşısında hayrete düşüp İslâm'ı kabul etmişlerdir. Kabul etmeyenler de çok etkilendikleri halde çevrelerinin etkisiyle bunu

¹³⁷Bkz.: el-Halebî, **es-Sîretü'l-Halebiyye**, C.I, s.416-417.

¹³⁸Enfâl, 8/33.

¹³⁹Enbiyâ, 21/107.

itiraf etmekten çekinmişlerdir. Hz. Ömer'in, Kur'an'ı duyduğunda ve okuduğunda İslâm'a girmesi, Velîd b. Muğîre'nin etkilendiği halde yeğeni Ebû Cehil'in telkinleriyle küfrüne devam etmesi gibi.

İslâm'a davet metodu özetlenecek olursa; akl-ı selim sahibi, eşyanın hakikatini araştıran kişiler *hikmetle*, sağlam fitratını koruyanlar güzel öğütle mücadeleci, inatçı ve düşman kişilerle ise en güzel yol ile mücadele edilmiştir.¹⁴⁰

1.2.İlk Müslümanlar

1.2.1.Kim Oldukları

Hz. Peygamber tebliğ'e başlayıp hayat arkadaşı Hz. Hatice'ye başından geçenleri anlattığında, Hz. Hatice tereddütsüz iman ve tasdik etti. Böylece ilk mümin olma şerefine nail oldu. Ardından yakın dostu Ebû Bekir iman etti. Ebû Bekir, cahiliye döneminden beri Hz. Peygamber'in arkadaşı olarak toplumda sevilen, insanlara karşı müsamakâr, yumuşak huylu biri idi. Ayrıca gerek asaleti, gerek ticareti, gerek ensab bilgisiyle Kureyş kabilesi dışındaki Arapların da sevgi ve saygısını kazanmıştı. Bu yüzden kimseden çekinmeden müslüman olduğunu söylüyor; ibadetlerini açıktan yapıyordu. Zaten onunla dost olup onu tanıyanların çoğu onun davetiyle İslâm'a girmişti.¹⁴¹

Sonra kıtlık yılından beri Hz. Peygamber'in evinde, O'nun terbiyesinde yetişen kuzeni Ali b. Ebû Tâlib¹⁴²İslâm'ı kabul etti. Henüz on, on bir yaşlarında idi. İlk

¹⁴⁰Bkz.: M. Yaşar Kandemir vd., **Âyet ve Hadislerle Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meâli**, Hrz.: Muhammed Abay, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2016.

¹⁴¹Bkz.:İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I, s.250.

¹⁴²Kıtlık Yılı ile ilgili olarak kaynaklarda yer alan bilgiler: Mekke'de bir kuraklık yaşandı. Ebû Tâlib'in çocukları çoktu. Malını da hacılara yedirdiği için (Rifâde görevinden dolayı), geçim sıkıntısı çekmekteydi. Hz. Peygamber, amcası Abbas'a, Ebû Tâlib'in yükünü hafifletmek için çocuklarının birer tanesini yanlarına almayı teklif etti. Cafer'i amcası Abbas; Ali'yi Hz. Peygamber aldı. İslâm geldiğinde Ali b. Ebû

zamanlar imanını babasından gizledi. Bir gün babası onu namaz kılarken görünce ne yaptığını sordu, o da durumu açıkladı. Ebû Tâlib: "O, ancak hayır ve iyiliğe davet eder, sen O'nun yolunda gitmeye devam et." dedi. O günden itibaren Hz. Peygamber'e inen yakını ve O'nun olmadığı yerde temsilcisi oldu: Evinde aşiretine, İslâm'a davet için verdiği yemeği tertip edip herkesin önünde, iman ettiğini söyleyen, Hicret gecesi yatağında yatarak canını feda etmeye hazır olduğunu gösteren, Medine'de her önemli işte yanında olduğunu gösteren, Yemen'e temsilcisi olarak giden, kızı Fatıma ile evlenerek neslini devam ettiren en yakın dostu Hz. Ali'dir.¹⁴³

Sonra azatlı kölesi Zeyd b. Hârise müslüman oldu. Zeyd sekiz yaşında iken akraba ziyareti için Benî Maan yurdunun yaylalarında baskına uğrayıp köle olarak Mekkelilere satılmıştı. Hakîm b. Hizan köle ticareti yaptığından, yeni gelen kölelerden birini halasına hediye olarak vermek istedi, halası da, güzel yüzü ve sevimliliğinden dolayı Zeyd'i seçti. Zeyd'i eve götürdüğünde ve Hz. Peygamber onu gördüğünde çok sevdi. Hz. Hatice de O'na hediye etti. O günden beri beraber yaşadığı bu kölesini daha sonra azad edip evlatlık edindi. İslâm geldiğinde Zeyd'in evlatlık durumu devam ediyordu ve Zeyd, İslâm'ı kabul edip Resûlullah'a tabi oldu. Her zaman yanında olan Zeyd, Tâif'te canını canına siper edip taşlara hedef olduğu sırada Hz. Peygamber'e olan sevgisini bir kere daha ispatlamıştı.¹⁴⁴

Sonra kızları Zeyneb, Rukiyye, Ümmü Külsûm İslâm'a girdiler. O sırada Zeyneb teyzesi Hâle'nin oğlu Ebû'l Âs ile evli idi.

Bu süreç gizli olarak üç yıl kadar sürdü; gizli davet sırasında Hz. Ebû Bekir'in davetiyle, Kureyş eşrafından Osman b. Affân, Zübeyr b. Avvâm, Abdurrahman b. Avf, Talha b. Ubeydullah, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Osman b. Maz'ûn, kardeşleri Kudâme ile

Tâlib, Hz. Peygamber'in evinde idi. Bkz.: İbn İshâk, **a.g.e.**, C.I., s.181-183; İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.246; Belâzürî, **Ensâb**, C.I., s.274-277; Taberî, **Târîh**, C.II., s.20-21; İbnü'l Esîr, **a.g.e.**, C.II., s.58; İbn Kesir, **el-Bidâye ve'n-nihâye**, C.IV., s.61-66.

¹⁴³İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I, s.247.

¹⁴⁴Bkz.: İbn Hacer, **el-İsâbe**, C.II., s.238-239.

Abdullah, Saîd b. Zeyd, Ayyâş b. Ebû Rebîa ve hanımı Esmâ bint Selâme, Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Erkam b. Ebû'l-Erkam, Ebû Seleme, Cafer b. Ebû Tâlib, Ubeydullah b. Hâris de müslüman oldular.¹⁴⁵ Abdullah b. Mes'ud, Mes'ud b. Rebîa b. Amr, Âmir b. Rebîa el-Anzî, Abdullah b. Cahş ve kardeşi Ebû Ahmed, Hâtıb b. el-Hâris b. Ya'mer, hanımı Fatıma bint Mücellel, kardeşi Hattâb b. el-Hâris ile hanımı Fukeyhe bint Yesar, Muttalib b. Ezher b. Zühre ile hanımı Remle bint Avf, Nuaym b. Abdûllâh b. Avf, Âmir b. Führeyre, Hâlid b. Said ile hanımı Ümeyne bint Halef b. Es'ad ve burada isimleri sayılamayacak kadar çok kişi onları takip etti.¹⁴⁶

1.2.2.Sosyal Statüleri

Kaynakların isimlerini verdiği ilk müslümanlara bakıldığında köle ve zayıfların¹⁴⁷yani dışarıdan Mekke'ye gelmiş/getirilmişlerin çoğunluğunun Ehl-i kitab'a mensup toplumlardan geldikleri için vahye ve peygamberliğe inançları temelde vardı. Garip/zayıf olduklarından ezilen ve zulme maruz kalan bu insanların daha kolay iman ettikleri görülüyor.¹⁴⁸

¹⁴⁵Bkz.: İbn İshâk, **a.g.e.**, C.I., s.184, İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.252. Burada ilk sekiz müslümanın, herkesten önce iman ve tasdik ettiklerini, namaz kıldıklarını, daha sonra başkalarının müslüman olduklarını zikredip ilk müslüman olarak elli kişiyi sayıyorlar.

¹⁴⁶İbn Hişâm,**a.g.e.**, C.I, s.250-262.

¹⁴⁷Sosyo-ekonomik açıdan “güçsüzler” olarak tanımlanan bu kesim için Ali Murat Daryal: “*Tabiidir ki, bu tarihi vakta beraberinde kendine mahsus iki soruyu getiriyor: 1-İslâm medeniyeti, bu sınıfı içine alarak müteğallibe sınıfa karşı bir köleler medeniyeti mi kuruyor? Onları teşkilatlandırarak bu hâkim sınıfa karşı kullanmayı mı düşünmektedir? 2-Bu değilse, bu insanları bünyesinde toplamakla büyük medeniyetlerin hâkim olduğu bir dünyada acaba sosyolojik manada kendisine bir alt yapı mı aramakta, kendisine bir taban mı oluşturmak istemektedir? Köle bir gün önceki efendisiyle, bu medeniyette eşit şartlar altında, itidal çerçevesinde, vakarıyla, haysiyetiyle beşeri münasebetlerini tanzim hususunda büyük kabiliyetler gösteriyordu. Zenginler bu medeniyete intisab etmek pahasına mal, mülk, para, mevki gibi imkanlarından kısmen veya tamamen vazgeçiyorlardı. Fakirler, sosyal, ekonomik ve fizikî yönden güçsüzler, bu medeniyete intisab etmek uğruna teklif edilen maddî imkanları, dünyevî nimetleri ve beşeri hazları hiç düşünmeden reddediyorlardı. İşkence ve ölüme razı olarak*” diyor. Bu tür analizlerle iman dışında hiçbir gücün yaptıramayacağı ağır fedakarlıklara nasıl girdiklerini bize aktarıyor. Bkz.: Ali Murat Daryal, **İslâm'ın Doğuş ve İlk Yayılışının Psiko-Sosyal Açısından Tahlili**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2014., s.59.

¹⁴⁸ Ehl-i Kitap'tan olan insanların İslâm'ı daha kolay kabul etmelerine örnek olarak: Varaka b. Nevfel'in tavrı, Fakihe b. Mugîre'nin Hıristiyan kölesi, demir ustası Cibr'in, Attas'ın,Necran'dan Mekke'ye gelip görüşen heyetin ve Necâşi'nin müslüman olmaları Bkz.: İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, C.VI, s.128-129;

Buna karşılık Mekkeli müşriklerden ilk müslüman olanlara bakıldığında hepsinin de kendi kabilelerinde/aşiretlerinde asıl, zengin, sözü geçen, ahlaklı, genç insanlar oldukları dikkat çeker. Başta Hz. Ebû Bekir, Hz. Osman, Abdurrahman b. Avf, Cafer b. Ebû Tâlib vb. diğer sahabiler hiç de sanıldığı gibi toplumun zayıfları değildi. Karşı çıkan müşriklerin genelde belli bir yaş düzeyinin üzerinde olmaları, kabul edenlerin de aksine, yaş ortalamasının yirmi civarında olması; yaş ilerledikçe müşriklerin ata/baba din ve geleneklerine daha çok bağlandığını gösteriyor. Mus'ab b. Umeyr, Medine'ye öğretmen olarak gittiğinde onu dinleyip İslâm'ı kabul edenlerin çoğunun genç; karşı çıkıp inatlaşanların ise çoğunun yaşlı olması da bunu teyid etmektedir.¹⁴⁹

Bu dönem boyunca Hz. Peygamber, mümkün olduğunca gözlerden uzak yerlerde müslümanlarla toplanıyor, onlara Allah–ahiret inancını, güzel ahlakı anlatan ayetleri okuyor, bilgilendiriyor ve namaz kılmayı öğretiyordu. Kendisi bazan eşi Hz. Hatice ve kuzeni Hz. Ali gibi yakınlarından bir iki kişi ile beraber Kâbe'nin yanında da namaz kılıyordu. Ama bütün müslümanlarla, toplu olarak, görülecek şekilde mümkün olduğunca namazı açıktan kılmıyorlardı. Zaman zaman bazı müslümanlar bir araya gelerek vadilerde, dağ eteklerinde namaz kılıp, yeni inen ayetleri birbirlerine öğretiyorlardı. Çünkü müşrikler, müslümanların açıktan ve toplu olarak yaptıkları ibadetlerden rahatsız oldukları için onlara eziyet, Hz. Peygamber'e de hakaret ediyorlardı.¹⁵⁰ İslâm karşısında gösterdikleri olumlu/olumsuz tepkileri hakkında anlayabilmek için toplumun yapısına bakmak gerekir.

Kureyş toplumunda asabiyete bağlı bir kabilecilik anlayışı hakimdi. Mantıken İslâm daveti başladığında önce Hz. Peygamber'in aşireti, sonra en yakınından başlayarak diğer aşiretlerin bu daveti kabul ederek birbirine olan bağlılığını ortaya koyması gerekirdi. Ama bu din ne aşiret, ne siyaset ve ne de milliyet saikiyle yayılacak

Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî, **el-Cami' li ahkâmi'l-Kur'an**, Dârü'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1408/1988, C.V, s.116-11Heykel, **a.g.e.**, s.124-135; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s.514-517.

¹⁴⁹Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I, s.452

¹⁵⁰Bkz.: Mehdi Rizkullah Ahmed, **a.g.e.**, s.176-177.

bir din değildi. Dikkat edilirse Benî Hâşim'den, İslâm'a ilk girenlerin sayısı, diğer aşiretlerden İslâm'a girenlerin sayısından daha fazla değildir. Bu dönemde İslâm'ın, Mekke'deki kabileler arasındaki yayılışı incelendiğinde gayet dengeli bir yayılma görülür. Halbuki bu durum bedeviliğe dayalı hayatın doğasına aykırı idi.¹⁵¹ Burada, o sırada Mekke'de İslâm'ı seçen kişilerin mensup oldukları aşiretlerden / boylardan birer örnek verilerek İslâm'ın Mekke'deki yayılma haritasını çizebiliriz:

Benî Teym'den; Hz. Ebû Bekir b. Ebû Kuhâfe¹⁵²

Benî Ümeyye'den; Hz. Osman b. Affân¹⁵³

Benî Esed'den; Hz. Zübeyr b. Avvâm¹⁵⁴

Benî Hâşim'den; Hz. Ali b. Ebû Tâlib¹⁵⁵

Benî Abdüddâr'den; Hz. Mus'ab b. Umeyr¹⁵⁶

Benî Adiy'den; Hz. Ömer b. Hattâb¹⁵⁷

Benî Zühre'den; Hz. Abdurrahman b. Avf¹⁵⁸

Benî Cumah'dan; Osman b. Maz'ûn ve kardeşleri¹⁵⁹

Bu sayılan kollarla halîf / mevâlî vb. ilişkilerle bağlı olanlardan:

Benî Huzeyl'den; Abdullâh b. Mesud¹⁶⁰

Benî Mâzin'den; Utbe b. Gazvân¹⁶¹

Benî Ans'dan; Ammâr b. Yasir¹⁶²

Benî Kelb'den Zeyd b. Hârise¹⁶³

Benî Devs'den; Tufeyl b. Amr¹⁶⁴

Benî Eş'ar'den; Abdullâh b. Kays

¹⁵¹Bkz.: Câbirî, **Arap-İslâm Siyasal Aklı**, s. 99-111.

¹⁵²Bkz.: Fayda "Ebû Bekir", **DİA**, C.X, s.101-108.

¹⁵³Bkz.: İsmail Yiğit, "Osman", **DİA**, C.XXXIII, S. 438-443.

¹⁵⁴Bkz.: Mehmet Efendioğlu, "Zübeyr b. Avvâm", **DİA**, C.XLIV, s.522-524.

¹⁵⁵Bkz.: Ethem Ruhi Fırlalı, "Ali", **DİA**, C.II, s.371-374.

¹⁵⁶Bkz.: Kandemir, "Ali", **DİA**, C.II, s.375-378.

¹⁵⁷Bkz.: Fayda, "Ömer", **DİA**, C.XXXIV, s.44-51.

¹⁵⁸Bkz.: Ahmet Önkal, "Abdurrahman b. Avf", **DİA**, C.I, s. 157-158.

¹⁵⁹Bkz.: Kandemir, "Osman b. Maz'ûn", **DİA**, C.XXXIII, s.470-471.

¹⁶⁰Bkz.: İsmail Cerrahoğlu, "Abdullah b. Mes'ûd", **DİA**, C.I, s.114-117.

¹⁶¹Bkz.: Erdinç Ahatlı, "Utbe b. Gazvân", **DİA**, C.XLII, s.235.

¹⁶²Bkz.: Fayda, "Ammâr b. Yasir", **DİA**, C.III, s.75-76.

¹⁶³Bkz.: Erul, "Zeyd b. Hârise", **DİA**, C.XLIV., s.319-320.

¹⁶⁴Bkz.: Zekeriya Güler, "Tufeyl b. Amr", **DİA**, C.XLI, s.323-324.

Bu isimlerin teşkil ettiği harita son derece önemlidir. Şayet İslâmiyet belli bir kabile veya boy arasında yayılsaydı, tepkiler daha farklı olurdu. O dönemde her kabilenin liderlik veya üstünlük yarışında idi, İslâm'ın yayılmasında üstünlük yarışı değil, yardımlaşma ve destek ruhunun zuhur etmesi, toplumun dengesi açısından önemliydi.

İKİNCİ BÖLÜM

MÜŞRİKLERİN İSLÂM'A TEPKİLERİ VE HZ. PEYGAMBER İLE İLK MÜSLÜMANLARIN YAŞADIKLARI SIKINTILAR

2.1.Müşriklerin Tepkilerinin Sebepleri

Hız. Peygamber tebliğ ile görevlendirildiğinde müşrikler başlangıçta çok sert tepki göstermediler. Çünkü henüz putlarla ilgili kınayıcı ifadeler içeren ayetler inmediğinden ve Mekkeliler daha önceden toplumda bazı insanların farklı din arayışlarına¹⁶⁵ girdiklerini bildiklerinden, belki de bunu geçici bir heves gibi kabul ettiklerinden dolayı hadiseyi sadece bir haber olarak değerlendirdiler. Ne zaman ki putları kötüleyen, ayıplayan ifadelerin olduğu ayetler indi, işte o zaman sert tepkiler vermeye başladılar. İslâm tarihçilerinden Belâzürî bu konuda şu bilgileri¹⁶⁶ naklediyor:

Resûlullah davetine gizli başladı, putlardan tamamen yüz çevirdi. Davetine genç erkekler, zayıf insanlar icabet ettiler. İman edenlerin sayısı çoğaldı, Kureş büyükleri bunu yadırgamadılar. Hatta yanlarından geçtiği zaman onu işaret ederek “Abdülmuttalib’in bu genci semadan haber/vahiy alıyor.” diyorlardı. Ne zaman ki putları kötüleyen, ayıplayan ifadeler kullanmaya, atalarının şirk ve sapıklık üzere öldüklerini, cehennemde olduklarını söylemeye başladı, işte o zaman Hız. Peygamber’e kızmaya, ondan nefret etmeye ve düşmanlıkla eziyet etmeye başladılar.¹⁶⁷ Buna göre en başta gelen sebepler:

¹⁶⁵Bkz.: Taberî, **a.g.e.**, C.I., s.543. Mesela Hıristiyan birinin Kâbe’nin içine Hız. Meryem ve oğlu İsa ile ilgili bazı tasvirler/belki ikonaları koymalarına ses çıkarmamışlardı. Mekke’nin Fethi günü Resûlullah, bunları ve Hız. İbrâhim’in elinde fal oklarıyla yapılmış resimlerini görüp imha ettirmişti. Bkz.: Lings, **Başlangıcından Günümüze Mekke**, s.35.

¹⁶⁶Bkz.: Belâzürî, **Ensâb**, C.I, s.281.

¹⁶⁷Bkz.: Apak, **Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi I (Hız. Muhammed Dönemi)**, s.159-164.

2.1.1.Psikolojik Sebepler

2.1.1.1.Kibir:

O dönemde dünyanın hemen her yerinde insanların en önemli ayırıştırıcı özelliği gurur ve kibre sevk eden *güç* idi. Gururda o kadar ileri boyutlara gidilmişti ki, ayağına batan dikenin çıkarmak için eğilmek zayıflık kabul edilecek hale gelmişti. İslâm, büyüklüğün Allah'a ait olduğunu, insanların mütevazî ve alçak gönüllülü olmalarını istediği için bu yeni dinî kabul etmek istemediler. Kur'an, Allah'ın bir tek olduğunu ifade ettikten sonra “*Âhirete iman etmeyenlerin kalbi Allah'ın birliğini inkâr eder, inanmayı kibirlerine yediremezler... Şüphesiz O, büyüklük taslayanları sevmez.*”¹⁶⁸ buyurur. Diğer bazı ayetlerde de müşriklerin kalplerinin kibir ile dolu olmasından dolayı, onların Allah'ın ayetlerini tartıştıkları ifade ediliyor.¹⁶⁹ Resûlullah Mekke sokaklarının birinde Ebû Cehil ile karşılaşmış ve onu İslâm'a davet etmişti. Ebû Cehil olumsuz cevap verdiği için Hz. Peygamber oradan ayrılmıştı. Resûlullah gittikten sonra Ebû Cehil dönüp oradakilere; “*Vallahi O'nun söylediğinin hak olduğunu biliyorum. Ancak Kusay'ın oğlu “Hicâbe bizde, Sikâye bizde, Nedve bizde, Livâ bizde” dedi. Hepsine “Evet” dedik. Yemek yedirdiler, biz de yedirdik, tam eşit olmuşken “Bizde peygamber var” demezler mi?. Vallahi bunu kabul edemeyeceğim*” dedi.¹⁷⁰ Böylece emin olduğu hakikati kibirden dolayı kabul etmediğini itiraf etti.

2.1.1.2.Nankörlük:

Ayetlerden de anlaşıldığı kadarıyla insan genel olarak nankör bir yapıya sahiptir. Fakat müşriklerin İslâm'ı kabul etmelerine engel olan nankörlük, Allah'a karşı olan nankörlüktür. O her şeyi yoktan var edip insanın hizmetine sunduğu, insanı akıl ve irade

¹⁶⁸Nahl, 16/22-23.

¹⁶⁹Mü'min, 40/56.

¹⁷⁰Bkz.: İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, C.IV, s.162-163.

ile diğer varlıklardan üstün kıldığı halde, insan güzel bir iş yaptığında bunun kendi gücüyle olduğunu sanarak nankörlük eder. Sıkıntıya düştüğünde ancak Allah'a yalvarıp belki de adaklar sunar, sıkıntısı geçince sıkıntı halindeki yakarışlarını unutup tekrar eski haline döner.¹⁷¹

2.1.1.3.İnat:

Mekke toplumunun kibirden sonra, belki de en belirgin karakteristik özelliklerinden biri de inatçı olmasıydı. İnandığı şeye sıkı sıkıya bağlı olduğu için yeniliklere açık değildi. İslâm geldiğinde, geçmiş peygamberler ve ümmetlerinden bahsettiği için hiç birini kabul etmek istemediler. Fil Vak'ası'ndan sonra kendilerini Allah'ın özel kulları olarak kabul ettikleri için bu inançlarından vazgeçmeyerek inatlaşıyorlardı. Müşriklerin bu yönünü Kur'an'ın birçok ayetinde müşahade etmek mümkündür; *“Aslâ! Çünkü o, âyetlerimize karşı direnip durdu.”*¹⁷² *“Kâfirler, “Ne bu Kur'an'a inanırsınız, ne de ondan öncekilere” dediler.”*¹⁷³ Müşrikler, zaman zaman gelip Hz. Peygamber'den bazı olağanüstü isteklerde bulunuyorlardı. O olağanüstü hale gözleriyle şahit olduklarında ise *“Sana kâğıda yazılmış bir kitap gönderseydik de onu elleriyle tutsalardı, yine de o kâfirler: “Bu apaçık büyüden başka bir şey değildir! derlerdi”*¹⁷⁴ ayetinde buyrulduğu gibi Hz. Peygamber'i üzecek tavırlarla inatlarına, eski inançlarına devam ediyorlardı.

2.1.1.4.Kadercilik:

Müşrikler, Kur'an'ı ve onu okuyan peygamberi dinlememek ve İslâm'a girmemek için kibir, nankörlük, inat vb. sıfatlarına ilaveten kaderciliği de öne sürerek puta tapmayı meşru göstermeye çağıyorlardı. Sanki şirki Allah istemiş de kendileri bu

¹⁷¹Yunus, 10/12, 20.

¹⁷²Müddessir, 74/16.

¹⁷³Sebe, 34/31.

¹⁷⁴En'âm, 6/7.

konuda mazurmuş gibi tavır gösteriyorlardı. Dile getirdikleri şey kendileriyle sınırlı kalmayıp atalarını da kapsayacak şekilde idi: “Müşrikler şöyle dediler: “Eğer Allah dileseydi biz de, atalarımız da O’ndan başka hiçbir şeye ilâh diye tapmaz ve O’nun haram kılmadığı bir şeyi kendimize haram kılmazdık.” Onlardan öncekiler de tıpkı böyle yapmıştı. Bu durumda peygamberlerin görevi, açıkça duyurmaktan başka ne olabilir?”¹⁷⁵ Bu ayette ifade edildiği gibi şirkte kalmakta ısrar edenlerin genel özelliklerinden biri de kendilerini savunmak için kaderi suçlamaktır. Bu durumda peygamberin yapabileceği tek şey tebliğ etmektir.

2.1.1.5.Azgınlık:

Şirk ve küfür insanı kör ettiği için, müşrikler geçmiş kavimlerin başına gelen helâktan ders almak yerine, malları, evlatları, toplumdaki itibarlarını kendilerindenmiş ve de ebedi kalacakmış gibi düşünerek bu nimetlerle azgınlık gösteriyorlardı. Âd ve Semûd kavimlerini biliyor olmalarına, daha yakınlarında Fil Ordusu’nun helâk oluşunu görmelerine rağmen Allah’a iman etmeyi bırakıp azgınlığa devam ediyorlardı. Kur’an’da buna işaretle şöyle buyrulur: “...Ama Biz, huzurumuza çıkarılacaklarına inanmayanları, azgınlıklarının içinde şaşkın bir halde bırakırız.” “...Derken bir fırtına patlayıp dalgalar kendilerini her yandan sarınca ve dalgalarla iyice kuşatıldıklarını anlayınca bütün samimiyetleriyle Allah’a yönelerek O’na: “Bizi bu felâketten kurtarırsan, andolsun ki Sana şükredenlerden olacağız” diye yalvarıp yakarırılar. Allah onları bu felâketten kurtarıncaya, yine yeryüzünde haksız yere taşkınlık yaparlar...”¹⁷⁶

¹⁷⁵Nahl, 16/35.

¹⁷⁶Yunus, 10/11, 22-23

2.1.1.6.Rahatsızlık/Huzursuzluk:

Müşrikler, birçok ayette de belirtildiği üzere Hz. Peygamber'i veya müslümanlardan birini namaz kılarken görmeye, özellikle de Kur'an'ın sesli olarak okunmasına tahammül edemiyorlardı. İlk zamanlar, gürültü yaparak duymamaya, dinlememeye çalışıyorlardı. Kulaklarını tıkıyor, bunu başkalarına da tavsiye ediyorlardı. Sonraları bundan dolayı, müslümanlara sözlü veya fiili saldırılara da başvurdular^{177, 178}

İslâm'a davet başladığında bu davete icabet edenler arasında köleler de vardı. O zamanki dünyanın genelinde olduğu gibi Arap dünyasında da köleler vardı ve sanki kölelerin tercih hakkı, iradesi, yokmuş gibi veya bu özelliklerinin de efendilerinin ellerinde olması gerekiyormuş gibi, onların bağımsız bir irade ile İslâm'a gönül vermelerini kabullenemiyorlardı. Tabiidir ki İslâm'ı seçen köleler ile müşrik efendilerinin araları bu sebeple açılıyordu. Çünkü İslâm köle ile efendiyi eşit tutuyordu, kendileri kabul etmese de köleleri vasıtasıyla İslâm evlerine kadar girmiş oluyordu, onlar da bunu hazmedemiyorlar ve rahatsızlıklarını dile getiriyorlardı: *“Sabah akşam sadece Rablerinin rızasını dileyerek O'na dua ve ibâdet edenleri yanından kovma. Çünkü Sen onların hesabından sorumlu değilsin, onlar da senin hesabından. Öyleyse niçin onları kovup da zâlimlerden olasın!”*¹⁷⁹ ayetinde ifade edildiği gibi kölelerle aynı meclislerde bulunmaktan, oturmaktan dahi rahatsız oluyorlardı. Bu müşrik efendiler bu sebeple hem Hz. Peygamber'i suçluyor hem de davetine icabet etmek istemiyorlardı.

¹⁷⁷İsrâ, 17/46 *“Sen Kur'an'da Rabbinden tek ilâh diye söz ettiğinde, onlar nefretle sırtlarını dönüp giderler.”*

¹⁷⁸Zümer, 39/45: *“Allah tek ilâh olarak anıldığında, ahirete inanmayanların kalpleri daralır, canları sıkılır. O'ndan başkaları anıldığı zaman hemen sevinirler.”*

¹⁷⁹En'âm, 6/52. Bkz.: Mehdi Rızkullah Ahmed, **a.g.e.**, s.170-171.

2.1.1.7.Duyarsızlık:

Yaşadıkları hayatı yanlış/kötü olarak farkında olan zaten bir arayışta olduğu için ruhuna en uygun, arayışına cevap veren bir yolu buluyor, bulduğunu da uyguluyordu. Yaşam tarzını doğru bulup, bu haliyle benimseyenlerin içinde buldukları hali idrak etmeleri zor olduğu için devam ediyordu. Şirk düzeni de, azgın müşriklerin azgın ruhlarına uyum sağladığı için menfaatlerini devam ettirdiği için onlara güzel geliyordu. Bu da onları İslâm'a karşı duyarsız hale getiriyordu. Onların bu duyarsızlıkları ayetlerde şöyle ifade ediliyor: *“De ki: Ben sizi sadece vahiy ile uyarıyorum. Ama sağırlar, uyarıldıkları zaman çağrıyı duymazlar.”*¹⁸⁰ *“Âyetlerimizi yalanlayanlar karanlıklar içinde kalmış birtakım sağır ve dilsizlerdir...”*¹⁸¹

2.1.1.8.Korku/Güvensizlik:

İslâm'ı kabul etmeleri halinde yerlerinden, yuvalarından, vatanlarından olacaklarını düşünüyor, bu sebeple yeni dine girmek istemiyorlardı. Çünkü Araplar'ın tanrıları Mekke'de idi ve şayet İslâm'ı kabul ederlerse, Araplar'ın kendilerini oradan çıkaracaklarını düşünüyorlardı. Bu putlardan dolayı görecekları saygınlık ve gelirin yok olmasından endişe ediyorlardı. Yoksa onlar, kendi dinlerinin çok doğru olduğu iddiasında değillerdi: *“Onlar: “Eğer seninle birlikte biz de İslâm dinine girecek olursak, yurdumuzdan sökülüp atılırız” dediler. Her çeşit ürünün tarafımızdan bir rızık olarak gelip toplandığı güvenli ve mukaddes bir beldeye onları biz yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bunun farkında değil!”*¹⁸² Hz. İbrâhim'in Kâbe'yi inşâ ettiği günden beri, onun duasıyla¹⁸³ Mekke sakinlerine her yerden rızık geliyordu ve gelmeye de devam edecekti. Ancak putlardan kazanç sağlayanlar bunu düşünemiyorlardı.

¹⁸⁰Enbiyâ, 21/45.

¹⁸¹En'âm, 6/39.

¹⁸²Kasas, 28/57.

¹⁸³İbrâhim, 14/37.

2.1.2.Sosyo-Ekonomik ve Siyasî Sebepler:

2.1.2.1.Atalar Kültüne Körükörüne Bağlılık:

İnsan hep kendini haklı ya da mazur göstermek için bahane arar ve sebepler ileri sürer. Müşrikler de İslâm'ı kabul etmeme gerekçesi olarak atalarının yolundan gitme¹⁸⁴, onlara bağlılık gibi sebepler gösteriyorlardı. Halbuki gerçekten samimi olsalardı Hz. İbrâhim'in dininden şirke düşmemeleri gerekiyordu. Âyette ifade edilene bakılacak olursa:“*O imansızlar çirkin bir iş yaptıkları zaman “Atalarımızın da böyle yaptığını gördük ve bunu bize Allah emretti” derler. Sen de şöyle de: “Allah hiçbir zaman hayâsızlığı, ahlâksızlığı emretmez. Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?”*”¹⁸⁵ “*Hayır. Sadece diyorlar ki: “Biz atalarımızı bir din üzerinde bulduk; onların izinden gidiyoruz.”*”¹⁸⁶ Kendilerini savunma yöntemi olarak kutsadıkları atalarını bahane ederek davranışlarındaki ve inançlarındaki yanlışları meşru gösteriyorlardı. Maksatları bu eski düzeni korumak için ataların gölgesine sığınmak idi.¹⁸⁷

2.1.2.2.İnsanları Tabakalara Ayırma:

Müşrikler, insanları sınıflara ayırıyor, ona göre de değer veriyorlardı. Kendilerini en üstün tabakadan görüyor, diğerlerini ikinci sınıf olarak görüyorlardı. Daha da ileri gidenler bazı insanları (örneğin kadınları, kız çocuklarını) yaşamayı hak etmeyen, hayatta utanç vesilesi varlıklar olarak görüyorlardı. Oysa İslâm, herkesin eşit ve değerli olduğunu, Allah'ın verdiği canın ancak Allah'ın hükmüyle alınabileceğini, her türlü haksızlığın, zulmün yasak olduğunu bildiriyordu. Tüm insanların Âdem'den; Âdem'in de topraktan olduğunu, kısaca herkesin eşit olduğunu söylüyordu. Müşrikler de mevki ve

¹⁸⁴Bkz.: Derveze, **Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı**, C.I., s.146.

¹⁸⁵A'râf, 7/28.

¹⁸⁶Zuhruf, 43/22.

¹⁸⁷Bkz.: Heykel, **a.g.e.**, s.170-171.

nüfuzlarını kaybetmek istemedikleri için bu davete karşı çıkıyorlardı. “*Kendilerine apaçık âyetlerimiz okunduğunda kâfirler mü’minlere: “Sizinle, bizim, hangimizin mevki ve makamı daha üstün, mensupları daha güzel!” diye sorarlar.*”¹⁸⁸ Müşriklerdeki üstünlük psikolojisi, makam mevki, tabakalaşma doğruyu görmelerine engelliyordu.

2.1.2.3.Evlat ve Servet Çokluğu:

Üstünlük yarışı müşriklerin en önemli vasıflarındandı. Bu yarışın en büyük kıstası da mal ve evlat çokluğu idi. Bazıları bu konuyu o kadar ileri boyutlara taşıdı ki, şayet Muhammed’in söylediği cennet gerçekten varsa, ben onu malım ve oğullarımın gücüyle alırım, diyecek kadar azdırmıştı. Peygamberlik veya liderlik, asalet gibi hasletlerin de bu iki esas üzerinde durduğunu düşünüyorlardı: “*Bir de “Bu Kur’an iki şehirden birindeki büyük bir adama indirilseydi ya” dediler.*”¹⁸⁹ mealindeki ayette ifade edildiği gibi, peygamber olarak gönderilecek kişinin Hz. Muhammed olması onlara ağır gelmişti. Başka bir âyetin ifade ettiğine göre de Allah’ın azabının günahkârlara değil, fakir ve kimsesizlere geleceğini düşünüyorlardı: “*Bizim malımız da, evlâdımız da sizden daha çok; dolayısıyla biz azaba uğratılmayız.*”¹⁹⁰ Bu âyetlerin ifade ettiği gibi Araplar zenginlik ve nüfus bakımından güçlü olmanın toplumda sözün geçerliliği, yaptırım gücünün etkisini önemsiyorlardı. Peygamber gibi, topluma önder kişide de bunun geçerli olduğunu düşünerek bu özellikleri Hz. Peygamber’de göremedikleri için davetini kabul etmiyorlardı. Tekâsür suresi, onların bu yönlerinin, kendi helâklarına sebebiyet verdiğini bildiriyor: “*Çokluğunuzla övünmek, kabirlere girinceye kadar sizi oyaladı.*”¹⁹¹ Başka bir âyette de sayı azlık veya çokluğunun ahiretteki durumlarına bir etkisinin olmayacağını bildiriliyordu.¹⁹²

¹⁸⁸Meryem, 19/74.

¹⁸⁹Zuhuf, 43/31.

¹⁹⁰Sebe’, 34/35.

¹⁹¹Tekâsür, 102/1-2.

¹⁹²Cin, 72/24: “*Nihayet tehdit edildikleri azabı gözleriyle görür ve kimin yardımcısı daha güçsüzmüş, kimin sayısı daha azmış, o zaman anlarlar.*”

2.1.2.4.Saldırganlık Ruhü:

Kabilecilikten gelen kan davaları, asabiyet ve kör gurur gibi özellikleri onlara saldırma fırsatı vermişti.¹⁹³ Kahramanlık ölçüleri zayıf ve mazlumu korumak, azgın ve zalimi durdurmak değildi. Onların menfaatlerinin kısıtlandığı, korunmadığı yerlerde hakkını almak için haksızlık etmek dahi meşru idi. Korumaya çalıştıkları menfaatler kişisel olmaktan çok kabilevî olduğundan her an kabilesi adına birilerine saldırmaya hazır bekliyor ve fırsatını bulunca da saldııyorlardı.

2.1.2.5.İktisadi Endişeler

2.1.2.5.1.Ticaretlerini Kaybetme Endişesi:

Mekke'nin geçimi ticarete bağlı idi, hatta Mekke Arap Yarımadası'nın ticaret merkezi idi. Tüm Araplar müşrik oldukları için, şayet Kureyş yeni dine tabi olursa, yani atalarının dinini terkederse Araplar bu sebeple onları kınar, itibarları düşer ve ticarî ilişkilerini kesebilirler,¹⁹⁴ diye endişe ediyorlardı. Mekke şirkin merkezi olduğu için putçuluktan, ahmesîlikten, putlara sunulan hediyelerden önemli miktarda gelirleri olan müşrikler, bunların hepsini yasaklayan İslâm'ın yayılması ve zamanla putperestliğe son vermesiyle bu kazançlarının önüne geçmiş olacaktı. kabilelerin taptığı putlardan en az birer tanesini Kâbe'nin içine veya etrafına yerleştirmişlerdi, Ehl-i kitabı da temsil edecek bazı simgeleri de koymuşlardı¹⁹⁵. Bu hareketle, o inançların sahiplerinin de sempatilerini

¹⁹³Bkz.: Câbirî, **a.g.e.**, s.103-104. Ayrıca Ficâr Savaşları da hatırlanırsa konu daha iyi anlaşılır.

¹⁹⁴Bkz.: Ali Himmet Berki–Osman Keskiöğlü, **Hatemü'l–Enbiyâ Hazreti Muhammed ve Hayatı**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2005, s. 81.

¹⁹⁵ Mekke'nin fethi sırasında, Kâbe'yi içinde ve etrafında bulunan, tevhidi zedeleyen herşeyden temizlerken Hz. Peygamber, Kâbe'nin içinde bulunan; Meryem ve İsâ posterleri, elinde fal oklarıyla Hz. İbrâhim posterlerini bizzat kendisi imha etmişti. Bkz.: İbn Hacer, **Fethü'l-barî**, C.VII, s.611.

kazanarak inanç turizmi ile ticaretlerini güçlendirip arttırıyorlardı. İslâm bunu da engellemiş olacaktı.

Bunlara ilave olarak, yaptıkları ticarî faaliyetlerin büyük bir kısmı faiz vb. haram muamelelerle dönüyordu. İslâm bütün bu çirkin işleri yasakladığı için İslâm'ın yayılmaması ve Resûlullah'ın ölmesi gerekiyordu. Haşimoğulları ve Muttaliboğulları da ondan vazgeçmediği için toplu boykota başvurdular.¹⁹⁶ Kur'an-ı Kerim'de bu konuya işaretle şöyle buyrulur:

“De ki: “Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, akrabanız, kazandığınız mallar, durgun gitmesinden korktuğunuz ticaret, sevdiğiniz meskenleriniz, size Allah'tan, Resûlü'nden, Allah yolunda cihaddan, daha sevimliyse, o zaman Allah'ın azap emri gelinceye kadar bekleyin. Allah, yoldan çıkmış topluluğa doğru yolu göstermez.”¹⁹⁷

2.1.2.5.2.Putlara Yapılan Adaklar:

Mekke, Kâbe sebebiyle dinî bir merkez olduğu kadar (müşrikler için) aynı zamanda putlar sebebiyle de dini bir merkez idi. Yılın belli mevsimlerinde dini ziyaret için Mekke'ye gelen şirk gönüllüleri yaptıkları bağışlar, sunum ve adaklarla; konaklama sebebiyle Mekkelilere ciddi boyutlarda gelir sağlıyorlardı. Mekke müslüman olursa bunların olmayacağını endişesiyle de İslâm daveti'ne karşı çıkıyorlardı.¹⁹⁸

2.1.2.5.3.Put, Fal Okları vb. Satışlarını Kaybetme:

¹⁹⁶Bkz.: Gencal Şenyayla, “Müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları”, **Yayınlanmamış Yüksel Lisans Tezi**, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2008, s.33.

¹⁹⁷ Tevbe, 9/24.

¹⁹⁸Bkz.: M. Âsım Köksal, **H. Muhammed ve İslâmiyet (Mekke Devri)**, Köksal Yayıncılık, İstanbul 1999, s.290; Şenyayla, **a.e.**, s.30-36.

Büyük putların yanısıra farklı madenler ve maddelerden yontulan kişiye özel putlar da vardı. Madem ki Mekke putçulukta merkez kabul ediliyordu, o halde satışı Mekke’de çeşitli ebat ve özelliklerde yapılan hayli put olmalıydı. Bu da Mekkelilere başka bir gelir kapısı oluyordu. Müşrikler bunu da kaybetme endişesiyle karşı çıkıyorlardı. Câbirî bu durumu şöyle değerlendirir: “*Gerçek şu ki putlar, Kureyş açısından insanların kendisine bağlandığı ve uğrunda öldüğü “kutsal” şey değildi, özel millî mabudları bulunan “öteki” taraftan bir saldırı durumunda insanların savunmaya can attığı ve uğrunda ölmek istediği “millî mabudlar” da değildi. Gerçekte Kureyş’in putları ve tanrıları herşeyden önce servet kaynağı idi ve ekonominin temeliydi: Mekke, Arap tanrılarının ve putlarının merkeziydi.*”¹⁹⁹

2.1.3.Dînî Sebepler:

2.1.3.1.Putlara Bağlılıkları:

2.1.3.1.1.Allah’a Yaklaştırdığı Düşüncesiyle Putlara Tapmak:

Müşrikler gerçek yaratıcının, yağmuru yağdırıp, yerden bitki çıkarmanın Allah olduğunu kabul ve itiraf ediyorlardı. Fakat Allah’ın katında putların değerlerinin olduğunu ve günlük işleri putların yardımıyla yaptıklarını iddia ederek putlardan vazgeçemiyorlardı.

“Bilin ki, samimi kulluk ve itaat sadece Allah’adır. O’ndan başkalarını dost edinenler ise, “Biz bunlara, bizi sadece Allah’a yaklaştırsınlar diye tapıyoruz” derler. Anlaşmazlığa düştükleri şey hakkında Allah onların arasında hükmünü verecektir.

¹⁹⁹Bkz.: el-Câbirî, a.e., s. 127.

Yalancılığı ve nankörlüğü âdet haline getirene Allah doğru yolu göstermez.”²⁰⁰ Putları, Allah ile kendileri arasında aracı gibi kabul ettikleri için taptıklarını dile getiriyorlardı:

“Allah’ı bırakıp kendilerine ne zarar ne yarar verebilecek şeylere tapıyorlar, “Bunlar, Allah katında bizim şefaatçilerimizdir!” diyorlar. De ki: “Allah’a, yerde ve gökte bilmediği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?” O, onların yakıştırdıkları ortaklarından uzak, çok yücedir”²⁰¹ mealindeki ayetlerde ifade ettiği gibi müşrikler, kendilerinin uydurduklarını din olarak inanıp yaşıyorlardı.

2.1.3.1.2. Putlara Tapmayı Bırakmaları Halinde Putların Kendilerine Zarar Vereceklerini/Çarpacaklarını İddia Etmeleri:

Müşrikler, putlara tapmayı bırakırlarsa, onların öfkelerine uğramaktan, onların öfkeleri sebebiyle başlarına kötü şeylerin gelmesinden korkarak tapınmaya devam ediyorlardı. Bu inanç sebebiyle putlara bazı sunumları yaparken “Lütfen benden razı ol, senin öfkene uğramaktan korkarım” gibi ifadelerle yalvarıyorlardı. Hatta ilk müslümanlara yaptıkları işkencelerle onların canlarına, sağlıklarına kendileri zarar verdikleri halde “İlahlarımız seni çarptı, bu hale geldin” diyecek kadar inançlarında ısrarlı idiler.²⁰²

Kur’an’da bu konuyla ilgili olarak şöyle buyrulur: *“Bir de, sanki kendilerine bir yardımı dokunacakmış gibi, Allah’tan başka ilâhlar edindiler. Oysa onların elinden hiçbir yardım gelmez; aksine, kendileri onların hizmetine girmiş askerlerdir.”*²⁰³ *“Allah kuluna yeterli değil mi? Durmuşlar da seni, O’nun dışındakilerle korkutuyorlar. Allah kimi şaşırtırsa artık ona doğru yolu gösterecek kimse yoktur.”*²⁰⁴

2.1.3.2. Putperestliği Eleştiren Ayetlerin İnişi:

²⁰⁰ Zümer, 39/3.

²⁰¹ Yûnus, 10/18.

²⁰²Bkz.: Halebî, a.g.e., C.I, s.424.

²⁰³ Yâsin, 36/74-75.

²⁰⁴ Zümer, 39/36.

Mekke toplumu, farklı inançlardan insanlarla ilişkiler kurarak yaşamaya alışkın bir toplumdur. Hıristiyan Rumlarla, Yahudilerle ve Mecusilerle çok güçlü ticari ilişkileri vardı. Hatta bu farklı inançlara mensup olan insanlardan köleleri vardı. Kaynaklarda bu farklı inançlar sebebiyle onlarla savaştıklarına dair bilgi yoktur. Kendilerinden olan Varaka'nın Hıristiyanlığı tercih etmesi, bazılarının Hanif olması onları rahatsız eden durumlar değildi. Hz. Peygambere ilk vahiy geldiğinde de rahatsız olmadılar. Ne zaman ki putları ve onlara tapanları eleştiren, onların sapıklıkta olduğunu bildiren ayetler indi, işte o zaman durumlar tam tersine döndü. İlahlarını, atalarının dinini korumayı görev bilip tavır almaya başladılar.

*“Sana emredileni açıkça söyle ve müşriklerden yüz çevir; Alay edenlere karşı biz sana yeteriz”*²⁰⁵ ayetleri gelince Hz. Peygamber emri İlahî'yi yerine getirmek için Safâ tepesinden başlayarak her yerde, açıktan insanları hidayete davet ederken; yeni ve tek makbul dinin, neden gerekli olduğunu; onların devam ettirdiği şirkin neden sapıklık olduğunu, Rabbinden gelen İlahî fermanlarla açıkladı. Bu açıklamalar, inen ayetler Mekke şirk toplumunda yıldırım gibi, fırtına gibi sarstı. Kimi ilk defa düşünmeyi öğrendi, kimi tahtı sarsıldığı için telaşlandı, kimi insanlık değerini bulacağı için, beklediğine kavuşmuşun sevincini yaşadı. Herkes aldığı tavra göre ilişki geliştirdi. Ama onları en sarsan şey; Kur'an'ın putların fayda veya zarar veremeyen, kıyamet günü kendine tapanlarla beraber cehennemde olacağını bildiren ayetler idi²⁰⁶. Ayetlerde putların hiç birşeyi yaratmadıkları ifade ediliyor,²⁰⁷ ekinlerden ve hayvanlardan putlara pay ayırmaları, fakirlik ve ar korkusu ile kız çocuklarını öldürmeleri, bazı hayvanların etlerini ve hizmetlerini kadınlarına harammış gibi göstermeleri, putların onlara asla yardım edemeyeceği, konuşamayacağı, yürüyemeyeceği, duyamayacağı, göremeyeceği hatta putların kendilerini koruyamayacağı söyleniyordu.

²⁰⁵ Hicr, 15 / 94-95.

²⁰⁶ Enbiyâ, 21/98.

²⁰⁷ En'âm, 6/137-140, 144.

Müşriklerin inançlarında hem Kâbe hem de putlar çok kıymetli idi; ne putların eleştirilmelerini, ne de Kâbe'ye zarar verilmesini kabul edebilirlerdi. Bu inançlarıyla çatışmadıkça, diğer inançlardan olan kişilerle/toplumlarla bir sıkıntılarını olmazdı. Ebrehe'nin Kâbe'ye saldırması ile Allah'tan ceza alması nasıl bir anlam ifade ediyorsa, putlara dil uzatanların da aynı şekilde cezalandırılacağına inanıyor ve dile getiriyorlardı. Bu inancın etkisi ile, Ebrehe'nin şahsında Hıristiyan'lardan nefret ettikleri gibi İslâm'dan ve ona mensup olanlardan da nefret ediyorlardı; onların nazarında, inançlarına saldırdıkları için ikisi de aynıydı! Bu nefretlerini, mecusileri yeğlemeyi gerektirecek kadar ileri boyutlara götürdüler. Ayette belirtildiği üzere Hıristiyan Bizans'ın, Mecusi İran'a yenilmesine sevindiler.²⁰⁸

2.1.3.3.Meleklerin Allah'ın Kızları Olduğuna İnanmaları/Kızları Allah'a, Erkekleri Kendilerine Nisbet Etmeleri:

Şirk toplumunun batıl inançlarından biri de, meleklerin Allah'ın kızları olduğu, kız çocuklarının da zayıflıkları sebebiyle Allah'a, erkek çocuklarını da kendilerine ait olduğunu kabul edip buna inanmaları idi. Kendilerine kız çocuğu olduğu haberi verildiğinde öfkeden yüzleri kararıyor, ne yapacağını bilemiyor, bazıları da o kızını diri diri toprağa gömüyordu.²⁰⁹Bu inançlarının temelinde insanları tabakalara ayırma, güce dayalı üstünlük tasavvuru ve Allah'a noksanlık atfetmeleri yatıyordu²¹⁰. Halbuki tüm insanlar eşittir, üstünlük güçte değil, ahlâkî terâkki ile insana değer verme ve topluma değer katmaktadır.

2.1.3.4.Öldükten Sonra Dirilmeyi İnkâr Etmeleri:

²⁰⁸Rûm, 30/4-5. Bkz.: Berki-Keskioğlu, *Hatemü'l Enbiyâ*, s.83.

²⁰⁹Tekvîr, 81/8-9.

²¹⁰Zuhruf, 43/15-17,19.

Müşrikler bütün yaşamın bu dünyadan ibaret olduğunu, öldükten sonra dirilmenin olamayacağını düşünüyor ve buna göre de yaşıyorlardı.²¹¹ Dirilmeyi inkâr etmelerinin altında yatan hakikat ise, hesap verme korkusu idi. Bu sebeple hesabı da inkâr ediyor ve dünyada kim daha güçlü olur ve güce dayalı hayat sürdürürse yaptığının yanına kâr kalacağına inanarak ellerinden gelen her zulmü yapıyorlardı. Müşrikler asaleti, güçten, gücü mal ve evlattan alan ve bunlara sahip olanı üstün kabul eden bir anlayışa sahipti.

2.2.Müşriklerin Tepkileri:

Kur'an-ı Kerim'deki kıssalara bakıldığında Kureyş müşriklerinin, Hz. Peygamber'in davetine ve ilk müslümanlara karşı tepkilerinin önceki peygamberlere gösterilen tepkilerden çok farklı olmadığı görülür. İlk vahiy sonrası Varaka b. Nevfel *"Senin getirdiğin bu daveti getiren diğer tüm peygamberler de eziyet görüp yurtlarından çıkarıldılar."*²¹² derken bilgisini geçmiş ümmetlerin kendi peygamberlerine karşı gösterdiği tepkilere dayandırıyor.

Hız. Peygamber'in davetine karşılık müşriklerin tepkilerine bakıldığında dikkat çeken bazı farklılıklar görülüyor: Bazıları peygamber olarak seçilen kişinin şahsına, bazıları getirdiği mesaja, bazıları gelen mesajın insanlar üzerindeki tesirine itiraz edip tepki gösterdiler.²¹³ Müşriklerin, İslâm davetine gösterdikleri tepkiler incelendiğinde sistematik olarak önce sözlü, sonra engelleme girişimleri görülür. Bunların yeterli olmadığı yerlerde ve durumlarda ise cana kasıt, suikast planları devreye giriyordu.

²¹¹İsrâ, 17/98: *"Biz bir yığın kemik, bir avuç toprak olduktan sonra yepyeni bir şekilde dirilip hayat bulacağız öyle mi?"*. Diriliş ile ilgili ayetler: Duhân, 44/35-38; Câsiye, 45/24; Neml, 27/67-69; Sebe', 34/7-8.

²¹²Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.** C.I, s.238; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, C.II, s. 49; İbn Seyyidünnâs, **Uyûnü'l-eser**, C.I, s.168.

²¹³Sebe', 34/43: *"Onlara apaçık âyetlerimiz okunduğunda; "Bu, atalarınızın sizi çevirmeye çalışan bir adamdan başkası değildir." demişlerdi. Yine demişlerdi ki, "Bu uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değil." Kendilerine hak geldiği zaman, o kâfirler, "Bu düpedüz büyü!" dediler."*

2.2.1.Tepki Gösterdikleri Konular:

2.2.1.1.Elçi Olarak Hz. Muhammed'in Seçilmesi:

O'nun insan olmasına tepki göstermeleri: “Allah, peygamber olarak bunu mu seçti?” diyerek kendi tasavvurlarında peygamber olarak seçilecek kişinin sıfatlarını göremediklerini iddia ediyorlardı. Elçi olarak gönderilenin ölümlü/insan olması, onlar açısından İslâm'ı kabul etmeme gerekçesi idi. Onlara göre elçinin/peygamberin olağanüstü özelliklerinin²¹⁴ olması lazımdı, kendileri gibi insan olan biri peygamber olamazdı! Kur'an'da bununla ilgili olarak şöyle buyrulur: “Kendilerine doğru yolu gösteren rehber geldiği zaman insanları iman etmekten alıkoyan tek sebep, “Allah, bir insanı mı peygamber gönderdi?” demeleri olmuştur.”²¹⁵ “Biz, senden önce de hiçbir insana ölümsüzlük vermedik. Sen öleceksin de, onlar ebedî mi kalacaklar?”²¹⁶Düşündükleri gibi olmadığından tepki gösterdikleri başka bir husus da; Peygamber'in, Abdullah oğlu Muhammed olması, yetim, fakir ve ümmî olması idi: “Bir de “Bu Kur'an iki şehirden birindeki büyük bir adama indirilseydi ya” dediler.”²¹⁷ Müşriklerin tasavvurunda peygamber olarak seçilecek kişi; atadan zengin, kalabalık nüfuslu büyük bir ailesi ve diplomatik tecrübeleri olan biri olmalıydı. Aynı zamanda ölümlü olmamalı, yemeye-içmeye ihtiyacı olmamalı ve de olağanüstü güçlere de sahip olmalı. “Eğer peygamberi bir melek olarak gönderseydik, onu yine bir insan şeklinde

²¹⁴İsrâ, 17/90-96.

²¹⁵İsrâ, 17/94.

²¹⁶Enbiyâ, 21/34. Bunlardan başka âyetler için bkz.: Hac, 21/36; En'am, 6/50; Kâf, 50/2-3.

²¹⁷Zuhruf, 43/31.

gönderir ve onları içine düştükleri şüpheye yine düşürürdük. Elbette senden önce de birçok peygamberle alay edilmişti; fakat alay ettikleri gerçek, alay edenleri dört bir yandan kuşatıp mahvetmişti.”²¹⁸ Sehmoğullarından Münebbih ve Nübeyh, Resûlullah ile karşılaştıklarında: “Allah, senden başka gönderecek birini bulamadı mı? Senden başka yaşı ve malı daha müsait olanlar var! Madem ki doğru söylüyorsun yanında seni tasdik eden bir melek olmalı.” diyerek alaycı ifadeler ile üzücü tepkiler veriyorlardı.²¹⁹ Bunlarla yetinmeyip, Hz. Peygamber hakkında konuştukları zaman “*Muallem mecnûn= öğretilmiş deli, ona Ehl-i Kitap öğretiyor.*” diyorlardı.²²⁰

2.2.1.2.Kur’an’a ve İslâm’ın Esaslarına Tepki:

Müşriklerin tepkilerini anlatan kaynaklar, özellikle Ebû Cehil’in bu konuda her zaman baş rolde olduğunu aktarıyorlar: Ebû Cehil, bir gün Resûlullah ile karşılaşır “*Ey Muhammed! Bizim ilahlarımıza dil uzatmaktan vazgeç, yoksa biz de senin kulluk ettiğin İlah’ına söveriz.*” dedi. Bunun üzerine şu ayet indi: “*Allah’tan başkasına tapanlara sövmeyin; sonra onlar da bilmeden, taşkınlık yaparak Allah’a söverler...*”²²¹

Hz. Peygamber, Kâbe’nin yanında namaz kılariken açıktan Kur’an okuduğu zaman bu durumdan rahatsız olan müşrikler, hem Kur’an’a hem de onu indirene saygısızlık ediyorlardı:²²²

*“Namazında yüksek sesle okuma; sesini fazla da kısma; ikisinin arası bir yol tut.”*²²³ İbn İshak bu konuyla ilgili olarak: “Resûlullah’ın hak olduğunu bildikleri; gayb ile ilgili olarak sordukları soruların cevaplarını vermekle Peygamberliğinin değerini

²¹⁸En’âm, 6/9-10.

²¹⁹Bkz.: Belâzürî, **Ensâb** C.I, s.337: Bu iki kardeş Bedir günü Hz. Ali tarafından öldürüldü. Hatta meşhur kılıcı “Zülfikâr”ın bunlardan ganimet olarak ele geçtiği rivayet ediliyor.

²²⁰Bkz.: **a.g.e.**, C.I, s.337.

²²¹İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I, s.357; Enâm, 6/108.

²²²İbn Kesir, **el-Bidâye**, C.IV., s.163.

²²³İsra, 17/110.

anladıkları halde hasetleri Hz. Peygamber'e tabi olmalarına mani oldu.. Allah'tan yüz çevirdiler, emrine karşı geldiler ve “*Bu Kur'an'ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın, belki de onun sesini bastırırsınız*”²²⁴ dediler. Yani Kur'an'ı duyduğunuzda alay edin ve eğlenin belki istediğinizi elde edersiniz.²²⁵

Atalarının dinini sürdürmek isteyen müşrikler hakkında şöyle buyuruluyor: “*Biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izinde gidiyoruz.*” “*Senden önce de hangi memlekete uyarıcı göndermişsek mutlaka oranın refah içindeki ileri gelenleri: “Babalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izlerine uymuş gidiyoruz” derlerdi.*”²²⁶

“(Dediler ki) İlahları tek bir ilah mı yaptı? Bu şaşılacak bir şeydir.”²²⁷ diyorlar ve tüm ilâhların bırakılıp tek bir Allah'a kul olmayı kabul etmiyorlardı.

“*Hak (gerçek) onlara geldiğinde dediler ki: “ Bu ancak bir büyüdür, biz de onu inkâr ediyoruz.*”²²⁸ “... Şayet sen onlara “Siz ölümden sonra diriltileceksiniz” dersin, inkâr edenler derler ki: “Bu apaçık bir büyüdür.”²²⁹ diyerek gelen mesajın bir büyü olduğunu iddia ediyorlardı.

Yine “*Bu öncekilerin efsanelerinden başka bir şey değildir.*”²³⁰ diyerek Kur'an'ın öncekilerin efsaneleri olduğunu söylüyorlardı.

2.2.2.Hz. Peygambere Yöneltilikleri İthamlar:

Müşrikler, yeni dine inanma cesaretini gösteremeyince kendilerince neden bu dini kabul etmediklerinin sebeplerini farklı farklı dile getirdiler. Bunları önce Kur'an'ın verdiği haberlerden sonra kaynakların aktardığı rivayetlerden öğreniyoruz: Mekke'de

²²⁴ Fussilet, 41/26.

²²⁵ İbn İshâk, **a.g.e.**, C. I, s.241.

²²⁶ Zuhruf, 43/22, 23.

²²⁷ Sâd, 38/5.

²²⁸ Zuhruf, 43/30.

²²⁹ Hüd, 11/7.

²³⁰ Neml, 27/68.

inen surelerden Enbiyâ suresiyle, Allah, Hz. Peygamber'i teselli etmek için geçmiş peygamberlerin yaşadıklarının kendisine karşı konulan tavırlarla hemen hemen aynı olduğunu bildiriyor. Buna göre gelen ayetlere bakıldığında müşriklerin ne kadar tutarsız fikirler ileri sürdükleri açıkca anlaşılıyor: Kâfirler kendi aralarındaki gizli konuşmalarında Hz. Peygamber'in kendileri gibi insan olduğunu, büyüüne kapılmamak gerektiğini söylüyorlardı. Ayrıca onun sözlerinin rüya olabileceğini veya uydurduğunu veya şiir olduğunu da söyleyenler vardı. Diğer taraftan şayet gerçekten peygamber ise önceki peygamberlerin getirdiği gibi mucizeler getirmesini isteyenler de vardı. Onların bu kabilden tutum ve tepkilerine karşılık olarak Hz. Peygamber herşeyi duyan, bilen Rabbine sığınıyordu. Rabbi de peygamberine teselli olarak önceki peygamberlere iman etmedikleri için helâk olan kavimlerin haberini verirken aynı zamanda gönderdiği peygamberlerin insan olduklarını, yemek yediklerini, ölümlü olduklarını da bildiriyordu. Bütün bunları ifade ettikten sonra da Kureş'i düşünmeye davet ediyordu.²³¹

Bunlardan başka ayetlere bakıldığında da Hz. Peygamber'in şahsına söylenenleri şöyle başlıklandırabilir:

2.2.2.1.Kur'an'ı Uydurduğu veya Bir İnsandan Öğrendiğini İddia Etmeleri:

Kur'an'ı "kendisi uydurdu" diyen müşriklere Cenab-ı Hak şöyle cevap veriyordu:

"Bu Kur'an, Allah'ın dışında başka biri tarafından ortaya konulabilecek bir kitap değildir. Ancak o, kendinden önce indirilen kitapları doğrulayan, Allah'ın hükümlerini açıklayan, kendisinde hiçbir şüphe olmayan Âlemlerin Rabbi'nden gelen bir kitaptır.Yoksa "Bunu kendisi uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer doğru söylüyorsanız,

²³¹ Enbiyâ, 21/3-10.

onun benzeri bir sure de siz ortaya koyun. Allah'tan başka yardıma çağırabileceğiniz kim varsa onları da çağırın.” Hayır, onlar ilmîni kavrayamadıkları ve açıklaması kendilerine hiç gelmemiş olan bir şeyi yalanladılar. Onlardan öncekiler de aynı şekilde yalanlamışlardı. Zalimlerin sonunun nasıl olduğuna bir bak!”²³²

Hz. Peygamber'in Kur'an'ı uydurduğu iddiasına, söz ustaları olan belağat ehlinin karşı çıkması ve makul bulmaması üzerine yeni bir iddia daha ileri sürdüler; O, bu sözleri bir insandan öğrenmiştir, iddiası! :Fakihe b. Muğîre'nin, Hıristiyan kölesi Cibr demir ustasıydı ve atölyesi Merve Tepesi tarafındaydı. Resûlullah zaman zaman onun yanına uğrar, oturur, konuşurdu, sonunda Cibr müslüman oldu. Müşrikler Kur'an'da geçmiş ümmetlerin kıssalarının yer almasından dolayı “Muhammed bu bilgileri bu Hıristiyan köleden öğreniyor” dediler. Halbu ki, Cibr Arap değildi; Resûlullah aleyhi's selam da okuma yazma bilmeyen, Ümmî bir peygamberdi. Efendisi dövüp “Sen mi Muhammed'e öğretiyorsun?” dediğinde o da: “*Hayır, Vallahi, aksine O, bana, doğru yolu gösteriyor*” diye cevap verirdi.²³³Yüce Allah bu konuda şöyle buyuruyor: “*Onların “Kur'an'ı kesinlikle O'na bir insan öğretiyor!” dediklerini elbette biliyoruz. Kur'an'ı ona öğrettiğini ileri sürdükleri kimsenin dili, yabancısıdır! Kur'an ise apaçık ve anlaşılır Arapça'dır. Allah'ın ayetlerine inanmayanlar varya, işte Allah, onları hidayete erdirmez. Onlara acı veren bir azap vardır. Yalanı ancak, Allah'ın ayetlerine inanmayanlar uydurup dururlar. Onlar yalancıların ta kendileridir.*”²³⁴.

2.2.2.2.Sihirbaz olduğunu İddia Etmeleri:

Kâfir babalar ve annelerin evlatları imana girip aynı ailenin içinde inanç farkı oluşunca “Muhammed büyü yapıyor, sözlerindeki büyü kişiyi annesinden, babasından, kardeşinden, aşiretinden ayırıyor” diyen müşrikler dışarıdan Mekke'ye gelen insanları

²³² Yûnus, 10/37-39.

²³³Bkz.: Kurtubî, *el-Cami' li ahkâmi'l-Kur'an*, C.V, s. 116-117; Heykel, *a.g.e.*, s. 165.

²³⁴ Nahl, 16/103-105.

uyarıp “Sakın O’nunla konuşmayın, dediklerini dinlemeyin. O sihirbazdır/büyücüdür, eşiniz ile kardeşiniz ile aranızı açar” diyorlardı. Kur’an’da buna işaretle şöyle buyrulur: “Kendi içlerinden birisine “İnsanları uyar, iman edenlere de, dürüst olmaları ve iyi işler yapmaları sebebiyle Rableri katında herkesten daha ileride bulduklarını müjdele” diye vahyetmemiz onların tuhafına mı gitti de, o kâfirler ona “Bu adam, kesinlikle bir sihirbazdır” dediler.”²³⁵ Müşriklerin kendileri de Kur’an’ı dinlediklerinde etkisine girip nerdeyse iman etmeye meyledecekken çevrenin etkisi ve baskısıyla vazgeçiyorlardı. Bu etkiden kurtulamadıkları için de Kur’an’a “sihir”, Hz. Peygamber’e de “sihirbaz veya büyücü” diyorlardı.²³⁶

2.2.2.2.Şair Olduğunu İddia Etmeleri:

Müşrikler, kabul etmek istemedikleri son din ve onu getiren son elçiyi tavsif ederken kendileriyle çelişkiye düşüyorlardı. Hz. Peygamber’e diğer yakıştırmalarla beraber “şair” de dediler. Halbuki şiirde zirve olanların bazıları “Hayır, şiiri ve şairi biliriz, bu şair olamaz” diyordu. Hz. Peygamber’in kendisi de şiiri sevmediğini defaatle dile getirmiştir. Özellikle Mekke döneminde, şairlerden uzak durmuştur.²³⁷ Müşriklerin bu yakıştırmalarını ve gerekli cevabı Kur’an veriyor: “Biz Peygamber’e şiir öğretmedik; bu ona yakışmaz da. Ona verdiğimiz ancak bir öğüt ve herşeyi açıklayan apaçık bir Kur’an’dır.”²³⁸ Ayrıca şayet peygamber, Allah adına birşey uyduracak olursa, ona verilecek cezayı da yine Kur’an zikrederek müşriklerin yanıldıklarını şöyle ifade ediyordu: “Eğer o elçi Bizim adımıza birtakım sözler uydursaydı, onu kısıkrak yakalar

²³⁵Yûnus, 10/2.

²³⁶Bkz.: İbn Hişâm, a.g.e., C.I, s.294;

²³⁷Bkz.: Kurtubî, a.e., C.15, s. 35-38. Âyette “O’na şiir yaraşmaz da..” ifadesi için; mühlidlerin Muhammed şairliğini kullanarak Kur’an’ı uydurdu” türünden itirazları olmasın. Ayrıca, zaten Arap şiirinin sultanları Kur’an’ı dinlediklerinde bu sözlerin insan sözü olamayacağını söylüyorlardı. Ama Mekkeli müşrikler nasıl kötüleyeceklerini bilemedikleri için o dönemde muteber ne varsa onlarla vasfediyorlar; sihir, büyü, şiir...

²³⁸Yâsîn, 36/69.

sonra da can damarını keserdik.”²³⁹ Müşrikler bütün bunlara rağmen iddialarına devam ettiler.

2.2.2.4.Mecnûn Olduğunu İddia Etmeleri:

Hz. Peygamber’in Allah’ın elçisi olduğunu kabul etmek istemeyen müşrikler “Atalarımızın ilâhlarına dil uzatacak biri olsa olsa mecnûn olur. Çünkü bu kolay bir iş değil” gibi düşündükleri için âyetin ifadesiyle; “*Kâfirler şöyle dediler: “Ey kendisine kitap indirilen! Sen delinin birisin.”*²⁴⁰ Bu iddianın cevabı başka bir âyette şöyle veriliyor: “*Nûn. And olsun kaleme ve onunla yazdıklarına. Rabbinin nimeti sayesinde, sen bir mecnûn değilsin*”²⁴¹ Bunlardan başka âyetlerde de müşriklerin Hz. Peygamber’e isnad ettikleri ithamlara verdiği cevaplarla onları düşünmeye davet ediyordu.²⁴²

2.2.2.5.Mûcize Türünden Olağanüstü Haller Talep Etmeleri:

Müşriklere göre peygamberlerin olağanüstü güçleri olmalıdır. Halbuki peygamberin görevi bu değil, amacı da bundan çok uzaktır. Hatta belki de bu beklentinin içinde ilâhlık sıfatına girecek özellikler bile vardı. Bu da peygamberlerin geliş sebebi değildi. Onların beklentilerinde; mûcize göstermesi²⁴³, gaybı bilmesi²⁴⁴, melek olması²⁴⁵, hazinelerinin olması²⁴⁶, ölüleri diriltip onlarla konuşarak ahirette yaşadıklarını

²³⁹Hakkâ, 69/44-46.

²⁴⁰Hicr, 15/6.

²⁴¹ Kalem, 68/1-2.

²⁴²A’raf, 7/184; Tekvîr, 81/22.

²⁴³Ra’d, 13/7.

²⁴⁴Yûnus, 10/20.

²⁴⁵En’âm, 6/158

²⁴⁶En’âm, 6/111.

anlattırması²⁴⁷ gibi hiç bir fayda sağlamayacak işler vardı. Oysa Allah'ın kavimlere peygamberler göndermesinin asıl sebebi, insanlara iki dünyada saadet yolunu göstermektir.

Müşrikler, Hz. Peygamber'in davetini durdurmak için her yola başvurdular. Bu yollardan biri de Medine'deki Yahudi'lere gidip bilgi almaktı. Nadr b. Haris ile Ukbe b. Ebû Muayt'ı elçi olarak gönderdiler. Yahudiler, onlara; "Uyuyan gençleri, doğudan batıya dünyayı dolaşan komutanı ve ruhu" sormalarını önerdiler.²⁴⁸ Giden elçiler dönünce onları gönderenlerle beraber Hz. Peygamber'e gelerek: Madem ki senin Kur'an'ın gerçekten Allah katından ise o zaman atalarımızı dirilt, şu dağlarla çevrilerek daralmış vatanımızın etrafındaki dağları çekip uzaklaştırarak genişlet veya bizi rıhleden (yazın Suriye'ye, kışın Yemen'e yapılan ticaret yolculuğu) kurtarmak için Safa tepesini altına çevir. Bunları yaparsan sana iman ederiz, dediler. Bunun üzerine şu âyetler indi: *"Dağların kendisiyle yürütüldüğü, yerin parçalandığı veya ölülerin diriltiği konuşturulduğu bir kitap olsaydı, o yine bu Kur'an olurdu; ama onlar ona da inanmazlardı. Oysa her şeyi yapmak yalnızca Allah'ın elindedir..."*²⁴⁹ Kehf suresi ile de; uyuyan gençlerin Ashab-ı kehf oldukları, doğuyu-batıyı dolaşan komutanın Zülkarneyn olduğu ve ruh bilgisinin ancak Allah'ın katında olduğu bildirildi. Ancak kâfirler inatlarına devam ettiler.²⁵⁰

Mekke halkı Hz. Peygamber'den bir mûcize göstermesini istedi; Hz. Peygamber işaret parmağıyla aya işaret edince ay yarıldı, iki parçaya bölündü. O sırada onunla beraber Mina'da bulunan müslümanlara da *"Şahid olun, şahid olun"* dedi²⁵¹. Aynı konuyu anlatan bir sahabi: *"Resûlullah'ın zamanında ay ikiye yarıldı. Bir parçası şu dağda, bir parçası da şu dağdaydı. Bunun üzerine insanlar "Muhammed bizi büyiledi" dediler. Sonra da "Bizi büyülese bile tüm insanları da büyüleyecek değil ya!" diye*

²⁴⁷Bkz.: aynı âyet.

²⁴⁸Bkz.: Belâzürî, a.g.e., C.I, s.333-334.

²⁴⁹Ra'd, 13/31; Bkz.: Belâzürî, a.e., C.I, s.334.

²⁵⁰Kehf, 18/83-110.

²⁵¹Nevevî, el-Minhâc fi Şerhi Sahih-i Müslim, C. XVI, s.283

eklediler.”²⁵² Bu mûcizeyi Kur’an da şöyle haber veriyor: “*Kıyamet saati yaklaştı, ay yarıldı. Onlar ise ne zaman bir mûcize görseler sırtlarını dönerler ve “Bu sürüp giden bir büyü” derler.*”²⁵³ Müşrikler gerçekten iman etmek için bu taleplerde bulunmuyorlardı; ya Hz. Peygamber’i zor durumda bırakmak veya kendilerince “Biz uzlaşmak için girişimlerde bulduk ama sen bizim istediğimizi yapmıyorsun” dercesine bir politika uyguluyorlardı.

2.2.3.Müşriklerin İslâm’ın Yayılmasını Engelleme Girişimleri ve Müslümanlara Yönelik Baskıları:

Zikredilen sebepler ve belki de bize ulaşamayan başka sebeplerden dolayı İslâm davetine karşı çıkan Mekkeliler bu dinin alıştıkları zulüm düzenini sarsmasına, atalarını ve dinlerini kınamasına, onları akılsızlıkla suçlamasına fırsat vermemek için, bu yeni dinin yayılmasını istemedi ve kimi zaman ferdi kimi zaman Dârünnedve’de ortak bazı girişimlerde bulundu. Bu girişimlerin en bariz olanları şöyle sıralanabilir:

2.2.3.1.Girişimler:

2.2.3.1.1.Ebû Tâlib’e Başvurmaları:

Müşrikler ellerinden gelen tavırları, söz ve eylemleri yapmalarına rağmen Hz. Peygamber’in tebliğinden; mü’minlerin imanlarından; Ebû Tâlib’in yeğenini korumaktan vazgeçmiyor olması onları yeni tedbirlere yöneltti. Kendi aralarında bunun böyle devam etmemesi gerektiğini; durdurmak, engel olmak için başka şeyler yapmaları gerektiğini konuştular ve sonunda doğrudan Ebû Tâlib’in aracılığı ile belki durdurulabileceğine karar verdiler. Bu konuyu konuşmak üzere Ebû Tâlib’in yanına bir heyet gitti, heyettekiler: Utbe ve Şeybe b. Rebia, Ebu Süfyan, Ebü’l Buhteri, Esved b. Muttalib, Velid b. Muğire, Ebu Cehil, Âs b. Vail, Münebbih ve Nebih b. Haccac idi.

²⁵²Bkz.: Ahmed b. Hanbel, a.g.e., C.XVII, Siyer/24955.

²⁵³Kamer, 54/1-2.

2.2.3.1.1.1.Yeğenini Engellemesini İstemeleri:

Ebû Tâlib'e giden heyet: *“Ey Ebû Tâlib, bildiğin gibi kardeşinin oğlu/yeğenin, putlarımızı kötiledi, dinimizi ayıpladı, gençlerimizi bozdu, babalarımızı sapıklıkla suçladı. Bu durumda ya sen O'nu durdur veya aramızdan çık, O'nu bize bırak; biz senin de görevini üstlenecek şekilde hakkından gelelim. Çünkü sen de bizim dinimiz üzeresin, Onun (dininden) değilsin.”* dedi. Ebû Tâlib güzel huylu ve kavmini seven bir insandı ama yeğenini de asla bırakmayacağı için onları tatlı dille sakinleştirip gönderdi.²⁵⁴

Bu ilk müracat idi ve kendilerince belki, Ebû Tâlib, ya rahatsızlığımızı dikkate alarak, korumaktan vazgeçer veya Hz. Peygamber'i ikna eder diye beklediler. Bu arada Hz. Peygamber davet görevini aşk ve şevk ile, gece gündüz, yerli yabancı, kadın erkek, hür köle ayırımı yapmadan, yerine getirmek; tebliğini en geniş çapta her yer ve herkese ulaştırabilmek için uğraşüyor; Allah, cahiliyye döneminde irfan yağmuruna susamış ruhlara hidayet nurunun bereketini yerleştirerek müslüman sayısını çoğaltıyordu.

2.2.3.1.1.2.Tehdit Etmeleri:

Bu güzelliği hazmedemeyen müşrikler tekrar Ebû Tâlib'e gidip onun kavmi içerisindeki yerini, değerini, yaşından ve konumundan dolayı bilgi ve tecrübesini, yeğeni Hz. Muhammed konusunda önceden yaptıkları uyarıyı da hatırlattıktan sonra *“Vallahi artık dayanamıyoruz, yeter babalarımızı kınayıp, gençlerimizi bozduğu, ilahlarımızı ayıpladığı! Ya sen O'nu durdurursun veya O'nunla beraber seni de karşımıza alır, elimizden geleni yaparız. Her iki taraftan biri helak olana veya emelimize ulaşana kadar da duracak değiliz!”* dediler.²⁵⁵

²⁵⁴Bkz.: İbn Kesir, a.e., C.IV, s.120-124.

²⁵⁵Bkz.: İbn Hişâm, a.g.e.,C.I, s.265-266.

Ebû Tâlib ne yeğenini onlara teslim etmeyi veya müslüman olmayı, ne de kavmiyle düşman olmayı göze alamadı²⁵⁶. Oğlu Akîl'i, Hz. Peygamber'i çağırması için gönderdi. Resûlullah gelince Ebû Tâlib, Kureyş heyetinin isteklerini ve aralarında geçen konuşmaları anlattıktan sonra yeğeninden kendisini taşıyamayacağı yükün altına sokmamasını istedi. Hz. Peygamber, amcasının fikrinin değiştiğini, kendisini korumaya gücü kalmadığı için O'nun yanında yer almayacağını ve müşriklere teslim edeceğini sandı.

Hz. Peygamber, getirdiği davadan vazgeçmeyeceğini, bunun başka herhangi bir iş gibi olmadığını ifade etmek için amcasına:

“Ey amcacığım! Vallahi onlar, bu davadan vazgeçmem karşılığında güneşi sağ elime; ayı sol elime koysalar, gene de vazgeçmem! Ya Allah bu davayı tamamlayacak veya ben bu uğurda öleceğim!” dedi, gözleri dolarak oradan ayrılmak üzere kalkıp arkasını döndü. O'nun bu kararlı duruşu, gözlerinin yaşı amcasını derinden etkilediği için geri çağırdı ve:

“Dön, gel yeğenim. Şimdi gidip istediğin/sevdiğin ne varsa söyle. Vallahi seni asla onlara teslim etmem!” diyerek desteğinin devam edeceğini bildirdi.²⁵⁷

Müşrikler, Ebû Tâlib'in herşeye rağmen yeğenini onlara teslim etmeyip aksine bu uğurda gerekirse kavmiyle düşman olmayı dahi göze aldığını görünce yeni bir karar ile Ebû Tâlib'e gitmeye karar verdiler.

2.2.3.1.1.3.Öldürülmesi İçin Teslim Edilmesini İstemeleri:

Yeni yonteme göre Velid b. Muğire'nin oğlu Umâre'yi Ebû Tâlib'e götürüp, yeğeni Hz. Muhammed Mustafa ile değiş tokuş yaparak; Umâre'yi oğul edinmesini, Muhammed'i de öldürülmesi için onlara vermesini istediler: *“Oğula karşı oğul, hem sen*

²⁵⁶Bkz.: Taberî, **Târîh**, C.I., s.544.

²⁵⁷Bkz.: Taberî, **a.g.e.**, C.I., s.544; İbn Kesir, **a.y.**

O'ndan kurtulmuş olursun. Çünkü senin de atalarının da dinini ayıplıyor!" dediler. Ebû Tâlib: *"Ne kadar çirkin bir teklifle geldiniz! Siz benim oğlumu öldüreceksiniz, ben de sizin oğlunuzu besliyeceğim öyle mi!? Vallahi bu asla olmayacak bir şey!"* dedi. Heyetten Mut'im b. Adiy: *"Ebû Tâlib, kavmin sana en adilane teklif ile geldi, seni de zorluktan kurtaracak bir fikir. Ama sen kabule yanaşmıyorsun"* diyerek bu çirkin teklifi daha da çirkinleştirdi.

Ebû Tâlib ise: *"Vallahi hiç de adilane bir teklif değildi. Aksine sen de bana karşı bu düşman grubu toplamışsın. İsteddiğini yap"* dedi. Ebû Tâlib bu olay üzerine bu heyette bulunanları hicvettiği bir şiir okudu. Böylece durum daha zorlaştı, savaş kızıştı, herkes birbirine karşı düşmanca tavırlar almaya başladı.²⁵⁸

Müşrikler umduklarını bulamayınca aralarından biri "Artık ona (Ebû Tâlib'e) gelmeyelim, ilahlarımızı korumak için Muhammed'i suikast ile öldürmekten başka çare yok"²⁵⁹ dedi. O günün akşamında Ebû Tâlib ve Abdülmuttalib oğulları Hz. Peygamber'i göremediler. Evine baktılar, orada da bulamayınca toplanıp çare düşündüler. Ebû Tâlib dedi ki: *"Gençlerin her biri keskin birer demir (kılıç, mızrak, hançer vs.) alsın, arkandan Mescid-i Harâm'a gelsin. Orada herkes bir müşrik liderin yanına otursun; aralarında herşeyden bilgisi olan Ebû Cehil de vardır. Şayet Muhammed öldürüldü ise o bilir"* dedi. Gençlerin hepsi *"Tamam, yaparız/hazırız"* dediler. O sırada Zeyd b. Harise geldi. Ebû Tâlib, ona *"Yeğenimi gördün mü?"* diye sordu. *"Evet, az önce beraberdik."* dedi. Ebû Tâlib birazcık rahatlasa da mutmain olmadığı için *"O'nu görmeden eve girmeyeceğim"* dedi. Zeyd hızlı bir şekilde çıkıp gitti. Hz. Peygamber, Safa Tepesi yakınlarında, bir evde sahabesiyle oturmuş konuşuyordu. O'na haberi verince hemen kalkıp amcasının yanına geldi. Ebû Tâlib, O'nu görünce *"Yeğenim neredeydin, iyi"*

²⁵⁸ İbn İshâk, **es-Sîre**, C.I, s. 190-193; İbn Hişâm, **es-Sîre**, C.I, s. 264-268; Taberî, **Târîh**, C.I., s.545; İbn Kesir, **el-Bidâye**

C.4, s. 120-123; Kastallani, **el-Mevâhibü'l-ledünniye**, C. I, s. 462-463. İmam Zerkani, Ebû Tâlib'in şiirinden de şu cümleyi rivayete ekliyor: "Ne zaman ki anne deve yavrusunu bırakıp başka bir yavruyu koklayıp yanına alırsa ben de o zaman (Ummare'yi) alırım!"

Muhammed b. Umer Bahrak el-Hadramî, **Hedâiku'l-envâr ve Metâliu'l-esrâr fi Sireti'n Nebiyyi'l Muhtar**, Mektebe Mekkiyye, Suud, t.y., C.I., s. 304-306.

²⁵⁹ Bu sözün sahibinin Ukbe b. Ebî Muayt olduğu rivayet ediliyor. Bkz: İbn Sa'd, **Tabakât**, C.I, s.172.

misin?” dedi. “Evet” buyurdu. Bunun üzerine ona evine gitmesini söyledi. Sabah olduğunda Ebû Tâlib, Resûlullah’ın yanına gidip elinden tutarak (arkasında silahlı gençlerle) Kureyş nadilerine gidip durdu ve “Ey Kureyş topluluğu! Biliyor musunuz, ne yapmayı planlamıştım?” Hayır” dediler. Ebû Tâlib herşeyi anlattıktan sonra gençlere “Gösterin silahlarınızı” dedi. Hepsi de üzerlerinde gizli olarak taşıdıkları silahlarını gösterdiler. Sonra Ebû Tâlib “Vallahi, eğer Muhammed’i öldürmüş olsaydınız hiç birinizi sağ bırakmayacak şekilde size saldırırdık. Karşılıklı birbirimizin sonunu getirene kadar savaşırdık” dedi!²⁶⁰

2.2.3.1.2.Doğrudan Hz. Peygamber’e Başvurmaları:

2.2.3.1.2.1.Dünyevî Bazı Tekliflerde Bulunmaları:

Müşriklerin, İslâm Daveti’ni engellemek için yaptıkları girişimlerden biri daha sonuçsuz kaldı. Herşeye rağmen İslâm hızla yayılmaya devam etti. Bu yayılma Hz. Peygamber’in amcası ve süt kardeşi Hamza’yı da içine alınca, müşrikler iyice telaşlandılar. Bunun üzerine kendi aralarında konuşup yeni bir yöntem daha geliştirdiler, bu da bizzat Hz. Peygamber’le, uzlaşmaya gitmekti.

Utbe b. Rebîa, müşrik arkadaşlarıyla beraber **nâdîde**²⁶¹ otururken, Resûlullah da Kâbe’nin yanında yalnız oturuyordu. Utbe arkadaşlarına: “*Ey Kureyş topluluğu, kalkıp Muhammed ile konuşup bazı teklifler sunsam belki kabul edeceği şeyler olur, verir kurtuluruz*” dedi. Kavmi içinde itibarlı olduğu için fikrini olumlu buldular. Utbe kalkıp Hz. Peygamber’in yanına gidip oturdu ve O’na şöyle dedi:

“Ey yeğenim!

²⁶⁰İbn. Sa’d, **a.g.e.**, C.I, s.172.

²⁶¹ Nâdi: Üyeleri olan meclis ve insanların toplanması anlamlarına gelip kabilenin toplanıp meselelerine çözüm getirdikleri yeri ifade eder. Mekke’de her kabilenin bir nâdisi olurdu. İslam’ın geldiği sırada Mekke’de Darünnedve’nin yanında Kureyş’in alt kollarının karar merkezleri idi. Bunların daha başka işlevleri de vardı. Bkz: Özkavukçu, **Siyer Sözlüğü**, s.321.

Sen, aramızdan şerefli bir aşiretten, değerli bir soydansın. Ama sen kavmine öyle büyük bir şey ile geldin ki birliklerini bozdun, gençlerinin aklını çeldin, ilahlarını ve dinlerini kınadın, geçmiş atalarına kafir dedin. Beni dinle; sunacağım alternatiflerden belki kabul edeceğin bir şey olur. Resûlullah: “Buyur, seni dinliyorum Ebû Velîd” dedi.

Utbe b. Rebîa Hz. Peygamber’e, şayet getirdiği yeni din ile mal istiyorsa aralarında mal toplayarak kavminin en zengini olmasını sağlayabileceklerini, şayet şeref için istiyorsa kendilerine efendi olarak kabul ederek emrine aykırı davranmayacaklarını, şayet kral olmak istiyorsa onu da kabul edebileceklerini söyledi. Ardından şayet bu söylediklerini kendisine musallat olan cin sebebiyle söylüyor ve bundan kurtulamıyorsa tedavisi için ellerinden gelen herşeyi yapmaya hazır olduklarını da ilave etti. Utbe sözünü bitirene kadar Resûlullah dinledi. Sonra; “Sözün bitti mi, Ebû Velîd? diye sordu. “Evet” deyince de; “Öyleyse beni dinle” dedi ve Fussilet suresini okumaya başladı.²⁶²

“Hâ-mîm. Bu, Rahman ve Rahim olan Allah’ın katından indirilmiştir; Bilen bir topluluk için, ayetleri apaçık hale getirilmiş Arapça okunan bir kitaptır. Müjdeleyici ve uyarıcı olarak indirilmiştir; ama çokları yüz çevirdi, artık onu işitmezler. Dediler ki: “Bizi çağırdığın şeye karşı kalplerimiz kapalıdır, kulaklarımızda da bir ağırlık var; seninle bizim aramızda bir perde bulunmaktadır. Sen yapacağını yap, biz de yapıyoruz!” De ki: “Ben de sadece sizin gibi bir beşerim; Bana İlahınızın TEK İLAH olduğu vahyedilmiştir, doğruca O’na yönelin, O’ndan bağışlanma dileyin. Allah’a ortak koşanların vay haline! Ki onlar, mallarından muhtaçları yararlandırmazlar; onlar ahireti de inkâr ederler.”²⁶³

Başladığı tilaveti, secde ayetini de kapsayan yerine kadar okudu. Bu sırada Utbe iki elini arkasına dayayarak oturmuş dinliyordu. Resûlullah secde ayetinden dolayı tilavet secdesini de yaptı ve: “Ebâ Velîd, duyduğun ne ise (ben, onu getirdim, onu bekliyorum) sadece o! Başka bir şey yok!” dedi. Utbe kalkıp, arkadaşlarının yanına

²⁶²Bkz.: İbn İshâk, a.g.e., s.242-243; Hişâm, a.g.e., C.I., s.293-294.

²⁶³ Fussilet, 41/1-7.

giderken, onu bekleyen arkadaşları: “Vallahi Ebû Velîd çehresi değişmiş bir halde dönüyor” dediler. Yanlarına varınca “Ne yaptın, Ebû Velîd?” dediler. Dedi ki: “Daha önce hiç duymadığım bir söz duydum; vallahi o ne şiidir, ne sihirdir, ne kehanettir! Ey Kureyş! Beni dinleyin, bu işi bana bırakın: Bence bu adamı ve getirdiği davasını serbest bırakın, O’ndan uzak durun. Vallahi, O’ndan duyduğum sözlerin büyük bir yankısı olacak; şayet Araplar, O’na bir şey yaparsa siz de kurtulmuş olursunuz. Şayet başarılı olursa O’nun mülkü sizin de mülkünüz, şerefi şerefiniz olur ve O’nunla mutlu olanların en mutlusuz siz olursunuz.” Bu akıllıca görüşü duyan arkadaşları kabul etmek yerine, dediler ki: “Vallahi Ebû Velîd, (Muhammed) diliyle seni büyülemiş.” O da “Bu benim O’nun hakkındaki fikrim. Siz anladığınız gibi yapın.” Dedi.²⁶⁴Burada Utbe’nin beğenisi Kur’an’ı anladığından, hükümlerini anladığından değil; dil olarak taşıdığı üstün belağat ve üslup harikası olmasındandır!

2.2.3.1.2.2.Olağanüstü İsteklerde Bulunmaları:

Daha önce Ebû Tâlib’e giden heyet yine biraraya gelip İslâm’ın yayılmaması, Hz. Peygamber’in durdurulabilmesi için yeni çareler aramaya devam ettiler.

²⁶⁴Bkz.: İbn Hişâm, a.y.; Belâzürî, a.g.e., C.I., s.352. İbn Kesir, el-Bidâye C.IV, s. 155-157’de bu olayın rivayetini şu farkla veriyor: Utbe dedi ki: “Ey Muhammed, sen mi hayırlısın Abdullah mı (babası)?” Resûlullah cevap vermeyip sustu, sonra dedi ki: “Sen mi hayırlısın Abdülmuttalib mi?” buna da cevap vermeyince, bu sefer de: “Şayet sen, bunların hayırlı olduğunu söylüyorsan, onlar, senin kınadığın/ayıpladığın bu ilahlara taptılar! Sen hayırlı isen, o zaman konuş da bilelim! Vallahi seninki kadar kötü bir dava ile gelen olmadı... “Kureyş’in bir sihirbazı, bir kâhini var” denilmesine tahammül edemeyiz. (Böyle bir şey olursa) Hiç beklemeden sancı çeken hamile kadının feryadı gibi çığlık çığlığa, kılıçlarla birbirimize girip, birbirimizin sonunu getiririz. Söyle mala ihtiyacın varsa verelim, evlenmek istiyorsan, Kureyş’ten istediğin kadını seç, seni on tanesiyle evlendirelim.”

Rivayetin devamı aynı, ama Fussilet suresini okuduğunda “Şayet senden yüz çevirirlerse, de ki: “Sizi, Âd ve Semûd kavminin sayhası gibi bir sayha ile uyarıyorum” ayetine varınca, Utbe’nin elini Hz. Peygamber’in ağzına kapatarak “Sana aramızdaki akrabalık hakkıyla yalvarıyorum artık sus” dediğini; Sonra kendisini bekleyen müşriklerin yanına gitmeyip evine kapandığını; bu sebeple de Ebû Cehil’in “Ey Kureyş! Utbe, bir sebeple Muhammed’in dinine kaydı, O’nun yemeğini beğendi. Haydi gidip bakalım durum ne?” dediğini; ihtiyacın varsa, Muhammed’in yemeğine muhtaç olmaman için sana mal toplayalım” dediğini, Utbe’nin de buna çok kızdığını ve Hz. Peygamber ile asla konuşmayacağına dair yemin ettiğini; sonra aralarında geçen konuşmayı aktardıktan sonra “Siz de biliyorsunuz ki Muhammed bir şey söylerse, yalan söylemez, onu yapar. Bu yüzden O’nun ağzını kapatıp akrabalık hakkı için yalvardım. Çünkü Âd ve Semûd kavimlerinin sayhası gibi azabın size de gelmesinden korktum” dediğini, aktarıyor.

Kaynaklarda müşriklerin uzlaşmayı düşünmelerine sebep olan olayın Hz. Hamza'nın İslâm'a girişi olduğu ifade ediliyor.²⁶⁵ Hz. Hamza'nın Hz. Peygamber'i koruyacağını bildikleri için onu karşılığın almak istemediler. Yeni yöntem, direkt Hz. Peygamber'i çağırıp konuşmak oldu. Asıl amaçları, Hz. Peygamber, onların istediklerini yapmayacak olursa kendilerince "Biz, O'na her alternatifini sunduk ama O, bu teklifleri kabul etmedi. Bu yüzden bizim O'na yapacağımız şeyi haketti, bizden günah gitti!" neviden, artık başka yol kalmadığını göstermeye çalışmaktı.

Bu niyetle bir gün güneş battıktan sonra Kâbe'nin arkasında toplanıp Hz. Peygamber'e haber göndererek "*Kavminin eşrafı, seninle konuşmak istiyor*" dediler.

Hz. Peygamber, onların tavırlarında yumuşama olduğu, makul şeyler teklif edecekleri zannıyla gayet mutlu oldu ve hemen geldi, yanlarına oturdu. Çünkü O, kavmini, ümmetini, tüm insanları seviyor, hidayete ermelerini, imanın tadı ve izzetiyle şereflemelerini çok arzuluyordu.

"*Ey Muhammed! Araplar arasında kavmine, Senin getirdiğin kadar kötü bir şeyle gelen olmadı; Sen, atalara sövdün, dini ayıpladın, ilahlara sövdün, gençleri bozdun, birliği parçaladın. Öyle bir hale geldi ki, Seninle bizim aramızda kötü ne varsa hepsini yaptın!*" dedikten sonra tekliflerini sıraladılar. Getirdikleri teklifler daha önce Utbe b. Rebîa'nın teklifleri gibiydi.²⁶⁶ Çünkü onlara göre herşey maddiyattı ve bu dünyada geçerli olan şeyler önemliydi.

Hz. Peygamber, onları dinledikten sonra; Kendisinin kimseden birşey istemediğini, onların değer verdiği bu türden talep ve hedeflerinin olmadığını söyledi. Sonra da: "*Sadece Rabbim, beni size Peygamber olarak gönderdi, bana kitap indirdi; sizi uyarmamı ve rahmetiyle müjdelememi bana emretti. Ben de Rabbimin mesajını size ilettim, size öğüt verdim; şayet kabul ederseniz, sizin dünya ahiret bahtınız olur. Şayet kabul etmeseniz, Allah, benimle sizin aranızda hüküm verinceye kadar sabrederim.*"

²⁶⁵Bkz.: İbn Seyyidünnâs, a.g.e., C.I., s.196.

²⁶⁶Bkz.: Taberî, *Târîh*, C.I., s.544.

dedi.²⁶⁷ Bunu duyunca müşrikler olağanüstü isteklerde bulunmaya başladılar: Etraflarını kuşatan dağların kaldırılıp vatanlarının geniş ve düz olmasını, yaşamlarını kolaylaştıracak imkanlara sahip olmak istediklerini, Şam ve Irak'taki gibi ırmaklar, pınarlar, bahçelerinin olmasını arzuladıklarını, bir geçip giden atalarının diriltilmelerini, özellikle Kusay b. Kilâb'ı istediklerini, çünkü Kusay sadık bir insan, iyi bir lider olduğu için Hz. Peygamber'in söylediği bilgileri ona sorarak doğruluğunu öğreneceklerini, şayet doğruysa ancak o zaman onun peygamber olduğuna inanacaklarını söylediler.

H. Peygamber: *“Ben, sizin için bunları yapmak için gönderilmedim! Allah, bana neyi verdiyse (vahiyle) onunla geldim ve o getirdiğimi de zaten size tebliğ ettim. Kabul ederseniz, dünya ve ahiret nasibinizdir, değilse Allah'ın emrini sabırla beklerim.”* dedi. Bunu duyunca da, gökten üzerlerine bir parça azap düşürmesini, aksi takdirde inanmayacaklarını söylediler. Hz. Peygamber de: *“Bu Allah'a kalmış, isterse yapar”* cevabını verdi. Sonra: *“Rabbin, seninle oturup, bunları konuşacağımızı, sana soru soracağımızı bilmiyor muydu?”* kabilinden sözlerle aşırıya giderek küfürde ısrarlı tavırlarını sürdürdüler.Hz. Peygamber'in tavrı değişmeyince de onun bu bilgileri vahiy olarak almadığını, Yemame'de adına “Rahman” denilen birinden öğrendiğini iddia ettiler. Aralarından bir grup da meleklerin Allah'ın kızları olduklarını düşündüklerini, şayet ya Allah'ı veya melekleri göstermezse kendisine asla inanmayacaklarını söylediler.²⁶⁸

Vallahi Muhammed, biz seni, gücümüz yettikçe bırakmayacağız veya sen bizi helak edene kadar (seninle) uğraşacağız! Artık bir özürün de kalmadı (yani seninle her yolu denedik, ama sen kabul etmedin), bizi suçlama (sana karşı alacağımız tavırlarda).”

Bir grup da *“Biz meleklerle tapıyoruz, melekler de Allah'ın kızlarıdır! Sen bize ya Allah'ı veya melekleri getirene kadar iman etmeyiz!”* dedi.

H. Peygamber, onların yanlarından kalkıp yürümeye başlayınca arkasından halası Atike'nin oğlu Abdullah b. Ebi Ümeyye b. Muğire (Mahzumoğullarından) kalkıp

²⁶⁷Bkz.: İbn Hişâm, a.g.e., C.I., s.295-296.

²⁶⁸Bkz.: İbn Hişâm, a.g.e., C.I., S.297

yetiştii ve diğer müşriklerin çok insafllı olduklarını, çok makul tekliflerde bulduklarını ancak onun kabul etmediğini, hatta melekleri görse bile artık kendisinin asla inanmayacağını söyledi. Hz. Peygamber'in yanından ayrıldı.²⁶⁹

Abdullah b. Abbas dedi ki: Bu olaylara cevap olarak Yüce Allah: *“Bizi mûcizeler göndermekten alıkoyan şey, öncekilerin bunları yalanlamış olmalarıdır. Nitekim Semûd kavmine, bazı gerçekleri göstermek üzere deveyi vermiştik, ama ona inanmayıp kötülük yaptılar. Oysa biz mûcizeleri yalnızca korkutup uyarmak için göndeririz”*²⁷⁰ ayetini indirdi. Nasıl ki, deve mûcizesi Semûd'a iman anlamında bir şey katmadıysa, müşriklerin istedikleri olağanüstü haller de onları etkilemeyeceği için Cenab-ı Hak bu istekleri kabul etmedi.

Sadece çok ısrar ettikleri için “ayın yarılması” mûcizesini gerçekleştirdi, Abdullah b. Mesud ve başka sahabîler de Mina'da şahid oldular²⁷¹, müşrikler, Hira dağına ayın iki parçasının arasından gördüler, hatta Mekke'nin dışından gelen insanlara da sordular “Gördünüz mü?” diye, “Evet” cevabını almalarına rağmen ona da inanmadılar. Nitekim Kur'an-ı Kerim bu mûcizeyi tasdik etti: *“Vakit yaklaştı ve ay yarıldı. Onlar bir mûcize görseler hemen yüz çevirip, “Bu öteden beri bilinen bir sihirdir!” derler.”*²⁷²

2.2.3.1.2.3. Bazı İtikadî Pazarlıklar:

Müşrikler umduklarını bu yolda da bulamayınca yeni bir yol denemek istediler: Hz. Peygamber, onların lider olduklarını ve toplumun diğer tabakalarını etkilediklerini bildiğinden ve onların İslâm'ı kabul etmeleri halinde daveti adına çok iyi olacağını bildiğinden onlarla daha yakından ilgileniyordu. Müşrikler de bunu farkında oldukları için bu durumu kullanmak ve ona yeni bir teklifle gitmek istediler: Akıllarınca Hz. Peygamber onların inançlarını, övecek veya en azından kötülemeyecek; buna karşılık onlar da O'nun getirdiği dini öveceklerdi.

²⁶⁹Bkz.: İbn Hişâm, a.g.e., C.1, s.295-298.

²⁷⁰İsrâ, 17/59.

²⁷¹Bkz.: İbn Seyyidünnâs, a.g.e., C.I, s. 207; İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, C.7., s.221.

²⁷² Kamer, 54/1-2.

Kur'an'da buna temasla şöyle buyruluyor: *“Müşrikler, sana vahyettiğimizden başka bir şeyi yalan yere bize isnat etmen için seni, neredeyse vahyettiğimizden saptıracaklar ve o takdirde seni candan dost kabul edeceklerdi. Eğer seni sebatkâr kılmasaydık, gerçekten neredeyse birazcık onlara meylededecektin. O zaman, hiç şüphesiz sana hayatın ve ölümün sıkıntılarını kat kat tattırırdık; sonra bize karşı kendin için yardımcı da bulamazdın.”*²⁷³

Bu ayetin tefsiri ile ilgili olarak;

Kâfirlerin, nübüvveti yalanlayanların isteklerine hiç bir zaman boyun eğmemeli. Çünkü inkarcılar Hz. Peygamber'in toplumun esaslarını oluşturan ahlâkî prensipler ve mânevî değerler konusunda tâviz vermesini, bu anlamda uzlaşmacı davranmasını ve İslâm'ın kendilerine ters gelen, çıkarlarıyla çatışan yönlerinin bırakılmasını istiyorlardı. Karşılığında da kendilerinin tâviz vereceklerini ve ona engel olmayacaklarını söylüyorlardı. Kâfirûn suresinde belirtildiği gibi bir müddet Hz. Peygamber'in kendi putlarına tapmasını, kendilerinin de Hz. Peygamber'in ilâhı olan Bir Allah'a tapacaklarını teklif etmişlerdi. Allah Teâlâ, onların bu tutum ve beklentilerine karşı Hz. Peygamber'den tâviz vermemesini, gevşeklik göstermemesini istemektedir. Zira doğru yol O'nun yoludur ve hak ile batıl karıştırılmayı kabul etmeyecek kadar birbirinden uzaktırlar.²⁷⁴

Nübüvvet'in üçüncü ve dördüncü yıllarında nazil olan Kalem suresinde Allah, müşriklerin, İslâm Davetine verdikleri tepkileri ve engellemek için aldıkları tedbirleri şöyle haber veriyordu:

“Nûn. Kaleme ve yazdığı şeylere yemin olsun ki, sen Rabbinin nimeti sayesinde deli değilsin. Kuşkusuz senin için bitip tükenmek bilmez bir mükâfat vardır. Muhakkak ki

²⁷³ İsrâ, 17/73-75.

²⁷⁴Bkz.: Derveze, *Târîhu'l-cinsi'l-Arabî*, s. 77-78; Hayreddin Karaman- Mustafa Çağrı ve diğerleri, *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012, C.V, s.430-431.

sen, yüce bir ahlaka sahipsin. Hanginizin aklını kaybetmiş olduğunu, yakında sen de göreceksin, onlar da görecekler. Hiç şüphesiz senin Rabb'in, evet, O, yolundan sapanları çok iyi biliyor. O doğru yolda olanları çok iyi bilmektedir. Sakın ha, seni yalanlayanlara boyun eğme! Onlar isterler ki, keşke sen onlara dalkavukluk etsen, onlar da sana dalkavukluk etseler. (Onlar, senin onların bozuk, yanlış anlayışlarını övmeni, sonra bu sebeple kendileri de senden razı gibi seni övmeyi bekliyorlar. Sakın boyun eğme!)"²⁷⁵

Kureyşliler, Hz. Peygamber'den bir sene kendi ilâhlarına tapmasını, bir sene de kendilerinin O'nun ilâhına tapmalarını istemişler. Hz. Peygamber de "Allah'a bir şeyi ortak koştuktan yine O'na sığınırım!" diyerek red edince bu sefer de "Öyleyse bizim ilâhlarımızdan bazılarına el sür, öp (saygı göster), biz de seni tasdik edip ilâhına ibadet edelim" dediler. Bunun üzerine indirilen Kâfirun suresinde Cenab-ı Hak:²⁷⁶

(Resûlüm!)De ki: "Ey kâfirler! Ben sizin tapmakta olduklarınıza tapmam. Siz de benim taptığımıza tapmıyorsunuz. Ben, sizin tapmakta olduklarınıza asla tapacak değilim. Evet, siz de benim taptığımıza tapıyor değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim de banadır"²⁷⁷ buyurur.

Bu şekilde Cenab-ı Hak, Peygamber'ine Hak ile batılın, tevhid ile şirkin, güzel ile çirkinin asla bir araya gelemeyeceğini, karıştırılmaması gerektiğini bildirerek O'ndan tâviz vermemesini istedi. Hz. Peygamber de Kâbe'nin yanına gidip inen ayetleri okuyarak müşriklere tavrını ve cevabını Allah'ın sözü ile gösterdi. Bundan sonra müşrikler, artık uzlaşma girişimlerinin işe yaramayacağını anlayıp, O'nu ortadan kaldırmak üzere çalışmalara başlayacaklardı.²⁷⁸

2.2.3.1.2.4.Hz. Peygamber'i Tedavi Ettirme Çabaları:

²⁷⁵ Kalem, 68/1-9.

²⁷⁶Bkz.: İbn Seyyidünnâs, a.g.e., C.I, s.197; Karaman ve diğerleri, Kur'an Yolu, C.V, s. 703- 704.

²⁷⁷ Kâfirûn, 109/ 1-6.

²⁷⁸Bkz.: Özkavukçu, Hz. Peygamber'in Hayatı, s. 69.

Yemen taraflarından Ezd-i Şenûe kabilesinden Dımâd b. Sa'lebe, umre için Mekke'ye gelmişti. Dımad, cin çarpması ve delilik gibi rahatsızlıkları tedavi eden bir hekimdi. Hz. Peygamber hakkında bazı şeyler duymuştu ama yeterli değildi. Bunları merak edince, kendisine “*Muhammed mecnûn oldu*” denildi. O da hem işin hakikatini öğrenmek hem de gerçekten varsa bir hastalık durumu, tedavi etmek üzere Hz. Peygamber'e gitti. Dedi ki: “*Ben çarpılma gibi hastalıkları tedavi ediyorum; Allah benim elimle dilediğine şifa veriyor. Sen de gel tedavi ol.*” Bu teklif üzerine Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: “*Şüphesiz ki hamd Allah'a mahsustur. O'na hamd eder, O'ndan yardım isteriz. Allah, kime hidayet ederse onu şaşırtacak yoktur. Kimi şaşırtırsa, onu da hidayete erdirecek yoktur. Ben Allah'tan başka ilâh bulunmadığına, Muhammed'in de O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahitlik ederim. Bundan sonra...*” Bunları duyan Dımâd, hayran olduğu bu sözleri üç defa tekrarlattı ve “*Vallahi ben bu sözün benzerini hiç duymadım; kâhinlerin, sihirbazların, şairlerin sözlerini işittim, ama bunun gibisini işitmedim. Bu sözler coşkun denizleri bile coşturur.*” Ardından da müslüman olup hem kendisi hem de kabilesi adına Hz. Peygamber'e biat etti.²⁷⁹

2.2.3.1.2.5. Konuşmak İçin Geldiklerinde Yanındaki Zayıfları/Köleleri Kovmasını Talep Etmeleri:

En'âm suresinin şu ayetleri, onların bu tekliflerini ifade ediyor: “*Rablerinin rızasını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma! Onların hesabından sana bir sorumluluk; senin hesabından da onlara herhangi bir sorumluluk yoktur ki bunları kovup zalimlerden olasın! (zalim olmamak için kovma).*” “*Aramızdan Allah'ın kendilerine lütuf ve ihsanda bulunduğu kimseler de bunlar mı!*” demeleri için onların bir kısmını diğerleri ile işte böyle imtihan ettik. Allah şükredenleri bilmez mi?²⁸⁰

²⁷⁹ İbn Kesir, *el-Bidâye*, C. IV, s. 92; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 92; Umerî, *a.g.e.*, s.170.

²⁸⁰ En'âm, 6/52-53.

Müfessirler bu ayetlerin kibirli müşriklerin Hz. Peygamber ile görüşmeyi/konuşmayı kabul etme şartlarından olduğunu; fakir, köle, zayıf müslümanlarla aynı mecliste bulunmak, onlarla aynı seviyede olmak istemedikleri için bunu teklif ettiklerini ifade ediyorlar.

Sa'd b. Ebî Vakkas anlatıyor:“Biz, altı kişi Resûlullah’ın yanında idik: Ben, Abdullah b. Mes’ûd, Huzeyl Kabilesinden bir adam, Bilâl, ismini söyleyemeceğim iki kişi daha. Müşrikler “*Onları kov, bizim yanımıza uluorta girmesinler.*” deyince Hz. Peygamber yukarıdaki ayetin indiğini söyleyerek tavrını bildirdi.²⁸¹

2.2.3.1.3.Şairlere Başvurmaları:

Toplumu etkileyen en önemli kişiler hiç şüphesiz şairlerdi. Müşriklerin liderleri bunu biliyor ve yaklaşmakta olan hac, şiir, ticaret panayırlarından/mevsimlerinden dolayı telaşlanıyorlardı. Toplanıp bu konuda ortak kararlar almaları gerekiyordu.Şayet İslâm yayılacak olursa, Mekke uluları olan Ebû Cehil, Ebû Leheb gibilerinin statüleri sarsılacak, köleleri ile aynı seviyede olacaklar. Bu da hiç kabul edilecek bir durum değil. Velîd b. Mugîre yaşı, tecrübesi, malı ve asaletinden dolayı kavmi üzerinde sözü geçen biriydi; Resûlullah’a düşmanlık besleyen liderleri topladı ve “*Ey topluluk, hac/panayır mevsimi yaklaşıyor. Dışarıdan Arapların sözü ağır basan insanları (tüccar, şair) gelecek. Muhammed’in durumunu duyacaklar. Gelin hepimiz söz birliği yapalım ki sözüümüzde çelişki oluşmasın, birbirimizi yalanlayacak duruma düşmeden O’nun hakkında tek bir şey söyleyelim*” dedi. “*Madem öyle, sen bize etkili bir şey söyle de uygulayalım. Ne diyelim?*” dediler. “*Ben sizi dinliyorum, siz söyleyin*” dedi ve aralarında şu konuşma geçti:

-“*Kahin*” diyelim.

-*Hayır, O’nda, kahinlerdeki uydurma sözler yok.*

-“*Mecnûn*” diyelim.

²⁸¹Bkz.: Nevevî, **Şerhu Sahihî Müslim**, C.XV, s. 560, Fedaili’s-sahâbe 2413/45.

-Hayır, deliliğin ne olduğunu biliyoruz; ne boğulma, ne kendinden geçme (nöbet) halleri yok.

-“Şair” diyelim.

-Hayır, şiirdeki giriş, açılma, yükselme vb. durumlar yok.

-“Sihirbaz” diyelim.

-“Sihirbaz da değil, getirdiği de sihir değil. Çünkü üflemeleri, düğümleri yok.

-Peki ne diyelim?

-Vallahi O'nun sözlerinde bir tatlılık, menbaından bir akıcılık, detaylarında bir parlaklık var. Vallahi hiç biriniz bunlara bir şey söyleyemezsiniz. Çünkü asılsız olduğu hemen bilinir. Ama ona en uygun doğrusu “sihirbaz”dır dediler. Büyüsüyle evlatla babasının, kardeşle kardeşin, eşlerin, ve aşiret mensuplarının arasını açtığını söyleyelim, dediler. Böylece söz birliği yapmış olarak ayrıldılar. Mevsim başlayınca dışarıdan gelenlerin yanlarına oturup mümkün olduğunca herkesi uyardılar: “Dikkat edin, sizin de aranızı bozmasın, sizi de ayırmasın” dediler.²⁸²

Resûlullah aleyhi's selam, nübüvvetin başından üç yılı gizli; dördüncü yıldan itibaren alenî olmak üzere toplamda on üç yıl boyunca Mekke'de İslâmiyeti tebliğ etti. Her yıl mevsimleri takip eder, hacıları konaklama yerlerinde ziyaret ederek, Ukaz, Mecenne, Zülmeceaz panayırlarında insanlara kendini tanıtır, tebliğini yapabilmesi için onlardan destek isterdi. Rabbinin mesajını iletmede kendisine destek oldukları takdirde cennetle mükafatlanacaklarını müjdeleyerek şöyle derdi: “Ey insanlar! “Lâ ilahe illallah” deyin, kurtulun. Araplar'ı yönetir, Acem'e boyun eğdirirsiniz. İman ederseniz cennetin sultanları olursunuz” Hz. Peygamber bunları yaparken Ebû Leheb de arkasından dolaşarak: “İnanmayın, itaat etmeyin, o yalancıdır, dinden çıkmış.” derdi. Bu yüzden insanlar en çirkin cevabı verip; “Ailen, aşiretin seni iyi tanıyanlar olarak sana tabi olmamışlar” diyor ve O'nunla mücadele ediyorlardı. Hz. Peygamber de, her şey

²⁸²Bkz.: İbn İshâk, a.g.e., C.I, s.190;İbn Hişâm, a.g.e., C.I, s. 270- 271; İbn Kesir, el-Bidâye C.I, s. 153-155; Hüseyin Algül, “Bir Peygamber Olarak Hz. Muhammed ve Mekke”, Der: Adnan Demircan, **Çeşitli Yönleriyle Son Elçi'nin Hayatı**, Siyer Yayınları, İstanbul 2015, s. 71-73.

rağmen onlarla konuşup tebliğde bulunarak “*Allahım, sen istersen böyle olmazlar*” diye dua ederdi.²⁸³

Zehebî’de benzer bir rivayeti nakleder; Hz. Peygamber, Zülmecaz panayırında dolaşarak; “*Ey insanlar! Allah’tan başka ilâh yok, deyin, kurtulun*” diyordu. O böyle dolaşıp konuşurken ardından dolaşan bir adam (Ebû Cehil), O’nun başına toprak saçarak “*Ey insanlar! Bu, sizin dininizi bozmasın. Bu, sizin atalarınızın dinini; Lât ve Uzzâ’yı terketmenizi istiyor*” diyordu.²⁸⁴

2.2.3.1.3.1.Şairlerin Şiirleriyle Şirki Desteklemelerini İstemeleri:

İslâm’ın Araplar arasında hızla yayılıyor olması müşriklerin kabul edeceği bir durum değildi. O zamana kadar uygulanan yöntemlere ilave olarak yeni yöntemlere de gitmek gerektiğini kararlaştırıp şairlere başvurular. Mekke ve civarındaki önemli şairlere; “*Atalarınızın dinine yardım etmek için sizler de şiirlerinizi kullanın*” dediler. Bu şairler arasında Hz. Peygamber’in kuzenleri; amcası Hâris’in oğlu Ebû Süfyan (aynı zamanda süt kardeşidir), halası Âtike’nin oğlu ve (daha sonra eşi olacak Ümmü Seleme’nin kardeşi) Züheyr b. Ebû Ümeyye’nin yanısıra Amr b. Âs ve Abdullah b. Ziba’ra da vardı. Bu şairler, Hz. Peygamber ve Kur’an’ı hicveden şiirler okuyorlardı. Hz. Peygamber bunlara cevap vermeye gerek görmedi. Sadece bazı müslüman şairler onlara cevap verdiler.²⁸⁵

²⁸³Bkz.: İbn Sa’d, **a.g.e.**, C.I, s.183-184; İbn Seyyidünnâs, **a.g.e.**, C.I, s.190’da biraz farklı bir haber olarak şöyle aktarıyor: “Resûlullah’ı, Medine’ye hicret etmeden önce, hac mevsiminde insanların konaklarını dolaşırken gördüm; dolaşıp insanlara İslâm’ı anlatıyordu: “*Ey insanlar! Allah, kendisine hiç birşeyi ortak koşmadan kendisine kulluk etmenizi emrediyor*” diyordu. O böyle konuşarak dolaşırken arkasından dolaşan bir adam da: “*Ey insanlar! Bu adam size, atalarınızın dinini terketmenizi emrediyor*” diyordu. Bunun kim olduğunu sorduğumda; Ebû Leheb’dir, dediler.” Bkz.: İbn Kesir, **a.g.e.**, C.IV, s.93-94.

²⁸⁴Bkz.: Zehebî, **Târîhu’l-İslâm ve vefeyâtü’l-(tabakâtü’l) meşâhîr ve’l-a’lâm/es-Sîretü’n-Nebeviyye**, s.151.

²⁸⁵Bkz.: Heykel, **a.g.e.**, s.128.

2.2.3.1.3.2.Şairlerin Hz. Peygamber ile Görüşmelerini

Engellemeleri:

Hac (panayır ve şiir) mevsimi geldiğinde dışarıdan Mekke'ye gelen önemli kişilerin Hz. Peygamber ile görüşmemesi; karşılaştığında konuşmaması veya okuduğu Kur'an'ı dinlememesi için, daha Mekke sınırlarına varmadan, önden gidip karşılayarak uyarıyorlardı. Şayet konuşur veya dinlerse etkileneceğini ve kendisini kurtaramayacağını söylüyorlardı. Bunlardan biri olan Tufeyl b. Amr, çok önemli bir şair, Araplar arasında saygın bir kişidir. Etkilenir de müslüman olursa korkusuyla, planladıkları gibi konuştuğundan sonra Kur'an'ı duymaması için kulaklarına pamuk tıkamasını istediler. Hakkında hidayet murad edilmiş bu büyük şair kulakları tıkalı olduğu halde Hz. Peygamber'i gördüğü anda kalbine sevgisi, aklına merakı düştü. Tufeyl kendi kendine: *“Ben iyi bir şairim, okuduğu şey güzelse, neden mahrum kalayım, kötüyse zaten beni bozacak değil. Bir bakayım ne diyor?”* dedi ve kulağındaki tıkaçları açıp dinlemeye başladı. Duyduklarının etkisiyle hemen müslüman oldu ve Kureyş müşriklerinin yaptıklarını da Hz. Peygamber'e anlattı.²⁸⁶ Tufeyl, Hz. Peygamber'e, davetini rahatça yapabilmesi, Kureyş'in şerrinden korunması için O'nu kendi yanına korunaklı, güçlü kalesine davet etti. Fakat Resûlullah kabul etmedi.²⁸⁷

2.2.3.1.4.Ehl-i Kitab'a Başvurmaları:

Müşriklerin, İslâm davetini durdurmak için uyguladıkları bu yöntem olmayınca; Allah, peygamber, vahiy, melek gibi konularda bilgi sahibi olan Yahudilere gidip akıl danışmak istediler. Bunun için de Nadr b. Hâris ile Ukbe b. Ebû Muayt'ten bir heyet

²⁸⁶Bkz.: İbn Hişâm, a.g.e., C.I, s.382-383.

²⁸⁷Bkz.: Umerî, a.g.e., s.171.

oluşturup o günlerde Yahudiler'in yoğun olarak yaşadıkları Medine'ye gönderdiler.²⁸⁸ Bu heyetin görevi Yahudi bilginlerinden (ahbardan), Hz. Peygamber'in gerçekten peygamber olup olmadığını anlamak için ne soracakları konusunda akıl danışmak olacaktı.

Medine'ye varınca gidip Yahudi bilginlerine dediler ki: “*Bize, Muhammed'e soracağımız bir şeyler söyleyin*”²⁸⁹Yahudi bilginler üç soru sormalarını istediler: 1- Geçmişte yaşamış olan gençlerin (Ashab-ı Kehf) hikayesini, 2- Doğudan batıya her yeri dolaşan komutanın haberlerini, 3- Ruhun mahiyetini. Şayet bu soruları bilir ve doğru cevap verirse O'nun gönderilmiş Peygamber olduğunu ve tabi olmalarını, bilemeyecek olursa söylediği şeyleri uydurduğunu ifade ettiler. Medine'ye giden heyet dönüp Mekkeliler'e sevinç içinde “*Muhammed'e karşı tavrımızı netleştirecek bir netice ile döndük*” dedi. Hemen Hz. Peygamber'e gidip soruları yönelttiler. Bunun üzerine nâzil olan Kehf suresinde soruların cevapları ile beraber Kureyş müşriklerinin batıl itikatlarının eleştirisi de vardı.²⁹⁰ Kehf suresi, Allah'a hamd ile başlayıp kuluna kitabı indirdiğini, kendisine karşı gelenlerin şiddetli bir azaba uğrayacağını, iyi işler yapanların da ödüllendirileceğini anlatan ayetler içeriyordu.²⁹¹ Hz. Peygamber bu sureyi, kendisine soru soran müşriklere okudu. Ama kibir, haset, inat gibi hasletlerinden dolayı yine kabul etmediler. Hatta daha da ileri giderek: “*Bu Kur'an'a kulak vermeyin, okunurken gürültü yapın, belki bastırırsınız.*”²⁹²dediler.

2.3.Psikolojik Baskı:

2.3.1.Resûlullâh'a Baskı Yapmaları:

²⁸⁸Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I, s.300-308.

²⁸⁹Bkz.: İbn Hişâm, **a.y.**

²⁹⁰Bkz.: İbn Hişâm, **a.y.**; Belâzûri, **Ensâb**, C.I, s.333-334; İbn Seyyidünnâs, **a.g.e.**, C.I, s.199-200; İbn Kesir, **el-Bidâye**, C.IV, s.132-133.

²⁹¹Kehf, 18/1-110.

²⁹²Fussilet, 41/26.

Ebû Leheb, Hakem b Âs, Ukbe b. Ebû Muayt, Hz. Peygamber'in komşularıydı ve ellerinden gelen baskı ve eziyetleri yapıyorlar.²⁹³ Hz. Aişe'den bir gelen rivayette Resûlullah şöyle buyurur: *“Ben en şerli iki komşunun arasında idim; Ebû Leheb ile Ukbe b. Ebû Muayt. Hayvanların işkembe ve pisliklerini getirip benim kapıma atıyorlardı. Hatta bazan atarlarken direk ben denk geliyordum ve “Ey Abdümenâfoğulları! Bu nasıl komşuluk?” diyerek atılan pislikleri alıp uzaklaştırıyordum.”*²⁹⁴

Resûlullah, Bedir günü, öldürülüp kuyulara atılmış müşriklere hitaben; bir ümmet olarak, Peygamber'e ne kadar kötü davrandıklarını, aşiret olarak ne kadar fenalık yaptıklarını, kendisini nasıl yalanladıklarını, başka insanların kendisini tasdik ettiklerini; yurdundan çıkardıklarını, başkalarının kendisini barındırdığını; kendisiyle savaştıkları sırada başka insanların kendisine yardım ettiklerini ifade etti. Sonra da *“Ben, Rabbimin bana vadettiğinin hak olduğunu gördüm, siz de Rabbinizin vadettiğinin hak olduğunu gördünüz mü?”* diye sordu.²⁹⁵

Hz. Peygamber tebliğ faaliyetleri sırasında hiç kimsenin korkutulmadığı kadar korkutuldu, hiç kimsenin çekmediği eziyetleri çekti. Öyle zamanlar olurdu ki Hz. Peygamber ve Bilâl, otuz gün geçtiği halde bir canlının yiyebileceği hiç birşeyi yememiş oluyorlardı. Ancak Bilâl'in koltuğunun altına saklayarak getirdiği bir şey olursa!²⁹⁶ Resûlullah, Mekke sokaklarında bazan hakaret ve kötü davranışlara maruz kaldığında Ebû Süfyan'ın evine sığınır, himaye görür, emniyete kavuşurdu. Resûlullah, Ebû Süfyan'ın bu iyiliğini hiç unutmamış; bu sebeple Fetih günü *“Ebû Süfyan'ın evine giren emandadır”* buyurarak onu onurlandırmıştır.²⁹⁷

²⁹³Bkz.: Derveze, *Târîhu'l-cinsi'l-Arabî*, C.VI, s.115.

²⁹⁴Bkz.: İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I, s.171.

²⁹⁵Bkz. İbn Hişam, *a.g.e.*, C.II, s.639.

²⁹⁶Bkz.: Ekrem Ziya, *a.g.e.*, s.179.

²⁹⁷Bkz.: Hamidullah, *a.e.*, s.96, İbnü'l-Cevzî'nin “el-Müctebâ” eserinden naklen.

İnsanın kendine yapılanlara karşı sabırlı olması bir yana ailesine, sevdiklerine, özellikle çocuklarına yapılanlara sabretmesi daha zordur. Bunu bilen müşrikler, evlatlarına işkence ederek Hz. Peygamber'e psikolojik baskı uyguluyorlardı. Bu baskılar çeşitli idi:

2.3.1.1.Kızlarını Boşamaları:

Ebû Leheb'in iki oğlu, Hz. Peygamber'in iki kızı ile nişanlılardı. Hz. Peygamber, elçi olarak gönderildiğini ve herkesi tevhide davet etmekle mükellef tutulduğunu söyleyince, hem sert tavırlarıyla İslâm davetine karşı çıktılar hem de sırf O'nu üzme için kızlarını bıraktılar. Karısı Ümmü Cemîl, Ebû Leheb'i kötülüğe teşvik eder, oğullarını kışkırttı. Oğullarının, nişanlılarından ayrılmalarını da isteyen yine Ümmü Cemîl idi. “*Bu kızlar atalarının dinini terketti*” bahanesiyle bıraktırdı.²⁹⁸

2.3.1.2.Erkek Çocuklarının Ölümü ile Soyunun Kurulduğunu İddia Etmeleri:

Resûlullah'ın oğlu Kasım'dan sonra Abdullah da vefat edince, Âs b. Vail veya Ebû Leheb (belki de her ikisi de), O'na soyu kesik anlamında “ebter” dediler. Abdullah vefat edince “*Muhammed gerçekten ebterdir (soyu kesik)*” erkek çocukları yaşamıyor, dedi. Bunun üzerine Kevser suresi indirildi. Bu sure ile, asıl soyu kesik olanın bunu söyleyenler olduğu ifade edildi.²⁹⁹

2.3.1.3.Hz. Fatıma'ya ve Hz. Zeyneb'e Şiddet Uygulamaları:

Hız. Peygamber'in en küçük kızı Hz. Fatıma olması dolayısıyla eziyete maruz kalmıştı. Ebû Cehil bir gün onu da tokatlardı. Hz. Fatıma “*Ey Benû Abdüşşems*” diye

²⁹⁸Bkz.: Gülgün Uyar, “Ümmü Cemîl”, **DİA**, C.XLII, s.315-316. Bkz.: Ebû Leheb ve Ailesi.

²⁹⁹Bkz.: Belâzürî, **Ensâb**, C.I, s.327.

bağırarak yardım istedi. O sırada Ebû Süfyân sesi duydu ve gelip Hz. Fatıma'nın elinden tutarak, onun da kisasen Ebû Cehil'e tokat atması için yanında götürdü. Hz. Peygamber, Ebû Süfyân'ın bu yardımını öğrendiğinde çok etkilendi ve ona dua etti.³⁰⁰

Bedir'de esir düşen Ebû'l Âs, Resûlullah'ın büyük kızı Hz. Zeyneb'in eşi idi. Resûlullah, onu diğer esirlerle birlikte serbest bırakıp Mekke'ye gitmesine izin verirken, vardığında kızı Zeyneb'i Medine'ye göndermesi şartıyla bırakmıştı. O da sözünde durdu ve yapılan anlaşma şartlarına uygun olarak, çok sevdiği ve ayrılmak istemediği halde eşi Hz. Zeyneb'i mecburen göndermek üzere yola çıkardı. Müşrikler bunu farkedince, "Göz göre göre nasıl düşmanların isteğine boyun eğilir, Bedir'deki acımızın üzerine, bu da bizim için ârdır, zilletir! Muhammed'in kızı nasıl rahat bir şekilde sağsalım çıkar gider?" dediler. Hebbâr b. Esved b. Muttalib, Hz. Zeyneb'in bindiği deveye vurarak ürküttü. Devenin üzerindeki hevdecin içinden kayarak taşın üzerine düşen Hz. Zeyneb yaralandı ve karnındaki bebeğini düşürdü. Yaşadığı korku ve kanama sebebiyle geri kalan hayatını hastalıkla geçirdi.³⁰¹ Resûlullah, Hz. Zeyneb'in Medine'ye varışından sonraki gün, aralarında Ebû Hureyre'nin de bulunduğu bir müfreze göndererek: "Hebbâr b. Esved'i veya onunla beraber Hz. Zeyneb'e suikast yapanı bulursanız öldürün" buyurdu.³⁰²

2.3.2.Müslümanlara Baskı Yapmaları:

2.3.2.1.Küçümsemeleri:

İslâm'a ilk giren köle ve kimsesiz müslümanların aşiret ve kabileleri olmadığı için, Mekke'nin yerlilerine göre daha çok baskı, eziyet ve işkencelere maruz kalıyorlardı. Özellikle bunların üzerinden İslâm'ı da küçümsüyorlardı. Belâzürî'nin

³⁰⁰Bkz. Hamidullah, **a.g.e.**, s.95'te Belâzürî'yi kaynak göstererek.

³⁰¹Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II, s.653-657; Aişe Abdurrahman bintu'ş-Şatı', **Resûlullah'ın Kızları ve Torunları**, Çev.: İsmail Kaya, Uysal Kitabevi, Konya 1987, s. 97-101.

³⁰²Bkz.: Aişe Abdurrahman, **a.g.e.**, s.101.

Urve b. Zübeyr'den naklettiğine göre, Resûlullah, Kâbe'nin yanında oturduğu zaman, O'na iman eden köle ve zayıflardan Ammâr, Bilâl, Habbâb, Ebû Fûkeyhe, Âmir b. Führeyre, Suheyb b. Sinân gibileri, Resûlullah'ın etrafına toplanıyor, yeni inen ayetleri dinliyor, sohbet ediyorlardı. Kureyş de onları seyrediyor ve “*Baksanıza O'nun arkadaşlarına! Allah aramızdan bunlara mı hayır murad etmiş de hidayet etmiş?*” diyorlardı.³⁰³ Öte yandan asil biri müslüman olduğunda ise Ebû Cehil, gelip ona “*Sana yazıklar olsun, sen atalarının dinini terk mi ediyorsun? Baban senden daha hayırlıydı, o bu din üzere öldü!*” diyordu. Şayet o kişi tüccar ise, ticaretini sonlandırma ve malını bitirme ile tehdit ediyordu. İslâm'ı seçen kişi zayıf biri ise işkence edilmesi için tahrik ediyordu.³⁰⁴

2.3.2.2. Alay Etmeleri:

Müşriklerin, müslümanlara karşı kullandığı silahlardan biri de alay etmeleri idi; böyle yaparak hem onları üzüyor hem iman etmeyi düşünenleri, onurunu kırmakla tehdit edip vazgeçirmeye çalışıyorlardı. Bazan inançlarıyla, bazan sosyal statüleriyle alay ediyorlardı.

İnançla alay konusunda zikredilebilecek örneklerden biri; Âs b. Vail, Habbâb b. Eret'in parasını vermek istemedi ve “Dirildiğin zaman gelip alırsın. Hem de vallahi sen ve arkadaşın (Resûlullah'ı kastederek) Allah katında benden daha üstün daha şanslı olamazsınız!” diyerek alay etti.³⁰⁵ Yine Âs b. Vail “Muhammed kendini ve ashabını öldükten sonra tekrar dirilme ile aldatıyor” dedi.³⁰⁶

³⁰³Bkz.: Belâzûri, **a.g.e.**, C.I, s.360.

³⁰⁴Bkz.: **a.e.**, s.445.

³⁰⁵Bkz.: İşkence başlığında “Habbâb b. Eret”.

³⁰⁶Bkz.: Halebî, **a.g.e.**, C.I, s.449.

Müminlerin giyimleri ve ekonomik durumlarıyla alay etmeye örnek olarak, Esved b. Abdü Yağûs, sahabeyi gördüğünde yanındakilere “İşte size yeryüzünün efendileri, Kısra ve Kayser’in hazinelerini alacak olanlar” diyerek eğleniyordu.³⁰⁷

2.3.2.3. İbadetlerine Engel Olmaları:

Hız. Peygamber’in en büyük mûcizesi şüphesiz Kur’an’dır. Kur’an, Allah’ın kelamı olduğu için, o zamana kadar aç kalmış ruhlar O’nu dinlediklerinde çok etkilenerek sarsılıp üzerlerindeki kiri pası atarak fitratına/Rabbine dönüyordu. Hız. Peygamber’in düşmanları, şirkin başları dahi çok etkileniyorlardı. Bu yüzden Kur’an’ın okunmaması; okununca duyulmaması için kulaklarını tıkamak, alkış ve ıslıkla gürültü yapmak suretiyle engel olmaya çalışıyorlardı. Bunlar yetmiyormuş gibi okuyanı da öldüresiye dövüyorlardı. Kaynakların aktardığı bu kabilden bazı olaylar:

Esved b. Muttalib b. Esved ve arkadaşları, Hız. Peygamber’in “İman ederseniz, Kısra’nın, Kayser’in toprakları sizin olur...” kabilinden sözleriyle alay ediyor, Kur’an okunduğu zaman da, insanlar duyup etkilenmesin diye parmaklarını ağızlarına sokarak ıslık çalıp gürültü çıkarıyorlardı.³⁰⁸ Abdullah b. Mesud, bir kuşluk vakti, Kureyş nâdîlerinde otururken, onlara duyurmak için Kâbe’nin yanında açıktan Rahman suresini okudu. “Bu ne diyor?” diye birbirlerine alaycı tavırlarla sordular. Sonra kalkıp onu susturmak için, saldırıp yüzünde izler bırakacak kadar dövdüler. Resûlullah Kur’an’ı okurken de onu alaya almak için: “*Davet ettiğin şeye kalplerimiz kapalıdır, kulaklarımızda bir ağırlık var, seninle bizim aramızda perdeler var,*” derlerdi.³⁰⁹

³⁰⁷Bkz.: a.g.e., s.450.

³⁰⁸Bkz.: Belâzürî, **Ensâb**, C.I, s.346.

³⁰⁹İsrâ, 17/46; Bkz.: İbn Hişâm, a.g.e., C.I, s.314-315; Zehebî, a.g.e., s.160-161: Kur’an’ın cazibesine kapılanlardan Ebû Süfyân b. Harb, Ebû Cehil b. Hişâm ve Ahnes b. Şerik birbirlerinden habersiz ve gizli olarak Hız. Peygamber evinde gece namaz kılarak okuduğu Kur’an’ı dinlemek için yakınına kadar gidip uygun yerler seçerek oturup dinlediler. Fecrin doğuşuna yakın kalkıp giderlerken ana yolda karşılaştılar. Bu durumdan dolayı birbirlerini kınadılar, kimseye söylememek ve bir daha tekrarlamamak üzere sözleşip ayrıldılar. Üç gece üst üste Hız. Peygamber’den Kur’an’ı dinlediler. Üçüncü gecenin sabahında çok

Resûlullah namaz kılariken açıktan Kur'an okuyacak olursa, Kur'an'ı duymamak için (Ebû Cehil'in emriyle) hepsi dağılıyordu. Fakat Kur'an'ın belağatı ve nüzumundaki güzelliğın cazibesinden kurtulamadıkları için gizli gizli dinliyorlardı. Bu yüzden Allah "...*Sen de namazda sesini pek yükseltme, büsbütün de kısma, ikisinin ortasında bir yol tut*"³¹⁰ mealindeki ayet indirildi.³¹¹

Resûlullah'a iman edenler toplu olarak namaz kılmak, yeni inen vahyi kendi aralarında öğrenmek üzere bir araya geldiklerinde Mekke'nin dışına, تنها vadilere gidiyorlardı. Yine böyle bir vaziyetlerken bir grup müşrik onları gördü ve alay edip kınamaya başladılar. Karşılıklı tartışmaları kavgaya dönüştü. Sa'd b. Ebû Vakkās, bir devenin çene kemiği ile o müşriklerden birini yaraladı. Bu İslâm uğruna dökülen ilk kan oldu.³¹²

2.4.İşkence:

2.4.1.Doğrudan Hz. Peygamber'e Yapılan İşkenceler:

2.4.1.1.Alay Edenler/Müstehziîn:

Hız. Muhammed, Rabbinin kendisine buyurduğu risâleti tebliğ etmeye başladığında, insanlardan hiç birşey istemediği halde, O'na düşmanlık ettiler. Fakat O, Allah'ın emri, desteği ve yönlendirmeleriyle hiç yılmadan, o düşmanlıklara misliyle cevap vermeden tebliğine devam etti. Mekke döneminde Hız. Peygamber'e ve O'na iman edenlere eziyet edenler çoktu. Ama bunların arasından daha sonra imana girmekte nasipli olanlar oldu; kimi Mekke'nin fethinden önceki dönemde, farklı sebeplerle ve

kuvvetli yeminlerle ve geçerli gerekçelerle (sefihler bizi görürlerse onlar da yapar ve etkilenirler gibi) ayrıldılar.

³¹⁰İsrâ, 17/110.

³¹¹Bkz.: İbn Hişâm, a.y., s.316

³¹²Bkz.: İbn İshâk, a.g.e., C.I, s.191; İbn Hişâm, a.g.e., C.I, s.263, 268-269.

farklı zamanlarda; kimi de fetihten sonra hidayete erdi. Hidayet nasip olmayanların bir kısmını “*Elbette biz seninle alay eden o müşriklerin hakkından geliriz*”³¹³ ayetinde ifade ettiği özel cezalarla helak etti, diğer bir kısmının (bunlar çoğunlukta idi) cezasını Bedir günü³¹⁴ Allah yolunda yapılan ilk büyük gazvede verdi. Müşriklerin düşmanlıkları ve Allah’ın onlar için hazırladığı akıbet ayetlerde açıkca belirtilmektedir. Yüce Allah, Kur’an’da Hz. Peygamber’e, daha önceki ümmetlerin kendi peygamberlerine yaptıklarını ve bunun sonucunda nasıl helak olduklarını³¹⁵, müşriklerin Allah’ın birliğinin hatırlatılmasına karşı nasıl kibirlendiklerini ve peygamberi küçümseyerek, deli dediklerini, bu sebeple de ilahlarını terketmeyeceklerini³¹⁶, peygamberlerle alay edildiğini³¹⁷, ilahî uyarıları dikkate almadıklarını, Hz. Peygamberle dalga geçtiklerini, mûcizelere şahit oldukları zaman alay ettiklerini³¹⁸, dünyada iken yapıp ettikleri amellerinin ve alay ettikleri şeylerin onları kuşatacaklarını³¹⁹, Allah’ın peygamberini mutlaka koruduğunu³²⁰ bildirerek Hz. Peygamber’i teselli etmektedir.

İbn Seyyidünnâs, Mekke’nin yönetici kadrosundakilerin hepsinin işkence ve eziyetler yaptıklarını ancak bunlar arasında çok ileri boyutlara gidenler olduğunu ifade ettikten sonra aşırıya gidenleri ve mensup oldukları aşiretlerini, boylarını şu şekilde veriyor:

-Benî Haşim’den: Hz. Peygamber’in amcası Ebû Leheb ve büyük amcası Hâris’in oğlu Ebû Süfyân b. Hâris;

-Benî Abdüşşems’den: Utbe ve Şeybe b. Rebîa (kardeşler), Ukbe b. Ebû Muayt, Ebû Süfyân b. Harb ve oğlu Hanzala, Hakem b. Ebû’l-Âs b. Ümeyye, Muaviye b. Mugîre b. Âs b. Ümeyye;

-Benî Abduddâr’dan: Nadr b. Hâris;

³¹³Hicr, 15/95

³¹⁴Bkz.: Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, C.XVII, s.288-291; Fayda “Bedir Gazvesi”, **DİA**, C.V., s.325-327.

³¹⁵En’âm, 6/11.

³¹⁶Sâffât, 37/35-36.

³¹⁷Yasin, 36/30.

³¹⁸Sâffât, 37/12-14.

³¹⁹Zümer, 39/48.

³²⁰Maide, 5/67.

-Benî Esed'den: Esved b. Muttalib b. Esed b. Abdüluzzâ ve oğlu Zem'â, Ebü'l Buhterî Âs b. Hişam;

-Benî Zühre'den: Esved b. Abdü Yağûs;

-Benî Mahzûm'dan: Ebû Cehil ve oğlu Âs b. Hişam, ikisinin amcası Velîd b. Mugîre ve oğlu Ebû Kays b. Velîd, Velîd'in yeğeni Kays b. Fâkihe b. Mugîre, Züheyr b. Ebû Ümeyye b. Mugîre ve kardeşi Abdullah b. Ebû Ümeyye³²¹, Esved b. Abdülesed³²² ve Sayfi b. Sâib;

-Benî Sehm'den: Âs b. Vail ve oğlu Amr b. Âs, amcasının oğlu Hâris b. Kays b. Adî, Haccâc'ın iki oğlu Nübeyh ve Münebbih b. Haccâc;

-Benî Cumah'tan: Ümeyye b. Halef ve kardeşi Übey b. Halef, Üneys b. Muayr, Hâris b. Talatîle el-Huzâî, Adî b. Hamra es-Sekâfî³²³ Bunlar genel eziyette liderlik eden, fikir babalığı yapan, planlar hazırlayanlardı. Herkes kendi tarafından, kendi yakın akrabası olan müslümana ve fırsat buldukça da Hz. Peygamber'e eziyet ediyorlardı. Bunların aralarında daha özel bir grup vardı ki, Kur'an'da onlar için "Müstehzîn" ifadesi kullanılmıştır.³²⁴ Yaptıklarını, onlara verilen cevapları, hakettikleri cezaları bildiriliyor. Bunlar gerçekten çok aşırıya giden ve sonunda iman nasip olmayan kişilerdi. Bazı kaynaklarda "Müstehzîn" yedi kişi; bazılarında da beş kişi olarak veriyor. Beş kişi³²⁵ olarak verenlerden biri de Kastilanî'nin el-Mevâhib adlı eseridir: Bunlar, Kureyş eşrafından Velîd b. Mugîre, Âs b. Vail, Hâris b. Kays, Esved b. Abdü Yağûs (Hz. Peygamber'in dayısının oğludur), Esved b. Muttalib'dir.³²⁶ Bunların hepsi müstehak oldukları cezaya çarptırılmıştır.

³²¹Daha sonra Hz. Peygamber ile evlenecek olan Ümmü Seleme'nin kardeşi. Bkz.: İbn Seyyidünnâs, **a.g.e.**, C.I, s.203.

³²²Hz. Peygamber'in süt kardeşi Ebû Seleme'nin kardeşi, aynı zamanda halası Berre'nin oğlu. Bkz.: **a.y.**

³²³Bkz.: Nevevî, **a.g.e.**, C.XII, s.484-485, Cihad ve's-siyer 1794/108-111;İbn Seyyidünnâs, **a.g.e.**, C.I, s.202-203.

³²⁴Hicr, 15/95.

³²⁵Bkz.: Süheylî, **er-Ravzû'l-ünüf**, C.IV., s.7-8.

³²⁶Bkz.: Askalânî, **Fethu'l-bârî**, C.VII., s.217;Kastallânî, **el-Mevâhib**, C.I, s.224-225;Kurtubî, **a.g.e.**, C.X, s.40'de biraz farklı olarak; "Esved b. Abdi Yağûs'un karnına işaret etti, karnı su topladı ve öldü" diyor. Âs b. Vail için de; "Taif'e giderken yolda ayağına diken battı. Hâris b Tulatîle'nin başına işaret etti, o sebeble öldü" diyor; Ekrem Ziya el-Umerî ise; bu rivayete yakın bir ifade kullandıktan sonra "Rivayet senedinin üst tarafı hariç, sabit olmamıştır. Zehebî Sîre'de, Beyhaki Delail'de veriyor ama biz sıhhatine vakıf olmadık. Senedde Ahmed b. Yusuf es-Silemî olmasaydı iyi olurdu" diyor. Bkz.: **es-Sîre**, s.187.

2.4.1.2.İşkencede Aşırıya Gidenler:

Müstehziîn'in dışında, suçta onlarla ortak olup ilave olarak da değişik sahalarda da eziyetlerde bulunanlar vardı. Bazan bu işler için birbirini teşvik edip destek ve yardımlaşmada bulunuyorlardı. Veya bazılarında İslâm'a meyil, kalbinin yumuşaması gibi, düşmanlığı ve eziyeti bırakıp tarafsız görünme isteği oluşsa Ebû Cehil gibi azıllılar, o insanı kınayarak, tehdit ederek vazgeçirmeye çalışıyorlardı. Bu başlıkta onlar ve yaptıkları ile beraber haklarında inen ayetler ve akıbetleri incelenecektir:

Sahihi Müslim'de Hz. Peygamber'in tebliğine tahammülsüzlük gösteren müşriklerin yaptıkları eziyetlerin boyutları, bu kişilerin düşmanca tavırları tasvir edilir: Hz. Peygamber Kâbe'nin yanında namaz kıldığı sırada Ebû Cehil ile arkadaşları da orada oturuyorlardı. Orada bir gün önceden kesilmiş devenin mezbaha pislikleri de duruyordu. Ebû Cehil yanındakileri kışkırtarak “*Kim kalkıp şu devenin döl yatağını alıp Muhammed secdeye gidince omuzuna koyabilir?*” dedi. Aralarında en bedbaht olan kalktı ve denileni yaptı. Müşrikler katıla katıla gülmeye başladılar, hatta gülerken birbirlerinin üzerine yan yatacak kadar kendilerinden geçiyorlardı. Abdullah b. Mes'ûd'un elinden hiç birşey gelmediği için sadece onları seyrediyordu. Sonra gidip Hz. Fatıma'ya haber verdi. O süre boyunca Hz. Peygamber de başını kaldırmadan secdesine devam ediyordu. Hz. Fatıma haberi alınca koşarak geldi ve yaşı küçük olmasına rağmen müşriklere bağırıp kızdı ve pislikleri de babasının omzundan kaldırdı, kirlenen yerlerini temizledi. Çok mahzun olan Hz. Peygamber ellerini açıp sesli olarak Kureyş'e beddua etti: “*Allahım! Kureyş'i sana havale ediyorum*” dedi ve duasını üç defa tekrarladı. Müşrikler Hz. Peygamber'in duasını duyduklarında korkup gülmeyi kestiler ve sustular. Çünkü Mekke'de, özellikle de Mescid-i Haram'da yapılan duaların kabul olacağına inanıyorlardı. Hz. Peygamber'in duasının devamı şöyleydi: “*Allahım! Ebû Cehil'i, Utbe b. Rebîa'yi, Velîd b. Ukbe'yi, Ümeyye b. Halef'i, Ukbe b. Ebû Muayt'ı, Umâre b. Velîd'i sana havale ediyorum, şikayet ediyorum.*” Abdullah b. Mes'ûd bu duanın tecellisini

Bedir günü bizzat müşahede ederek şöyle demiştir: “*Muhammed’i Hak ile gönderene yemin ederim ki, Bedir günü bunların öldürülüp kuyulara atıldıklarını gördüm.*”³²⁷Bu hadisin biraz farklı versiyonları tüm kaynaklarda veriliyor.

Müşriklerin liderlerinin topluca Hz. Peygamber’e eziyet ettikleri başka bir rivayet ise Urve b. Zübeyr’in Abdullah b. Amr’a sorduğu sorunun cevabı olarak geliyor: “*Kureyş’in Resûlullah’a düşmanlığını gösterdiği en ağır olay nedir?*” diye sordu. Bunun üzerine Abdullah b. Amr Hz. Peygamber’in karşılaştığı şu sıkıntıyı anlattı:

Kureyş ileri gelenleri Hicr’de³²⁸ oturuyorlarken kendi aralarında Hz. Peygamber ile ilgili konuşmaya başladılar ve “*Bu adama sabrettiğimiz kadar hiç kimseye sabretmedik; bizi akılsızlıkla itham etti, atalarımıza sövdü, dinimizi ayıpladı, birliğimizi bozdu, ilâhlarımıza sövdü. Çok fazla sabrettik.*” dediler ve o sırada Hz. Peygamber karşıdan göründü, gelip Hacerülesved’i selamladı ve tavafa başladı. Müşriklerin önünden geçtiği sırada bazı sözlü eziyetlerde bulundular, ama devam etti. Tekrar dönünce yine eziyet ettiler. Yüzündeki ifadeden ne kadar üzüldüğü anlaşılıyordu. Üçüncüsünde de aynı şeyleri yapınca Hz. Peygamber durdu ve “*Ey Kureyş! Duyuyor musunuz? Canım elinde olana yemin ederim ki, ben sizinle savaşmak için geldim.*” dedi. Bu söz müşrikleri o kadar etkiledi ki, hepsi sustular, hatta sanki başlarının üzerinde kuş varmış da uçmasından korkuyorlarmış gibi hareketsiz kaldılar. Sanki biraz önceki hallerinden hiç eser kalmamıştı. Bu sefer güzel sözler söylediler; “*Ey Ebül-Kâsım! Var yoluna selamle git, asaletini biliyoruz.*” Hz. Peygamber yoluna devam etti. Ertesi gün dediler ki: “*O hoşlanmadığınız bir şey söyledi diye hemen vazgeçtiniz!*” diye konuşuyorlarken Hz. Peygamber çıkageldi, hepsi birden O’na bakarak kalkıp etrafını sardılar, aralarından biri elbisesinin yakasından tutup çekiştirerek boğmaya çalıştı.

³²⁷Bkz.: İbn İshâk, **a.g.e.**, s.246; Müslim, **Sahih**, Cihad ve’s-siyer/1194/107-108: Nevevî, **a.g.e.**, C.XII, s.484.; İbn Hacer, **a.g.e.** Vudû/ 240; İbn Hacer, Abdullah b. Mes’ûd’un neden Hz. Peygamber’e yardım edemediğini şöyle gerekçelendiriyor: “*Abdullah b. Mes’ûd Mekkeli değildi, aşireti de Mekke’de değildi. Hüzelî olduğundan Mekke’ye halif olarak yerleşmişti ve müttefikleri müşrik idi. Bu yüzden korkmuştu.*” Bkz.: **a.g.e.**, C.I, s.417.

³²⁸Hicr: Kâbe’nin yanındaki yarım daire gibi olan kısmının adı. Diğer bir ismi de Hatîm’dir. Bkz.: Fuat Günel, “Hicr”, **DİA**, C.XVII, s.455-456.

Bunları yaparlarken hem de “*Sen misin şöyle şöyle diyen?*”deyip bağırarak Hz. Peygamber’in onların ilâhları için söylediklerini hatırlattılar. Hz. Peygamber de “*Evet, bunları söyleyen benim!*” diye cevap veriyordu. Hz. Ebû Bekir yetişip Hz. Peygamber’i korumak için ağlayarak hem onları itiyor hem de “*Rabbim Allah’tır, dediği için mi öldürüyorsunuz?!*” diye çıkışıyordu. Bunun üzerine bırakıp dağıldılar. Bu olayı aktaran başka kaynaklarda da Hz. Ebû Bekir’in kızı Ümmü Külsûm “*O gün babamın saçlarını öyle yolmuşlardı ki, başında bazı yerler tamamen saçsız kalmış, açılmıştı*”³²⁹ demiştir.

Düşmanlıkta aşırıya gidenler, haklarında inen ayetler ve akıbetleri:

2.4.1.2.1.Ebû Cehil:

Ebû Cehil Amr b. Hişam b. Muğire b. Mahzûm: “Ebû Cehil” künyesini Resûlullah ona verdi. Ayrıca “*Her ümmetin bir firavunu var, bu ümmetin Firavunu da Ebû Cehil’dir.*” Buyurdu.³³⁰

İslâm daveti yolunun en büyük engeli, müşriklerin müslümanlara yaptıkları kötülüklerin lideri, Hz. Peygamber’in en baş düşmanı, diğer düşmanların da kışkırtıcısıdır. Bunun asıl sebebi de kendi ifadesi ile *kıskançlık* idi: “*Benî Abdümenaf ne yaptılarsa, onlarla yarışmak için biz de yaptık; Şimdi de “Bizde peygamber var, gökten ona vahiy iniyor” dediler. Benî Abdüşşems’e ne zaman böyle biri gelecek ki, onlara yetişelim?! Vallahi O’nun sadık olduğunu biliyorum ama inanmayacağız (tabi olup yolunda gitmeyeceğiz).*”³³¹ dedi. Ebû Cehil, Ebû Süfyân ve Ahnes b. Şüreyk, birbirlerinden habersiz olarak geceleri gidip Hz. Peygamber’in evinin civarında oturup okuduğu Kur’an’ı dinlediklerinde karşılaşp birbirlerini kınadıktan sonra, dinledikleri Kur’an hakkında fikirlerini beyan ederlerken Ebû Cehil’in “*İnanmayacağız!*” diyerek

³²⁹Bkz.: İbn İshâk, **a.g.e.**, s.261-262; Taberî, **Târîh**, C., s.548; Halebî, **a.g.e.**, s.498; Halebî, bu olayın Ebû Tâlib’in vefatından sonra gerçekleştiğini ifade ediyor.

³³⁰Bkz.: Belâzürî, **a.g.e.**, C.I, s.299.

³³¹Bkz.:İbn Hişam, **a.g.e.**, C.I, s.316; İbn Kesir, **el-Bidâye**, C.IV, s.162.

çoğul ifadesi ile aşireti adına konuştuğunu bildirmek istiyordu. Çünkü kendisi onları yönlendirip inanmamaları için bu uğurda çok çalışmıştır.

Ebû Cehil, taraftarlarıyla oturuyorlarken “*Ey Kureyş topluluğu! Gördüğünüz gibi Muhammed bütün teklifleri reddedip dinimizi yalanlamaya, atalarımıza sövmeye, bizi akılsızlıkla suçlamaya, ilâhlarımıza sövmeye devam ediyor. Allah’a ahdim olsun, yarın bir taş alıp O’nu bekleyeceğim, secdeye vardığında taş ile kafasını ezeceğim. Benî Abdümenâf ne yaparsa yapsın!*” Ertesi gün dediği gibi taşı alıp Hz. Peygamber’in gelmesini bekledi. Hz. Peygamber geldi, Hacerülesved ile Rûkn-ü Yemânî arasında namaza durdu. Kureyş de nâdîlerinde olayı görebilecek şekilde yerlerini aldı. Hz. Peygamber secdeye gidince Ebû Cehil görünmemeye çalışarak elindeki taş ile O’na doğru gitmeye başladı. Yakınına varınca rengi benzi atmış, korkmuş ve şaşkın olarak gerisin geriye döndü. Bütün gücünü kaybettiği için elindeki taş da düşmüştü. Kureyş’ten bazıları kalkıp ona doğru giderek “*Ebü’l-Hakem sana ne oldu?*” dediler. Dün yaptığı planını gerçekleştirmek üzere gittiğini, yaklaştığında ise kocaman erkek bir devenin önüne çıktığını, daha önce bu kadar heybetli, dişleri bu kadar büyük, boynu bu kadar uzun bir deve görmediğini ve şayet bir adım daha atarsa kendisini yemesinden korktuğunu söyledi. Bu olayı rivayet eden İbn İshak, Hz. Peygamber’e bu durumun sorulduğunu O’nun da “*O, Cibril idi, şayet yaklaşıydı, onu yakalardı*” buyurduğunu ifade ediyor.³³² Ebû Cehil’in bu korkusu o günlük onu durdursa da başka günler düşmanlıklarına devam etti:

“*Şayet Muhammed’i, Kâbe’nin yanında namaz kılarken görürsem, boynuna basarım, yüzünü toprağa bulaştırırım.*” diyerek yanındakileri kışkırtan planlar yaptı. Resûlullah’ın Kâbe’nin yanında namaz kıldığını gören birileri Ebû Cehil’e haber verdi. O da koşarak geldi ve “*Ben sana namaz kılmayı yasaklamamış mıydım?*” dedi. Bunun üzerine ayet indi: “*Sakin sen ona boyun eğme; Rabbine secde et ve O’na yaklaş*”³³³ Hz. Peygamber Ebû Cehil’i azarlayıp tehdit etti. Ebû Cehil de: “*Ben Mekke’nin en şerefli*

³³²Bkz.: Muhammed b. Muhammed Ebû Şehbe, *es-Sîretü’n-nebeviyye fi dav’i’l Kur’an ve’s-Sünne*, Dâru’l-kalem, Dimeşk 1412/1992, C.I, s.295.

³³³Alâk, 96/19.

iken, sen nasıl beni azarlayıp tehdit edersin?” diye bağırdı. Hz. Abbas bunu duyunca öfkeleni ve “Yalan söylüyorsun!” dedi. Bunun üzerine Alâk suresinin 9. Ayetinden sonuna kadar olan kısmı indirildi.³³⁴ Hz. Peygamber bu olay için “Şayet yapsaydı melekler onu parçalardı.” buyurdu.³³⁵

Ebû Cehil bu yaptıklarıyla, Allah’ın Hz. Peygamber’i koruduğunu görünce o günden sonra fiili eziyetler yapmadı ancak sözlü ta’cizlerinden de vazgeçmedi. Bir gün Hz. Peygamber Safa tepesinin yakınında oturuyorken Ebû Cehil de oradan geçiyordu. Hz. Peygamber’i görünce O’na söverek hakaret etti, üzdü. Hz. Peygamber hiç birşey yapmadı. Olaya şahit olan bir cariye daha sonra avdan dönmekte olan Hz. Hamza’ya; “*Ey Ebû Ammâre! Bir görseydin, Ebû’l-Hakem’in yeğenine yaptıklarını! O’nu çok üzdü, O da hiç birşey yapmadı, çok üzüldü!*” diyerek haber verdi. Hz. Hamza çok öfkeleni ve Ebû Cehil’i bulduğu yerde, yayının kirişi ile kafasına vurarak yaraladı.³³⁶

Hz. Peygamber İsrâ ve Mi’rac sabahı, o gece görüp yaşadıklarını kavmine anlatma noktasında sıkıntılı olarak Kâbe’nin yanında sessiz bir şekilde oturuyordu. Ebû Cehil oradan geçerken O’nu öylece görünce alay etmek için; “*Yeni bir haberin mi var?*” dedi. Hz. Peygamber de “*Evet*” dedi. Ne olduğunu sorduğunda da Hz. Peygamber “*Dün gece Beytü’l-Makdis’e götürüldüm!*” buyurdu. Bunu duyan Ebû Cehil kendince iyi bir eğlence bulduğunu düşünerek kendisine söylediği şeyi kavmine de söyleyip söylemeyeceğini sordu. Hz. Peygamber de anlatacağını söyledi ve Ebû Cehil müşrikleri topladı, alaylı bir şekilde anlatmasını istedi.³³⁷ Bu olayın sonucunda da Ebû Cehil Hz. Peygamber’i yine çok üzdü.³³⁸

Ebû Cehil’in Hz. Peygamber’in şahsına yaptığı eziyetleri daha derinleştiren başka bir durum da, Hz. Peygamber’e iman eden kişilere yaptığı eziyetlerdir. Bunların

³³⁴Bkz.:Ebû Şehbe,**a.g.e.**, C.I, s.301.

³³⁵Bkz.: İbn Hacer, **Fethu’l-bârî**, C.VIII, s.595.

³³⁶Bkz.: Hz. Hamza’nın Müslüman Oluşu başlığı.

³³⁷Bkz. İsrâ ve Mi’rac başlığı.

³³⁸Bkz.: İbn Kesir, **el-Bidâye**, C.IV, s.280-281; İbn Hacer, **Fethu’l-bârî**, C.VII, s.239-242.

arasında İslâm'ın ilk şehitleri olan Sümeyye ve kocası Yâsir'i öldürmesi en acı olanlarıdır. Bunlardan başka yaptığı eziyetlerden bazı örnekleri de şöyle sıralayabiliriz:

Ebû Cehil birinin İslâm'a girdiğini duyduğunda gelip o kişiye “*Baban senden daha hayırlı olduğu halde sen onun dinini terkettin; biz seni alaya alacağız, fikirlerini küçümseyeceğiz, şerefini lekeleyeceğiz,*” derdi. Şayet o kişi tüccar ve zengin ise “*Ticaretini bozacağız, malını bitireceğiz*” diye ilave ederdi. Şayet o kişi zayıf ve korunaksız ise, döver ve (dövmeleri için) başkalarını kışkırtırdı.³³⁹ Kur'an'da Ebû Cehil'in yaptıklarını ve akıbetini anlatan ayetler vardır³⁴⁰:

Ebû Cehil, Bedir günü Ensar'dan Afra'nın iki oğlu Muaz ve Muavviz tarafından ağır yaralandı, son darbeyi Abdullah b. Mes'ûd indirerek onu öldürdü. Hatta Abdullah b. Mes'ûd, Ebû Cehil'in kafasını keserek Hz. Peygamber'e götürdü ve “*İşte ey Allah'ın Resûlü! Bu Allah'ın düşmanının başıdır,*” dedi sonra yere fırlattı. Hz. Peygamber de hamd etti.³⁴¹

2.4.1.2.2.Ebû Leheb:

³³⁹Bkz.: İbn Hişâm, a.g.e., C.I, s.320.

³⁴⁰Bkz.: Ebû Cehil'in akıbeti hakkında nâzil olan ayetler: Alak, 96/9-19: “*Gördün mü namaz kılacak olan bir kulu bundan alıkoyanı? Gördün mü o kâfiri? Ya onun engellediği kimse doğru yolda ise? Ya kötülükten sakınmaya teşvik ediyorsa? Gördün mü o kâfiri? Eğer o yalanlıyor ve yüz çeviriyorsa, Allah'ın onu ve yaptıklarını gördüğünü bilmez mi? Hele bir vazgeçmesin onu alnından yakalarız: O yalancı, günahkâr alnından. Çağırın taraftarlarını! Biz de zebânileri çağıracağız. Sakın sen ona boyun eğme; Rabbine secde et ve O'na yaklaş.*” Duhân, 44/43-50: “*Doğrusu zakkum ağacı: O günahkârların yiyeceğidir. Erimiş maden gibi karınlarında kaynar: Kaynar suyun fokurdayışı gibi. Onu tutun cehennemın ortasına sürükleyin. Sonra da azap olarak başından aşağı kaynar su dökün. Tat bakalım; hani sen çok güçlü, şerefli biriydin! İşte şüpheyle karşıladığınız şey buydu.*” Müddessir, 74/31: “*Biz Cehennem görevlilerini meleklerden seçtik. Onların sayısını da kâfirler için bir imtihan vesilesi yaptık ki, kendilerine kitap verilenler iyice inansın; kalplerinde hastalık bulunanlar ile kâfirler ise “Bu misalle Allah ne anlatmak istedi?” diye sorsunlar. Allah dilediğini böylece saptırır, dilediğine de hidâyet verir. Rabbinin ordularını kendisinden başkası bilemez. Cehennem ise beşere bir hatırlatmadır.*” İsrâ, 17/60: “*Hani sana: “Rabbin ilim ve kudretiyle insanları elbette çepeçevre kuşatmıştır” diye bildirmiştik. Mirac'da sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'an'da lânetlenen ağacı insanları sadece sınamak için ortaya koyduk. Biz onları korkutarak uyarıyoruz, ama bu onların azgınlığını daha da artırmaktan başka bir sonuç vermiyor.*”

³⁴¹Bkz.: İbn Hişâm, a.g.e., C.II, s.635-636.

Adı Abdü'luzzâ'dır. Müşriklerin taptığı büyük putlardan "Uzzâ"ya nisbetle bu adla anılırdı. Allah, buna razı olmadığı için onu "Ebû Leheb=Alevin babası" sıfatı ile vasfediyor. Alimler, yüzünün beyazlıktan kırmızıya dönük olduğu ve parladığı için bu vasfın ona babası tarafından verildiğini söylüyorlar. Asıl künyesi Ebû Utbe'dir.³⁴² "Ebû Leheb" künyesi aynı zamanda Kur'anî bir ifadedir. Hz. Peygamber'e ve mü'minlere işkence edenler arasında künyesi zikredilen tek kişidir.³⁴³

Onun Hz. Peygamber'in amcası olması sebebiyle İslâm davetine olumsuz etkisi büyük olmuştur. Arap toplumunun kabilecilik/asabiyet özelliğine göre, kabilesinin desteğini göremeyenlerin diğer kabilelere tesiri çok zordu. En yakınlardan olan amcanın kendisi kabul etmediği gibi başkaları da kabul etmesin diye hac mevsimlerinde Hz. Peygamber'in dışarıdan gelenlerin konaklarını dolaşıp tebliğ ettiği sırada arkasından dolaşarak "*Bu bizim oğlumuzdur, O'na inanmayın, aklı gitmiş, ne dediğini bilmiyor. Ben O'nun amcası olarak O'nu en iyi tanıyanlardan biriyim.*" diyordu. Hatta, taşlayarak ayaklarını kanatıp elinden gelen eziyeti yapıyordu.³⁴⁴ Karısı da ondan geri durmuyordu, kocasıyla yarışarcasına eziyet ve işkencede ortak oluyordu. Bu yüzden Kur'an'da "*Hammalete'l-hatab*" odun taşıyıcısı olarak vasfedilmiştir.³⁴⁵

Ebû Leheb Hz. Peygamber'in amcası, karısı Ümmü Cemil de "Avrâ veya Ervâ" ikinci göbekten amca kızı (Ebû Süfyân'ın kız kardeşi)dır. Hem komşuları hem de dünürleriydi; büyük oğlu Utbe Hz. Rukıyye ile diğer oğlu Uteybe Hz. Ümmü Külsûm ile nişanlıydı. Hz. Peygamber'e nübüvvet verilince, Ebû Leheb ile karısı oğullarından Resûlullah'ın kızlarından ayrılmalarını istediler.³⁴⁶ Hz. Peygamber'in geçtiği yollara da dikenler, kapısının önüne pislikler atıyorlardı. İslâm davetinin Mekke dönemi boyunca devam eden nice eziyetleri vardı.

³⁴²Bkz.: Mehmet Ali Kapar, "Ebû Leheb", **DİA**, C.X, s.178-179.

³⁴³Bkz.: Tebbet, 111/1-5: "*Ebû Leheb'in iki eli de helâk olsun; nitekim oldu da. Ne malı bir fayda verdi ona, ne de kazandıkları. Yakında o alev alev bir ateşe girecek. Karısı da beraber girecek: O odun hamalı olarak, boynunda liften örülmüş urganıyla.*"

³⁴⁴Bkz.: İbn İshâk, **a.g.e.**, s.263.

³⁴⁵Bkz.: Tebbet suresi, 111/4-5.

³⁴⁶Bkz.: Halebî, **a.g.e.**, s.413.

“*En yakın akrabalarını uyar*”³⁴⁷ ayeti nazil olunca, Hz. Peygamber, akrabalarını evinde yemeğe davet ettiğinde Ebû Leheb olumsuz tavır sergilemişti. Sonra Safa tepesinde, açıktan yapılan ilk tebliğde de yine Hz. Peygamber’i son derece üzecek tavır sergilediği için Tebbet suresi inmişti. Bunlar onun İslâm’a beslediği düşmanlıkta ne kadar ileri gittiğini gösteriyor.

Ebû Leheb ve Adî b. el-Hamra, Resûlullah’ın komşuları olarak evine pislik ve taş atmayı alışkanlık haline getirmişlerdi. Hz. Hamza bunu görünce o pislikleri Ebû Leheb’in başına dökmüştü. O günden sonra Ebû Leheb bu işleri kendisi yapmadı ama adam tutarak yaptırdı.³⁴⁸ Ebû Leheb, hac mevsimlerinde Resûlullah’ın arkasından dolaşıp kabilelerin İslâm ile tanışması veya Resûlullah ile konuşmalarına engel oluyordu.³⁴⁹ Ebû Leheb “*boykot*” kararında kendi aşiretini terkedip düşman müşriklerle beraber saf tuttu.³⁵⁰

Ebû Leheb’in karısı Ümmü Cemil Tebbet suresi nâzil olunca bağırıp çağırarak, elinde bir taş ile, Hz. Ebû Bekir ile beraber Kâbe yakınında oturmakta olan Resûl-i Ekrem’in yanına geldi. Onun geldiğini uzaktan gören Hz. Ebû Bekir “*Kadının kötü bir niyetle geldiği belli, sana birşey yapmaması için kalkıp gitsen?*” dedi. Hz. Peygamber “*Beni göremez!*” dedi. “*Kur’an okuduğun zaman seninle, ahirete inanmayanlar arasına gizleyici bir örtü çekeriz.*”³⁵¹ ayetinin hükmünce Hz. Peygamber Kur’an okuyarak Allah’a sığındı. Kadın yanlarına vardığında gözleri ile Resûlullah arasına perde geldiği için “*Ey Ebû Bekir! Arkadaşın nerede?*” dedi. Hz. Ebû Bekir ne yapacağını sordu. O da “*Duydum ki dostun bir şiirle beni hicvetmiş!?*” dedi. Hz. Ebû Bekir “*Bu beytin sahibine yemin ederim ki, O şair değil. Şiir bilmez de okumaz da!*” dedi. Bu cevabı alan Ümmü Cemil “*Sen benim gözümde doğru sözlü, güvenilir birisin.*” dedi ve oradan ayrıldı.

³⁴⁷Şuarâ, 26/214.

³⁴⁸Hamidullah, **a.g.e.**, s.88.

³⁴⁹Bkz.: Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, C.XVII, s.279-285.

³⁵⁰Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I, s.351; Kastallanî, **a.g.e.**, C.I., s.247.

³⁵¹İsrâ, 17/45.

Giderken de kendi kendine “*Kureyş bilir ki ben asil bir ailenin kızıyım; zemmedilecek biri değilim.*” dedi.³⁵²

Ebû Leheb hasta olduğu için Bedir’e katılamamış yerine de Âsi b. Hişâm b. Mugîre’yi göndermişti. Müslümanların zaferi, müşriklerin yenilgi haberi geldiğinde Hz. Abbas’ın ailesi çok sevindi. Ebû Leheb Ebû Süfyân b. Hâris’den Bedir’de neler yaşadıklarını anlatmasını istedi. O da “*Yerle gök arasında beyaz atların üzerinde beyaz insanlar gördük*” dedi. O sırada orada bulunan Ebû Rafî’ “*Vallahi onlar meleklerdir.*” dedi. Bu sözü duyan Ebû Leheb elini kaldırıp Ebû Rafî’in yüzüne şiddetli bir tokat vurdu. Ona karşı koymaya çalıştığında ise, Ebû Leheb onu yere yatırıp üzerine çökerek dövmeğe başladı. Ebû Leheb bu olaydan sonra sadece yedi gün yaşadı.³⁵³

2.4.1.2.3.Velîd b. Mugîre:

Tam adı el-Velîd b. el-Mugîre b. Abdullah el-Mahzûmî’dir. Mekkeli olup Abdülmuttalib’in oğlu Abdullah’ı kurban etmesini engelleyenler arasında yer alır. Çünkü Hz. Peygamber’in babaannesi Fatıma bint Amr Benî Mahzûm’dandı ve Mugîre de Abdullah’ın dayısı sayılırdı.

Velîd akli, malı, evladı ve şiiiri ile tanınırdı. Ticaret ve tarımla meşgul olurdu. Demirci olduğuna dair rivayetler de vardır. Birtakım meziyetleri olsa da Hz. Peygamber’e iman etmemiş, İslâm davetini engellemek için uğraşmıştı.

Velîd bir gün Hz. Peygamber ile konuştu, okuduğu Kur’an’ı dinleyince çok etkilendi ve evine kapandı, müşriklerle görüşmedi. Mekke’de Velîd’in müslüman olduğuna dair söylentiler çıktı, müşrikler çok telaşlandılar. Ancak Ebû Cehil, onu Kur’an’ın etkisinden kurtarmak için her yolu denedi. Sonunda Kur’an hakkında olumsuz birşey söylemediği takdirde kavminin kendisinden razı olmayacağını söyledi. Velîd

³⁵²Bkz.: Belâzürî, **Ensâb**, C.I, s.293-295. Not: Ebû Leheb ile ilgili bazı bilgiler diğer başlıkların içerik kısımlarında verildiği için burada tekrarlanmadı.

³⁵³Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I, s.646-647.

bunun için biraz zaman istedi, düşündü ama Ebû Cehil de onu vazgeçirmek için hiç boş durmadı. Sonunda Müddessir suresinde ifade edildiği gibi “*Bu Kur’an olsa olsa etkili bir sihirdir!*” dedi.³⁵⁴ Kaynaklarda, Müddessir suresinde sıfatlarına işaretten faaliyetleri ve cezası zikredilen kişinin Velîd olduğu ifade edilir. Ayrıca Kalem suresinin de genel olarak Velîd b. Mugîre ve yeğeni Ebû Cehil hakkında indiği ifade edilir.³⁵⁵ Velîd hicretten yaklaşık olarak üç ay sonra doksan beş yaşında iken öldü.³⁵⁶

2.4.1.2.4. Utbe b. Rebîa:

Utbe diğer müşriklerle beraber Nâdî’de (karar meclisi) bulunduğu bir gün Hz. Peygamber’in Mescid-i Harâm’da tek başına oturduğunu görünce yanına gidip kendisiyle konuştu.³⁵⁷ Utbe Bedir savaşı sırasında bir tarafında oğlu Velîd, diğer tarafında kardeşi Şeybe b. Rebîa olduğu halde müslümanları mübarezeye çağırды. Ensar’dan bir grup genç çıkmak isteyince, kim olduklarını sordu. Onlar da “*Ensar’dan bir grup*” deyince, onlarla işlerinin olmadığını söyledi ve Hz. Peygamber’e seslendi: “*Ey Muhammed! Kendi kavmimizden dengimiz olanları çıkar*” dedi. Hz. Peygamber “*Kalk ey Ubeyde b. Hâris, kalk ey Hamza, kalk ey Ali!*” dedi. Sayılan kişiler meydana çıkınca Utbe onlara kim olduklarını sordu. Herbiri kendini tanıttı “*Evet dengimizsiniz*” dedi. Bu mübarezede; Utbe’yi Hz. Ubeyde, Şeybe’yi Hz. Hamza, Utbe’nin oğlu Velîd’i Hz. Ali öldürdü. Sadece Ubeyde biraz yaşlı olduğu için Utbe’yi hemen öldüremedi. Hz. Hamza ve Hz. Ali ona yardım ettiler.³⁵⁸

Utbe Bedir’de diğer müşrik ölümleri ile beraber kuyulara atılmak üzere sürüklenirken Hz. Peygamber, Utbe’in sahabe olan oğlu Ebû Huzeife’nin yüzüne baktı ve onu mahzûn gördü. “*Sanki babanın ölümü sana dokunmuş gibi?*” dedi. Huzeife de hüznünün sebebinin ölüm olmadığını, şirk üzere ölmüş olmasının kendisini

³⁵⁴Müddessir, 74/24, Bkz.: Ebû Şehbe, a.g.e., C.I, s.309.

³⁵⁵Bkz.: Kurtubî, el-Câmi’ li ahkâmi’l-Kur’an, C.XVIII, s.150.

³⁵⁶Bkz.: Belâzürî, a.g.e., C.I, s.317.

³⁵⁷Bkz.: “Hz. Peygamber’e Şahsen Müracat” başlığında anlatıldı.

³⁵⁸Bkz.: İbn Hişâm, a.g.e., C.II, s.625.

hüzünlendirdiğini söyledi. Babasının güzel hasletlerinden dolayı onun hidayete ereceğini umduğunu ancak şimdi küfür üzere ölmesinin kendisini üzdüğünü söyledi. Hz. Peygamber Huzeyfe'ye hayır duada bulundu.³⁵⁹

2.4.1.2.5.Şeybe b. Rebâa:

Tam adı Ebû Haşim Şeybe b. Rebâa b. Abd b. Şems'tir. Müşriklerle beraber Hz. Peygamber'e düşmanlık edenlerdendi. Ancak kendisi şahsen herhangi bir saldırıda bulunmamıştı. Bedir günü de Şeybe ve Utbe katılmak istemediler, oyalanarak işi ağırdan almaya çalıştılar. Ama Ebû Cehil onları ayıpladı, kınadı ve çıkmak zorunda bıraktı. Şeybe Utbe'den üç yaş büyüktü. Bedir'de mübareze Ubeyde b. Hâris b. Muttalib ile çıktı. Hz. Hamza'nın da yardımıyla mübarezede öldürüldü.³⁶⁰

2.4.1.2.6.Ümeyye b. Halef:

Ebû Safvân Ümeyye ve Übey kardeşler Hz. Peygamber'e karşı düşmanlıkta aşırı gidenlerdendi.³⁶¹ Ümeyye'nin künyesi Ebû Safvân'dır. Toplum tarafından çok değer gördüğü için Kureyş onun için "Bu Kur'an Ümeyye b. Halef, Mes'ûd b. Amr'a ...indirilseydi." derdi.³⁶² Ümeyye Hz. Peygamber'e en çok çirkin lakap takan müşrikti. Bu yüzden Hümeze suresi onun hakkında nazil olmuştur.³⁶³

Ümeyye b. Halef, dininden vazgeçmesi için Bilâl'e çok işkence edenlerdendi. Bilâl Ümeyye'nin Bedir savaşında Abdurrahman b. Avf'a esir düştüğünü görünce yüksek sesle "Ey şirkin başı Ümeyye sen kurtulursan ben kurtulmayayım. Ey Allah'ın yardımcıları! Şirkin başı Ümeyye burada, o kurtulursa ben kurtulmayayım!" dedi.

³⁵⁹Bkz.: a.y., s.640.

³⁶⁰Bkz.: a.y., s.39.

³⁶¹Bkz.: Mehmet Bahaüddin Varol, "Ümeyye b. Halef", **DiA**, C.XLII, s.305-306. Ayrıca "Kureyş'in Hz. Peygamber'e Teklifleri" başlığı.

³⁶²Bkz.: Varol, a.y.

³⁶³Bkz.: Derveze, **Târîhu'l-cinsi'l-Arabî**, C.VI, s.113.

Abdurrahman b. Avf, Bilâl'e bunların kendi esirleri olduğunu, kendisine bırakılması gerektiğini söylese de, Bilâl'in sesine gelen müslümanlar her taraftan etraflarını sardılar ve her ikisini de öldürdüler.³⁶⁴

Bu olaydan sonra Abdurrahman b. Avf "*Allah Bilâl'e merhamet etsin. O gün zırhlarımdan da oldum, esirlerim de gitti.*" derdi.³⁶⁵

2.4.1.2.7.Ukbe b. Ebû Muayt:

Ebü'l-Velîd Ukbe b. Ebû Muayt b. Ebû Amr el-Ümevî Hz. Peygamber'in azılı düşmanlarından. Kötülükte en şiddetli davrananlardandı (eşka'l-kavm). Hz. Peygamber'in komşularındandı. Bir komşu olarak her türlü kötülüğü yapıyordu; kapısının önüne ve geçtiği yollara pislikler döküyordu. Bir gün elinde pislik dolu sepetle gelip boşaltacağı sırada Hz. Peygamber'in halası Ervâ'nın oğlu Tuleyb b. Umeyr onu gördü ve elindeki sepetle başına vurarak yaptıklarından dolayı onu kınadı.³⁶⁶

Ukbe ile Ümeyye b. Halef hem arkadaş hem de enişte idiler. Bir gün Ukbe bir velîme yemeğine Kureyş büyüklerini ve Hz. Peygamber'i davet etti. Hz. Peygamber Ukbe'ye, şayet müslüman olursa davetine icabet edeceğini söyledi, o da kelime-i şahadeti getirdi. Hz. Peygamber söz verdiği gibi geldi ve yemeğini de yedi. Bu sırada dostu Ümeyye Mekke'de değildi. Döndüğünde durumdan haberdar oldu ve Ukbe'yi azarlayıp kınadı. Ukbe gerekçe olarak, yaptığı davetinde önemli kişilerin katılmasını istediği için Hz. Peygamber'in de mutlaka bulunmasını istediğini, bu sebeple de bunu kabul ettiğini söyledi. Ümeyye Ukbe'ye gidip Hz. Peygamber'e kötü sözler söyleyerek yüzüne tükürmesini, boynuna basmasını, aksi takdirde kendisini affetmeyeceğini söyledi. Ukbe arkadaşının dediğini yapmak için gitti. Hz. Peygamber'in yüzüne tükürdü, ama Allah'ın takdir ettiği bir ceza olarak kendi yüzüne geri döndü ve yüzünde hasar

³⁶⁴Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II, s.638.

³⁶⁵Bkz.: **a.y.**, s.631-632.

³⁶⁶Bkz.: İsmail Yiğit, "Ukbe b. Ebû Muayt", **DİA**, C.XLII, s.63-64.

bıraktı. Hz. Peygamber secdede iken Ukbe onun boynuna öyle bir bastı ki gözlerinin çıkacağını sandı. Bedir savaşında Hz. Peygamber esirler arasından bizzat Ukbe'yi öldürmek için seçmişti.³⁶⁷

Hz. Peygamber Kâbe'nin yanında namaz kılarken müşriklerin teklifi ile Hz. Peygamber'in boynuna devenin pisliklerini koyan da Ukbe idi.³⁶⁸ Başka bir gün Hz. Peygamber Kâbe'nin yanında Hicr'de namaz kılarken Ukbe İbn Ebû Muayt geldi ve elbisesini Hz. Peygamber'in boynuna dolayarak onu boğmaya çalıştı. Hz. Ebû Bekir koşarak gelip Ukbe'yi itti ve ağlayarak "*Rabbim Allah'tır*" diyen bir adamı mı öldürüyorsunuz! *Hâlbuki o, size Rabbinizden mucizeler getirdi,*"³⁶⁹ dedi.³⁷⁰

Kur'an'da dünyada iken kendi fikriyle hareket etmeyip başkasının gayretiyle yanlış yola girenlerin pişmanlığı anlatılır:³⁷¹ Bu ayetlerde işaret edilen kişinin Ukbe olduğu rivayet edilir.³⁷²

Bedir savaşında, Abdullah b. Selime, Ukbe'yi esir aldı. Medine'ye doğru giderken yolda Safra denilen yerde, Hz. Peygamber kafilesiyle beraber inip mola verdi. Orada ganimetler paylaştırıldı, Hz. Ali Nadr b. Hâris'i öldürdü. Yola devam edip Irku'z-zabbeyt denilen yere vardıklarında Ensar'dan Asım b. Sabit b. Ebû Ekleh, Ukbe'yi öldürdü. Ukbe'yi öldüren kişinin Hz. Ali olduğu da rivayet edilir.³⁷³

2.4.1.2.8.Nadr b. Hâris:

Tam adı Ebû Kaid Nadr b. Hâris b. Alkame b. Kelde b. Abdümenaf'tir. Hz. Peygamber'e düşmanlık ve eziyette ileri gidenlerdendi. İran'a ticaret için yaptığı

³⁶⁷Bkz.: Kurtubî, *el-Cami' li ahkâm*, C.XIII, s.19: Bu rivayette bu eziyeti yapan kişinin Ukbe'nin kardeşi Übeyy olduğuna dair başka bir rivayetin bilgisi de var.

³⁶⁸Bkz.: İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, C.VII, s.202-203; İşkencede Aşırıya Gidenler başlığı.

³⁶⁹Mü'min, 40/28.

³⁷⁰Bkz.: Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, C.XVII, s.293; İbn Kesir, *el-Bidâye*, C.IV, s.163.

³⁷¹Furkan, 25/27-30.

³⁷²Bkz.: Kurtubî, *a.g.e.*, C.XII, s.19.

³⁷³Bkz.: İbn Hişâm, *es-Sîre*, C.II, s.644; Nevevî, *a.g.e.*, C.XII, s.484, cihad ve's-siyer 1794/108: Nevevî, Ukbe'yi Hz. Peygamber öldürdü, diyor.

yolculuklarında onların kültürünü ve sanatını öğrenmiş, sesini/sazını İslâm'ı engellemek için kullanan zındıklardan olmuştu.³⁷⁴ İbn Hişam, Nadr için “*Kureyş'in şeytanlarındandı*” ifadesini kullanıyor.³⁷⁵ Nadr daha önce Hîre'ye gitmiş, Rüstem'in, bazı hükümdar ve yöneticilerin kıssalarını, haberlerini duyup haklarında bilgiler edinmişti. Öğrendikleri arasında, son peygamberin vaktinin yaklaştığına dair bilgiler de vardı. Bu yüzden “*Şayet o peygamber bizde olsa, milletler arasında en doğru yolda olan biz oluruz.*” derdi.³⁷⁶

Kureyş Medine'deki Yahudilerden Hz. Peygamber'in sıdkıyla ilgili bilgi alması için bir heyet göndermişti. Nadr bu heyeti oluşturan iki kişiden biriydi.³⁷⁷ Hz. Peygamber ne zaman geçmiş kavimlerin imansızlıkları sonucu akıbetlerini anlatarak insanları İslâm'a davet etse Hz. Peygamber kalkıp gittikten sonra Nadr, oradaki insanlara “*Ey Kureyş! Vallahi ben ondan daha güzel konuşuyorum, beni dinleyin.*” diyerek duyup öğrendiği kıssaları, haberleri anlatıyordu.³⁷⁸

“*Bunlar ancak öncekilerin masallarıdır*”³⁷⁹ ifadeleri içeren ayetlerin Nadr hakkında nâzil olduğu rivayet edilir.³⁸⁰ Kur'an'ın benzerini indireceğini, bu ifadelerin öncekilerin masalları olduğunu, şayet azap diye birşey gerçekten varsa gökten taş düşmesi gerektiğini ve onun büyüklük tasladığını, haber veren ayetler Nadr'in azgınlığını ifade eder. Ayrıca Nadr'in yaptığı kötülüklerden biri de, insanlar Kur'an'ı dinlemesinler, duyunca etkilenmesinler diye parasını harcayarak şarkıcılar tutup “*Benden duyacaklarınız daha güzel şeylerdir,*” demesi idi.³⁸¹

³⁷⁴Bkz.: İrfan Aycan, “Nadr b. Hâris”, **DİA**, C.XXXII, s.280-281.

³⁷⁵Bkz.: İbn Hişam, **a.g.e.**, C.I, s.300.

³⁷⁶Bkz.: İbn Hişam, **a.y.**

³⁷⁷Bkz.: İbn Hişam, **a.y.**, s.301-302.

³⁷⁸Bkz.: İbn Hişam, **a.y.**, 300.

³⁷⁹En'âm, 6/25.

³⁸⁰Bkz.: Enfâl, 8/31; Nahl, 16/24; Mü'minûn, 23/83; Furkân, 25/5; Neml, 27/68; Ahkaf, 46/17; Kalem, 68/15; Mutaffifin, 83/13.

³⁸¹Bkz.: Belâzürî, **Ensâb**, C.I, s.329.

Nadr Bedir günü Mikdad b. Esved'e esir düştü ve daha sonra Hz. Peygamber'in emriyle, Hz. Ali tarafından Useyl denilen yerde öldürüldü.³⁸²

2.4.2.Müslümanlara Yapılan İşkenceler:

İlk müslümanların hepsi eziyet gördüler. En ağır eziyetleri de köle, cariye ve güçsüz kişiler gördüler. İbn İşhak'ın verdiği habere göre Abdullah b. Abbas'a ilk müslümanların çektikleri eziyetin boyutları sorulduğunda, yeminlerle müslümanları nasıl aç bıraktıklarını, dövüp işkence ettikten sonra da işkencenin etkisiyle kendinden geçen müslümanı oturtup “*Senin rabbin Allah değil; Lât, Uzzâ mı?*” diye sorduklarında, o müslüman da bilinçsizce “*Evet*” diye cevap verdiğini anlatmıştır. Hatta bazıları daha da ileri giderek bir hayvanı, bir böceği dahi göstererek “*Bu mu senin rabbin?*” diye sorduklarında eziyetin şiddetinden ne dediğini bilmeyen müslüman “*Evet*” derdi.³⁸³

İşkence ve eziyetlerin en ağırına maruz kalan bazı köle ve cariyeleri Hz. Ebû Bekir satın alıp kurtarmış sonra âzat etmiştir. İbn Hişam'ın haberine göre onlar; Bilâl b. Rebâh³⁸⁴ ile beraber altı kişiyi daha hicretten önce alıp âzat etmiştir: Âmir b. Führeyre³⁸⁵; Bedir ve Uhud'a katıldı, Bi'ri Maûne'de şehit edildi. Ümmü Übeys; Zinnîre³⁸⁶; işkencenin şiddetinden görme yetisini kaybetti. Kureyş ona “*Lât ve Uzzâ'dan başkası onu kör etmedi*” dedi. Bunu duyunca “*Vallahi yalan söylüyorlar! Lât ve Uzzâ ne zarar ne fayda vermezler!*” dedi. Bunun üzerine Allah görme yetisini geri verdi.

³⁸²Bkz.: İbn Hişâm, Nadr'in Bedir ile Medine arasında Safrâ denilen yerde öldürüldüğünü rivayet ediyor. Bkz.: **a.g.e.**, C.II, s.644; İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil**, C.II, s.73.

³⁸³Bkz.: İbn İşhâk, **a.g.e.**, C.I, s.229.

³⁸⁴Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I, s318-319: Bu rivayeti verdikten sonra Hz. Ebû Bekir'in babasının, oğluna “*Oğlum bari güçlü kuvvetli köleler al ki bir gün onların desteğine ihtiyacın olabilir; dara düşersen seni koruyacak adamların olsun!*” dediğini, buna karşılık Hz. Ebû Bekir'in “*Babacığım bunu Allah için yapıyorum*” demesi üzerine Leyl suresinin indiğini ilave ediyor. Bkz.: Fayda “Bilâl-i Habeşi”, **DİA**, C.VI, s.152-153.

³⁸⁵Bkz.: Kemal Sandıkçı “Âmir b. Führeyre”, **DİA**, C.III, s.65-66.

³⁸⁶Bkz.: Halit Özkan, “Zinnîre er-Rûmiyye”, **DİA**, C.XLIV, s.448.

Nehdiyye ile kızı Benû Abduddâr'ın cariyeleri idi. Sahibi onları âzat etmeyeceğine dair her zaman yeminler ederdi. Hz. Ebû Bekir bu kadına her defasında cariyeleri âzat etmesi konusunda yalvarsa da kadın sözünden dönmedi. Sonunda Hz. Ebû Bekir, onları kendisine satmasını teklif edince kadın “*Onları sen bozdun zaten*” dedi ve kabul etti. O sırada bu cariyeler un öğütmeye gitmişlerdi. Hz. Ebû Bekir alışverişi bitirince gidip cariyelere “*Artık hür olduğunuz için unu bırakabilirsiniz*” dedi. Fakat onlar öğütmeyi tamamladıktan sonra bırakacaklarını söyleyerek devam ettiler. Hz. Ebû Bekir de “*Siz bilirsiniz*” dedi. Benû Müemmel mahallesinden geçerken, Hz. Ömer'in (İslâm'a girmeden önce) eziyet ettiği bir cariye gördü, onu da satın alıp âzat etti.³⁸⁷

İslâm'ı tanıdıktan sonra şirki terkedip İslâm'ı tercih edenlerin hemen hemen hepsi de acı, eziyet, işkence gördüler. Kiminin çektiği sıkıntılar çok ağır oldu; kiminin durumuna göre daha hafif oldu. Yine en hafif sıkıntı çeken Hz. Ebû Bekir dahi hicret etmeyi deneyip en sonunda Resûlullah'ın yol ve mağara arkadaşı olması nasib olduğuna göre diğerleri için işkencenin boyutları nerelere varıyordu?

Kaynakların aktardığı haberlere dayanarak çekilen sıkıntıların, eziyet boyutunu aşip işkence boyutuna ulaştığını gösteren bazı örnekler vermek gerekirse:

Abdullah b. Mes'ûd'un rivayetine göre Hz. Peygamber İslâm'ı açıktan tebliğ edince müslüman olduklarını ilk ilan edenler şunlar: Hz. Ebû Bekir, Ammar, annesi Sümeyye, Süheyb, Bilâl ve Mikdâd. Allah Hz. Peygamber'i amcası Ebû Tâlib ile korudu, Ebû Bekir aşireti ile korundu, müşrikler diğerlerini alıp demir zırhlar giydirip güneşte beklettiler. Öyle zamanlar oldu ki bunlar müşriklerin istedikleri kelimeleri söylemek zorunda kaldılar. Bilâl hariç, o canını Allah yolunda kıymetsiz buldu, kavmi

³⁸⁷Bkz.: İbn Hişâm, a.y.

de ona değer vermedi, korumadı. Onu alıp çocuklara teslim ettiler. Mekke sokaklarında eziyet ederek sürüklediler, o da her defasında “*ahad ahad (Allah birdir)*” diyordu.³⁸⁸

2.4.2.1.Yâsir Ailesi:

Yâsir b. Âmir aslen Yemen’den Ans³⁸⁹ kabilesinden olup kayıp kardeşini aramak için Mekke’ye geldi ve Mahzûmoğullarından Ebû Huzeyfe b. Mugîre’nin himayesinde halîf olarak³⁹⁰ buraya yerleşip yaşamını sürdürdü. Ebû Huzeyfe Yâsir’i kendi cariyesi Sümeyye bint Hubbât ile evlendirdi. Çocukları Ammâr doğunca Ebû Huzeyfe Sümeyye’yi âzat etti. Bu aile efendilerinin ölümüne kadar yanından ayrılmadılar. İslâm geldiğinde Yâsir, eşi Sümeyye, oğulları Ammâr ve Abdullah hemen müslüman oldular. Mahzûmoğulları’nın halîfleri oldukları için, İslâm’ı kabul etmelerine kızıp onları güneşin en kızgın olduğu saatlerde ateş gibi kızgın kayalıklara yatırıyor ve işkence ediyorlardı. Hz. Peygamber onları bu halde görüyor ama elinden bir şey gelmiyordu. Bu yüzden yanlarından geçerken “*Ey Yâsir ailesi! Sabredin varacağınız yer cennettir*” buyururdu.³⁹¹

Ebû Cehil, Ammâr’ın annesi Sümeyye’yi kızgın güneşin altında günlerce beklettikten sonra inkâr etmediği için de ayrıca ağır hakaretler ve sövgülerini savurdu, sonra elindeki mızrağı vücuduna sapladı³⁹². Bunlarla hıncını alamadığı için Sümeyye’nin ellerini, ayaklarını dört deveye bağlatıp develeri birbirleriyle zıt yönlerde yürütünce İslâm’ın ilk kadın şehidi uzuvları parçalanmış olarak Rabbine gitti.³⁹³ Sonra Yâsir’i öldürdü.

³⁸⁸Bkz.: İbn İshâk, **a.g.e.**, C.I, s.227-230; İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I, s.317-318; İbn Kesir, **el-Bidâye**, C.IV, s.144-145.

³⁸⁹Bkz.:Ayhan Tekineş, “Yâsir b. Âmir”, **DİA**, C.XLIII, s.341.

³⁹⁰Bkz.: Nadir Özkuyumcu, “Hilf”, **DİA**, C.XVIII, s.29-30.

³⁹¹Bkz.: Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, C.XVII, s.294; Belâzûri, **Ensâb**, C.I, s.384; İbn Hacer, **el-İsâbe**, C.I, s.50.

³⁹²Bkz.: Belâzûri, **Ensâb**, C.I, s.369.

³⁹³Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I, s.320.

Ammâr'a da aynı işkencelere ilaveten bazan suya sokarak boğmaya çalıştı, bazan ateş ile yakmaya çalıştı. Bir defasında yine ateşle yakmaya çalışırken Resûlullah da oradan geçiyordu. Gelip Ammâr'ın başını okşayarak *“Ey ateş! İbrahim'e serin ve selametlik olduğun gibi Ammâr'a da serin ve selametlik ol. Ey Ammâr! Seni azgın bir topluluk öldürecek”* buyurdu.³⁹⁴ Ammâr b. Yâsir, anne-babasının yapılan işkencelerle şehit olduklarını görünce, kendisine yapılan işkencelere dayanamayıp müşriklerin istedikleri sözleri diliyle sarfetti. Sonra çok pişman ve üzgün olarak Hz. Peygamber'e gelerek *“Ey Allah'ın Resûlü! Ben helâk oldum”* dedi. Hz. Peygamber nedenini sorduğunda yaşadıklarını anlattı sonunda da *“Dayanamadım, onların istediklerini söylemek zorunda kaldım. Yoksa beni öldürürlerdi”* dedi. Peki kalbin nasıldı? diye sorduğunda da *“Vallahi kalbim hiçbir zaman inkâr etmedi, sadece dilimle söyledim”* cevabını verdi. Hz. Peygamber onu teselli ettikten sonra *“Yarın yine sana işkence eder ve seni aynı şeyleri söylemeye zorlarsa onların istediklerini söyleyebilirsin”* dedi. Başka bir rivayette Hz. Peygamber *“O sırada kalbin nasıldı?”* diye sordu. Ammâr da *“Ya Resûlallah! İman doluydu”* diye cevap verdi. Hz. Peygamber'in de: *“Ammâr başından ayağına kadar imanla doludur, iman onun etine, kanına karışmıştır!”* buyurduğu haberi verilmiştir.³⁹⁵ Ammâr ve onun gibi zorlananlar imanlarının zarar görmediğine dair ayet nâzil oldu.³⁹⁶ Hz. Peygamber'in, Ammar hakkında övgü dolu başka hadisleri de kaynaklarda mevcuttur.³⁹⁷ İslâm'da evinin bir bölümünü namaza mahsus kılarak mescid haline ilk getiren Ammar'dır³⁹⁸, ifadesinden, onun Kâbe'nin yanında açıktan namaz kılamadığı için böyle bir şeye başvurduğu sonucu çıkarılmıştır.

³⁹⁴Bkz.: Belâzûri, **Ensâb**, C.I, s.384.

³⁹⁵Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I, s.319-321; Kurtubî, **a.g.e.**, C.X, s.118-119.

³⁹⁶Nahl, 16/106: *“Kalbi imanla huzura ermiş olduğu halde baskı altında kalarak inkâra zorlananlar hâriç, iman ettikten sonra kâfir olan ve inkârı gönül rızasıyla benimseyenlere Allah gazap eder; onları büyük bir azap beklemektedir.”*

³⁹⁷Bkz.: Belâzûri, **Ensâb**, C.I., s.370: *“Cennet, ashabımdan üç kişiye müştaktır; Ali, Ammar ve Bilâl.”*

³⁹⁸Bkz.: **a.g.e.**, s.373.

2.4.2.2.Bilâl b. Rebah:

Bilâl b. Rebah, Ümeyye b. Halef el-Cumahî'nin cariyesi Hamâme'nin oğlu olarak doğdu³⁹⁹. Bilâl müslüman olunca Ümeyye onu vazgeçirmek için her türlü işkence ve eziyeti yaptı: Güneşin en kızgın olduğu saatlerde Mekke'nin ortasında kızgın yere⁴⁰⁰ yatırıyor göğsünün üzerine de kocaman bir kayalık koyduruyor ve “*Vallahi böyle kalacaksın! Ya Muhammed'i inkâr edip Lât ve Uzza'yı ilah edinene veya ölene kadar böyle kalacaksın!*” diyordu. Bilâl de “*ahad ahad*” diyerek imanında sebat etmeye devam ediyordu.⁴⁰¹ Bir gün evi Benî Cumah mahallesinde olan Hz. Ebû Bekir oradan geçerken Ümeyye Hz. Bilâl'e aynı işkenceleri yapıyordu. Bu ağır işkenceleri görünce dayanamayan Hz. Ebû Bekir, Ümeyye'yi uyarıp işkencelere son vermesini istedi. Ümeyye “*Sen onu bozdun, kurtaracak olan da sensin!*” dedi. Hz. Ebû Bekir hemen yanındaki siyahi kölesini, daha güçlü kuvvetli ve de şirk üzere olduğu için Hz. Bilâl ile takas yapmasını teklif etti. Ümeyye de kabul edince Hz. Bilâl'i satın alarak azâd etti. Böylece Hz. Bilâl hayatı boyunca Hz. Peygamber'e ve Hz. Ebû Bekir'e sadık bir dost olarak yaşadı. İmanındaki sadakatinden dolayı da İslâm'ın, Resûlullah'ın ilk müezzini olma şerefine nail oldu.⁴⁰²

³⁹⁹Bkz.: Fayda, “Bilâl-i Habeşî”, **DİA**, C.VI., s.152-153.

⁴⁰⁰Not: Türkçe bazı eserlerde “Kızgın kumlara yatırırđı” ifadesi yer alıyor. Ancak bu ifade yanlış bir ifadedir. Çünkü Mekke'de yerleşim alanı içerisinde kum yok, aksine her taraf sarp kayalıklardır. Hatta toprak bile rüzgârın, selin sürüklemesiyle gelir. Bu yüzden “Kızgın kum” ifadesine katılmıyorum, “Kızgın kayalık” ifadesi daha doğru olur. Arapça eserlerde “güneşin sıcaklığının şiddetinden kızmış yer” anlamında “remdâ” ifadesi ile geçiyor

⁴⁰¹İbn İshak bu rivayeti “Bilâl işkence görürken Varaka b. Nevfel oradan geçiyor ve Bilâl'in “*Ehed Ehed*” sözüne karşılık o da “*Ehed Ehed*” deyip, işkenceyi yapanlara da “*Şayet onu öldürürseniz kabrini türbe edinirim*” derdi” ilavesiyle veriyor. Bkz.: **es-Sire**, C.I., s.227. Aynı rivayeti İbn Hişam da, İbn İshak'tan olduğu gibi aktarıyor. Bkz.: **es-Sire**, C.I., s.318. Ancak bu ziyade doğru olamaz Çünkü Buhârî ve diğer hadisçilerin ilk vahyi anlatan rivayetlerinde “*Vahiy fetrete girdi, Varaka da öldü*” ifadesi yer alıyor. Bundan da Varaka'nın işkence dönemini göremeden öldüğü anlaşılıyor.

⁴⁰²Bkz.: Fayda, **a.y.**

2.4.2.3.Habbâb b. Eret:

Habbâb, Irak taraflarından Sevad denilen bölgeden kaçırıldı, köle olarak Hicaz’agetirilip satıldı. En son Ümmü Enmâr denilen Huzalı bir kadının kölesi ve demir ustası iken azâd edildi⁴⁰³. İslâm’a giren ilk müslümanlardandır; Osman b. Maz’ûn ve kardeşleriyle Benî Esed’den Ebû Seleme ile beraber, Hz. Peygamber Dârülerkam’a girmeden önce müslüman oldular.⁴⁰⁴ Müşrikler kerpiç pişirmek için kullandıkları taş fırınının zeminine gelecek şekildeHabbâb’ı sırtüstü yatırarak işkence ettiler⁴⁰⁵. Bu işkence sonucu sırtında kalıcı yanık izleri bıraktı. Hatta bu sebeple çocuğunun olmadığı rivayet ediliyor.⁴⁰⁶

Habbâb b. Eret’in kendisinin anlattığı bir rivayette demir ustası olarak Âs b. Vâil için yaptığı kılıcın ücretini almak üzere gittiğinde Âs’ın “*Muhammed’i inkâr etmedikçe paranı vermem*” dediğini, kendisinin de buna karşılık olarak “*Ben ölsem sonra dirilsem de inkâr etmem*” dediğini ifade ediyor. Bunu duyan Âs “*Dirilmek mi var? Biz yeniden mi dirileceğiz?! Öyleyse dirildiğimizde, malım ve evlatlarım bana verilince gel o zaman paranı vereyim!*” diyerek Habbâb’ı istihza ile rencide etmek istedi. Bu olay üzerine de ayetler indi.⁴⁰⁷

Hiz. Peygamber bir gün Kâbe’nin gölgesinde ridasını sarınmış olarak yaslanmışken Habbâb çektiği işkencelerin acısıyla Hiz. Peygamber’e geldi ve “*Ya Resûlallah! Allah’ın bize yardımını ne zaman? Kurtulmamız için Allah’a yalvarır mısın?*” dedi. Hiz. Peygamber bu sözleri duyduğunda öfkeden yüzü kızardı, doğrulup oturdu ve “*Şüphesiz ki, sizden önceki ümmetlerde, iman eden kişiyi alıp demir taraklarla kafasının*

⁴⁰³Bkz.: Kandemir, “Habbâb b. Eret”, **DİA**, C.XIV., s.340-341.

⁴⁰⁴Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.254 (3. nolu dipnot).

⁴⁰⁵Bkz.: Halebî, **a.g.e.**, C.I., s.425.

⁴⁰⁶Bkz.: Belâzürî, **Ensâb**, C.I., s.402.

⁴⁰⁷Bkz.: **a.g.e.**, s.403. İnen ayetler: Meryem, 19/77-80: “(Resûlüm!) Ayetlerimizi inkâr eden ve “Muhakkak surette bana mal ve evlat verilecek” diyen adamı gördün mü? O gaybı mı bildi, yoksa Allah’ın katından bir söz mü aldı? Kesinlikle hayır! Biz onun söylediğini yazacağız ve azabını uzattıkça uzatacağız. Onun dediğine biz varis olacağız (malı ve evladı, o öleceği için bize kalır), kendisi de bize yapayalnız gelir.”

etini tarayıp, başını testere ile yarıyorlardı, yine de o mü'min imanından dönmüyordu. Siz acele ediyorsunuz. Vallahi Allah bu dini tamamlayacak; San'a'dan bineğine binen Hadramevt'e tek başına giderken, koyunlarının başında kurt olacak ama o Allah'tan başka hiç kimseden korkmayacak”⁴⁰⁸ buyurdu.

2.4.2.4.Mus’ab b. Umeyr:

Mus’ab b. Umeyr, Mekke’nin en yakışıklı ve en şık giyinen gençlerindendi. Annesi çok zengin olduğu için oğlunu bolluk içerisinde yetiştiriyordu. Hz. Peygamber “Mekke’de Mus’ab b. Umeyr’den daha yakışıklı, daha güzel giyinen ve daha müreffeh bir hayat yaşayan kimse görmedim”⁴⁰⁹ buyurdu.

Hz. Peygamber Darülerkam’da iken müslüman oldu ve İslâm’ını gizledi. Ne kavminden kimsenin ne de annesinin bilmesini istemiyordu. Osman b. Talha, onu namaz kılariken görünce müslüman olduğunu öğrendi ve annesine haber verdi. Annesi Mus’ab’ı imanından vazgeçirmek için her yolu denedi. Vazgeçiremeyince zincirlerle bağladı, uzun süre bağlı kaldı. Habeşistan’a hicret izni verilip müslümanlar hicret etmeye başlayınca Mus’ab da bir fırsatını bulup hicret etti. Sonra geri dönen Habeş muhacirleriyle Mekke’ye geri döndü ve bir daha Habeşistan’a gitmedi. Bu sırada annesi ve aşireti onu tamamen reddettiği için çok yokluk ve açlık çekti. Öyle bir hale geldi ki, sahabenin ifadeleriyle açlığa-yokluğa alışkın olmayan bünyesi zayıflayıp derisi soyulmuştu. İslâm’ın izzetine hanel gelmesin diye hiçbir müşrikin karşısında sıkıntılarını belli etmedi. Hz. Peygamber, Mus’ab’ın içinde bulunduğu duruma çok üzüldüğünü ifade etmiştir.⁴¹⁰

⁴⁰⁸Bkz.: Buhâri, **Sahihu’l-Buhâri**, Menâkıbü’l-Ensar, 3852; Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, C.XVII., Siyer/24953; Belâzürî, **Ensâb**, C.I., s.402.

⁴⁰⁹ Bkz.: Ebû’l Hasan Ali en-Nedvî, **Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed**, Çev.: Abdülkerim Özyayın, İz Yayıncılık, İstanbul 1992, s.97; Hüseyin Algül, “Mus’ab b. Umeyr”, **DİA**, C.XXXI, s.226-227.

⁴¹⁰Bkz.: İbn İshâk, **a.g.e.**, s.231; İbn Hacer, **Fethu’l-bârî**, C.7., s.433.

Akabe Biati gerçekleştiğinde Mus'ab b. Umeyr Medine-i Münevvere'ye İslâm'ın ilk öğretmeni olarak gönderildi.⁴¹¹ Hz. Peygamber'in sancaktarı, Bedir ashabından, Uhud şehitlerindedir. Sahabenin çoğu “*Mü'minler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler var. İşte onlardan kimi, sözünü yerine getirip canını o yolda vermiştir; kimi de (şehitliği) beklemektedir. Onlar hiç bir şekilde (sözlerini) değiştirmemişlerdir*”⁴¹² mealindeki ayetin onun hakkında indiğini düşünüyorlardı. Çünkü dünyalık olarak hiç bir şeye sahip olmak, mal elde etmek nasip olmadan, üzerinde tek parça kumaşla şehit olmuştu; o kumaş da tüm bedenini örtmeye yetmiyordu.⁴¹³

2.4.2.5. Osman b. Affân:

Osman b. Affân b. Ebü'l Âs b. Ümeyye, Benî Abdüşşems'dendir. Hz. Osman'ın annesi, Resûlullah'ın halası Beyzâ'nın kızı Ervâ'dır. Aşere-i Mübeşşere'den olan Hz. Osman, Hz. Peygamber'in damadı sıfatıyla Zü'n-nûreyn lakabını almıştır.⁴¹⁴ Hz. Ebû Bekir'in davetiyle müslüman oldu. İlk müslümanların çektiği işkencelerden o da nasibini aldı. Bu yüzden de hicret izni verilince Hz. Peygamber'in kızı olan eşi Hz. Rukiye ile beraber Habeşistan'a hicret edenlerin ilkidir.⁴¹⁵

Amcası Hakem b. Ebî'l Âs, onu hasıra bağlayıp, şayet uğruna atalarının dinini terkettiği bu dini bırakmayacak olursa yakmakla tehdit ediyordu. Hz. Osman da “*Vallahi dinimi asla bırakmam!*” diyerek kararlılıkla cevap veriyordu. Bir gün de amcası hasırı gerçekten yaktı, az daha Hz. Osman dumandan zehirlenip ölecekti. Amcası, yeğenin kararlılığından emin olunca onu kendi haline bıraktı. Hz. Osman da hicret etti.⁴¹⁶

⁴¹¹Bkz.: İbn Sa'd, **Tabakât**, C.I., s.187-188.

⁴¹²Ahzâb, 33/23.

⁴¹³Bkz.: İbn İshâk, **a.g.e.**, s.225; İbn Hacer, **el-İsabe**, C.V., s.146, 8002. madde.

⁴¹⁴Bkz.: İsmail Yiğit, “Osman”, **DİA**, C.XXXIII., s.438-443.

⁴¹⁵Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.250, 322; İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, C.7., s.227.

⁴¹⁶Bkz.: M. Âsım Köksal, **H. Muhammed ve İslâmiyet**, C.I., s.369-370.

2.4.2.6. Abdullah b. Mes'ûd:

Resûlullah'tan sonra Kur'an-ı Kerim'i açıktan ilk okuyan Abdullah b. Mes'ûd'dur. Aşere-i Mübeşşere'dendir.⁴¹⁷ Birgün sahabe kendi aralarında Kureyş'e Kur'an'ı duyurmayı kararlaştırdı ve kimin buna cesaret edebileceğini sorguladı. Abdullah b. Mes'ûd gönüllü oldu. Sahabe, buna karşı çıkıp gerekçe olarak da, bunu yapacak kişinin arkasında duracak güçlü bir kavminin olması gerektiğini söylese de Abdullah kararından vazgeçmedi ve *“Allah azze ve celle beni koruyacaktır, bırakın gideyim”* dedi. Bir kuşluk vaktinde Kureyş nâdîlerinde oturuyorken Abdullah b. Mes'ûd Makâm-ı İbrâhim'e gitti ve Rahman suresini okumaya başladı. Kureyş sesi duyunca dikkat kesildi ve dinlemeye başladı. Kendi aralarında *“İbn Ümmü Abd ne diyor?”* sordular. Birileri *“O, Muhammed'e indirilenden birşeyler okuyor”* deyince kalkıp hep beraber saldırdılar. Onlar vuruyor, o da okumaya devam ediyordu, dayanabildiği kadar okudu ve o süre boyunca da yüzünde, vücudunda izler kalacak şekilde dövüldü. Sonra arkadaşlarının yanına döndü. Sahabe *“Bizim de korkumuz buydu: Sana eziyet edilmesi!”* dedi. Abdullah b. Mes'ûd yaşadığı sıkıntılara rağmen *“İsterseniz yarın tekrar gider okurum! Vallahi Allah'ın düşmanları hiç olmadıkları kadar gözümde küçüldüler!”* Sahabe bu kadarının yeterli olduğuna onu ikna etti.⁴¹⁸ Abdullah b. Mes'ûd'a en çok eziyet edenlerden biri de Ebû Cehil idi ve Abdullah bir defasında *“Ey Ebû'l-Hakem! Gün gelir, ben senin göğsüne ayağımı basarsam nasıl olur!?”* dedi ve bu durum Bedir günü gerçekleşti. Ebû Cehil yaralıyken Abdullah ayağını göğsüne koydu, geçmişi hatırlattı ve son darbeyi indirerek onu öldürdü.⁴¹⁹

Bunların dışında imanı uğruna işkence gören çok müslüman var; İbn Hişam'ın ifadesine göre Nevfel b. Huveylid b. Esed, Kureyş'in şeytanlarından biri idi. Hz. Ebû Bekir ile Talha b. Ubeydullah'ı ip ile birbirine bağlayarak eziyet etti. Bundan dolayı

⁴¹⁷Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.314-315, 325; İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, C.VII, s.128-129; Halebî, **a.g.e.**, C.I., s.419-420; İsmail Cerrahoğlu, “Abdullah b. Mes'ûd”, **DİA**, C.I., s.114-117.

⁴¹⁸Bkz.: İbn Hacer, **el-İsabe**, C.III., s.287-288.

⁴¹⁹Bkz.: İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, C. VII., s.342.

ikisine “*Karineyn*” denildi.⁴²⁰ Hz. Ebû Bekir elinden geldiğince tebliğ faaliyetleri yapan biriydi. Birgün yine tebliğ faaliyetleri yaparken Kureyşliler çok öfkelenedikleri için hepsi aynı anda saldırıp Hz. Ebû Bekir’i dövmeye başladılar; Utbe b. Rebîa ayakkabısıyla yüzüne gözüne vura vura bayılttı. Herkes Hz. Ebû Bekir’in öldüğünü düşünüyorken akşama doğru kendine geldi ve ilk konuşması Resûlullah’ı sormak oldu. Kabilesi Benî Teym bu ilgiye çok kızdı. Hz. Ebû Bekir “*Ondan haber almadıkça vallahi yemeyeceğim içmeyeceğim*” dedi. İmanını gizleyen müslüman bir kadın (Ümmü Cemil), Hz. Peygamber’in iyi olduğunu söyleyince rahatladı. Gece herkes uyuduktan sonra Hz. Ebû Bekir’in henüz İslâm’a girmemiş olan annesi ile Ümmü Cemil, onu Hz. Peygamber’i görmesi için yanına taşıdılar. Hz. Peygamber çok memnun olduğu için onlara hayır duada bulundu ve Hz. Ebû Bekir’in annesi müslüman oldu.⁴²¹

Zübeyr b. Avvâm’a amcası işkence ederdi; Osman b. Maz’ûn’a amcazadesi Ümeyye b. Halef zulmederdi; Said b. Âs kendi oğlu Halid’in kafasını yarmıştı; Âmir b. Führeyre’yi Hz. Bilâl ile birlikte iplerle bağlayıp çocukların eline verirlerdi.; Benî Abdudâr Ebû Fukeyhe’ye dili dışarı fırlayıp bayılana kadar ağır işkenceler yapardı; Mikdâd b. Amr b. Esved’e demir zırhlar giydirilip giydirip kızgın güneşe bırakarak işkence ediyorlardı; Suheyb b. Sinân er-Rûmî ne dediğini bilemeyecek kadar işkence edilen diğer bir sahabedir.⁴²² Müşrikler, müslümanlar arasından özellikle korumasız olanlara, kölelere, kabilelerin himayelerinden çıkardığı kişilere veya herkes kendi ailesinden, akrabasından olan kişilere, onları dinlerinden vazgeçirmek, henüz İslâm’a girmemiş olanlara da gözdağı vermek için eziyet etmek hatta öldürmek⁴²³ üzere sözbirliği ile hareket edip ellerinden geleni yaptı.⁴²⁴

⁴²⁰Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.282.

⁴²¹Bkz.: en-Nedvî, **a.g.e.**, s.100.

⁴²²Bkz.: **a.g.e.**, s.368-391; Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s.104.

⁴²³Bkz.: İbn Hişâm: “*Velîd b. Velîd müslüman olduğunda Benî Mahzûm’dan bir grup Hişâm b. Velîd’e gidip Velîd’i, inancından dolayı öldürmek üzere kendilerine vermesini istediler. Hişâm, kardeşi ile ilgili bir şiir okuduktan sonra “Vallahi onu öldürürseniz ben aranızdaki en değerli adamınızı öldürürüm” diyerek gelenleri tehdit ederek kan bağından kaynaklanan desteğini gösterince geri döndüler. Böylece Allah müslümanları, bunu düşünenlere karşı bu olayla korumuş oldu*” diyor. C.I., s.321.

⁴²⁴Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.317-322.

2.4.3.İşkencelerin Beklenmeyen Sonuçları:

Müşrikler İslâm dininin yayılmaması için ellerinden geleni yaptıkça, Hz. Peygamber ve müslümanlar da yeni yöntem ve tedbirlere başvuruyorlardı. Müşriklerin hesaba katmadıkları bu tedbirler, beklemedikleri sonuçlara götürüyordu. Bu sonuçların en önemlileri:

2.4.3.1.Hz. Peygamber'in Darülerkam'a Girişi ve Faaliyetleri:

Müşriklerin, İslâm'ın yayılmasından duyduğu rahatsızlık sonucu, giderek baskı, eziyet ve hakaretlerini arttırması Hz. Peygamber'i daveti uğruna yeni bir yöntem geliştirmeye mecbur bıraktı: Yakın zamanda Kehf suresi inmiş, sanki Rabbi ona “*Zor zamanda imanı korumak için gerekirse yeni yerler, merkezler edinilebilir, nasıl ki Ashâb-ı Kehf lüks evlerini terkedip mağaraya girdiyse size de örnek olsun!*” demiş gibi evini bırakıp Kureyş'in soylularından İslâm'a yeni girmiş olan Erkam'ın evine girdi. Oradan mü'minlere yeni inen vahyi öğretiyor, onları eğitiyor, yönetip yönlendiriyordu. O sırada İslâm'a girmek isteyen olursa bilen birisi yeri gösteriyor veya getiriyordu. Dârülerkam'ın sahibi olan Erkam b. Ebü'l-Erkam Benû Mahzûm'dandır. Annesi Benû Sehm'den Ümeyme'dir. Erkam on yedi kişiden sonra İslâm'a giren ilk müslümanlardandır. Medine'ye hicret izni verilince ilk hicret edenlerdendir.⁴²⁵

Hız. Peygamber'in bu eve ne zaman girdiğine dair net bilgiler bulunmuyor. Ama buradan ne zaman çıkıp alenen tebliğ çalışmalarının yapıldığını anlatan haberler Hz. Ömer'in İslâm'a girişini anlatan rivayetlerde mevcuttur.⁴²⁶

Hız. Peygamber'in kendisine faaliyet merkezi olarak Darülerkam'ı seçmesinin sebeplerini alimler şöyle tahlil ediyor: Herşeyden önce Erkam'ın müslüman olduğunu kimse bilmiyordu ve yaşı 15-19 civarında henüz küçük denecek kadar gençti. Bu yüzden

⁴²⁵Bkz.: İbn Hişâm, a.g.e., C.I., s.253; İbn Hacer, el-İsâbe,C.I., s.48, 73 nolu madde; Önkal, “Erkam b. Ebü'l-Erkam”, DİA, C.XI., s.305.

⁴²⁶Bkz.: İbn İshâk, a.g.e., s.223.

yaşça daha büyük ve olgun insanlar akla geliyordu. Erkam Benû Mahzûmdandı. Benû Mahzûm İslâm'a ve müslümanlara düşmanlıkta öncülük ediyordu. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in kendisine düşman olan bir boyun bağrında faaliyetlerini yürüteceğini kimse tahmin edemezdi. Bir de evin konumu çok önemliydi; Safa tepesine gidecek kişinin solunda kalacak şekilde hem Kâbe'yi hem de yanındaki Dârünnedve'yi görebilecek bir noktada yer alıyorken her ikisine de yakındı. Aynı zamanda bulunduğu sokak giriş çıkışlarıyla kalabalık olduğu için dikkat çekmiyor ve müşriklerin hareketleri gözlemlenebiliyordu.⁴²⁷

Bu eve “Dârü'l-İslâm” de denilmiş ve önem ve değerini ifade etmek için takvim başı gibi kullanılmıştır; “Resûlullah Dârülerkam'a girmeden evvel” veya “Dârülerkam'da iken” veya “Dârülerkam'dan çıktıktan sonra” gibi ifadeler kullanılmıştır.

Bu evde İslâm'a giren bazı kişiler: Belâzürî'nin verdiği habere göre Ammâr b. Yâsir “*Resûlullah Dârülerkam'da iken kapısında Süheyb b. Sinân ile karşılaştım ve “Sen ne için buraya geldin?” dedim.*”⁴²⁸ Süheyb de aynı soruyu sorduğunda ikisinin maksadının İslâm'a girmek olduğu anlaşıldı. İkisi birden içeri girip müslüman oldular, gün boyu burada kalarak İslâm'ı öğrendiler, akşam olunca çıktılar. Ebû Zer el-Gıfârî cahiliye döneminde ahir zaman peygamberinin Mekke'de çıkacağını öğrendiği için onu aramak üzere Mekke'ye gelip Kâbe'nin yanında ikamet ederken Hz. Ali ile tanıştı ve Hz. Ali onu Dârülerkam'a getirdi. Burada Hz. Peygamber ile tanışan Hz. Ebû Zer buradan çıktıktan sonra Kâbe'nin yanında açıktan kelime-i şهادeti getirerek müslüman olduğunu haykırdı. Müşrikler Ebû Zer'i bayıltana kadar döverlerken Hz. Abbas koşup yetişti ve “*Ey Kureyş! Ticaretinizin yolu Gıfâr kabilesinin yurdundan geçiyor, adamı*

⁴²⁷Bkz.: Hamidullah, **İslâm Peygamberi**, s.95; Mehdi Rızkullah Ahmed, **a.g.e.**, s.195; Önkal, “Asr-ı Saadet'te İslâm'a Davet Metodu”, Edtr.: Vecdi Akyüz, **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslâm**, İstanbul 2007, C.III., s.219.

⁴²⁸Bkz.: Belâzürî, **Ensâb**, C.I., s.364-365.

öldürürseniz ticaret yolunuz kapanır” diyerek Ebû Zer’i kurtardı.⁴²⁹ Hz. Peygamber’in halası Ervâ’nın oğlu Tuleyb burada müslüman oldu. Sonra gidip annesine tebliğde bulundu.⁴³⁰ Annesi net birşey söylemeyince oğlu Tuleyb “*Seni ona tabi olmaktan alıkoyan nedir?*” dedi. Ervâ diğer kız kardeşlerinin tavrını beklediğini, onların kararına göre hareket edeceğini söyleyince oğlu “*Allah adına sana yalvarıyorum, git ona iman ettiğini söyle, onu selamla ve kelime-i şehadet getir*” dedi. Oğlundan etkilenen Ervâ gitti ve müslüman oldu. İslâm’a girince iman cesaretiyle kardeşi Ebû Leheb’e karşı çıkarak onu azarlamıştır.⁴³¹ Bu evde yapılan çalışmalar ve tebliğ faaliyetleri sonucu tam olarak kaç kişinin İslâm’la müşerref olduğu bilinmese bile yukarıda zikredilenlerden başka İslâm’a giren son kişi Hz. Ömer’dir.⁴³²

2.4.3.2.Hz. Hamza ve Hz. Ömer’in Müslüman Olmaları:

Ebû Umâre Hamza b. Abdülmuttalib b. Haşim, Resûlullah’ın amcası, süt kardeşi (Süveybe hatun ikisini emzirdi), aynı zamanda anneleri amca kızları olduğu için teyze çocuklarıdır. Annesi Hâle bint Uheyb/Vüheyb, Hz. Âmine’nin amcasının kızıdır. Hz. Peygamber’den iki yaş küçüktür (başka bir rivayete göre dört). Yaygın kanaate göre İslâm’a girişi Nübüvvet’in 6. yılında (616) olmuştur.⁴³³

Bir gün Hz. Peygamber Safa tepesinin yanında oturuyorken oradan geçen Ebû Cehil, onu azarladı, hoşlanmayacağı şeyler söyledi, üzdü. Hz. Peygamber hiçbir şey söylemeyip sustu. O sırada Abdullah b. Cud’ân’ın cariyesi de oturduğu yerden söylenenleri duyup olaya şahit oldu. Ebû Cehil yapacağını yapıp gitti ve nadisinde topluluğuyla/yandaşlarıyla oturdu. Kısa bir zaman sonra Hz. Peygamber’in amcası Hz.

⁴²⁹Bkz.: Buhârî, **Sahihu’l-Buhârî**, Menâkıbü’l-Ensar, 3861; Abdullah Aydınlı, “Ebû Zer el-Gıfârî”, **DİA**, C.X., s.266-269.

⁴³⁰Bkz.: Mahmut Kavaklıoğlu, “Tuleyb b. Umeyr”, **DİA**, C.XLI., s.362.

⁴³¹Bkz.: Lings, **Hiz. Muhammed’in Hayatı**, s.76-77.

⁴³² Bkz.:İbn Hacer, **el-İsâbe**, C.I., s.48.

⁴³³Bkz.: İbn Hacer, **a.g.e.**, İbn Hacer, Hz. Hamza’nın İslâm’a giriş yılını Nübüvvet’in 2. yılı olarak veriyor. C.I., s.528. Fakat Hz. Ömer’in kıssasından da anlaşılacağı üzere Hz. Hamza’nın İslâm’a girişi bu kadar erken olmamalı.

Hamza avdan dönüyordu; çok iyi okçu olan Hz. Hamza yayı ve avladıkları omuzunda olduğu halde Mekke'ye girdi, her zaman yaptığı gibi Kâbe'yi tavaf edecek ve her şavtta geçerken nâdilerinde oturan dostlarını selamlayıp hatırlarını soracak sonra da evine gidecekti. Ebû Cehil'in Hz. Peygamberi üzdüğünü gören cariyeye Hz. Hamza'ya “*Ey Ebû Umâre! Biraz önce burada olsaydın Ebü'l Hakem ibn Hişam'ın yeğenin Muhammed'i yalnız bulduğu için nasıl üzdüğünü, ona ne kadar hakaret ettiğini, nasıl sövdüğünü görürdün! Yeğenin de hiç birşey demedi*” diyerek olanları anlatınca Hz. Hamza çok öfkeleni. Bu öfke ile doğrudan Ebû Cehil'in bulunduğu nâdiye gitti ve yayıyla Ebû Cehil'in kafasına vurduktan sonra “*Sen ona mı sövüp hakaret ediyorsun? Artık ben de onun dini üzereyim; ne diyorsa aynısını diyorum. Gücün yetiyorsa ona söylediklerini bana da söyle!?*” dedi. Benî Mahzûm Ebû Cehil'in kafasının kötü yaralandığını ve onun da hiçbir şey yapmadığını görünce Hz. Hamza'ya doğru hareketlendiler. Ebû Cehil kendisine yardım için hareketlenen kavmine “*Bırakın Ebû Umâre'yi, ben onun yeğenine çirkin sövgülerde bulundum (bunu hakettim)*” dedi.⁴³⁴

Hz. Hamza oradan ayrılıp evine doğru giderken iç muhasebesi başladı “*Ben o sözleri yeğenime olan kan bağından söylemiştim. Atalarımın dinini nasıl bırakırım!? Şimdi ben müslüman mı oldum!?*” diye uzun uzun düşündü ve ertesi gün Hz. Peygamber'in huzuruna gelerek durumu anlattı. Hz. Peygamber amcasına İslâm'ı anlattı, amcasının kalbi rahatladı ve “*Senin sadık olduğuna şahidim; artık dinini açıkça tebliğ et. Vallahi gökyüzünün kapladığı herşeyin bana ait olması karşılığında eski dinim üzere olmam beni mutlu etmez!*” dedi.

Hz. Hamza'nın müslüman olması müslümanlara izzet ve kuvvet; Resûlullah'a nusret ve destek sağladı. Müşrikler de Hz. Peygamber'in gücünün arttığını ve

⁴³⁴Bkz.: İbn İshâk, a.g.e., s.212; İbn Hişâm, a.g.e., C.I., s.291-292; Algül, “Hamza”, DİA, C.XV., s.500-502.

korunacağını bildi. O günden sonra saldırganlıktan çok uzlaşma için teklifler sunup bazı isteklerde bulundular.⁴³⁵

Hız. Hamza'nın İslâm'a girişinden kısa bir zaman sonra Hız. Ömer de İslâm'a girdi. Tam ismi Ömer b. Hattâb b. Nüfeyl b. el-Adevî el-Luî'dir. Annesi Ebû Cehil'in kızkardeşi Hanteme bint Hişam el-Mahzûmî'dir. Nübüvvetin 6. yılında (616), yirmi yedi yaşında iken, Hız. Hamza'dan üç gün sonra, Dârülerkam'da İslâm'a girdi.⁴³⁶ İslâm'a girişi I. Habeş hicretinden sonradır; müslüman oldukları için eziyet çeken mü'minlere hicret izni verilip gidenler ve gitmek için hazırlık yapanlar vardı. Onlardan Âmir b. Rebîa ve eşi Ümmü Abdullâh Leyla bint Ebî Hasme de Benî Adî ile halif oldukları için müslüman olduklarında Hız. Ömer'in eziyetlerine uğradılar. İşkence ve eziyetlerden kurtulmak için hicret yolculuğuna hazırlanırlarken Hız. Ömer, bir iş için evlerine geldi ve hazırlık yaptıklarını görünce "*Ümmü Abdullah nereye gidiyorsunuz?*" diye sordu. Bu müslüman kadın, henüz İslâm'a girmemiş olan Hız. Ömer'e "*Dinimizden dolayı bize eziyet ettiniz; biz de Allah'a ibadet ederken eziyet görmeyeceğimiz bir yer için Allah'ın arzında yola çıkıyoruz*" diye cevap verdi. Hız. Ömer "*Allah sizinle beraber olsun*" dedi ve gitti. Sonra Âmir geldiğinde Ümmü Abdullah Hız. Ömer ile arasında geçen konuşmayı anlattıktan sonra "*Ömer'in sesinde bir hüçün, bir rikkat vardı*" diye hissettiğini ifade etti. Bunu duyunca kocası "*Sen Ömer'in müslüman olacağını mı sanıyorsun? Vallahi hayır Hattâb'ın eşegi bile müslüman olur ama Ömer müslüman olmaz*" dedi.⁴³⁷ Bu olaydan da anlaşıldığı üzere Hız. Ömer'in İslâm'a girişi I. Habeş hicretinden sonra olmuştur. Said b. Zeyd de "*Ömer müslüman olmadan önce dininden dolayı beni bağlamıştı*"⁴³⁸ demiştir. Hız. Ebû Bekir, Benî Adî'nin Benî Müemmel mahallesinden geçerken Hız. Ömer'in müslüman bir cariyeyi dininden dolayı dövdüğünü, yorulduğu için dövmeyi bıraktığını ve "*Seni dövmekten yorulduğum için*

⁴³⁵Bkz.: Zehebî, **Târîhu'l-İslâmî (es-Siretü'n-Nebeviyye)**, s.172; Halebî, **a.g.e.**, C.I., s.421; Rızkullah Ahmed, **a.g.e.**, s.212; Ebû Şehbe, **es-Sire**, C.I., s.299-300.

⁴³⁶Bkz.: Zehebî, **Siyeru a'lâmi'n-nübelâ**, Thk.: Mahmud Şakir, Dâru İhyâi't-turâsi'l-Arabî, Beyrut 1427/2006, C.I., s.333.

⁴³⁷Bkz.: İbn İshâk, **a.g.e.**, C.I., s.220; İbn Hişam, **a.g.e.**, C.I., s.342-343.

⁴³⁸Bkz.: Buhâri, **Sahih-i Buhâri**, Menâkıb, 3862.

biraktım, yoksa bırakacak değildim!” dediğini duydu. O sırada cariyeye “*Allah seni de böyle yapsın*” diye dua ediyordu. Hz. Ebû Bekir cariyeyi satın alıp azâd etti.⁴³⁹

Bunlara rağmen Hz. Ömer dinlediği Kur’an’dan etkilendi ve İslâm’a girdi. Müslüman oluşu ile ilgili olarak şunlar naklediliyor:

Hz. Ömer “*Muhammed fazla ileri gitti, artık onu durdurmalıyım*” düşüncesiyle kılıcını kuşandı ve Safa tepesinin eteklerinde, Habeşistan’a hicret etmeyen, aralarında Hz. Peygamber’in amcası Hz. Hamza’nın, yakın dostu Hz. Ebû Bekir’in ve Hz. Ali’nin de olduğu kadın-erkek kırk kadar müslümanın Hz. Peygamberle beraber toplandığı eve doğru gitmek üzere yola çıktı. Niyeti Hz. Peygamber ve bazı sahabeleri öldürmekti. Bu niyetle silahlı, hızlı ve öfkeli bir vaziyette yürürken Nuaym b. Abdullah ile karşılaştı. Nuaym müslümandı ancak imanını gizliyordu ve Hz. Ömer’i o halde görünce niyetini anladı, engel olabilmek için nereye gittiğini sordu. Hz. Ömer onun hâlâ müşrik olduğunu sanarak niyetini açık açık söyledi. Nuaym, Hz. Ömer’in dikkatini başka yöne çevirmek için “*Muhammed’i öldürürsen Benî Abdümenâf’ın seni sağ bırakacağını mı sanıyorsun? Sen önce aileni bir düzelt!*” dedi⁴⁴⁰ Hz. Ömer Nuaym’ın ne demek istediğini sorduğunda kız kardeşi Fatıma bint Hattâb ile eniştesi ve amcasının oğlu Said b. Zeyd’in de müslüman olduklarını öğrendi. Nuaym Hz. Ömer’i bu haber ile yolundan çevirmiş oldu; Hz. Ömer haberi alınca kız kardeşinin evine doğru giderken Nuaym Hz. Peygamber’i uyarmak üzere Dârülerkam’a yöneldi.

Hz. Peygamber İslâm’a giren müslümanların zenginlerini, fakirlerle kardeşleştiriyordu. Habbâb b. Eret de İslâm’a girince onu Hz. Ömer’in eniştesi Said b. Zeyd ile kardeşleştirdi ve Habbâb kardeş olduğu bu aileye Kur’an’ı ve hükümlerini öğretiyordu. Hz. Ömer’in bu eve doğru gelişi sırasında da yine beraber Kur’an okuyorlardı. Kapı kuvvetli ve hızlı hızlı çalınca gelenin Hz. Ömer olduğunu anladılar

⁴³⁹Bkz.: İbn Hişâm, a.g.e., C.I., s.319.

⁴⁴⁰Bkz.: İbn İshâk, a.g.e., C.I., s.220-225.

ve Habbâb Kur'an sayfalarını alıp evin bir yerine saklandı. Kız kardeşi Fatıma Hz. Ömer'e kapıyı açınca Hz. Ömer dışardan duyduğu sesin ne olduğunu sordu, Fatıma durumu geçiştirmek istese de Hz. Ömer kocasını dövmeye başladı, sonra yere yatırıp üzerine oturarak yumruklamaya başlayınca Fatıma onu itip kocasını kurtarmak istedi. Hz. Ömer o öfkeli haliyle kardeşine de vurdu ve yüzünü kanattı. Dayağın tesiri ile cesaretlenen Fatıma herşeyi itiraf ettikten sonra *"İstediğini yap, asla imanımızdan dönmeyiz"* dediler. Hz. Ömer kardeşinin yüzündeki kanı ve cesaretlerini görünce yumuşadı ve okudukları sayfayı istedi. Kardeşi ona Kur'an'a zarar vermesinden korktuklarını söyleyince Hz. Ömer bu konuda yeminler ederek teminat verip Kur'an sayfalarını istedi. Bu sefer de kardeşi onun necis olduğunu Kur'an'a ancak temiz insanların dokunabildiğini söyledi. Hz. Ömer itiraz etmeden yıkandı ve içinde Tâhâ suresinin yazılı olduğu sayfayı okumaya başlayınca Kur'an'ın belağatına hayran olarak *"Bu ne güzel, ne üstün bir kelimedir!"* dedi. Bunu duyunca Habbâb b. Eret saklandığı yerden çıktı ve *"Ey Ömer! Allah'ın seni Resûlünün duasına mazhar kıldığını umuyorum. Çünkü dün onu şöyle dua ederken duydum: "Allahım! İslâm'ı Ebû'l Hakem b. Hişam veya Ömer b. Hattâb ile güçlendir" Allah için Ömer gerçekleştir artık bu duayı!"* dedi. Hz. Ömer Habbâb'dan Hz. Peygamber'in sahabeyle toplandığı yeri öğrendi ve müslüman olmak üzere yola çıktı.⁴⁴¹ Silahlarını kuşanmış olarak kapıyı heybetli bir şekilde çaldığında müslümanlar telaşlandılar. *"Ya Resûlallah! Bu Ömer b. Hattâb'dır, silahlı olarak geldi."* deseler de Hz. Hamza *"Açın gelsin, geleceği varsa göreceği de var."* dedi. Hz. Peygamber'in olduğu yere getirdiler *"Seni buraya getiren nedir, Hattâb oğlu? Daha ne zamana kadar? Allah'ın senin üzerine azabını indirdiği zaman mı aklın başına gelecek?!"* dedi. Hz. Ömer müslüman olmak için geldiğini söyledi, bunu duyunca müslümanlar sevinçten tekbir getirdiler. Tekbir sesleri evin dışına taşı, ses dışarıya yayılınca İslâm da dışarıya yayıldı. Hz. Ömer müslüman olup Hz. Peygamber'e biat ettikten sonra *"Ya Resûlallah! Ben nasıl ki küfrü çekinmeden açıkca yaşadım İslâm'ı da açıkca yaşayalım, izin verirken buradan çıkıp Kâbe'nin yanına gidelim, müşrikler Allah'ın dinini, müslümanların izzetini görsünler!"* dedi. Müslümanlar iki sıra

⁴⁴¹Bkz.: Fayda, "Ömer", *DİA*, C.XXXIV., s.44-51.

halinde; birinin önünde Hz. Hamza, diğerinin başında Hz. Ömer, aralarında Hz. Peygamber olduğu halde tekbirlerle Kâbe'ye yürüdüler ve namazlarını açıktan cemaatle kıldılar.⁴⁴²

Abdullah b. Abbas “Ömer’e, sana ne için “Faruk” denildi, diye sordum. Bana İslâm’a giriş kıssasını anlattıktan sonra Kâbe’nin yanında kılınan namaz sebebiyle müşriklerin morallerinin bozulması ve bunalıma girmesinden dolayı Resûlullah bana o gün “Faruk” dedi, diye cevap verdi”⁴⁴³ demiştir. Hz. Aişe’ye “Ömer’e kim “Faruk” dedi” diye sorulduğunda “Resûlullah” diye cevap vermiştir. Hz. Ömer’in İslâm’a girişi ile müslümanlar bir miktar rahata erdiler, açıktan ibadetlerini yapmaya başladılar, İslâm’a dil uzatanlara cevap verecek güçleri oldu, İslâm’ı açıktan tebliğ edebildiler.⁴⁴⁴

Hz. Ömer müslüman olunca Hz. Peygamber’e en çok kötülük yapanın Ebû Cehil olduğunu bildiği için gidip kapısını çaldı. Kapı açıldığında karşısında Hz. Ömer’i gören Ebû Cehil yeğenine “Merhaba, hoş geldin yeğenim, buyur” deyince Hz. Ömer “Ben müslüman oldum, Allah’a, Peygamberine, onun Allah’ın katından getirdiklerine iman ettim” diye karşılık verdi. Ebû Cehil bu habere çok kızdı ve “Allah seni ve haberini getirdiğin şeyi çirkinleştirsin!” dedikten sonra kapıyı kapattı.⁴⁴⁵

Hz. Ömer müslüman olduğunda İslâm’a girişinin herkes tarafından bilinmesini istediği için Mekke’de dedikoduları en hızlı kim yayıyorsa ona gidip müslüman olduğunu haber vermeye karar verdi. Bu işi en hızlı yapanın Cemil b. Ma’mer el-

⁴⁴²Bkz.: İbn İshâk, a.g.e., C.I., s.220-225; İbn Hişâm, a.g.e., C.I., s.342-350; Zehebî, **Târîhu’l-İslâm**, s.172-181; Kastallanî, a.g.e., C.I., s.242-245; Derveze, **Târîhu’l-cinsi’l-Arabî**, C.VI., s.116-117; Mubarekfurî, a.g.e., s.74-78; el-Umerî, a.g.e., s.204-205. Hz. Ömer’in İslâm’a girişi ile ilgili ikinci bir rivayet daha mevcuttur: Bkz.: İbn İshâk, a.y.; İbn Hişâm, a.y.

⁴⁴³Bkz.: Mubarekfurî, a.g.e., s.75.

⁴⁴⁴Bkz.: Ali Tantavî, **Ahbâru Ömer ve Ahbâru Abdillâh b. Ömer**, Dâru’l-menâre, Cidde 1427/2006, s. 364-366. Müellif bu eserinde Ebû Cehil’in Hz. Ömer’in öz dayısı olmadığını söylüyor. “Ömer’in annesi Hanteme Ebû Cehil’in kızkardeşi değil, amcasının kızıdır. Çünkü Haşim ile Hişam kardeşler ve Mugîre’nin oğullarıdır. Ebû Cehil ile Hâris Hişam’ın oğullarıdır. Haşim ise Hanteme’nin babası olarak Hz. Ömer’in dedesidir.” Bu sözünü de birçok kaynağa dayandırıyor.

⁴⁴⁵Bkz.: İbn Hişâm, a.g.e., s.350; Mubarekfurî, a.e., s.77-78.

Cumahî olduğu söylendi. Hz. Ömer evinden çıkıp Cemil'in evine gitti ve kapıyı çalıp Cemil ile konuştuğu gibi Cemil yollara düştü, önüne gelene haberi verdi. Bu haberi Hz. Ömer'in oğlu Abdullah rivayet ettiği için "*Cemil'in ve Mekkelilerin babama ne yapacaklarını merak ettim, onları takip ettim. Cemil Kâbe'nin yanına vardı ve "Ey Mekkeliler! Ömer dinsiz olmuş" dedi. Babam da "Yalan söylüyor, ben müslüman oldum" diye cevap veriyordu. Hepsi babamın başına toplandılar ve vurmaya başladılar, babam da onlara vuruyordu. Bu durum bir hayli sürdü, o sırada Kureyş'ten üzerinde ipekten çizgili cübbe olan bir adam geldi ve "Bırakın, adam kendine bir yol seçmişse siz ne istiyorsunuz ki! Benî Adî'nin adamlarını size bırakacağını mı sandınız? Çekilin adamın başından!" dedi, babamı bıraktılar*" demiştir.⁴⁴⁶ Yıllar sonra Abdullah bu olayı babasına hatırlatarak kendisini kurtaranın kim olduğunu sorduğunda "*Âs b. Vail es-Sehmî*" cevabını almıştır. Hz. Ömer'in kabilesi Benî Sehm ile halîf idiler ve daha sonraki günlerde de Benî Sehm Hz. Ömer müslüman olduğu için onu öldürmeyi planlamışlardı; evini basarak alıp öldüreceklerdi. Âs kavmine engel olarak Hz. Ömer'e eman vermiştir.⁴⁴⁷ Böylece Hz. Ömer de dininden dolayı eziyetten nasibini almış oldu. Hz. Ömer'in güçlü kuvvetli ve korkusuz oluşu müslümanlara moral olurken müşriklere de hüznü olmuştur. Çünkü Hz. Hamza ve Hz. Ömer'in kısa bir aralıkla arka arkaya müslüman olmaları müşriklerin nezdinde artık İslâm'ın önünde duramayacakları kanaatini oluşturdu.

2.5. Boykot:

Müşrikler verdikleri mücadelenin boşa çıktığını görünce, artık Ebû Tâlib de dahil olmak üzere hiç kimsenin amaçlarına ulaşma yolunda engel teşkil etmemeleri için son derece kesin ve tehlikeli bir karar aldılar: Boykot!

⁴⁴⁶Bkz.: İbn İshâk, *es-Sire*, C.I., s.224; İbn Hişam, *a.g.e.*, C.1., s.349-350.

⁴⁴⁷Bkz.: Buhâri, *Sahih-i Buhâri*, Menakıb, 3864.

Benî Haşim, Benî Muttalib ve onlarla dost olanlarla alışveriş yapılmayacak, kız alınmayacak, verilmeyecek. Muhammed gizli ya da âşikâr öldürülecek. Bu kararın etkili olması toplu ve yazılı olacak. Varılan ve yazılan bu kesin kararın herkes tarafından bilinip harfiyen uyulması için ve (kendilerince) dinî bir vasıf kazandırılması için Kâbe'nin içine astılar. Bugüne kadar hiçbir karar yazılı olmamıştı ve Kâbe'ye asılmamıştı. Hatta daha ileri boyutlara giderek “Bizimle Benî Haşim ve Benî Muttalib arasında herhangi bir antlaşma yok, akrabalık ve yakınlık yok! Bu yalancı, sefih adamı öldürecek kişiden başkasının da dokunulmazlığı yok!”⁴⁴⁸ Bu acımasız karar 616 yılında Mekke'nin üst taraflarında, *Muhassab* denilen yerde Benî Kinâne vadisinde alındı. Yıllar sonra Allah peygamberine zaferi nasib ettiğinde, Vedâ Haccı sırasında Üsâme b. Zeyd Hz. Peygamber'e nerede konaklayacağını sorduğunda “Kinâne vadisinde, Kinâne'nin Kureyş ile küfür üzerinde antlaştığı yerde, Muhassab'da konaklayacağız” diye cevap verdi.⁴⁴⁹

2.5.1. Boykotun Sebepleri:

Kureyş son bir girişim olarak Ebû Tâlib'e; yeğeninin atalarını sapıklık ve cehennemlikle itham etmesine, dinlerini hor görmesine artık dayanamadıklarını, bu konuda kendilerine birçok defa uyarıda bulunup bazı teklifler sunduklarını, her defasında bunların kabul edilmeyip geri çevrildiklerini, kendilerinin Ebû Tâlib'e saygı duymakla beraber bu saygının atalarına ve dinlerine duydukları saygıdan daha fazla olmayacağını, bundan sonra kendilerinin alacakları yeni tavırlar konusunda kınanmamaları gerektiğini söyledi. Kısaca artık “Yeğeninin başına ne gelirse bunu hak etmiş olduğunu” belirtmiş oldu. Ebû Tâlib de Hz. Peygamber'i çağırıp durumu anlattıktan sonra “Yeğenim gel vazgeç, çünkü artık seni korumaya gücüm yetmiyor” dedi. Hz. Peygamber, amcasının konuşmasını dinledikten sonra gözleri doldu ve şu tarihi cevabı verdi: “Amcacığım! Bu davadan vazgeçmem karşılığında güneşi sağ elime;

⁴⁴⁸Bkz.: İbn Hişâm, a.g.e., C.I., s.350; Belâzürî, *Ensâb*, C.I., s.535.

⁴⁴⁹Bkz.: Ahmed b. Hanbel, a.g.e., C.XI, Varis Olmaya Engel Durumlar, 16488; Halebî, a.g.e., C.I., s.476.

ayı sol elime verseler gene vazgeçmem! Ya bu uğurda ölüürüm veya Allah bu davayı tamamlayacak!” Sonra kalkıp çıktı. Ebû Tâlib yeğeninini ciddiyetini ve hüznünü görünce, onu geri çağırttı ve *“Yeğenim! Davetini yap, istediğini söyle, vallahi seni bırakmam!”*⁴⁵⁰ Böylece boykotu hazırlayan sebeplerden biri Ebû Talib’in yeğeninden, yeğeninini davasından vazgeçmemesi oldu. Bunun yanında Habeşistan’a hicret eden müslümanları geri getirme girişimlerinin boşa çıkması, Hz. Hamza ve Hz. Ömer’in de müslüman olmaları işi hızlandırdı ve İslâm hızla yayılmaya başladı. Müşrikler sonuç getirecek ciddi tavırlar için boykota karar verdiler. Bu fikir de diğer tavırlarda olduğu gibi Ebû Cehil’den çıktı. Çünkü o Benî Abdümenâf’ın üstünlüğünü asla kabul etmeyecekti. Boykotun esas sebepleri şöyle sıralanabilir:

2.5.1.1.Dinî Sebepler:

İslâm dini hızla yayılmaya başlayınca, hatta Arap yarımadasını da aşip denizaşırı devletlere ulaşınca Kureyş müşriklerinin din kaygısı çoğaldı. Çünkü üzerinde buldukları bu din sadece kendilerinin değil bütün Arap toplumlarının kabul edip uyguladıkları din idi. Onların çok tanrılı dinine karşılık İslâm tevhide davet ediyor; bütün ibadetlerini bir tek Allah için yapmaları öğretiliyordu.

Onların ilah olarak kabul ettikleri putlara karşı herhangi bir hüremetsizlik veya değerlerini düşüren türden bir eleştiri çarpılma vb. sebep olacağını düşünüyorlardı. İslâm’ın kendinden önce gelen tahrif olmuş semavî dinler gibi olduğunu düşünerek nefret ediyorlardı. Yahudiler’in Yesrib’deki müşrikleri küçümsemeleri, Hıristiyan Ebrehe’nin Kâbe’yi yıkma girişimi gibi olaylardan dolayı semavî dinleri istemiyorlardı. Müşriklerin dirilişe inanmamaları bu konuda etkili olan başka bir sebepti. Çünkü onlar dirilip hesap vermeyi kabul etmiyorlardı. Ayrıca atalarını ve üzerinde oldukları dinlerini eleştiren ayetler de nâzil oldukça, atalarına sınımsıkı bağlı olan şirk toplumu tepki

⁴⁵⁰Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.266; Ebû Şehbe, **a.g.e.**, C.I., s.302.

gösteriyordu. Bu konuda Kur'an'da çok ayet var.⁴⁵¹ Müşrikler atalarına, örflerine, adetlerine körü körüne bağlıydılar.⁴⁵²

2.5.1.2.Kabilevî/Sosyal Sebepler:

En önemli sosyal sebep dönemin ve toplumun bariz siması olan kabilecilik fikrinden kaynaklanan rekabettir. Arap yarımadası tarih boyunca hiçbir kralın veya imparatorun egemenliğine girmedi, daima özgür yaşadı. Bu kadar özgür insanların başına buyruk yaşayarak kargaşaya meydan vermemesi ve başka toplumlara karşı güçlü olabilmesi için mutlaka bir disipline ihtiyaç vardı. Bu disiplin “*Kabilecilik Sistemi*” idi⁴⁵³. Bu sistem kendi içinde kurallarla yürütülüp yönetiliyordu. Her kabile mensubu kendi kabilesini yanlıları, ayıpları da olsa başka kabilelerden üstün tutarak ondan yana taraf olurdu. Başka bir kabileden olana karşı da bir tavır alınacaksa da bu ferdi değil toplu olarak alınırdı. Bu sebeple sadece Hz. Peygamber ve Benî Haşim’in müslümanlarına karşı değil tüm Benî Haşim’e karşı boykot tavrını aldılar. Belki Benî Haşim çok zorda kalırsa Hz. Peygamber’i korumaktan vazgeçer ve onlara teslim eder. Ama kabilecilikte bu pek de görülen bir durum değildi. Dolayısıyla her kabile taşıdığı özellikleri ile liderliğini korumak için gereken tavrı ne ise onu alıyordu. Kureyş kabilesi eskiden beri Kâbe hizmetleri,⁴⁵⁴ büyük putların Mekke ve civarında yer alması ve Mekke’nin stratejik konumu sebebiyle ticaret ve şiir panayırıları (kültürel faaliyetler) konularında Araplar arasında saygınlık kazanmıştı. İslâm yayılırsa onlar bu konumlarını, saygınlıklarını kaybederler kaygısıyla karşı duruyorlardı. Bu yüzden de son çare olarak boykotu kararlaştırdılar.

⁴⁵¹ Bkz.: Vâkıa, 56/47-48: “*Ve diyorlar ki: “Biz ölüp de toprak olduktan ve kemik yığına döndükten sonra tekrar mı diriltilecekmiz? Ya evvelki atalarımız, onlar da mı?”*”; Yâsîn, 36/78-79: “*Kendi yaratılışını unuttu, bize misal getirmeye kalktı: “Şu çürümüş kemikleri kim diriltecek?” diye. Sen de de ki: İlk defa onu kim yarattıysa O diriltecek. O herşeyin yaratılışını bilir.*”

⁴⁵²Bkz.: İbn Hişâm, a.g.e., C.I., s.359; Şenyayla, “**Müşriklerin Hz. Peygamber ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları**”

⁴⁵³Bkz.: Avcı, “Kabile”, Recep Şentürk, “Kabile”, **DİA**, C.XXIV., s.30-32.

⁴⁵⁴Bkz.: Ebû'l-Velîd el-Ezrakî, **Ahbâru Mekke**, Çev.: Yunus Vehbi Yavuz, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017, s.116-118.

Kureyş'in bu kaygısını başka kabileler, kendileri için beklenti olarak düşünüp Hz. Peygamber'e "*Yönetim ve idarede bize de pay verirken müslüman oluruz*" şartını sunuyorlardı. Hz. Peygamber de bu dinin hiçbir şart olmadan teslimiyet gerektirdiğini bildiriyordu. Bundan dolayı İslâm'ın önüne geçmek için boykot yapıldı.⁴⁵⁵

2.5.1.3.Psikolojik Sebepler:

Kureyş'in İslâm'a karşı tavır almasının en önemli psikolojik saiki kıskançlık idi; Hz. Peygamber'in şahsında, onu fakir ve yalnız buldukları için bu göreve layık olmadığını düşünüyorlardı. Kendileri zengin ve çok nüfuslu (özellikle erkek çocuk ve erkek kardeş) aile sahibi olarak daha layık görüyorlardı. Kur'an'ın ifadesiyle "*Bir de "Bu Kur'an iki şehirden birindeki büyük bir adama indirilseydi ya" dediler.*"⁴⁵⁶ Küçümseme ifadeleri kullanıyorlardı. Peygamberlik görevi için maddi güç ve aile kalabalığı gibi özellikler bekliyorlardı.

Bir de müşrikler, insanları mal ve asalet bakımından tabakalara ayırarak değer biçen ve muamele eden zalim bir toplumdur. İslâm'ın tamamen karşı olduğu ve kaldırmak için geldiği bu değer yargıları efendi ile köleyi eşit kabul ediyor, hatta şayet daha samimi bir müslüman olursa takva bakımından efendisinden üstün olacağı için müşrikler bu düzeni kabul edemezlerdi.

Kadınlar, kabilenin asil olmayan üyeleri olarak halîf, mevalî gibi kişiler nasıl olur da efendiler, asiller gibi değerlendirilir, saygınlık kazanabilirdi? Bu gibi uygulamaları ne Kureyş ne de diğer kabileler kabul edemezlerdi. Bu sebeple Peygamber'in öldürülmesi, İslâm'ın durdurulması gerekiyordu!

⁴⁵⁵Bkz.: Heykel, a.g.e., s.185.

⁴⁵⁶Zuhruf, 43/31.

2.5.2. Boykotun Mahiyeti ve Uygulanması:

Boykot Nübüvvet'in yedinci yılında, Muharrem ayında (M.616) başladı.⁴⁵⁷ Ebû Tâlib mahallesine toplanmak zorunda bırakılan Benî Haşim ve Benî Muttalib üç yıl boyunca kuşatıldılar. Boykotun ana fikri Benî Haşim ve Benî Muttalib ile her türlü ilişkiyi kesmektir. Yani onlarla konuşulmayacak, ticaret yapılmayacak, kız alınıp verilmeyecek.

Boykot kararları sözlü olarak netleştikten sonra sıra yazmaya geldi: Mansur b. İkrime b. Âmir b. Hişam b. Abdümenâf b. Abdüddâr b. Kusay yazdı. Hz. Peygamber'in ona beddua ettiği ve bu sebeple parmaklarının işlemez hale geldiği ifade ediliyor.⁴⁵⁸ Boykot yazıldıktan sonra Kâbe'ye asıldı, yazılan maddelerin tam olarak uygulanması için kararlara uymayanlara yaptırımlar belirlendi. Özellikle Ebû Cehil herkese baskılar yaparak yazılan metne göre hareket edilmesini sağladı, Ebû Leheb de ondan geri kalmadı. Ebû Leheb kendi kabilesi Benî Haşim'den ayrılıp, müşrikleri ve ilahlarını memnun etmek için Ebû Tâlib mahallesinde kuşatılanlara karşı tavır aldı. Bir gün Ebû Leheb yolda Ebû Süfyân'ın karısı Hind bint Utbe ile karşılaştı "*Ey Utbe'nin kızı! Ben bunu yaparal Lât ve Uzzâ'ya yardım etmiş oldum mu?*" diyerek müşriklerin hoşnutluğu için kabilesini terkettiğini söyledi. Hind de Ebû Leheb'in yaptığını onaylayarak hoşnutluğunu ve ilahların da hoşnut olacağını söyledi.⁴⁵⁹

Benî Haşim ve Benî Muttalib müslümanları ve müşrikleriyle beraber Ebû Tâlib'in çağrısı üzerine Hz. Peygamber'i korumak için ondan yana, onun yanında yer almak üzere Ebû Tâlib mahallesine girmeyi kabul ettiler. Müslüman olanları inancından dolayı, müşrik olanları asabiyetinden (kan bağından) dolayı, birlik olup, kaynaklarda

⁴⁵⁷Bkz.: İbn Seyyidünnâs, **a.g.e.**, C.I., s.225.

⁴⁵⁸Bkz.: İbn Hişam, **a.g.e.**, C.I., s.350; Taberî, **Târîh**, C.I., s.553; İbn Hişam; ikinci bir rivayet olarak boykot kararlarını yazanın Nadr b. Hâris olduğunu ifade ediyor. Başka kaynaklar da Bağid b. Âmir olduğunu ifade ediyorlar. Ancak bu üç isim için Makrizî; "*Sözleşmenin üç nüsha olarak yazıldığı için herbiri bir nüshasını yazdı.*" İfadesiyle ihtilafları giderme yolunda bir yaklaşım sergiliyor. Bkz.: **İmtâu'l-esma'**, C.I., s.43.

⁴⁵⁹Bkz.: İbn Hişam, **a.g.e.**, C.I., s.351; Makrizî, **a.g.e.**, C.I., s. 351.

*Şi'bu Ebî Tâlib*⁴⁶⁰ diye ifade edilen mahalleye girdiler. Müşrikler onlara bu mahalleye girme zorunluluğu getirmedi, onların Hz. Peygamber'i yalnız bırakmaları için onlara boykot uyguladı. Fakat Benî Haşim ve Benî Muttalib Hz. Peygamber'i öldürülmekten koruyabilmek için daha korunaklı olduğundan bu mahalleye girdiler ve birbirlerine destek oldular.

Benî Haşim ve Benî Muttalib'den olmayan diğer müslümanları Mekke'de koruyamayacağını bilen Hz. Peygamber onlara Habeşistan'a gitmelerini önerdi. Böylece imkan bulan müslümanlar hicret etti.⁴⁶¹

2.5.3. Boykotun İçerdiği Müeyyideler:

Kureyş müşriklerinin Hz. Peygamber'in şahsında Benî Haşim ve Benî Muttalib'i ölüme mahkûm etmeleri diye ifade edilebilecek bu boykot kararının maddeleri:

1-Benî Haşim ile Benî Muttalib ve bu boylarla müttefik olan diğer boylar bu belgenin karşıt tarafındırlar.

2-Ebû Tâlib ve Benî Haşim'e Muhammed'i teslim etmeleri için her türlü girişimde bulunduğumuz halde kabul etmedikleri için onların hiçbir mazereti, bizim de sorumluluğumuz kalmadı.

3-Muhammed kesinlikle öldürülecek! Onu öldürecek kişi Kureyş'ten olmayacak ama Kureyş Muhammed'in diyetini birkaç katı ile ödeyecek.

4-Bu yüzden Benî Haşim ve Benî Muttalib ya Hz. Peygamber'i teslim edecekler veya onunla beraber ölüme terkedilecekler.

5-Alınan bu kararlar tüm kabileler tarafından eksiksiz uygulanacak.⁴⁶²

⁴⁶⁰Şi'b: İki dağ arasındaki yol, vadi, koyak ve toprak altındaki suyun izlediği yol anlamlarına gelir. Buradaki şî'b, Şi'bu Benî Haşim b. Abdimenâf'tır. Haşim bu koyağı, gözlerini kaybettiğinde çocukları arasında paylaştırmıştı. Daha sonra burası, Hz. Peygamber'e babası vasıtasıyla intikal etti. Benî Haşim'in orada oturmadıkları, kullanmadıkları meskenleri vardı. Bkz.: Muhammed b. Salih ed-Dimeşki, **Peygamber Külliyyâtı**, Çev.: Hüseyin Kaya, Ocak Yayıncılık, İstanbul 2003, C.II., s.362 (2 nolu dipnot).

⁴⁶¹Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, s.350; el-Umerî "Görünen o ki, Kureyş Habeşistan muhacirlerini geri getirme girişiminde başarılı olamayınca Hz. Peygamber'i öldürme kararı almıştır" diyerek Habeş hicretlerinin ikisini de boykottan önceye alıyor. Bkz.: Umerî, **a.g.e.**, s.209.

⁴⁶²Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.350-354.

Boykot süresince Benî Haşim ve Benî Muttalib ile müslümanlar sadece haram aylarda biraz rahat ediyorlar, ticaret için panayırlara gidebiliyorlardı. Bu süreçte nerede bir gıda, bir katık varsa hemen öne geçerek satın aldılar ki Benî Haşim ve Benî Muttalib'in eline geçmesin. Ebû Cehil dışarıdan gelen tüccara gıda maddelerinin fiyatlarını yükselterek Benî Haşim, Benî Muttalib ve müslümanların satın almaya gücü yetmesin. Şayet tüccar bu sebeple bir zarara uğrayacaksa kendisinin bunu karşılayacağını söylüyordu. Öte yandan şayet boykotlu kimselerden biri birşey satmaya kalkışırsa ondan hiçbir tüccarın satın almaması veya çok düşük fiyat biçerek değerini düşürmeleri için baskı yapıyordu. Bu yüzden müslümanlar, Benî Haşim ve Benî Muttalib ne dışarıya kervan gönderebiliyor ne de içerden ticaret yapabiliyordu. Hz. Hatice'nin de Ebû Tâlib'in de malı boykottan dolayı tükendi. Şi'bu Ebû Tâlib'deki çocukların açlıktan dolayı feryatları dışarıdan duyuluyordu, açlıktan ölen çocuklar oldu. Yetişkinlerden bazıları sonraki yıllarda bugünleri anlatırken, gece def'i hacet için dışarı çıktıklarında ayaklarının altında buldukları deriyi suyla yumuşattıktan sonra yediklerini söylemişlerdir. Abdullah b. Abbas bu konu ile ilgili olarak *“Şi'bde üç yıl kuşatıldık; gıda yasaklandı, bizden biri elindeki ile gidiyor ama birşey satamadan eli boş dönüyordu. Bazıları açlıktan öldü.”*⁴⁶³

Başta Hz. Peygamber olmak üzere bu süreçte herkes tarifi imkânsız acılar yaşadı: Açlığın yanında can güvenliklerini yitirmeleri yaşamı daha da zorlaştırıyordu. Akşam olduğunda Ebû Tâlib Hz. Peygamber'i önce hazırlanmış yatağa yatırır, karanlık koyulaşınca oradan kaldırıp başka bir yatağa götürür, oğullarından birini onun yerine yatırır. Çünkü bu boykotun asıl amacı Resûl-i Ekrem'i öldürmekti. Ebû Tâlib de onu korumak için oğullarını feda etmeye hazırdı.⁴⁶⁴

⁴⁶³Bkz.: Belâzûri, *Ensâb*, C.I., s.543.

⁴⁶⁴Bkz.: İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I., s.177-178; Belâzûri, *a.g.e.*, C.I., s.542-548; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, C.II., s.87-89; İbn Seyyidünnâs, *a.g.e.*, C.I., s.222-225.

2.5.4.Kabilelerin Boykota Karşı Tepkileri:

Genelde Araplar, özelde de Kureyş kabilesi şeref, haysiyet, cömertlik, cesaret, vefa gibi üstün vasıflarla iftihar ederlerdi. Kaynaklarda; Boykot, *Abluka*, *Ölüme Terk*, *Ebü Tâlib Mahallesine Sığınma*, *Şi'be Girme*, *Toplu Dışlanma* gibi isimlerle anlatılan, zor yılların yaşandığı bu süreç genelde kabilelerin karşı oldukları anlaşılıyor. Kabul edenlerin çoğu Ebû Cehil'in baskısıyla, ticaretini kaybetme endişesiyle veya korkaklıkla suçlanma tehlikesiyle kabul ettiler. Asabiyet duygularından dolayı vicdanları rahatsızdı, belki de adım atmak isteyenler olsa da destek bulamamaktan çekiniyordu. Nihayet üçüncü sene insanî duygular ile akrabalık bağları ağır bastı ve karşı koymak için tartışmalar, hatta kavgalar başladı. Cenab-ı Allah da yazılan zulüm sayfasına kağıt yiyen bir böcek musallat etti; yazılanları yedi ve antlaşma bozuldu.⁴⁶⁵

Boykotun kaldırılmasında ilk adımı atan Hişam b. Amr b. Hâris el-Âmirî (aynı zamanda boykotun kâtiplerinden biri olduğu rivayet ediliyor), sonra Ebü'l-Buhtürî Âs b. Hişam b. Hâris b. Esed ve Mut'im b. Adî idi. Bu haksızlığın kaldırılmasına yardımcı olanlardan biri de Hâris b. Âmir b. Nevfel idi ve “*Yaptığımız şey kendi kardeşlerimize karşı azgınlık ve zulümdür*” dediler.⁴⁶⁶ Sahife'nin geçersiz hale gelmesinde ilk adımı Hişam b. Amr atmıştı; Nadle b. Haşim'in anne bir kardeşinin oğluydu. Asil ve şerefli biri olarak bilinen Hişam geceleri deveye yüklediği buğdayı Ebû Tâlib mahallesinin girişine getirir, deveyi yönlendirir ve içeri gönderirdi. İçerdekiler devenin üzerindeki yükü indirdikten sonra deveyi geri gönderiyorlardı. Bazan bir gecede bunu üç defa tekrarlıyordu. Sonra buna başkalarını da ortak etmeyi düşündü ve önce Hz. Peygamber'in halası Âtike'nin oğlu Züheyr b. Ebû Ümeyye'ye sonra sırasıyla Mut'im b. Adî, Ebü'l-Buhtürî, Zem'a b. Esved b. Muttalib'e giderek konuşmayı akrabalık bağından açıp “*Sen yiyip içiyorken, evlenip evlendiriyorken, alışveriş yapıp yaşıyorken akrabalarının göz göre göre ölüme terkedilmesine nasıl razı oluyorsun, vicdanın nasıl*

⁴⁶⁵Bkz.: İbn Sa'd, a.g.e., C.I., s.178; İbn Seyyidünnâs, a.g.e., C.I., s.222.

⁴⁶⁶Bkz.: İbn Hişâm, a.g.e., C.I., s.354 ve a.g. eserler.

kabul ediyor?” diye soruyordu. Onlar da “Ben tek başıma ne yapabilirim ki?” diye sorduklarında “Fılanca da bizimle beraber” diye cevap vererek her birinden söz aldı. Hacûn denilen yerde toplanarak nasıl bir planla bu antlaşmayı bozacaklarını karara bağladılar. Ertesi gün Kâbe’yi tavaf ettikten sonra kararlaştırıldığı üzere ilk sözü Züheyr başlattı, ardından diğerleri de katılarak müşriklere “Ey Mekke halkı! Bizler yiyip içiyorken, giyinip kuşanıyorken Benî Haşim helâk mı olsunlar? Vallahi Sahife yırtılmadıkça oturmam!” dediler. Ebû Cehil “Yalancısın, bunu yapmaya gücün yetmez!” dediğinde de “Asıl yalancı sensin, yazılırken de razı değildik, kabul ve itiraf da etmiyoruz, yazılanlardan beriyiz, Allah’a sığınırız!” dediklerinde Ebû Cehil, bu işin başka bir yerde gecededen konuşulup planlandığını söyledi. O sırada Ebû Tâlib de orada, konuşulanları duyabilecek bir halde oturmuştu. Sahife’yi yırtmak üzere aldıklarında “Bismike Allahumme” ibaresi hariç tamamının böcek tarafından yendiğini gördüler.⁴⁶⁷

Boykotun devam ettiği süreçte Hz. Hatice’nin yeğeni Hakîm b. Hizam da zaman zaman deveye buğday yükleyerek Ebû Tâlib mahallesine kölesiyle gönderiyordu. Bir gün Ebû Cehil bu durumu gördü ve deveye asıldı ve “*Sen Benî Haşim’e yiyecek mi gönderiyordun?*” diyerek azarladı. Ebû’l-Buhtürî de konuşulanlara şahit olunca, gönderilen gıdanın Hz. Hatice’ye ait olduğunu, göndermesine engel olmasının doğru olmadığını söyledi. Bunun üzerine birbirlerine öfkelenip tartıştılar. Ebû’l-Buhtürî oradan bir deve çene kemiği alarak onunla Ebû Cehil’e vurdu, onu yere yatırarak üzerine bastı. Müşrikler aralarındaki ihtilafların Hz. Peygamber tarafından bilinmesini istemiyor ve sakınıyorlardı ama bu olayı Hz. Hamza gördü ve şahit oldu.⁴⁶⁸

Medineliler de bu boykotu duyduklarında Kureyş’i kınayan ifadeler içeren şiirler söyleyen şairler oldu.⁴⁶⁹ Ebû’l-Kays b. el-Eslet bunlardan Kureyş’i seven, onlardan evlenip uzun yıllar aralarında yaşayan bir şair idi. Şiirinde Fil Vakası’nı hatırlatarak Hz. Peygamber ile Kureyş arasındaki ihtilafı zikretti.

⁴⁶⁷Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.374-377.

⁴⁶⁸Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.354; İbn Seyyidünnâs, **a.g.e.**, C.I., s.224.

⁴⁶⁹Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.283.

Hız. Peygamber, amcası Ebû Tâlib'e böceğin zulüm antlaşmasında Allah'ın adı hariç herşeyi yediğini söylediğinde “*Bunu sana Allah mı haber verdi?*” diye sordu. Hız. Peygamber “*Evet*” dedi. Ebû Tâlib güzel kıyafetlerini giyip yanına yeğenlerinden güçlü kuvvetli olanlardan birkaçını alarak Kâbe'yi tavaf etti, sonra bir yere oturarak uygun zamanı bekledi. Onların Sahife'yi bozmak üzere yaptıkları tartışmalar sırasında Hız. Peygamber'in kendisine söylediklerini aktardı. Müşrikler de Sahife'yi aldıklarında söylenenin doğru olduğunu gördüler. Ama Kureyş “*Bu da senin yeğenininki sihridir*” dedi. Yazılı sahifenin böcek tarafından yenmesi, Kureyş'ten beş kişinin geceden yaptıkları planın uygulanması ile boykot bitti.⁴⁷⁰ Bu beş kişi silahlarını kuşanarak gidip Ebû Tâlib mahallesindeki Benî Haşim ve Benî Muttalib'i getirip⁴⁷¹ Kâbe'yi güvenle tavaf etmelerini sağladılar. Ebû Tâlib de Kâbe'nin örtülerinin arasında durarak “*Allahım! Bize zulmeden, akrabalık bağını koparan, dokunulmaz olanı helal sayanlara karşı bize zafer ver*” diye dua etti.

Boykottan sonra da Hız. Peygamber'e, Benî Haşim ve Benî Muttalib'e eman vererek yardım eden, Kâbe'yi tavaf etmeleri fırsatını verenlerden biri de Mut'im b. Adî idi.⁴⁷²

2.5.5.Boykotun Sonuçları:

Herşeyden önce tebliğ faaliyetlerinin yavaşlaması, aksaması, Hız. Peygamber'i çok üzmüştür. Çünkü görevini ifâ edememek çok ağır geliyordu. Müşriklerin uyguladıkları boykottan sonra da boykotun olumsuz etkileri devam etti. Tarihçilerin “*Hüzün Yılı*” dedikleri ve Hız. Peygamber'in en çok sevdiği; biri içerden diğeri dışarıdan koruyuculuk, danışmanlık yapan, teselli kaynakları sevgili eşi Hatice bint Huveylid ile amcası Ebû Tâlib'in vefatları oldu.

⁴⁷⁰Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.376-377; Kastalânî, **el-Mevâhib**, C.I., s.261; el-Umerî, **a.g.e.**, s.209.

⁴⁷¹Bkz.: Belâzürî, **a.g.e.**, C.I., s.548.

⁴⁷²Bkz.: Belâzürî, **a.g.e.**, C.I., s.355.

Kaynakların ifadesine göre uzun süren açlık ve üzüntünün etkisi ile zaten yaşlı olan bedenleri iyice zayıfladı, boykot bittikten sonra birkaç gün ara ile arka arkaya vefat ettiler. Hangisinin önce vefat ettiği kaynaklarda kesin değil; bazı kaynaklar Hz. Hatice'nin önce Ebû Tâlib'in sonra vefat ettiğini ifade ederken diğer bazıları tam tersini ifade ediyorlar⁴⁷³. İkisinin vefatları arasındaki aralıklar da farklı veriliyor; kimi üç gün, bazıları daha uzun süreler verirken İbn Sa'd bir ay ve beş gün olarak veriyor. Yaygın kanaate göre önce Ebû Tâlib, sonra Hz. Hatice vefat etti.⁴⁷⁴ Her ikisi de aynı yılın içinde (19 Nisan 620) ve kısa aralık ile (üç gün), Medine hicretinden takriben üç yıl önce vefat ettiler.⁴⁷⁵ Hz. Hatice Hz. Peygamber'e ilk iman eden, onu her zaman destekleyip koruyan, davası yolunda malını ve canını feda etmekten kaçınmayan bir yardımcı, ilk eşi ve çocuklarının annesi yaklaşık altmış beş yaşlarında vefat etti. Başta Resûlullah ve kızları, sonra müslümanlar çok üzüldüler. Tek tesellileri Hz. Cebrâil'in getirdiği müjde idi: *“Allah Hatice'ye selam gönderdi. Bir de cennette, içinde hiç bir yorgunluk ve gürültünün olmadığı köşk müjdesini iletmemi istedi.”*⁴⁷⁶ Hz. Peygamber ile beraber geçirdikleri yirmi beş yıl boyunca her zaman Hz. Peygamber'in rahatını, huzurunu temin etmek için çabaladı. *“Cennetin en hayırlı kadını Meryem ve Hatice'dir”*⁴⁷⁷ Hadisi de onun ahiretteki değerini ifade ediyor.

Ebû Tâlib hastalanınca Hz. Peygamber, amcasını ziyaret etmek üzere geldiğinde Kureyş eşrafı da yatağın etrafına dizili olarak oturuyorlardı. Hz. Peygamber amcasına *“Ey amcacığım! Tek bir kelime istiyorum; La ilâhe illallah de, Allah katında sana şefaathçi olabileyim”* Ebû Cehil ile Abdullah b. Ebû Ümeyye hemen devreye girerek *“Abdülmuttalib'in dininden vaz mı geçiyorsun?”* dediler. Ebû Tâlib'in son sözü *“Abdülmuttalib dini üzerine”* oldu ve öldü. Hz. Peygamber çok üzüldü ve *“Rabbim yasaklamadıkça senin için bağışlanma dileyeceğim”* dedi. Bunun üzerine ayetler nâzil

⁴⁷³Bkz. İbn İshâk, a.g.e., s.267-271; İbn Sa'd, a.g.e., C.I., s.179-180; Taberî, a.g.e., C.I., s.553

⁴⁷⁴Bkz.: el-Umerî, a.g.e., 210-212.

⁴⁷⁵Bkz.: Fayda, “Muhammed”, DİA, C.XXX., s.408-423.

⁴⁷⁶Bkz.: Buhâri, **Sahih-i Buhâri**, Menâkıb, 3815-3821. Buhâri'nin dışında başka hadisçilerin de rivayet ettikleri, Hz. Hatice'nin faziletlerini ifade eden çok hadis var.

⁴⁷⁷Bkz.: İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, C.VII., s.167.

oldu.⁴⁷⁸ Böylece Ebû Cehil Hz. Peygamber ile amcasının arasına girerek bir kere daha Hz. Peygamber'in çok üzülmüne sebep olmuştur.⁴⁷⁹

Ebû Tâlib vefat edince Benî Haşim'in kabile reisliğine geçen Ebû Leheb'e, kız kardeşleri yalvararak yeğenleri Hz. Peygamber'e destek olmasını istediler. Çünkü Hz. Peygamber o güne kadar hiç olmadığı kadar hakaretlere uğramış, hiç görmediği eziyetleri görmüştü. Bu yüzden evinden çıkıp topluma karışması azalmıştı. Ebû Leheb'e bu haberler de gelince asabiyet gereği bunu kabul etti ve Hz. Peygamber'e "*Ebû Tâlib hayatta iken ne yapabiliyor idinse, ne söylüyor idinse şimdi de aynı şekilde devam et, ben hayatta oldukça senin yanındayım, sana kötülük yapmalarına izin vermeyeceğim*" dedi. Hz. Peygamber'i üzen İbnü'l-Ğaylete'ye sövdü ve ona vurdu. İbnü'l-Ğaylete bağırarak "*Ey Kureyş! Ebû Utbe dinsiz oldu!*" dedi. Kureyş hemen toplandı ve Ebû Leheb'i sorguladı. Ebû Leheb dinini değiştirmediyini ancak yeğenini koruduğunu söyledi. Onlar da akrabalık gereği doğru ve iyi yaptığını söylediler. Ebû Leheb'den dolayı artık kimse Hz. Peygamber'e ilişmiyordu, bu durum bir süre devam etti. Ama Kureyş bunu kabullenemedi ve Ebû Cehil ile Ukbe b. Ebû Muayt gelip Ebû Leheb'e "*Muhammed'e sor bakalım baban Abdülmuttalib'in ahiretteki yeri neresidir?*" dediler. Ebû Leheb de Hz. Peygamber'e bunu sorduğunda aldığı cevabı söyledi; "*kavmiyle beraber*" dediler ki: "*Demek istiyor ki, Abdülmuttalib cehennemdedir.*" Ebû Leheb geri gelip Hz. Peygamber'e sözünün anlamının "cehennemde olmak" mı olduğunu sordu. Hz. Peygamber; "*Evet, bu hal üzere ölen herkes cehenneme girecek*" dedi. Buna çok kızan Ebû Leheb Hz. Peygamber'e asla yardım etmeyeceğini aksine ebedi düşmanı olacağını söyledi ve dediğin yaptı.⁴⁸⁰

⁴⁷⁸Tevbe, 9/113: "*Ne Peygamber'in ne de mü'minlerin; yakın akrabaları bile olsa, cehennemlik oldukları açığa çıktıktan sonra, müşriklerin bağışlanmalarını Allah'tan dilemeleri uygun değildir.*" Kasas, 28/56: "*Sen sevdiğini doğru yola iletmezsin. Fakat Allah dilediğini doğru yola iletir ve doğru yola girecek olanları da en iyi O bilir.*"

⁴⁷⁹Bkz.: Buhâri, a.g.e., Tefsir, 4772.

⁴⁸⁰Bkz.: İbn Sa'd, a.g.e., C.I., s.180; Belâzürî, a.g.e., C.I., s.292.

Ebû Tâlib'in vefatıyla himayesiz kalan Hz. Peygamber Mekke sokaklarından geçerken sık sık saldırılara uğramaya başladı. Bir gün bu türden bir saldırıyı bir sefih, başından aşağıya toprak dökerek yaptı. Hz. Peygamber o halde eve girince Hz. Fatıma ağlayarak babasının üzerinden tozları temizledi. Hz. Peygamber *“Ağlama kızım, Allah babanı koruyacaktır. Ebû Tâlib hayatta iken Kureyş hoşlanmadığım şeyleri yapamıyordu”*⁴⁸¹ diyerek kızını teselli etti.

Hz. Peygamber boykot ve sonrası yıllarda da tebliğ görevinden geri durmadı. Çok tehlikeli zamanlarda Ebû Tâlib mahallesinde, haram aylarda Mekke içinde, panayırılarda dışarıdan gelen kabilelerin konak yerlerine gidip kendini tanıtarak herkesi İslâm'a ve imana davet ediyordu. Ebû Leheb ile Ebû Cehil de haberini alır almaz, arkasından giderek onu yalanlayıp, eziyet ettiler, taşladılar, ayaklarını kanattılar. Ama o devam etti.⁴⁸²

⁴⁸¹Bkz.: Heykel, **a.g.e.**, s.182-183.

⁴⁸²Bkz.: İbn Sa'd, **a.g.e.**, C.I., s.184; İbn Kesir, **el-Bidâye**, C.I., s.346.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HZ. PEYGAMBER'İN BASKILARDAN KURTULMA TEŞEBBÜSLERİ VE İLAHÎ MÜKÂFAT

3.1. Vahyin Müslümanlara Manevî Desteği:

Hz. Peygamber ve ashabı Mekke'de on yıl boyunca eziyet ve işkence gördükleri halde affediyorlardı.⁴⁸³ Çünkü Allah vahiy ile Peygamberini yönlendiriyor, davranışlarını kontrol ediyor, Hz. Peygamber de aldığı terbiyeyi kendisine inananlara veriyordu. Sabırlı olmaları, affedici olmaları, şiddete karşı şiddetle değil, hikmetle hareket etmelerini emrediyordu⁴⁸⁴. Herşeyden önce İslâm, insanlara huzur getirmek için gelmişti, sonra sahabenin kendilerinin hayatı için bu zor imtihana maruz kalmışlardı. İçinde yaşadıkları topluma ve çevreye karşı son derece sabırlı olmak zorunda idiler. Mekke döneminde; daha iman edeceklerin varlığı, onların İslâm'ı tanınması, kalbine iman girmiş bir insanın ahlakını tanınması için aynı evde içiçe, yan yana yaşam fırsatının olması için karşı tavra izin verilmedi. Başka bir sebep de müslümanların karşı tavır almasında henüz bir teşkilatının oluşmamasıydı. İmanın tam yerleşmesi ne geçici bir heyecan, ne asabiyet duyguları değildi. Tam teslimiyet gerektiren bir samimiyet ancak ruhları etkilerdi.

Belki de müslümanların çektikleri sıkıntıların, dışarıdan Mekke'ye gelenler tarafından görülmesi onların İslâm hakkındaki kanaatlerinde daha etkili oluyordu. Bu anlamda şöyle bir rivayet aktarılıyor: Hac mevsiminde Hz. Peygamber konakları

⁴⁸³Bkz.: İbn İshâk, a.g.e., C.I., s.215.

⁴⁸⁴Şûrâ, 42/37-39, 42-43; “Onlar, büyük günahlardan ve fuhşiyattan kaçınırlar; öfkelendiklerinde ise kusurları bağışlarlar. Yine onlar, Rablerinin çağrısına uyarlar ve namazı gerektiği şekilde kılarlar. Aralarındaki işlerini danişarak yaparlar. Onlara rızık olarak verdiğimiz şeylerden de bağışta bulunurlar. Bir haksızlığa uğradıkları zaman hep birlikte yardımlaşarak kendilerini savunurlar. Suçlanacak olanlar, halka zulmeden ve yeryüzünde haksız yere taşkınlık yapan kimselerdir. İşte onlar için acı bir azap vardır. Bununla beraber kim sabreder ve bağışlarsa işte bu, azimli ve kararlı olunması gereken konulardandır.”

dolaşarak kendini tanıtıyor ve insanları Allah’a iman etmeye davet ediyordu. Ebû Leheb de ardınca dolaşıyor, “*Bu bizim gencimizdir, ne dediğini bilmiyor, ona inanmayın*” diyerek hakaret ediyor, insanlara, onu dinlememelerini söylüyor ve taş atarak Hz. Peygamber’in ayaklarını kanatıyordu.⁴⁸⁵ Fil vakasından dolayı diğer Arap kabileleri Kureyş’ten etkilenip İslâm’a karşı tavır alsa da bu işkenceleri görüp duyduklarında kendi kabilelerine döndüklerinde haber olarak konuştukları bu olaylar bir taraftan insanların gönüllerine yerleşiyordu. Hz. Peygamber’in ahlakı, sabrı ve davasındaki samimiyeti insanları derinden etkiliyordu. İslâm’a girenlerin yaşamlarında insan ayırımı yapılmadığını, herkesin eşit olduğunu, sadece insan oldukları için değerli olduklarını görüyorlardı. Köle ile efendisi arasında fark olmadığını görüyorlardı.⁴⁸⁶

Müşriklerin Ashab-ı Kehf hakkında sordukları sorulara cevaben nâzil olan Kehf suresi müslümanlara hem teselli olmuştu hem buldukları ortamda dinlerini yaşayamayan mü’minlerin başka ortamlara gidebileceklerinin işaretini verdiği için, korumasız olanlara Habeşistan yolunu açmış, Mekke’de kalan Hz. Peygamber ve sahabelere de Dârülerkam’a girmeleri için bir işaret olmuştur.⁴⁸⁷

Mü’minlerden Allah’ın razı olduğunu ifade eden ayetler nâzil oldu⁴⁸⁸, bu da müslümanların en büyük gayesi olduğu için çektikleri sıkıntılar birazcık da olsa hafiflemiş oluyordu.

⁴⁸⁵Bkz.: İbn. Sa’d, **Tabakât**, C.I., s.184; İbn Seyyidünnâs, **a.g.e.**, C.I., s.257.

⁴⁸⁶Câsiye, 45/14: “*İman edenlere söyle, Allah’ın ceza vereceği günlerin geleceğini ummayanları başışlasınlar. Çünkü neticede Allah her topluluğa hak ettiklerinin karşılığını verecektir.*”

⁴⁸⁷Kehf, 18/10, 14-15: “*Hani o gençler mağaraya sığınmış ve şöyle demişlerdi: “Rabbimiz! Sen bize kendi katından bir rahmet ver, işlerimizde doğruyu bulmayı bize kolaylaştır!” “Onlar zâlim kralın karşısına çıkıp da: “Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir, biz O’ndan başkasını ilâh kabul edip tapmayız. Öyle bir şey yaparsak gerçekten saçmalamış oluruz” derken biz onların kalplerine sebat verdik.” “Onlar aldıkları bu güçle şöyle dediler: “İşte bizim kavmimiz! Allah’tan başka birtakım ilâhlar edindiler. Bunların ilâh olduğuna dair açık bir delil getirselere ya! Allah adına yalan uydurandan daha zâlim kim olabilir?”*”

⁴⁸⁸Tevbe, 9/100

Hız. Peygamber de mü'minler için Şu duayı yapmıştı: “Allahım! Senden iyilikleri yapmak, kötülüklerden sakınmak ve miskinleri sevmekle yardımını istiyorum.”⁴⁸⁹ Bu duada ifade edilen özellikler Hız. Peygamber'in daimi ahlakı olduğu için mü'minlerin güvenini ve sevgisini kazanmanın yanında henüz müslüman olmayanlar için de Şayet bu dini seçerlerse yalnız bırakılmayacaklarının güvencesiydi.

Bütün bunlara ilave olarak Allah, kendisine inananlara sabır, müsamaha, iyilik yapma gibi meziyetlere sahip olmalarını tavsiye ediyor ve bunları yaşamak için yeryüzünün geniş olduğunu da bildiriyordu.⁴⁹⁰ Böylece *hicret* izni verilmiŐti. Zümer suresinin inişi ile hicret iznin gelmesi müslümanlara başka çareleri olmadığını da gösterdi.

3.2.Vahyin Müşrikleri Tehdit Etmesi:

Müşrikler bu kötülükleri yapıp dururken Mekke'de nâzil olan ayet ve surelerin büyük bir kısmı geçmiş ümmetlerin peygamberlerine yaptıklarını ve nasıl helâk olduklarını anlatıyordu. Allah'ın rahmeti olmazsa müşriklerin de aynı âkıbete uğrayacağını da bildiriyordu. Utbe b. Rebîa Hız. Peygamber'e gelip bazı tekliflerde bulunduğunda, Hız. Peygamber Fussilet suresini okumuŐ ve surede Âd ve Semûd kavimlerinin helâkını anlatan ayetleri duyduğunda korkudan Hız. Peygamber'in ağzını eliyle kapatarak “*Aramızdaki akrabalığın hakkı için artık sus*” demişti.⁴⁹¹

Dünyada imanından dolayı insanlara kâfirler Şayet tevbe etmeden ölürlerse onlara can yakıcı azabın olacağını ifade eden ayetler nâzil oldu.⁴⁹² Müşrik ve kâfirlerin dünyada yaptıkları zulüm ve ahlaksızlıkların, diri diri gömülen kız çocuklarının

⁴⁸⁹Bkz.: Muhammed Ğassan el-Cebbân el-Cüneydi el-Hüseynî, **Fıkhu'da'vâ fi Şemâil ve siyer ve hukuki seyyidinâ Muhammed Resûlillâh**, Dârü'l-esmâi, Dimeşk 1434/2013, s.81.

⁴⁹⁰Zümer, 39/10.

⁴⁹¹ Bkz.: İbn. Kesîr, **el-Bidâye**, C.I., s.159-160.

⁴⁹²Burûc, 85/10.

hesabının mutlaka sorulacağını anlatan ayetler nâzil oldu.⁴⁹³ Hz. Peygamber'e hitaben onun görevinin yalnızca öğüt vermek olduğu, zorba veya zorlayıcı olmadığı, ayetleri, tebliği duyduğu halde yüz çevirenlerin hesabının çok çetin olacağını, onların hesabının Allah'a bırakılması gerektiğini ifade eden ayetler de nâzil oldu.⁴⁹⁴

Ammar b. Yâsir, şehid annesi ve babası gibi işkenceler çekiyorken Hz. Peygamber ona teselli olarak "*Allah anneni öldüreni öldürsün (helâk etsin)*"⁴⁹⁵ diye dua etti. Bu dua kabul oldu ve Bedir Savaşı'nda Ebû Cehil öldürülmüştü. Çünkü Ebû Cehil sadece iman ettiği için yaşlı zayıf bir kadın olmasına rağmen Sümeyye'ye işkence ederek şehid etmişti. Ebû Cehil'in yaptığı zulümlerin cezasını daha dünyada iken görmesi bu düşüncede olanlara ibret, müslümanlara da teselli olmuştu.

Müslümanlar için rahmet, müşrikler için tehdit ifade eden onlarca ayete rağmen azgın müşrikler zulümlerine devam etti. Ama bu durum Hz. Peygamber ve ona inananları yollarından alıkoymadı. Cenâb-ı Allah mü'minlere başka yerlerde rahmet kapılarını açtı. Mekke dışında da imana girip müslümanlara gönüllerini ve yurtlarını açanlar oldu.

3.3.Yeni Yurt Arayışları:

Bu bölüm önce Habeşistan hicreti, sonra Tâif yolculuğu ve en son Medine hicretini ihtiva edecek: Müslümanlar için artık Mekke yaşanılacak yer değildi. İmanlarından da vazgeçmeyeceklerine göre yeni yurt arayışına girdiler.

⁴⁹³Tekvîr, 81/1-12.

⁴⁹⁴Gâşiye, 88/21-26.

⁴⁹⁵Bkz.: el-Cebbân, a.g.e., s.110.

3.3.1.Habeşistan Hicreti:

Bu hicreti hazırlayan sebepleri, yer seçiminde tercih edilen yerin önemi, hikmeti, hicret edenler, oradaki durumları, Habeşlilerin İslâm'a karşı tutumları, Mekkelilerin tepkileri ve sonucu işlenecek.

Müşrikler Hz. Peygamber'in davasından asla vazgeçmeyeceğini, ona inanıp yolundan gidenlerin sayısının gün geçtikçe arttığını, bu durumun kendilerinin inanç ve yaşam tarzlarını tehdit ettiğini düşünerek telaşlandılar. Şayet herhangi bir mü'mini herhangi bir müşrik öldürürse o zaman öldürenin kabilesi ile öldürülenin kabilesi arasında kan davası başlar, bu durumda Mekke'de kaçınılmaz bir iç savaş meydana gelirdi. Böyle bir duruma düşmemek için en uygun çözüm herkes kendi kabilesinden, aşiretinden müslüman olanı dininden vazgeçirmek için eziyet ve işkencede bulunacak. Gerekirse aç ve susuz bırakılacak, dövülecek, sövülecek, kızgın güneşte kızgın yere yatırılacaktı.⁴⁹⁶ Bu arada Hz. Peygamber için de çok şey düşündüler. Ama amcası Ebû Tâlib onu himaye ettiği için amcasının sağlığında sadece dil ile eziyet, zaman zaman da ufak sürtüşmeler türünden fiziksel saldırılar, eziyetler edebiliyorlardı. Amcası vefat edip himayesiz kalınca ona da ellerinden gelen her türlü işkence ve eziyeti yaptılar.⁴⁹⁷

Müslümanlar Mekke müşriklerinden ve halîflerinden⁴⁹⁸ çok çeşitli işkence ve azap çektiler. Fakat Cenab-ı Allah çok güçlü bir sabır örneği verdi. Bir de çok ilginç bir şekilde işkence ve eziyetleri yapanların oğulları, kardeşleri, aileleri ve akrabaları daha çok İslâm'a girdiler ve Hz. Peygamber'in safına geçtiler. Bu duruma bazı örnek isimler; Ebû Cehil'in kardeşi Seleme b. Hişam, Velîd b. Mugîre'nin oğlu Velîd, Utbe b. Rebîa'nın oğlu Ebû Huzeyfe sadece birkaçıdır.⁴⁹⁹

⁴⁹⁶Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.317.

⁴⁹⁷Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.374; Taberî, **Târîh** C.I., s.553.

⁴⁹⁸Halîf /Hilf: Cahiliyye döneminde kişiler veya kabileler arasında yapılan dostluk ve dayanışma yemini. Bu yemini yapanlara *halîf* deniyordu. Aralarında hilf olan kişiler aynı soydan olanların ilişkileri gibi güçlü ilişkiler kurarlar, sevinçleri, yaşları, savaş ve barışları beraberlik içinde geçerdi. Hilfler daha çok güçlü bir kabile / kişi ile zayıf bir kabile / kişi arasında olur ve zayıf taraf bir nevi ilhak yaşardı. Hilf sahipleri birbirlerine eman da verirlerdi. Bkz.: Özkuyumcu, "Hilf", **DİA**, C.XVIII., s.29-30.

⁴⁹⁹Bkz.: İbn Seyyidünnâs, **a.g.e.**, C.I., s.203.

Mekke’de mü’minlerin iman ettiği esaslar doğrultusunda ibadetlerini yapmaları yasaktı, ibadetlerini yaparlarken görülürlerse saldırılara maruz kalıyorlardı. Kâbe’nin yanında tevhidî yaşamak isteyenlere hak verilmiyor, onun yerine şirk gereği olan ritüeller serbest olarak uygulanıyordu. Bu da mü’minlerin çok ağırına gidiyordu. Kavminde çok sevilen ve saygınlığı ile bilinen Hz. Ebû Bekir bile ilk önce Habeşistan’a hicret etmek üzere yola çıkıp gitmiş, yolda Mâlik b. Duğne ile karşılaşmış, İbn Duğne yolculuk sebebinin inancından dolayı olduğunu öğrenince “*Senin gibisi yurdundan çıkmaz da, çıkarılmaz da! Sen yoksulu doyurur, fakiri gözetir, akrabayı korursun.*” diyerek Hz. Ebû Bekir’i geri getirmiş ve himayesine almıştı. Hz. Ebû Bekir bu himaye ile evinin avlusunda açıktan Kur’an-ı Kerim okuduğu için müşrikler İbn Duğne’yi himayesi konusunda uyarılmışlardı. İbn Duğne, Hz. Ebû Bekir’e, ya evin içinde veya sessiz okuma ricasında bulununca Hz. Ebû Bekir kendisine verdiği himaye için teşekkür ederek himayesinden çıkmış ve bir tek Allah’ın himayesiyle inancını yaşamaya devam etmişti. Diğer mü’minler durumu Hz. Ebû Bekir’in durumu gibi olmadığından hicretten başka çareleri kalmadı.⁵⁰⁰

Resûlullah, müşriklerin ashabına yaptıkları işkenceleri görüyor, biliyordu. Ancak vahiy ile aktif direniş için henüz izin verilmediğinden sadece onlara dua ediyor, sabır tavsiye ediyor ve dualarıyla psikolojik destek olmaktan başka bir şey yapamıyordu. Müslüman olanların kendi aileleri de himayelerini kaldırıp hem de eziyet ve işkenceleri bizzat kendileri icra edince durum daha da vahimleşiyordu.⁵⁰¹ Bu durum çok ağır geldiğinden ashabına yardımcı olmak, onları rahat ettirmek için birşeyler yapması gerekiyordu. Bunun en iyi çaresi ise *hicret* idi.

Hicret, işkence gören mü’minler için bir sığınak olsa da hakikatte bir tepkidir, tavırdır karşıt tarafa “*En sevgili olan vatan ve aile dahi terkedilir ama imandan vazgeçilmez!*” mesajıdır. Göç her sebeple yapılabilir, bu yüzden hicret bir göç değil.

⁵⁰⁰Bkz.: Kastallânî, *el-Mevâhib*, C.I., s.260.

⁵⁰¹Bkz.: İbn İshâk, *a.g.e.*, C.I., s.230-231; İbn Hişâm, *a.g.e.*, C.I., s.320-321; Taberî, *a.g.e.*, C.I., s.546-547.

Sadece Allah için yapılır ve ecriyle beraber, bereketli sonuçları da yalnızca Allah'tan beklenir. “Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenleri elbette bu dünyada güzel bir şekilde barındıracağız. Âhiret mükâfatı da hiç şüphesiz daha büyüktür. Keşke bunu bilselerdi. Onlar, Allah yolunda gördükleri ezaya sabreden ve yalnız Rablerine tevekkül edenlerdir.”⁵⁰² Hicret hemen hemen her dinin veya toplumun bir gerçeği olarak, olumlu veya olumsuz sonuçlarıyla beraber varolagelmıştır. Bazılarında o dinin güç kaybetmesine sebep olmuştur, Yahûdilikteki gibi, diğer bazılarında ise farklı topraklarda, farklı toplumlarda gelişip güç kazanmasıyla sonuçlanmıştır, İslâmiyet ve Hıristiyanlık'ta olduğu gibi.⁵⁰³ İslâm'ın ilk hicreti Habeşistan'a yapılan hicrettir. Bi'set'in beşinci senesinde, 615 yılında, Hz. Peygamber'in gidilecek yönü belirtmesiyle, kaçınılmaz olarak hicret başladı.⁵⁰⁴

3.3.1.1.Habeşistan'ın Özellikleri:

Hz. Peygamber “Yurdunda hiç kimseye zulmedilmeyen bir kral var” dediğinde tespit noktası *adâlet* idi. Bu da onun, o günkü dünyanın siyasi ve içtimaî yönlerinden haberdar olduğunu, civardaki başka devletlerin/yerlerin bu özellikten mahrum olduğunu gösteriyor. Zaten mü'minleri rahatsız edip, yurtlarını terketmeye mecbur bırakan şey de zulümdü. Bu yüzden en önemli sebep orada görecekları âdilane muamele idi.

Arap yarımadası içerisindeki diğer Arap kabileler şirk üzere olup, Mekke ile kuvvetli bağları olduğu için hac ve panayırlarda duydukları İslâm davetine olumlu cevap vermeleri halinde bu bağlarda zedelenme olabiliyordu. Üstelik Mekke'den, ailelerinden kaçan mü'minleri kabul etmeleri, dostları olan müşriklerin düşmanları olan mü'minlerle işbirliği anlamına geleceği için de yapmamış olabiliyorlardı.

⁵⁰²Nahl, 16/41-42.

⁵⁰³Bkz.: Levent Öztürk, “İslâmiyet'in Yayılmasında Hicret'in Önemi: Habeşistan Hicretleri Örneği”, Der.: Adnan Demircan, **Çeşitli Yönleriyle Son Elçi'nin Hayatı**, Siyer Yayınları, İstanbul 2015, s.97.

⁵⁰⁴Bkz.: Fayda, “Muhammed”, **DİA**, C.XXX., s.408-422.

Yemen, mecusî Sasanî'nin denetiminde idi ve çok zulüm vardı.

Şam bölgesi de Kureyş ile güçlü ticarî bağları olduğu için Rûm suresinde ifade edildiği gibi, Bizans'ın toprakları olarak sık sık Sasanî saldırılarına maruz kaldığı için orası da uygun değildi.

Bütün bunlara ilave olarak, Habeşistan'a gidebilmek için kimsenin toprağından geçmeleri gerekmiyordu: O günün şartlarında bir yola çıkan, ya çıktığı yerden veya gideceği yerden *emân/himaye* almadan gidemezdi. Aksi takdirde canı, malı ve hürriyeti saldırılara açık olurdu. Belki özellikle Necâşi, genel olarak da Hıristiyanlar'ın daha ılımlı, İslâm'ı kabule daha yatkınlıkları da eklenebilir.⁵⁰⁵ Ayrıca Ca'fer'in Necâşi'ye verilmek üzere, Resûlullah tarafından yazılmış bir mektubu taşıması, aralarındaki tanışıklık, dostluk ve yakınlığı gösteriyor.⁵⁰⁶

3.3.1.2.Hicret Edenler:

Hz. Peygamber'in "*Habeşistan'a giderseniz, orada, mülkünde kimseye zulmedilmeyen bir kral var. Orası doğruluğun yeridir.İçinde bulunduğunuz bu durum için Allah size bir genişlik açana kadar (orada kalın)*"⁵⁰⁷ sözüyle hicret iznini, yönünü ve bu yönün tercih nedenini gösterdi. Nâzil olan ayet de müjdelerle gelince müslümanlar hemen hazırlandılar ve yola çıkmaya başladılar.

Habeşistan'a hicret edenlere bakıldığında, köle ve cariyeler, güçsüz müslümanlar değil; Kureyş'in en saygın ailelerinden, özellikle gençlerden oluştuğu görülür. Belki de gençlerin yaşadıkları toplumlarındaki çirkef ve zulümleri değitirmek için daha müsait olmalarındandır. Bunların tam aksi olarak, Resûlullah'a ve mü'minlere eziyet edenler de

⁵⁰⁵Bkz.: İbn Sa'd, *Tabakât*, C.I., s.172-173; Derveze, *Târîhu'l-cinsi'l-Arabî*, C.VI., S.107-108; Berki Keskiöğlü, *Hâtemü'l-enbiyâ Hazreti Muhammed ve Hayatı*, s.91-93; Hamidullah, *a.g.e.*, s.104-107; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s.101.

⁵⁰⁶Bkz.: Hamidullah, *a.g.e.*, s.104.

⁵⁰⁷Bkz. İbn Hişâm, *a.g.e.*, C.I., s.321.

genelde toplumun kalıplaşmış yerleşik fenalıklarını sindirerek yaşam tarzı edinmiş yaşlı kişiler oldukları gözden kaçmıyor.

Müslümanlar imanlarını korumak için Habeşistan'a gitmek üzere gizlice yola çıktılar: Kimi yalnız, kimi ailesi veya eşiyle yola çıktı. Mekke'den Cidde yakınlarında, Mekkelilerin kullandığı *Şuaybe* limanına kadar kendi imkânlarıyla kimi yürüyerek, kimi binekleriyle kara yolunu kat edip geldi. Burada ticaret için Habeşistan'a gidecek olan iki gemiye, yarım dinar yol ücreti vererek binip gittiler. Nübüvvetin beşinci senesinin Receb ayında (haram ay olduğu için, daha güvenli bir zaman dilimi idi) 615 yılında, aralarında Hz. Osmân ve eşi, Resûlullah'ın kızı Hz. Rukiyye'nin de olduğu on bir erkek ve dört kadından oluşan ilk muhacir kafilesi gitmiş oldu. Kureyş müşrikleri onları geri getirmek üzere peşlerine düşseler de yetişemediler.⁵⁰⁸

O sıralarda her ikisi de müslüman olan Ebû Seleme Abdullah b. Abdüled el-Mahzûmî⁵⁰⁹ ve Ebû Ümeyye'nin kızı Ümmü Seleme de bu işkencelere maruz kalanlardandı. Ümmü Seleme Hind bint Ebû Ümeyye'nin anlattığına göre, uğradıkları eza ve cefa o kadar ileri boyutlara ulaşmıştı ki Mekke artık dar geliyordu. Hz. Peygamber, amcasıyla korunuyordu ama sahabesine yapılanlara üzüldüğü halde birşey yapamıyordu. Onlara hicret izni verdi.⁵¹⁰

Habeşistan'a hicret edenlerin isimlerine gelince; İlk hicret eden Hz. Osmân b. Affân, yanında eşi Resûlullah'ın kızı Hz. Rukiyye ile beraber, Allah yolunda Hz. İbrahim ve Hz. Lût'tan sonra ilk hicret edenlerdir.⁵¹¹ Kaynaklarda zikredilen ilk kafilede Ebû Huzeyfe b. Utbe b. Rebîa ve eşi Sehle bint Süheyl b. Amr; Habeşistan'da oğulları Muhammed doğdu, beraberlerinde Ebû Mûsâ el-Eş'arî vardı. Hz. Hatice'nin yeğeni, Hz. Peygamber'in halası Safiyye'nin oğlu Zübeyr b. Avvâm b. Huveylid, Mus'ab b. Umeyr b. Haşim b. Abdümenâf, Abdurrahman b. Avf b. Zühre, Ebû Seleme Abdullah b.

⁵⁰⁸Bkz.: İbn Sa'd, **a.g.e.**, C.I., s. 173.

⁵⁰⁹Hz. Peygamber'in süt kardeşi (Süveybe ikisini de emzirmişti) ve halası Berre'nin oğlu. Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.252'de 6 numaralı dipnot.

⁵¹⁰Bkz.: İbn İshâk, **a.g.e.**, s.247.

⁵¹¹Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.322.

Abdüsed b. Mahzûm ve eşi Ümmü Seleme Hind bint Ebû Ümeyye b. Mugîre, Osman b. Maz'ûn b. Cumah (Ümeyye b. Halef'in amcasının oğlu), Âmir b. Rebîa (Hattâb ailesinin halifi/anlaşmalısı) ve eşi Leylâ bint Ebû Hasme, Ebû Sabre b. Ebû Ruhm, Süheyl b. Beydâ yer alıyordu.⁵¹²

Daha sonra Hz. Ca'fer b. Ebû Tâlib ve eşi Esmâ bint Umeys gittiler, Habeş topraklarında oğlu Abdullah doğdu. Amr b. Said b. Âs, kardeşi Halid b. Said ve Amr'ın eşi Fatıma bint Safvan b. Ümeyye, Halid'in eşi Ümeyne bint Halef b. Es'ad, Habeş topraklarına gittiler. Abdullah b. Cahş, Ubeydullah b. Cahş ile eşi Ümmü Habîbe Remle bint Ebî Süfyân⁵¹³, Kays b. Abdullah ve eşi Bereket bint Yesâr (Ebû Süfyân'ın azatlı cariyesi), Muaykîb b. Ebû Fâtıma, Benî Nevfel halifi Utbe b. Gazvân, Esved b. Nevfel, Yezîd b. Zem'a, Amr b. Ümeyye b. Hâris; Benî Esed'den dört kişi, Abdullah b. Mes'ûd ve kardeşi Utbe b. Mes'ûd, Mikdâd b. Esved b. Abdü Yağûs, Ebû Ubeyde b. Cerrâh. Daha sonra başkaları da hicret etti; kimi eşi veya ailesinden birileri ile beraber, kimi yalnız gitti. Bunların başlarında Osman b. Maz'ûn'un olduğu rivayet ediliyor.⁵¹⁴ Böylece hicret eden müslüman sayısı arttı. Habeşistan'da huzur içinde ama vatana, Kâbe'ye, Hz. Peygamber'e hasret yaşadılar. Kaynaklardaki bilgilerin sıyakına göre bu isimlerin hepsi beraber gitmedi; gruplar halinde, farklı zamanlarda gittiler. Çünkü toplu gidişleri dikkat çeker ve sahipleri, aileleri farkedirse engel olurdu. Ayrıca da Habeşistan ve diğer yerlerle ulaşım sağlayan gemiler her zaman olmazdı. Ticari ve siyasi olaylara bakılırsa haftanın (belki de ayın) belli günlerinde, belli merkezlere deniz seferleri yapıldığı anlaşılır.⁵¹⁵ Kaynaklarda Habeşistan hicretinin gruplar halinde gerçekleştiği ifade edilse de ayırdedici özellikleri olduğu için tarihçilerin çoğuna göre iki hicret olarak kabul

⁵¹²Bkz.: Mübarekfürî, **a.g.e.**, s.68; Derveze, **a.g.e.**, C.VI., s.107.

⁵¹³Daha sonra eşi vefat edince Hz. Peygamber ile evlendi. Bkz.: Aynur Uraler, "Ümmü Habîbe", **DİA**, C.XLII, s.318-319.

⁵¹⁴Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.323.

⁵¹⁵Kâbe'nin tamirinde kullanılan inşaat malzemesini taşıyan gemi, ilk muhacirleri taşıyan gemi, Mekke'nin fethinden sonra Hz. Peygamber'den kaçanların bindiği gemi (İkrime b. Ebû Cehil gibi.) Deniz ulaşımı ile ilgili Bkz.: Hamidullah, **a.g.e.**, 72, 721; Özeydin, "Arap", **DİA**, C.III, s.321-322.

edilir.⁵¹⁶ Birinci Habeş hicretinde kişi sayısı ihtilafli; çıkan ilk grubun sayısı belli. Ancak ardlarından gidenler olduğu için bazı kaynaklar sonradan giden bazı muhacirleri birinci hicrete dahil ederken diğer bazı kaynaklar ise ikinci Habeş hicretinden saymışlardır. Hatta durumu daha içinden çıkılmaz hale getiren durum, Birinci Habeş hicretinden dönen bazı muhacirlerin İkinci Habeş hicreti için tekrar gitmeyişi, diğer bazılarının da sadece İkinci Habeş Hicreti yapmış olmaları, bazılarının ise her ikisine de katılmalarıdır.

Özetle; İlk hicrette bulunan ve sayı bakımından ikincisinden az olan muhacirler, Habeşistan'da iken Mekkelilerin tamamının müslüman olduklarına dair yanlış haber sebebiyle “*Madem herkes müslüman oldu, öyle ise Hz. Peygamber’den, vatandan, aileden uzak kalmaya gerek yok*” diye düşünüp Mekke’ye geri döndüler. Kaynaklarda ilk muhacirlerin Habeşistan’da kalma süresi birkaç ay olarak⁵¹⁷ veriliyor. Kabilecilik sisteminde Mekke’den çıkanlar da geri gelecek olanların da *himâye/emân* almadıkça her türlü mal, can, ırz tehlikesine açıldı. Bu yüzden geri dönen muhacirler işin gerçek yüzünü, haberin asılsız olduğunu öğrenince çok zor durumda kaldılar: Kimi Mekke’ye girmeden geri döndü, kimi yakınlarının himâyesiyle girdi, kimi himâyesiz girdi. Müşrik yakınlarının himâyeleriyle girenlerden bazıları sonradan vazgeçip aldıkları himâyeleri “*Müşrik himâyesine girmem, Allah’ın himâyesi yeter*” diyerek bıraktılar ve nice eziyet ve işkencelere maruz kaldılar. Müşrik himâyesini bırakanlardan biri de Osman b. Maz’ûn idi. Velîd b. Mugîre’nin himâyesini İslâm’ın izzetine yakıştırmadığı için bıraktı ve meşhur şair Lebîd’in⁵¹⁸ şiirini dinlerken onun “*bütün nimetler zevâl bulur*” sözüne “*yalan söylüyorsun, cennet nimetleri bâkidir*” cevabını verdi. Lebîd üzülmüş müşriklerden biri kalkıp Osman’ın gözüne yumruk vurdu. Durumu gören Velîd

⁵¹⁶Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.321-332’de anlattıklarından iki hicret gibi, tek hicret olarak kabul ettiği anlaşılıyor; Fayda, “Muhammed”, **DİA**, C.XXX., s.413’te hicreti “birinci, ikinci” olarak değil, “Kafîle” diye ifade ediyor. Şayet Hz. Peygamber’in verdiği izinler, kafîle başkanı, Necâşi ile konuşma, giden kişi sayısı ve kalınan süre farkları kriter olacaksa iki hicret olur. Bunlar dikkate alınmayacaksa tek hicret kabul edilir. Bkz.: İbnü’l-Cevzî, **el-Muntazam**, C.II., s.375-376; Ziyâ el-Umerî de iki hicret diye ayırıyor. Bkz.: **a.g.e.**, s.196-200.

⁵¹⁷Bkz.: Taberî, **a.g.e.**, C.I., s.552; Umerî, **a.g.e.**, 196-197; Levent Öztürk, **İlk Hicret Habeşistan**, Siyer Yayınları, İstanbul 2015, s.74.

⁵¹⁸“Muallakat-ı Seb” sahibi, Lebîd b. Rebî’ el-Âmirî. Daha sonra müslüman oldu. Hz. Osman’ın hilafetinde yüz elli yaşın üzerinde iken vefat etti.. Bkz.: Rızkullah, **a.g.e.**, s.77.

“Yeğenim istersen yine himâyeme alayım, bırakmasaydın gözüne yumruk yemezdin” dedi.⁵¹⁹ Osman b. Maz’ûn ise “sağlam gözüm darbe alan gözüme imreniyor ve onun gibi olmak için Allah’a yalvarıyor” dedi.⁵²⁰ Bazı haberlerde Habeşistan muhacirlerinin, dönüş tarihi olarak *boykotun* bitişini, zulmün de bitişini sanmaları ile olmuştur, ifadesiyle daha geç tarih olarak veriyorlar.⁵²¹ Mekke’de olaylar iyice dayanılmaz bir hal alınca, I. Hicret’ten bir yıl sonra⁵²² Hz. Peygamber, müslümanların acı çekmelerini istemediği için onları tekrar Habeşistan’a yönlendirdi. Bu sefer başlarında Hz. Ca’fer b. Ebû Tâlib olduğu halde, küçük çocukları sayılmasa seksen iki erkek, on sekiz kadından oluşan bir hicret dalgası oldu.⁵²³ Kaynaklar ikinci hicrete katılan müslümanların sayısı konusunda farklı ifadeler veriyorlar. Fakat Ahmed b. Hanbel’in Abdullah b. Mes’ûd’dan yaptığı rivayet daha kuvvetli kabul ediliyor: “Resûlullah bizi Necâşî’ye gönderdi; sayımız seksen erkekti; aramızda Ca’fer b. Ebû Tâlib, Abdullah b. Arfete, Osman b. Maz’ûn, Ebû Mûsa...vardı.”⁵²⁴

3.3.1.3.Müşriklerin Müslümanları Geri Getirme Girişimleri:

Hz. Hamza ve Hz. Ömer’in müslüman olması, Habeşistan’a giden müslümanların orada korunup güven ve emniyet içinde inançlarını yaşamaları ve kabileler arasında İslâm’ın hızla yayılıyor olması Kureyşlilerin saltanatlarının son bulacağı, düzenlerinin bozulacağı anlamına geliyordu. Çünkü hicret edenlere bakıldığında ya kendileri veya aileleri zengin kişilerdi. Şayet Habeşistan’daki ticareti ele geçirir veya Mekke’nin Habeşistan ile olan ticaretine olumsuz etkilerse bu onlar için çok

⁵¹⁹Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.370.

⁵²⁰Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.321-332, 370.

⁵²¹Bkz.: Öztürk, **a.g.e.**, s.122.

⁵²²II.Habeş Hicreti için kaynaklarda, Nübüvvet’in 7. Yılında *Boykot’un* başlangıcı sırasında, Hz. Peygamber kendi akrabalarıyla Şi’b’de iken, akrabası olmayan ve himâyesiz kalan diğer mü’minlerin hicret etmelerine izin vermesiyle başladı, diye gerekçe ve tarih veriliyor. Bkz.: Apak, **Ana Hatlarıyla İslâm Tarihi (I)**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2014, s.214.

⁵²³Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.330.

⁵²⁴Bkz.: Ahmed b. Hanbel, **a.g.e.**, C.XVII, Siyer 1/24962; İbn Hişâm ise, şayet Ammâr b. Yâsir dahil edilirse (Ammâr’ın hicreti ihtilafı), çocuklar hariç seksen üç kişi olduğunu rivayet eder. Bkz.: **es-Sire**, C.I., s.330.

kötü olurdu. Belki de hemen önlem almazlarsa inançları dahi tehlikeye girebilirdi. Zamanla oradan destek gelirse Kureyş'in geri kalanı da İslâm'ı kabul ederdi. Bu durumları konuştular, düşündüler, tartıştılar ve karar verdiler: Necâşî'ye göz alıcı hediyeleri, ihtişamlı bir heyet ile gönderip akrabaları olan müslümanları yurdundan atmasını ve sahiplerine geri göndermesini sağlamak istediler.⁵²⁵ Bunun için Necâşî'ye sevdiği deriler, Habeş pazarlarında oldukça yüksek değer görecektir diğer ürünler, yaptığı ticari ve siyasi seferlerden dolayı Necâşî'nin dostluğunu kazanmış olan Amr b. Âs ve Abdullah b. Ebû Rebîa ile gönderdiler. Kaynaklar bu iki elçinin yanında onlara yardım etmek üzere Umâre b. Velîd'in de gönderildiğini ifade ediyor.⁵²⁶ Kueyş gönderdiği elçilere “*Hızlı gidin, müslümanlar Necâşî'nin huzuruna çıkmadan önce siz Necâşî ile görüşün*” dedi. Amr ve yanındaki arkadaşı huzura vardıklarında heyetin sözcüsü olarak Amr Necâşî'ye “*Ey Hükümdar! Aramızdan biri senin ülkeni karıştırmaya, dinini ve halkını bozmaya çalışıyor. Biz senin dostların olarak iyiliğini istiyoruz. Çünkü tüccarımız senin toprağında güvenle ticaret yapabiliyor. Kavmimiz bizi sana saltanatının, hükümdarlığının bozulmaması için ve seni uyarmamız için gönderdi*” dedi.⁵²⁷ Necâşî akıllı ve hikmet sahibi bir hükümdar olarak sadece gelen elçileri dinleyip hemen karar vermedi. Müslümanları da dinlemek istedi. Hz. Ca'fer ve yanındaki müslümanlar, Kureyş'in elçi gönderdiğini haber aldığı için saraya gelmişlerdi, huzura çıktılar. Necâşî, onlara neden ülkesine geldiklerini ve dinleri hakkında soru sordu. Müslümanların sözcüsü Hz. Ca'fer: “*Ey Hükümdar! Benim üç sözüm var: Doğru konuşursam beni tasdik edersiniz, yalan konuşursam yalanlarsınız. Bu iki adama da söyleyin, biri bana cevap versin, diğeri dinlesin.*” dedi. Bunun üzerine Amr konuşmacı olmayı kabul etti. Hz. Ca'fer, Necâşî'nin Amr'a şu soruları sormasını ve Amr'ın da cevap vermesini istedi:

⁵²⁵Bkz.: İbn İshâk, **a.g.e.**, s.248; İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.332; Taberî, **a.g.e.**, C.I., s.549; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, C.II., s.79. Genel olarak kaynaklarda geri getirme girişiminin II. Hicret'ten sonra olduğunu ifade edilir.

⁵²⁶Bkz.: İbn İshâk, **a.g.e.**, s.248-249; İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.337; İbn Seyyidünnâs, **a.g.e.**, C.I., s.209: müellif burada geri getirme girişiminin iki kez olduğunu, birincisinin hicretlerinin ilk döneminde olduğunu, ikincisinin Bedir savaşından sonra olduğunu, bu iki girişimde Amr'ın yanında bir defa Umâre, diğeri Abdullah b. Ebû Rebîa olduğunu ifade ediyor.

⁵²⁷Bkz.: Makrizî, **İmtâü'l-esmâ'**, C.I., s.38-39.

-Hicret eden müslümanların köle oldukları ve sahiplerinden izinsiz kaçtıkları için mi onları sahiplerine geri vermek üzere geldiklerini?

-Yoksa muhacirler birilerini öldürdü de, kan davasıyla mı geri götürmek istiyorlar?

-Veya muhacirler kimsenin malını haksız yere aldıkları için mi gereğinin yapılması için isteniyorlar?

Necâşî soruları sorunca Amr: “*Hayır bunlar köle değiller, aksine hür ve asil insanlardır, bir damla dahi kimsenin kanını dökmедiler*” dedi. Üçüncü soruda Necâşî, şayet müslümanlardan biri kimsenin malını aldıysa kendi hazinesinden fazlasıyla ödemeye hazır olduğunu da ilave ederek cevap istediğinde Amr “*Hayır vallahi, kuruş bile boçları yok. Sadece onlar bizimle aynı dinden idiler. Sonra din değıştirdiler*” cevabını verdi.⁵²⁸

Bu olayın detaylarını o sırada orada bulunan muhacirlerden (daha sonra Hz. Peygamber’in eşi olacak) Hz. Ümmü Seleme de anlatmıştır; Habeşistan topraklarına vardıklarında Necâşî’nin kendilerine çok iyi davrandığını, inançlarını yaşama konusunda kimsenin kendilerine karışmadığını, hoşlarına gitmeyecek, can sıkacak herhangi birşey ile karşılaşmadıklarını, bu durumdan haberdar olan Kureyş’in Necâşî’ye hediyelerle beraber elçi göndererek onları geri götürme girişiminde bulunduğunu, hatta Necâşî’yi daha iyi etkilemeleri ve ikna etmeleri için patriklere de ayrıca hediyeler gönderdiklerini ancak Hz. Ca’fer’in konuşmalarından sonra Necâşî’nin hediyeleri de geri vererek elçileri amaçlarına varmadan gönderdiğini ifade etmiştir.⁵²⁹ Bu görüşmede Necâşî Hz. Ca’fer’e İslâm, Hz. Meryem ve oğlu Hz. İsa hakkında sorular da sordu. Hz. Ca’fer İslâm hakkında genel bilgiler verdikten sonra Hz. Meryem ve Hz. İsa hakkındaki sorulara cevap olarak Meryem suresini okudu. Necâşî Kur’an’ı dinlediğinde çok etkilendi, hatta sakalları ıslanana kadar ağladı ve “*Bu iki din aynı kaynaktan çıkmıştır*” dedi⁵³⁰. Amr Necâşî’yi etkilemek için her türlü diplomatik yeteneğini devreye soktu ama başarılı olamadı.

⁵²⁸Bkz.: a.y.; İbn Kesir, *el-Bidâye*, C.IV., s.178-179.

⁵²⁹Bkz.: İbn İshak, a.g.e., s.247-250; İbn Hişâm, a.g.e., C.I., s.334-338; Ahmed b. Hanbel, a.g.e., C.XVII., Siyer 1/24962; Rızkullah, a.g.e., s.207-210; Hamidullah, a.g.e., s.252.

⁵³⁰Bkz.: a.y.

Habeşistan'da Necâşî'nin müslümanlara iyi davranması ve okunan Kur'an'dan etkilenmesi halkın arasında onun İslâm'a girdiği söylentisine sebep oldu. Bu durumdan rahatsız olan bazı asi gençler ona karşı ayaklandılar. Necâşî müslümanların zor durumda kalmaması için onları iki gemiye bindirip uygun bir limanda, isyanı bastırma olayı neticelenene kadar bekletti. Şayet isyan bastırılamazsa o gemilerle istedikleri yere sıkıntı çekmeden gidebilsinler diye. İsyân bastırıldı ve müslümanlar tekrar Habeşistan'daki konaklarına yerleştiler.⁵³¹ Kaynaklarda Abdullah b. Mes'ûd'un acele ettiğini ve Bedir Savaşı'na yetiştiğini ifade ediyor.⁵³²

Hiz. Muhammed'in peygamberliğini duyan yirmi kişilik bir grup Habeşli Mekke'ye gelip onunla görüştiler ve müslüman oldular. Mescid-i Haram'ın yanında görüşmeleri devam ederken Kureyş de nâdilerinde onları seyrediyordu. Hiz. Peygamber bu Habeşli heyetin yanından ayrılınca Ebû Cehil gelip yollarını keserek onlara kızdı, azarladı. Kendi dini kitaplarından son din ile ilgili bilgilerin tasdikini bu dinde görenek gönül rahatlığı içinde İslâm'ı kabul eden bu yeni müslümanlar yumuşak tepkilerle Ebû Cehil'e cevap verdiler. Bunun üzerine onların hakkında şu ayetler nâzil oldu: *"Kur'an'dan önce kendilerine kitap verdiklerimiz buna da inanırlar. Onlara Kur'an okunduğu zaman, "Biz buna iman ettik, çünkü o, Rabbimizden gelen gerçeğin ta kendisidir..." Lüzumsuz bir söz işittiklerinde ondan yüz çevirirler ve bu sözün sahiplerine "Size selâm olsun! Biz kendini bilmez cahillerle düşüp kalkmak istemiyoruz!" derler"*⁵³³ Bu heyet hakkında İbn İshak biraz daha farklı bir rivayet veriyor: Necâşî, Hiz. Peygamber hakkında bilgi almak için kendi yanından yedisi rahip, beşi keşiş toplam on iki kişiyi gönderdi. Onlar Mekke'ye gelip Kur'an'ı dinlediklerinde çok etkilendiler ve haklarında Mâide suresinden ayetler nâzil oldu.⁵³⁴

⁵³¹ Bkz.: İbn Hişâm, **a.y.**

⁵³²Bkz.: Ahmed b. Hanbel, **a.y.**

⁵³³Kasas, 28/52-55; haberin kaynağı için Bkz.: Halebî, **a.g.e.**, C.I., s.487. Müellif bu heyetin Habeşli olmadığını, Habeşlilerden İslâm'ı duyan Necranlı Hıristiyanlar olduğunu da rivayet ediyor.

⁵³⁴Bkz.: İbn İshak, **a.g.e.**, s.248-253. *"...Onlar içinde sevgi bakımından mü'minlere en yakın olanların "Biz Hıristiyanız" diyenleri görürsün. Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır. Onlar büyüklük taslamazlar. Peygamber'e indirileni dinledikleri zaman, onun gerçeği dile getirdiğini anladıkları için*

Müslümanlar Medine'ye hicret gerçekleşene kadar Habeşistan'da kaldılar. Bedir Gazvesi'nden önce otuz üç erkek, sekiz kadın Medine'ye hicret etti, gerisi Hz. Ca'fer'in eşliğinde kalmaya devam ettiler. Hicretin yedinci yılında Hz. Peygamber Hayber'i fathettiği zaman geldiler.⁵³⁵

Habeşistan'da müslümanların durumu genel olarak çok iyi olmasına rağmen ferdi bazı olumsuzluklar da yaşandı. Kaynakların aktardığına göre bu olumsuzluklardan biri Hz. Peygamber'in kızı Hz. Rukiye ile ilgili. Hz. Rukiye çok güzel olduğu için Habeşli bazı gençler onu rahatsız ettiler. Daha sonra Necâşî'ye karşı çıkan ayaklanmanın bastırılması sırasında bu gençler de asiler arasında oldukları için onlarla beraber öldürüldüler.⁵³⁶

Habeşistan'a hicret edenlerin anlatıldığı kaynaklarda Hz. Ebû Bekir'in de hicret girişimi anlatılıyor. Hz. Ebû Bekir, Hz. Peygamber'den izin alarak Habeşistan'a hicret etmek üzere yola çıktı, Mekke'ye bir-iki günlük mesafeye kadar gitti. Yolda Ehâbîşin efendisi İbn Duğunne ile karşılaştı, İbn Duğunne Hz. Ebû Bekir'e nereye gittiğini sordu. O da kavminin inancından dolayı kendisine eziyet ettiğini, sıkıntı yaşattığını, dinini yaşayamadığını, bu sebeple hicret etmek üzere yola çıktığını söyledi. İbn Duğunne Hz. Ebû Bekir'e “*Senin gibisi yurdundan çıkarılmaz. Sen aşiretine değer katıyorsun, zayıflara yardım edersin, iyilik yaparsın, yoksulları doyurursun. Dön artık benim himâyemdesin*” dedi ve Mekke'ye getirdi. Mekke'ye girince yüksek sesle Hz. Ebû Bekir'in kendi himâyesinde olduğunu söyledi. Hz. Ebû Bekir evinin avlusunda namaz kılmaya devam etti, geceleri sesli namaz kıldığından civarındaki müşriklerin kadınları, çocukları ve köleleri Kur'an'ı dinleyip etkileniyorlardı. Müşrikler bu durumu İbn Duğunne'ye şikâyet ettiler. İbn Duğunne Hz. Ebû Bekir'den evinin içinde namaz kılmasını istedi. Hz. Ebû Bekir bunu yapmak istemediği için almış olduğu himâyesini

gözlerinin yaşla dolduğunu görürsün. Onlar şöyle derler: “Rabbimiz! Biz iman ettik, bizi hakka şahitlik edenlerle beraber yaz.” Maide, 5/82-83.

⁵³⁵Bkz.: İbn İshâk, **a.g.e.**, s.494-501; İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.365-372; Rızkullah, **a.g.e.**, s.209-210.

⁵³⁶Bkz.: Hamidullah, **a.g.e.**, s.255.

nazik bir ifade ile teşekkür ederek geri verdi ve Allah'ın himâyesine girdiğini söyledi. Himâyesiz kaldığı günlerde Kâbe'ye gitmek için geçtiği yolda Kureyş sefihlerinden biri başına toprak attı. O sırada orada geçen Velîd b. Mugîre veya Âs b. Vâil'e "Görüyor musun bu sefihin yaptığını?" diye sitem edince de "Bunu sen kendin istedin" cevabını aldı.⁵³⁷

Habeşistan hicreti genel olarak müslümanlar için bir rahatlık sağlamanın yanında İslâm'ın orada yayılmasına da vesile oldu. Yıllar sonra Medine'de Hz. Peygamber Necâşi için gıyabî cenaze namazı kılarak onun da müslüman olduğunu ifade etmiştir.⁵³⁸

3.3.2.Tâif'e Yolculuk:

3.3.2.1.Tâif'in Özellikleri:

Tâif Hicaz bölgesinde, Mekke'nin seksen sekiz km. kadar doğusunda yer alan, iklimi, suları, bahçeleri ve Arabistan yarımadasının doğusunu, kuzeyini, güneyini birbirine bağlayan konumu ile çok önemli bir şehirdir.⁵³⁹ Tâif'e değer katan diğer önemli bir özelliği de Araplar'ın çoğunun çok değer vererek taptığı putu olan Lât'ın burada bulunması idi. Beyaz taştan yapılan bu büyük put için özel bir mabed yapıp üzerini de Kâbe'ye örtüldüğü gibi örtü ile kapatmışlardı.⁵⁴⁰ Tâifliler ile Kureyş'in herbiri kendi beldesinin kutsiyetini öne çıkarıp bununla Araplar arasında saygı ve itibar görme hususunda bir de ticaret konusunda yarışıyorlardı. Tarım ve ve ziraate dayalı ürünlerinin pazarlığını Kureyş yapıyorken, faiz ile borç satış yapan Tâifliler zamanla tefecilikten zengin oldukları için, panayırlarda tanınır hale geldikten sonra Kureyş'e kafa tutacak duruma geldiler. Aynı bölgede yaşamaktan ve ortak menfaatlerden kaynaklanan

⁵³⁷Bkz.: İbn Hişâm, a.g.e., C.I., s.373-374.

⁵³⁸Bkz.: Öztürk, "Necâşi Ashame", DİA, C.XXXII., s.476-477.

⁵³⁹Bkz.: Küçükkaşcı, "Tâif", DİA, C.XXXIX., s.443-447.

⁵⁴⁰Bkz.: Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr el-Kelbî el-Kûfi, Kitâbü'l-Esnâm, Çev.: Beyza Bilgin, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017, s.48-50.

akrabalık/dünürlük ilişkileri de vardı. Şayet müslüman olur ya da İslâm ile düşmanlık etmezse Kureyş'i de etkileyecekti.⁵⁴¹

Ebû Tâlib'in ölümü ile Kureyş daha önce yapamadığı herşeyi yapmak üzere her fırsatta Hz. Peygamber'e saldırmaya başladı. Saldırıların, eziyetlerin boyutları dayanılmaz bir hal alıp, tebliğ dahi yapılamaz hale gelince Hz. Peygamber Tâifli/ Benî Sakîf'ten himâye ve desteklerini alıp yakında kurulacak olan panayırlarda Allah'ın dinini tebliğ edebilmek için yardımlarını talep etmek üzere, Nübüvvet'in onuncu yılı Şevvâl ayında (20 Ocak 620), bir rivayete göre yanında azatlı kölesi Zeyd b. Hârise ile birlikte Tâif'e gitti.⁵⁴² Burada önemli olan nokta Hz. Peygamber'in Mekke'den çıkarken yaya olarak çıkması, yol arkadaşının aileden biri olan Zeyd olmasıdır. Bununla yani bineksiz gidişi ile uzağa gitmeyeceği, farklı birini almayarak da sıradan bir işe, dolaşmaya çıkıyor intibahını veriyordu. Aksi takdirde Kureyş onu göndermemek için tedbir alabilirdi. Nitekim yokluğunu farkettilerinde, döndüğünde Mekke'ye girmemesi veya öldürülmesi için ferman çıkarmışlardı.⁵⁴³

Hz. Peygamber'in Tâif'i seçmesinin sebeplerini Alî Sallâbî şöyle açıklıyor: Tâif Kureyşliler için stratejik olarak derin bir öneme sahipti. Kureyş geçmişte Tâif'e sahip olmak için birkaç girişimde bulunmuş, sonuç olarak da Sakîf, Kureyş ile *halîf* olmuş Vec vadisini, ziraî ve ağaçlı bir bölge olmasından dolayı sınır yapmışlardı. Onlara Benî Devs'i de ortak ettiler. Mekkeliler'in çoğunun Tâif'te mülkleri olduğu için orayı yazlık olarak kullanıyorlardı. Benî Hâşim ile Benî Abdüşşems Tâif ile sürekli ilişki içinde idiler. Benî Mahzûm da Sakîf ile maslahat ortaklığındaydı. Hz. Peygamber bunları bilerek gitti; şayet burdan destek alırsa, Kureyş'in ekonomik ilişkilerini tehdit altında bırakacak ve Kureyş'i dehşete düşürecekti. Hatta belki de Mekke'yi kabuğuna çekilmeye mecbur edecek ve uzlete düşürecekti. Buradan Hz. Peygamber'in İslâm

⁵⁴¹Bkz.: Küçükaşçı, a.y.

⁵⁴² Bkz.: İbn Sa'd, a.g.e., C.I., s.180; Belâzürî, *Ensâb*, C.I., s.549; İbnü'l-Esîr, a.g.e., C.II., s.9; Halebî, a.g.e., C.I., s.499.

⁵⁴³ Bkz.: Taberî, a.g.e., C.I., s.554-555; Halebî, a.g.e., C.I., s.507-508; Hamidullah, a.g.e., s.112; Apak, *İslâm Tarihi (I)*, s.214.

devletini kurma konusunda ne kadar istekli ve bunun için de ne kadar dikkatli ve etkili girişimlerde bulunduğu anlaşılıyor. Çünkü Allah'ın dinini tebliğ etmek için böyle bir güç gerekli ve zorunlu idi. Bundan dolayı Tâîf'e vardığında direkt olarak yönetimde olan kişilerle muhatap olmak istedi.⁵⁴⁴ Hz. Peygamber'in bu planı liderlikteki isabetli kararı ve siyasî desteğin tebliğ faaliyetlerindeki önemini gösteriyor. Çünkü diğer durumlarda olduğu gibi burada da *himâyenin* etkisi geçerliydi.

3.3.2.2.Tâîf'te Karşılaşılan Durum:

Burada Sakîf kabilesinin ileri gelenlerinden Kureyş ile (Benî Cumah) hısımlık bağı olan üç kardeş; Abdüyâlîl (Kinâne), Abdükulâl (Mes'ûd) ve Habîb ile görüştü.⁵⁴⁵ Birinci kardeş “*Eğer sen peygambersen, ben Kâbe'nin örtüsünü parçalayıp çalan olayım*” ikincisi “*Allah senden başka peygamber olarak gönderecek kimse bulamadı mı?*” üçüncüsü “*Vallahi ben seninle asla konuşmayacağım. Çünkü eğer sen peygamber isen, kendisiyle konuşulamayacak kadar yücesin, yalancı isen zaten seninle konuşulmaz!*” dedi.⁵⁴⁶Hz. Peygamber bu kardeşlerden bir rica da daha bulundu; *himâye* konusunda olumlu birşey yapmayacaklarsa bari konuştuklarını kimseye söylemesinler, kendisi bu konuda başka çareler arayacaktı. Fakat bunu dahi kabul etmeyen bu kardeşler tam tersini yaparak herkesi başına topladılar. On gün boyunca Tâîf'te kalan Hz. Peygamber, burada sözü geçebilecek, toplum içinde saygınlığı olan kim varsa her birine giderek görüştü, hiçbiri olumlu bir adım atmadı. Hatta Tâifliler, gençler, çocuklar etkilenmesin diye Hz. Peygamber'i bir an önce yurtlarından çıkarmak için “*Kavmin senden nefret etti, seni kabul etmedi, sen de bize mi geldin? Vallahi biz daha sert duruş, daha şiddetli tepki ve daha vahşice davranacağız! Çık yurdumuzdan!*”⁵⁴⁷.diyerek bağırdılar ve şehirlerindeki sefihleri Hz. Peygamber'e musallat ettiler. Hz. Peygamber'in geçtiği yolların iki

⁵⁴⁴Bkz.: Sallâbî, **a.g.e.**, s.256.

⁵⁴⁵ Bkz.: İbn Sa'd, **a.g.e.**, C.I., s.180; Taberî, **a.g.e.**, C.I., s.554; Süheylî, **a.g.e.**, C.IV., s.33-34; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, C.II., s.91-92; İbn Seyyidinnâs, **a.g.e.**, C.I., s.231-232; Umerî, **a.g.e.**,s.213; İbn Kesîr, **el-Bidâye**, C.IV., 338.

⁵⁴⁶Bkz.: İbn Seyyidinnâs, **a.g.e.**, C.I.,s.232.

⁵⁴⁷Bkz.: Belâzürî, **Ensâb**, C.I., s.549.

tarafında yollara dizilen sefihler hem bağırarak hem taşlayarak eziyet ettiler, bağırtıları duyan halk da toplanarak bu işkenceye katıldı. Ayakkabıları kan dolana kadar bu eziyet ve işkencelere devam ettiler. Onu korumak için Hz. Zeyd b. Hârise kendini siper ederek taşların değmemesi için elinden geleni yapmaya çalışırken başı birkaç yerinden yaralandı.⁵⁴⁸Şehrin çıkış yolunun üzerinde Utbe ve Şeybe b. Rebîa'ya ait bir bahçeye sığınarak eziyetten kurtuldular. Ağacın altına oturup kanlarını silmeye, yaralarını sarmaya, başladılar. Hz. Peygamber çok mahzun ve çaresiz bir hal ile ellerini açtı ve Rabbine yalvarmaya başladı: *“Allahım! Kuvvetimin yetersizliğini, çaresizliğimi ve insanlarca horlanışımı sana havale ediyorum ey merhametlilerin en merhametlisi! Sen sıkıntıya ve zulme uğrayanların Rabbisin, Sen benim Rabbimsin, beni kimlere bırakıyorsun; Bana sert ve kaba davranan yabancıya mı? Yoksa davamda bana üstün kılacağın bir düşmana mı? Senin katından bana bir gazap ve öfke olmadığı sürece, ben başıma gelenlere aldırmadan katlanırım!”*⁵⁴⁹Uzaktan Hz. Peygamber'in bu halini seyreden bu iki kardeş akrabalık duyguları ile rikkate geldiler ve Hıristiyan köleleri Addâs'a bir tabak üzüm verip ağacın altında oturan şahsa vermesini istediler. Addâs üzümü Hz. Peygamber'in önüne koydu ve *“Buyur ye”* dedi. Hz. Peygamber üzüme elini uzattığında besmele çekerek aldı. Addâs⁵⁵⁰ Hz. Peygamber'in yüzüne dikkatle bakıp *“Vallahî bu kelimeyi bu bölgenin insanı söylemez”* dedi. Hz. Peygamber ile aralarında geçen tanışma konuşmasının sonunda Addâs hemen müslüman oldu ve Hz. Peygamber'in üzerine kapanarak başından, ellerinden, ayaklarından öpmeye başladı. Uzaktan bu manzarayı seyreden Utbe ve Şeybe kardeşler hayretler içerisinde *“Bu adam bizim kölemizi de bozdu”* diye hayıflandılar ve Addâs dönünce de neden o adamın ellerini, ayaklarını öptüğünü sorduklarında *“Efendim yeryüzünde bundan daha hayırlı bir şey yok! Bana öyle şeyler söyledi ki, peygamberden başkası bilmez”* cevabını aldılar.

⁵⁴⁸Bkz.: İbn Sa'd, **a.g.e.**, C.I., s.180; M. Hüseyin Heykel *“Tâif, havasının güzelliğinden ve üzümlerinin tadından Mekkelilerin yazlıklarının bulunduğu bir kent olmasının yanısıra Lât putuna ibadet edilen bir mekân konumundaydı. Bu puta kulluk sunulur ve hac zamanı tavaf edilirdi. Eğer Sakîf kabilesi Hz. Muhammed'e iman etseydi Lât konumunu kaybederdi ve Kureyş ile aralarında husumet doğardı ki yazlığa çıkma mevsimi geldiğinde bunun ekonomik etkileri kendini gösterirdi. Böylece her kabilenin atalarının dinini bırakmamak, putlara tapmayı sürdürmek ve İslâm'a girmemek için yerel-lokal bir ekonomik gerekçesi bulunuyordu”* diyerek bu sert tepkinin sebeplerini açıklıyor. Bkz.: **a.g.e.**, s.185.

⁵⁴⁹Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.420.

⁵⁵⁰Bkz.: Önkâl, *“Addâs”*, **DİA**, C.I., s.355-356.

Addâs'ın cevabından endişelenen bu müşrik kardeşler kendilerince Addâs'a iyilik yapma adına “*dikkat et, dinini bozmasın, senin dinin onun dininden daha hayırlıdır!*” dediler.⁵⁵¹

3.3.2.3. Tâif Dönüşü Cinlerin İslâm'a Girişi:

Hız. Peygamber Tâif'ten ayrılıp Mekke'ye doğru gelirken gece olunca, Tâif ile Mekke arasında Nahle denilen yerde konakladı. Gece ibadeti için kalkıp abdest aldı ve namaz kılmaya başladı. Okuduğu Kur'an'ı duyan cinler o zamana kadar hiç duymadıkları bu kelamin ne olduğunu anlamak için toplandılar, dinleyince bunun Allah'ın kelamı olduğunu anladılar ve iman ettiler.⁵⁵² Bu yedi cin iman ettikten sonra kendi kavimlerine davetçi olarak gittikler. Hız. Peygamber o gece cinleri görmedi, Allahu Teâlâ vahiy ile Cin suresini nâzil ederek bildirdi.⁵⁵³ “*De ki: Bana, cinlerden bir topluluğun Kur'an dinlediği ve sonra da şöyle dediği vahyedildi: “Biz harikulâde bir Kur'an dinledik”*⁵⁵⁴ diye başlayıp devam eden ayetler bu olayı anlatıyor. Böylece Rabbi, Hız. Peygamber'in gönlünü Addâs'ın ve cinlerin iman etmesiyle teselli etmişti. İbn Hacer bu yaşananları özetler mahiyette “*Resûlullah amcası Ebû Tâlib'in vefatından sonra Nübüvvet'in onuncu yılında, Sakîflilerin himâyesini almak için Tâif'e gitti. Zilkâde ayında yapılacak Ukâz panayırında Allah'ın dinini tebliğ edebilmek için himâyelerini istedi. Tâif'ten dönüşünde cinlerle görüştü.*”⁵⁵⁵ demiştir.

⁵⁵¹Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.421.

⁵⁵²Bkz.: Cin, 72/1-13; İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.I., s.422; İbn Sa'd, **a.g.e.**, C.I., s.181; Süheylî, **a.g.e.**, C.IV., s.36-37; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, C.II., s.92; İbn Seyyidünnâs, **a.g.e.**, C.I., s.234-235; İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, C.VII., s.208.

⁵⁵³Bkz.: Emin Işık, “Cin Suresi”, **DİA**, C.VIII., s.10-11.

⁵⁵⁴Cin, 72/1.

⁵⁵⁵ Bkz.: İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, C.VII., s.209; Hız. Peygamber'in o gece cinlerle görüşmesi konusu kaynaklarda uzun ihtilafla anlatılıyor. Yaygın görüşe göre, o gece görüşmedi. Daha sonraki bir gece Mekke'de iken cinlerle görüşeceğini, sahabeden isteyenlerin yanında kendisi ile birlikte görüşmeye katılabileceğini ama bu teklifi sadece Abdullah b. Mes'ûd'un kabul ettiğini anlatan rivayetlerdir. Bkz.: Nevevî, **a.g.e.**, C.IV., s.126-127; Sallâbi, **a.g.e.**s.267.

3.3.2.4.Tâif Yolculuğunun Sonuçları:

Hız. Peygamber Tâif'ten dönüp Mekke'ye doğru yola çıkınca (Tâif'e gidişi Şevval ayının son üç günü kaldığında gitmiş Mekke'ye döndüğünde Zîlkade ayının yirmi üçü Salı günü olmuştu.)⁵⁵⁶Hız. Zeyd dedi ki: “*Ya Resûlallah! Mekkeliler seni yurdundan çıkarmışken şimdi Mekke'ye nasıl gireceksin?*” Hız. Peygamber mütevekkil bir tavırla Allah'ın kendisine yardım edeceğini söyleyip Hira mağarasına gitti.⁵⁵⁷ O sırada orada bulunan Mekkeli Abdullah b. Uraykıt'ı ⁵⁵⁸ Mekke'den birinin himâyesini alması için önce Ahnes b. Şerîk'e gönderdi. Ahnes “*Ben halîfim, halîfler himâye etmez*” cevabını vererek reddetti. Sonra Süheyl b. Amr'a gönderdi, Süheyl de “*Benî Âmir, Benî Ka'b'a karşı himâye vermez*” diyerek reddetti. Üçüncü olarak da Benî Nevfel'in reisi Mut'im b. Adıyy'e gönderdi. Mut'im himâye vereceğini, çekinmeden gelmesini salık verdi ve oğulları, kabilesinin gençlerini silahlarıyla donatıp Hız. Peygamber'i karşıladı ve evine götürdü, gece misafir ettikten sonra ertesi gün Mescid-i Haram'a getirerek tavafını yaptırdı. O sırada kendisi ve oğulları da Kâbe'nin her köşesinde nöbet tutuyorlardı. Vaziyet böyle iken Ebû Cehil uzaktan Hız. Peygamber'i gördü ve alaylı bir ifade ile “*Ey Benî Abdümenâf! İşte peygamberiniz de geliyor.*” dedi. Utbe b. Rebîa ona “*Bizden peygamberin de sultanın da çıkması şaşılacak bir durum değil*” dedi. Daha sonra bu konuşma Hız. Peygamber'e iletildiğinde “*Utbe, sen bu sözü Allah için söylemedin, kendine pay çıkarmak için söyledin. Sana gelince ey Ebü'l-Hakem! Çok sürmez, yakında az gülecek çok ağlayacaksın. Sizler de ey Kureyş topluluğu! Yakında istemediğiniz halde şu inkâr ettiğiniz şeye (İslâm'a) gireceksiniz!*” buyurdu. Tavafın devam ettiği zamanda Ebû Süfyân geldi ve Mut'im'e, Hız. Peygamber'i himâye mi ettiğini yoksa ona tabi mi olduğunu sordu, Mut'im de himâye ettiğini söyledi. Bunun üzerine Ebû Süfyân “*Senin gibisinin himâyesine dokunulmaz!*” dedi ve oradan uzaklaştı.⁵⁵⁹ Tavafını bitiren Hız. Peygamber evine gitti.

⁵⁵⁶Bkz.: Belâzürî, a.g.e., C.I., s.550.

⁵⁵⁷Bkz. İbn Sa'd, a.g.e., C.I., s.181.

⁵⁵⁸Bkz.: İbnü'l-Esîr, a.g.e., C.II., s.93; İbn Kesîr, el-Bidâye, C.IV., s.343.

⁵⁵⁹Bkz.: İbn Kesîr, a.g.e., a.y.

Zîlkade ayı haram ay ve hac aylarından olduğu için Hz. Peygamber hac ve panayırlar için gelenlerin konaklarına gidip onlarla tanışmak ve İslâm'ı tebliğ etmek istiyordu. Bunun için Amcası Abbâs'a "*Amca ne sende, ne de kardeşinde yeğeniniz olan bana destek göremiyorum, yarın benimle beraber hacı konaklarına gelip kabile ve boyları bana tanıtmayı rica ediyorum.*" dedi. Hz. Abbâs kabul etti, gittiler ve tanıtmaya başladı: "*Bu Yemen'in hacıların en iyisi Kinde'dir, bu Bekr b. Vâil, bu Âmir b. Sa'sa oğullarıdır, kime gideceğini kendin seç*" dedi. Hz. Peygamber Kinde'den başlayarak kendini tanıtip davetini tebliğ edince kabilelerin tepkileri farklı farklı oldu: Kinde, şayet Allah ona zaferi verirse kendisi öldükten hâkimiyeti/yönetimi kendilerine vermeye söz verirse kabul edeceklerini söylediler. Hz. Peygamber, mülkün Allah'a ait olduğunu kime isterse ona vereceğini söyleyince "*Öyleyse bizim sana ihtiyacımız yok*" diyerek reddettiler. Oradan ayrılp diğer konaklara gitti, aynı şekilde kendini tanıttı, dinini tebliğ etti, kabul eden olmadığı gibi üstelik çok da üzdüler. Özellikle Benî Sa'sa' b. Âmir, Benî Hanîfe, Benî Muharib'in hakaretine maruz kaldı.⁵⁶⁰ Hz. Peygamber herşeye rağmen dinini tebliğ etmeye devam etti; "*Ey insanlar! Lâ ilâhe illâllah deyin, kurtulun. Bu kelime ile Arapları yönetin, Acemleri ele geçirin, cennette efendiler olun!*" diyor ve konakları dolaşıyordu. Hemen arkasından dolaşan amcası Ebû Leheb "*Ey insanlar! Bu bizim gencimiz dinsiz oldu, ne dediğini bilmiyor, ona uymayın!*"⁵⁶¹ diyor ve Hz. Peygamber'i taşıyarak ayaklarını kanatıyordu.⁵⁶²

Hz. Peygamber imanından dolayı kendisine ve sahabesine yapılan eziyet ve işkencelere çok üzüyor, davetinden geri durmuyor, korkmuyor ama bu sıkıntıları bertaraf edebileceği bir yol bilmiyordu. Sadece sabır telkin ediyor, dua ediyor, Allah'ın kendilerine mutlaka yardım edeceğini müjdeliyordu. Bu sıkıntıları birazcık da olsa hafifletecek; ibadetlerini gizli yapma, hicret etmek gibi çareler sunuyordu. Kendisi için kimseden bir beklentisi yoktu. Tek gayesi Allah'ın dinini tebliğ ederek kavminin doğru

⁵⁶⁰Bkz.: İbn Kesîr, **a.g.e.**, C.IV., s.349.

⁵⁶¹Bkz.: İbn İshak, **a.g.e.**, s.263; İbn Sa'd, **a.g.e.**, C.I., s. 184; Taberî, **a.g.e.**, C.I., s.556; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, C.II., s.94.

⁵⁶²Bkz.: İbn İshak, **a.y.**

yola gelmesine vesile olmak için imkân dahilindeki her yönetime başvuruyordu. Kavminin helâkını istemiyordu, kavmi ve ümmetine karşı merhametli, şefkatli ve sabırlı idi. Zaman zaman Cebrâîl aleyhi's-selâm gelip Allah'ın selamını ilettikten sonra kavminin helâkı için görevlendirildiğini söylediğinde bunu istemediğini, onların hidayetini istediğini söyler, bunun için dua ederdi; “Allahım! Kavmimi affet, onlar bilmiyorlar”⁵⁶³ Bu şefkatinin ve sabrının ödülü İsrâ ve Mi'râc olarak verildi.⁵⁶⁴

3.3.3. Medine'ye Hicret:

3.3.3.1. Medine'nin Önemi:

Medine Arap yarımadasının Hicaz bölgesinde, Mekke'nin kuzeyinde, Kızıldeniz kıyısındaki liman şehri Yenbû'a yakın, geniş ve volkanik bir ovada yer alan kaleler, çiftlikler, mahalle ve köylerden oluşan dağınık bir şehirdir. İklimi hoş, toprakları verimli, bol tatlı suyu olan bu şehrin⁵⁶⁵ İslâm'dan önceki adı Yesrib idi.⁵⁶⁶ Hz. Peygamber'in hicretinden sonra birçok isimle beraber yaygın olarak, Kur'an-ı Kerim'de de *Medine* denildi.⁵⁶⁷

Medine'nin sosyal yapısı Mekke'den çok farklı idi: Ma'rib selinden sonra Yemen'den gelip yerleşen Araplar, nereden geldikleri ihtilafı olan Yahudiler ve Hıristiyanlar yaşıyorlardı. Bu farklı toplulukların her biri kendi içinde çeşitli etnik kökenlere, meslek ve zanaat alanlarına ve yerleşim bölgelerine ayrılıyorlardı. Araplar, Evs ve Hazrec denilen iki kardeş kabile ama yüz yirmi yıldır kan davaları sebebiyle savaştan müşrik düşmanlar; Yahudiler Benî Kureyza, Benî Nadr, Benî Kaynuka ve Hayber Yahudileri olmak üzere mahallelere, muhkem kalelere yerleşmiş gruplar;

⁵⁶³Bkz.: Umerî, **a.g.e.**, s.213-214.

⁵⁶⁴Bkz.: **a.y.**

⁵⁶⁵Bkz.: Belâzürî, **Fütûhu'l-büldan**, s.1-17.

⁵⁶⁶Ahzâb, 33/13.

⁵⁶⁷Tevbe, 9/120, Münâfikûn, 63/8; Nebî Bozkurt, Küçükaşçı, “Medine”, **DİA**, C.XXVIII., s.305-311. Medine'nin diğer isimleri: Tayyibe, Dârülhicre, Dârülislâm, Dârüsünne vb.

Hıristiyanlar'ın sayısı az, daha çok Yemen ile ilişkileri olan, Yahudiler'den sonraki Ehl-i Kitap topluluk idi.⁵⁶⁸ Genel olarak stratejik bir yerde olmasından dolayı bütün Medineliler'in Mekke, Yemen, Şam ile ticari ve siyasi ilişkileri çok güçlü idi. Buna karşılık Medine'nin kendisinde çok ciddi siyasi otorite boşluğu vardı. Mekke'deki Dârünnedve gibi istişareye dayalı, tüm kabilelerin temsil edildiği bir merkezleri, ortak kararlarını belirleyecek bir mekanizmaları yoktu. İnsanlar savaşımlardan ve istikrarsızlıktan bıkmıştı.⁵⁶⁹

Medine'deki Yemen asıllı Neccâroğulları Hz. Peygamber'in büyük dayıları idi⁵⁷⁰; babaannesi Selma bu boydandı. Ayrıca Abdülmuttalib'in babası Hâşim de buradan evlenmiş ve geriye Abdülmuttalib'i bırakmıştı. Mekke'deki bazı siyasi olaylarda zaman zaman Hz. Peygamber'in akrabalarından yardım isteniyor ve olumlu cevaplar alınıyor ve yardım ediliyordu.⁵⁷¹ Bu kan bağı sebebiyle kaderin bir cilvesi olarak Hz. Peygamber'in ebeveyni Abdullah ve Âmine'nin kabirleri de Medine'de idi, kendisi de çocukluğunda annesiyle beraber yaptığı ziyarette birkaç ayını burada dayılarının yanında geçirmişti.⁵⁷²

İsrâ ve Mi'rac gecesini inip namaz kıldığı yerlerden biri de Medine idi.⁵⁷³ Bu habere göre hicret gerçekleşmeden, hicret yeri gösterilmiş ve namaz kılacağı yer belirlenmişti. Belki de hicret ettiği sırada devesini serbest bıraktığı sırada devesinin çöktüğü ve mescidin inşa edileceği yer tam da namaz kıldığı yerdi.

⁵⁶⁸Bkz.: Emîn, **Fecrü'l-İslâm**, s.34-39; Bozkurt, Küçükaçıcı, a.y.

⁵⁶⁹Bkz.: Hamidullah, a.g.e., s.137; Umerî, a.g.e., s.261-266.

⁵⁷⁰Bkz.: İbn İshâk, a.g.e., s.74-75.

⁵⁷¹Bkz.: İbn Hişâm, a.g.e., C.I., s.137-139; Kâbe hizmeti ile ilgili çekişmede Mekkeliler'e karşı Abdülmuttalib'in dayılarından yardım alması gibi.

⁵⁷²Bkz.: İbn Hişâm, a.g.e., C.I., s.168.

⁵⁷³Bkz.: İbn Hacer, **Fethu'l-bâri**, C.VII., s.239; Hadis'in metni şöyle: “Nerede namaz kıldın biliyor musun? Burası Tayyibe'dir, hicret yurdundur” dedi. Müellif aynı haberin Taberânî ve Bezzar'daki rivayetinde “Hurmalık bir yerden geçerken “İn ve namaz kıl” dedi, indim ve Yesrib'de namaz kıldım” ilavesiyle bulunduğunu da naklediyor.

Hız. Peygamber hac mevsimlerinde konaklara giderek kendini kabilelere, boylara tanıtır dinini tebliğ ettiği için Araplar arasında adı duyulmuş ve her yerde konuşulur olmuştur. Hız. Peygamber'in en etkili ve ilgili olduğu yer Medine idi. Bunun sebebi; Evs ve Hazrec kabileleri, yurtlarındaki Yahudilerle halîflerken onlardan, âhir zamanda bir peygamberin geleceğini, bu peygamberin sıfatlarını, geliş vaktinin yaklaştığını, geldiğinde ona uyanların diğerlerine göre üstün olacaklarını, Allah'ın, kâfirlere karşı o peygambere iman edenlere zafer vereceğini vb. duyuyorlardı. Böylece Medineliler'in İslâm'ı kolaylıkla kabul etmeleri oranın hicret yurdu olmasına zemin hazırlıyordu. Buna göre *hicret yurdu* olarak Medine'nin seçilmesi özetlenecek olursa:

1-Medine'nin Mekke'ye yakınlık

2-Medine'deki siyasi boşluk

3-Medine'deki Ehl-i Kitab'ın âhir zamanda gelecek son peygamber ile ilgili söyledikleri haberler

4-Yüz yirmi yılı aşkın bir süredir devam etmekte olan kan davaları savaşlarını durduracak bir güce duyulan ihtiyaç

5-Hız. Peygamber'in kendisini ve davasını desteklemede gönüllü olmaları

6-Hız. Peygamber'in dinini tebliğ ederken sergilediği samimiyeti, konuşmasındaki hikmet ve muameledeki üstün ahlakı

7-Medine'nin Suriye kervan yolu üzerinde yer alması; Bizans'a, Yemen'e giden stratejik yollara yakın olması vb. sebepler zikredilebilir.

3.3.3.2. Medinelilerle Görüşmesi:

Hız. Peygamber her hac mevsiminde yaptığı gibi hacı konaklarını dolaşır İslâm'ı tebliğ ederken daha önceki yıllarda olduğu gibi yine kimse olumlu bir adım atmadı. Sadece Medine'den gelen bir grup Hız. Peygamber'i iyi karşılayıp anlattıklarını dinlediler.⁵⁷⁴ Aralarında Süveyd b.Sâmit el-Ensârî "*Belki de bendeki bilgiler senin bilgilerin gibidir*" dedi. Hız. Peygamber ona bilgilerinin neler olduğunu sorduğunda

⁵⁷⁴Bkz.: İbn Sa'd, a.g.e, C.I., s.185-186;Taberî, **Târîh**, C.I., s.558;İbnü'l-Esîr, a.g.e., C.II., s.95.

“Lokman’ın mecellesi/hikmetidir” diye cevap verdi. Hz. Peygamber bu mecelleyi görmek istedi, o da gösterdi. Hz. Peygamber baktıktan sonra “*Bunlar güzel bilgiler, bendeki bilgiler daha hayırlı. Çünkü onlar bana indirilen Kur’an’dır; onda hidayet ve nur var*” buyurdu sonra da Kur’an’dan ayetler okudu, onları İslâm’a davet etti. Süveyd Kur’an’ı duyunca “*Güzel sözlermiş*” dedi. Mevsim bitti, insanlar yurtlarına döndüler ve *Buâs*⁵⁷⁵ savaşı oldu, Süveyd öldürüldü, kavmi onun müslüman olarak öldüğünü düşünüyordu, ancak hiçbir rivayette onun imanıyla veya İslâm’ı tebliğ ettiğine dair bilgi bulunmuyor. Buâs gününden kısa bir süre önce Evs’ten Benî Abdüleşhel’den Ebü’l-Hayser Enes b. Râfi’in başında olduğu bir grup Mekke’ye gelerek Kureyş’ten Hazrec’e karşı kendileriyle ittifak yapmaları için geldiler. Hz. Peygamber haberi alınca hemen bu grup ile konuşmak için geldi, kendini tanıttı, dinini tebliğ etti. Aralarında yaşça en küçükleri olan İyâs b. Muaz kalkıp “*Ey kavmim! Vallahi bu, uğruna geldiğiniz şeyden çok daha hayırlıdır!*” dedi, Ebü’l-Hayser ona kızıp susturdu, Hz. Peygamber de kalkıp gitti. Mevsim bitip Medine’ye döndüklerinde Evs ile Hazrec arasında çıkan *Buâs* savaşında İyâs b. Muaz da öldürülenler arasında idi. Kavmi onun her zaman kelime-i tevhid, tesbih ve hamd ettiğini duyuyordu.⁵⁷⁶ Daha sonra gerçekleşecek olan Akabe Görüşmesi’nde İslâm’ı kabul eden Medineliler’den de önce bu iki kişinin müslüman olduğu kabul ediliyor.⁵⁷⁷

Bu görüşmeden sonraki hac mevsiminde Hz. Peygamber yine İslâm’ı tebliğ için konakları dolaşıyordu. Bu mevsimde de Hazrec’ten altı kişi ile karşılaştı. Bu karşılaşma kaynaklarda şöyle ifade ediliyor: Hz. Peygamber Nübüvvet’in on birinci yılında (M.620), Mina sınırları içinde kalan Akabe⁵⁷⁸’de konaklayan Yesribli hacılardan olan bu

⁵⁷⁵Bkz.: Çubukçu, “Buâs”, **DİA**, C.VI., s.340: *Buâs günü*; Buâs, Medine’nin güneydoğusunda, Medine’ye iki fersah mesafede Benî Kureyza toprakları üzerindeki bir vahadır. Hicretten beş veya altı sene önce (M.617), Buâs’ta Evs’ten birinin Hazrec’e sığınmış bir yabancıyı öldürmesiyle başlayan ve iki taraftan çok kanın akması, Hazrec resinin öldürülmesi ve Evs’in de zaferiyle sonuçlanan savaşın adı olmuştur. Bu savaştan sonra da Medineliler yıllardır akan kardeş kanını durdurmak için Kureyş’ten yardım talep etmişlerdi.

⁵⁷⁶Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.427; Taberî, **Târîh**, C.I., s.557; Umerî, **a.g.e.**, s.223-224.

⁵⁷⁷Bkz.: **a.y.**

⁵⁷⁸Akabe: Mekke ile Müzdelife arasında, Mina sınırları içinde kalan, etrafı tepelerle çevrili küçük bir vadidir. Bkz.: Mehmet Şener, “Mina”, **DİA**, C.XXX., s.96-97.

toplulukla konuştu, onlara Kur'an okuyup İslâm'ı anlattı, hemen kabul ettiler. Çünkü onlar Medine'de yerleşik olarak yaşayan Yahudiler'den son peygamber ile ilgili çok bilgiler duyuyorlardı. İslâm'ın esaslarını duyunca “*Umarız ki, kardeş kabile Evs ile aramızdaki sorunların çözümü için bu dava bir çare olur, akan kanlar durur, birlik beraberlik sağlanır. Böylece sen aramızdaki en şerefli insan olursun*” anlamındaki sözlerle beklentilerini dile getirdiler. Bununla Hz. Peygamber'den kendilerine önderlik yapmasını istediler ve seneye aynı yerde buluşma sözü verdiler. Hz. Peygamber'in davetini kabul edip müslüman olan bu grupta; Benî Neccâr'dan Es'ad b. Zürâre⁵⁷⁹, Afv b. Hâris b. Rufâe⁵⁸⁰, Benî Züreyk'ten Râfi' b. Mâlik b. Aclân⁵⁸¹, Benî Seleme'den Kutbe b. Âmir⁵⁸², Benî Seleme'den Ukbe b. Âmir,⁵⁸³ Benî Ubeyd'den Câbir b. Abdullâh b. Riâb vardı. Hac mevsimi sona erip de herkes yurduna dönünce Medine'ye dönen bu yeni müslümanlar ailelerine, Hz. Peygamber'i, İslâm'ı anlattılar. Medine'de Hz. Peygamber'den, İslâm'dan habersiz olan hiç bir ev kalmamıştı. Kaynaklarda bu görüşmeye *Akabe Görüşmesi* deniyor.⁵⁸⁴

3.3.3.3.I.Akâbe Biati:

Önceki sene Hz. Peygamber'e iman eden ve buluşma sözü veren Medineli müslümanlar Nübüvvet'in on ikinci yılında (M.621), aynı yerde buluşmak üzere geldiler. Bu müslümanlar bir önceki yıldan buluşma zamanına kadar Medine'de İslâm'ı anlattıklarından birçok kişi müslüman olmuştu. O müslümanlardan onu Hazrec'ten, ikisi Evs'ten olmak üzere on iki kişi Mekke'nin Akabe mevkiinde Hz. Peygamber ile buluşup görüştüktan sonra Allah'a şirk koşmayacaklarına, hırsızlık yapmayacaklarına, zina etmeyeceklerine, çocuklarını öldürmeyeceklerine, doğurdukları çocukları hakkında

⁵⁷⁹Bkz.: İsmail Hakkı Ünal, “Es'ad b. Zürâre”, *DİA*, C.XI., s.352.

⁵⁸⁰Bkz.: Çubukçu, “Avf b. Hâris–Avf b. Afrâ”, *DİA*, C.IV., s.115.

⁵⁸¹Bkz.: Mustafa Karataş, “Râfi' b. Mâlik b. Aclân”, *DİA*, C.XXXIV., s.392.

⁵⁸²Bkz.: Mehmet Efendioğlu, “Kutbe b. Âmir”, *DİA*, C.XXVI., s.482.

⁵⁸³Bkz.: Erdiñç Ahatlı, “Ukbe b. Âmir”, *DİA*, C.XLII., s.62-63.

⁵⁸⁴Bkz.: İbn Hişâm, *a.g.e.*, C.II., s.429-430; İbn Sa'd, *a.g.e.*, C.I., s.186'da sekiz kişi olduğunu rivayet ediyor.; İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, C.II., s.96'da yedi kişi olduğunu ifade ediyor; İbn Seyyidünnâs, *a.g.e.*, C.I., s.262-263.

yalan uydurmayacaklarına, meşrû olan bir işte Peygamber'e karşı gelmeyeceklerine söz vererek biat ettiler.⁵⁸⁵ Bu biat, henüz savaş farz kılınmadığı için *bey'atü'n-nisâ* (*kadın biatı*) ismi ile de anılmıştır.⁵⁸⁶

I.Akabe Biatı'na katılanların isimleri; Benî Neccâr'dan: Es'ad b. Zürâre, Avf ve Muaz, Benî Züreyk'ten: Râfi' b. Mâlik ve Zekvân b. Abd Kays; Benî Hazrec'den Ubâde b. Sâmit, Yezîd b. Sa'lebe; Benî Salim'den Abbâs b. Ubâde; Benî Seleme'den Ukbe b. Âmir; Benî Sevâd'dan Kutbe b. Âmir; Evs'ten: Benî Abdüleşhel'den Ebü'l-Heysen Mâlik b. Teyyihân; Benî Amr'dan Uveym b. Sâide.⁵⁸⁷

Medinelî müslümanlar Hz. Peygamber'e biat ettikten sonra, yurtlarına dönerlerken kendileriyle beraber götürcekleri bir öğretmen istediler. Şayet Mekke'den kimse onlara öğretmen olarak gitmezse, kendi içlerinden birini kendilerine namaz kıldırması, İslâm'ı öğretmesi ve Kur'an okuması için kabul etmeyeceklerini söylediler. Evs'ten veya Hazrec'den olmayacak, dışarıdan tarafsız biri olacaktı. Hz. Peygamber bu talebi Mus'ab b. Umeyr ile karşıladı. Mus'ab Medine'ye İslâm'ı tebliğ etmek üzere gitti. Medine'de konak yeri Es'ad b. Zürâre'nin evi idi.⁵⁸⁸ Es'ad'ın himâyesiyle tebliğ faaliyetlerini yapan Mus'ab'a ilk muhacir ve ilk öğretmen (Mukriu'l-Kur'an) denildi. Bu biatın sonunda Evs ile Hazrec arasında barış sağlandı ve Medine'de birkaç ev hariç her aileden İslâm'a girenler oldu.⁵⁸⁹ Medine'de müslüman olanlar arasında Üseyd b. Hodayr ve Sa'd b. Muâz gibi önemli kabile reisleri, toplumda ağırlığı olanlar da vardı.⁵⁹⁰

⁵⁸⁵Bkz.: Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.433-434; Önkal, "Akabe Biatları", **DİA**, C.II., s.211.

⁵⁸⁶Bkz.: Taberî, **a.g.e.**, C.I., s.559.

⁵⁸⁷Bkz.: İbn Hişâm, **a.y.**; Taberî, **a.y.**

⁵⁸⁸Bkz.: **a.g.e.**, **a.y.**

⁵⁸⁹Bkz.: **a.g.e.**, C.I., s.560-561.

⁵⁹⁰Bkz.: Algül, "Mus'ab b. Umeyr", **DİA**, C.XXXI., s.226-227.

3.3.3.4.II.Akabe Biatı:

İslâm Medine’de böyle yayılmaya devam ederken hac mevsimi geldiğinde her yerden her türlü inanca mensup hacıların arasında Medine’den de İslâm’a girenler müşrik aile fertleriyle beraber hacca geldiler. Mus’ab b. Umeyr’in başkanlığında toplamda yetmiş beş müslüman bu yıl (M.622)⁵⁹¹ Hz. Peygamber ile buluşmak üzere Akabe’ye geldi. Teşrik günlerinin ortasında Hz. Peygamber ile buluşmaya söz veren Medineli müslümanlar, hac görevlerini bitirince gece herkes uyurken, hiç kimse arkadaşını çağırmak/uyandırmak gibi şüphe toplayacak bir davranışta bulunmaksızın, herkes kendi başına yatağından kalkıp Akabe’ye gitti. Aralarında iki kadının da olduğu bu yetmiş beş kişi beklerken Hz. Peygamber yanında amcası Abbâs ile beraber geldi. Hz. Abbâs o sırada kavminin dini üzerine idi ama yeğenine destek olmak için eşlik ediyordu. İlk söz alan Hz. Abbâs oldu ve söze “*Ey Hazrec topluluğu!*” diye başladı. Bu hitap ile Evs ve Hazrec’in ikisini de kast ediyorlardı. Hz. Abbâs, Hz. Peygamber’in kavmindeki asaletini, değerini anlattıktan sonra “*Biz onu bugüne kadar koruduk fakat size gelmeyi o kendisi istiyor. Şayet siz ona verdiğiniz söz üzere onu düşmanlarından, ona karşı olanlardan koruyup destekleyebilecekseniz tamam deriz. Şayet desteklemeyecekseniz, koruyamayacaksanız, verdiğiniz sözü yerine getiremeyecekseniz şimdiden bırakın. Çünkü o yurdunda, kavminin arasında desteklenip korunuyor.*” dedi. Medineliler şimdi de Hz. Peygamber’in konuşmasını istediler; “*Ya Resûlallah! Rabbin için ve kendin için bizden ne istiyorsun?*” dediler. Hz. Peygamber Kur’an okudu, İslâm’ı anlatıp teşvik ettikten sonra “*Size hanımlarınızı, çocuklarınızı koruduğunuz gibi beni korumanız sözü ile biat ederim*” dedi. Berâ b. Ma’rûr “*Seni hak peygamber olarak gönderene yemin ederiz ki, bu söz karşılığında sana biat ediyoruz. Çünkü biz savaş erliğini, silahşörlüğü atalarımızdan miras olarak aldık, uzat elini*” dedi. Mâlik b. Teyyihân da kendilerinin Yahudilerle anlaşmalı olduklarını, biat etmeleri halinde bu anlaşmanın bozulmuş olacağını, gün gelir Hz. Peygamber galip olur da kavmine geri dönerse onları yüz üstü bırakmış olacağını, böyle bir durumda Medine’deki

⁵⁹¹Bkz.: a.y.

durumlarının zor olacağını söyleyerek endişelerini dile getirdi. Bunu duyunca Hz. Peygamber tebessüm ederek buyurdu ki: “*Kanınız kanımdır, zimmetiniz zimmetimdir, saygınlığınız saygınlığımdır. Ben sizdenim, siz bendensiniz; savaştığınız ile savaşır, barıştığınız ile barışıyorum. Aranızdan kabileleri adına biat edecek on iki kişi seçin*”⁵⁹²Bunlar kabilelerini temsilen, onlar adına Hz. Peygamber’e biat edecek ve bundan sonra da alınacak sorumlulukları onlar adına paylaşacaklar. Üçü Evs’ten, dokuzu Hazrec’ten on iki *nakīb* seçildi. Bu on iki nakīb’in temsilcisi olarak da Es’ad b. Zürâre’yi *nakībü’n-nükabâ* olarak seçti.⁵⁹³Bundan sonra bazı kaynaklarda Hz. Peygamber’in, diğer bazılarında Hz. Abbâs’ın “*Sesinizi kısın, bizleri gözetleyenler ve dinleyenler var. İşimiz bitince yavaş ve dikkatli olarak konaklarınıza, yataklarınıza dönün*” dedi. Müslümanlar o gece Hz. Peygamber’in elini tutarak biat ettiler; ilk biat edenin Berâ b. Ma’rûr, Mâlik b. Teyyihân veya Es’ad b. Zürâre olduğu ihtilafli olarak veriliyor.⁵⁹⁴ O gece kabilelerini temsilen seçilen bu on iki kişinin isimleri; Evs’ten: Üseyd b. Hudayr⁵⁹⁵, Sa’d b. Hayseme b. Hâris⁵⁹⁶, Rifâa b. Abdülmünzir b. Zübeyr⁵⁹⁷, Hazrec’ten: Es’ad b. Zürâre, Sa’d b. Rebî⁵⁹⁸, Berâ b. Ma’rûr⁵⁹⁹, Abdullah b. Amr b. Harâm⁶⁰⁰, Ubâde b. Sâmit⁶⁰¹, Sa’d b. Ubâde⁶⁰², Münzir b. Amr b. Huneys’tir.⁶⁰³ Umum biatten sonra seçilenlerin kabileleri adına yaptıkları biat de tamamlanınca geldikleri gibi gidecekleri zaman Abbâs b. Ubâde b. Nedle de bu biatın önemini, işin ucunda ölüm de olsa şerefleri gereği bundan vazgeçemeyeceklerini hatırlattı.⁶⁰⁴ Hz. Peygamber artık konaklarına dönmelerini söylediğinde Abbâs b. Ubâde b. Nedle “*Ya Resûlallah! Vallahi şayet istersen yarın Mina*

⁵⁹²Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.441-442; İbn Sa’d, **a.g.e.**, C.I., s.188-189; Taberî, **a.g.e.**, C.I., s.562-563.

⁵⁹³Bkz.: Gülgün Uyar, “Nakib”, **DİA**, C.XXXII., s.321-322.

⁵⁹⁴Bkz.: İbn Sa’d, **a.g.e.**, C.I., s.189; İsmail Hakkı Ünal, “Es’ad b. Zürâre”, **DİA**, C.XI., s.352.

⁵⁹⁵Bkz.: Ahmet Tahir Dayhan, “Üseyd b. Hudayr”, **DİA**, C.XLII., s.363-364.

⁵⁹⁶Bkz.: Ayhan Tekineş, “Sa’d b. Hayseme”, **DİA**, C.XXXV., s.374.

⁵⁹⁷Bkz.: Çubukçu, “Ebû Lübâbe el-Ensârî”, **DİA**, C.X., s.179.

⁵⁹⁸Bkz.: Salih Karacabey, “Sa’d b. Rebî”, **DİA**, C.XXXV., s.375-376.

⁵⁹⁹Bkz.: Önkal, “Berâ b. Ma’rûr”, **DİA**, C.V., s.470.

⁶⁰⁰Bkz.: Kandemir, “Abdullah b. Amr b. Harâm”, **DİA**, C.I., s.86.

⁶⁰¹Bkz.: Kandemir, “Ubâde b. Sâmit”, **DİA**, C.XLII., s.13-14.

⁶⁰²Bkz.: Mehmet Azimli, “Sa’d b. Ubâde”, **DİA**, C.XXXV., s.377-378.

⁶⁰³Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.443-444.

⁶⁰⁴Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.446; İbn Hanbel, **a.g.e.**, C.XVII., s.388-390.

*ahalisini kılıçlarımızla kuşatırız” dedi. Hz. Peygamber henüz böyle bir şey ile mükellef olmadıklarını, sadece sessizce yataklarına dönmelerini söyledi.*⁶⁰⁵

Ertesi gün Kureyş Medineliler’in konaklarına geldi ve onların Hz. Peygamber’e, kendilerine karşı savaşmak üzere biat ettikleri konusunda bazı şeyler duyduklarını söylediler,“*Siz de biliyorsunuz ki Araplar arasında kendileriyle savaşmayı asla istemediğimiz kavim sizlersiniz”* diye de ilave ettiler. Medineli müşrikler yeminler ederek böyle bir şeyin asla olmadığını söyleyerek onları ikna ettiler; müşrik Medineliler’in buluşma ve biatten haberleri olmadığı için yaptıkları yeminde tereddütleri yoktu. Ka’b b. Mâlik de biat edenlerden biriydi ve Kureyşli müşrikler sorgularken konuyu değiştirmek için Abdullah b. Amr b. Harâm’a hitaben “*Ey Ebû Câbir! Sen bizim efendimizsin şu Kureyşli kardeşin ayakkabısı gibi bir çift güzel ayakkabı alamaz mısın?”* dedi. Sözü duyan Hâris b. Hişâm b. Muğire el-Mahzûmî ayağındaki ayakkabıyı çıkarıp ona verdi ve giymesini istedi. Abdullah b. Amr b. Harâm, Ka’b’ı azarlayarak Kureyşli genci sıkmasını istedi. Ka’b da ayakkabıları vermeyeceğini, bunun iyi bir şans olduğunu, onlarla tefe’ül yaptığını söyledi.⁶⁰⁶ Kureyşliler çok da ikna olmadılar, Abdullah b. Übeyy b. Selûl’a gittiler, onun da haberi olmadığı için yeminler ederek böyle bir şeyin kendi izni ve haberi olmadan asla olmayacağını söyledi, Kureyş de oradan ayrıldı. Kureyş haberin peşini bırakmadı, kendince istihbarata devam etti. Hac ve panayırlar için gelen yabancılar dönmek üzere yola çıktıklarında Kureyş de haberin doğru olduğundan emin oldu ve Medineliler’in peşine düştü. İki de *nakîb* olan Sa’d b. Ubâde ile Münzir b. Amr’ı yakaladılar, Münzir çok güçlü olduğu için ellerinden kaçtı, kurtuldu. Sa’d’ın ellerini, hayvanı bağlamaya kullanılan halat ile boynuna bağladılar, saçlarından tutup çekerek dövdüler. Onlar bu halde iken yanlarından geçen temiz yüzlü biri geldi. Sa’d bu temiz yüze bakarak ümitlendi, ama o da Sa’d’e şiddetli bir tokat vurdu. Ona eziyet edenlerden biri şayet Mekke’den kimse kendisi ile halîf ise onun adını söyleyerek kurtulabileceğini söyledi ve kendisi de gidip Mekkeliler’e Sa’d b. Ubâde

⁶⁰⁵a.y.

⁶⁰⁶Bkz.: Taberî, a.g.e., C.I., s.563-564; İbn Hanbel, a.g.e., s.390.

kimin halîfi ise onun gidip Sa'd'e yardım edip kurtarması gerektiğini söyledi. Sa'd, Cübeyr b. Mut'ım b. Adî ve Hâris b. Harb b. Ümeyye ile *halîf* idi, aralarında ticari ilişkiler de vardı onların adını söyledi, o kişi bu iki kişiyi bulup haber verdi, onlar da gelip Sa'd'i kurtardılar. Sa'd sonradan kendisini tokatlayanın Süheyl b. Amr, yardım edenin ise Ebü'l-Buhtüri olduğunu öğrendi⁶⁰⁷. Bu olay da müşriklerin inancından dolayı dışarıdan gelenlere dahi işkence ettiklerini gösteriyor.

Medineliler'in İslâm'ı seçmeleri ve Hz. Peygamber ile görüşmeleri, müşrikleri telaşlandırdığı için işkence ve eziyetleri arttırdılar. Müslümanlar durumu Hz. Peygamber'e şikayet edip hicret izni istediler. Hz. Peygamber "*Henüz böyle bir izin verilmedi*" dedi. Birkaç gün sonra yüzü sevinçten parlayarak müslümanların arasına geldi "*Hicret diyarının Yesrib olduğu bana haber verildi. Kim gitmek istiyorsa çıkıp gidebilir; orası yakın bir mesafede, sizler orada tanınıyorsunuz ve orası Suriye'e giden kervanlarınızın yoludur*" dedi. Böylece hicret başladı; ilk gidenlerle son gidenler arasında takriben bir yıl geçti.⁶⁰⁸

3.4.İlahî Mükâfat: İsrâ ve Mi'rac:

Hz. Peygamber karşılaştığı bütün zorluklara rağmen dinini tebliğe ve insanları davet etmeye devam etti. Kureyş'in olumsuz tavırları onu çok üzmedi, Tâif'e gitti, belki onlar olumlu bir adım atar diye. Orası da eziyetin en ağırını yaptı, yine çok üzülmedi, belki diğer kabileler olumlu bir adım atar diye. Hac mevsimi geldiğinde gelen kabilelere kendini tanıttı, dinini anlattı, onlar da en ağır hakaretlerle olumsuz tavırlar sergilediler. Hz. Peygamber çok üzüldü, üzüntüsü kendisi için değil, insanların Allah'ın dinini kabul etmemeleri, Rablerine iman etmemelerindendi. İnsanlık bir kurtarıcıya muhtaç ama kimse kurtuluş reçetesi olan bu dini kabul etmek istemiyordu. Onun üzüntüsünü Kur'an

⁶⁰⁷Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.449-450; İbn Sa'd, **a.g.e.**, C.I., s.189-190; Taberî, **a.g.e.**, C.I., s.565.

⁶⁰⁸Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.467-468; İbn Sa'd, **a.g.e.**, C.I., s.192-193; Buhâri, Menâkıbü'l-ensâr/3897 ve devamı; Taberî, **a.g.e.**, C.I., s.565.

ayeti haber veriyor..⁶⁰⁹ Yüce Allah bu denli şefkatli olan peygamberini, geçmiş kavimlerin peygamberlerine yaptıklarını ve bunların yaptıklarından dolayı akıbetlerini anlatan ayetler ve bu dinin mutlaka tamamına ereceğini anlatan ayetler indirerek teselli ediyordu. Bunlara ilave olarak diğer peygamberlere vermediği bir ödül daha verdi: İsrâ ve Mi'rac. Hz. Peygamber tebliğ ile görevlendirildiğinden beri yeryüzünde beşeri takat olarak yapabileceği herşeyi yaptı, başvurulacak herkese başvurduğu için şimdi Allah onu katına çağırıyor ve yeryüzünde onu üzen durumların tam tersi olarak göklerde onun nasıl sevildiğini, nasıl değer gördüğünü bilip teselli olması, Rabbinin bu dini tamamlayacak kudretine şahitlik etmesi için bu yolculuğu yaptırıyordu.⁶¹⁰

3.4.1.İsrâ ve Mi'rac'ın Mahiyeti:

Boykot, hüznün yılı, Tâif yolculuğu, panayırlarda kabilelerin hakaret içeren olumsuz tepkilerine sabreden Hz. Peygamber bir gece amcası Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hânî'nin⁶¹¹ evinde uyurken Cebrail geldi, Hz. Peygamber'i uyandırdı ve “*kalk gidiyoruz*” dedi.⁶¹²

Kaynaklarda İsrâ için gece yolculuğu, Mi'rac için göğe yükselme diye bilinen bu olay olağanüstü bir tecrübedir. Hicretten yaklaşık bir yıl⁶¹³ kadar önce Receb ayının

⁶⁰⁹Kehf, 18/6: “*Sen, onlar bu Kur'an'a inanmıyorlar diye, arkalarından üzülerek neredeyse kendini helâk edeceksin!*”; Şuarâ, 26/3: “*Onlar iman etmiyorlar diye neredeyse kendini helâk edeceksin.*”

⁶¹⁰Bkz.: Muhammed b. Yusuf es-Salihî eş-Şâmî, **el-İsrâ ve'l-mi'rac**, Yay. Hazrl.: Hasan Ahmed İsbir, Dâru'bni Hazm, Beyrut 1430/2009, s.11.

⁶¹¹Bkz.: Kandemir, “Ümmü Hânî”, **DİA**, C.XLII., s.320-321.

⁶¹²Bkz.: Halebî, **a.g.e.**, C.I., s.516: Hz. Peygamber'in o gece İsrâ yolculuğuna çıkmadan önce yattığı ev ile ilgili çok ihtilafli ifadeler var; kendi evinde idi, Hicr-i İsmail'de idi, Ümmü Hânî'nin evinde idi gibi. Halebî'ye göre tercih edilen görüş ise: Akşam yattıkları zaman Ümmü Hânî'nin evinde idi, sonra gecenin bir kısmı geçince ibadet etmek için kalkıp Kâbe'ye gitti, ibadetten sonra dinlenmek için Hicr'de yatıyorken Cebrail geldi, oradan kaldırıp götürdü. Ayrıca İsrâ ve Mi'rac ile ilgili Bkz.: İbn Hacer, **Fethu'l-bâri**, C.VII., s.239-256.

⁶¹³Bkz.: Salih Sabri Yavuz, “Mi'rac”, **DİA**, C.XXX., s.132-135: Burada bu zamanlama için *Hicretten bir yıl önce* ifadesi yer alıyor. Buradakinden daha farklı rivayetler de var. Kesin olarak bilinen Tâif'ten döndükten sonra, hicretten de önce olduğudur. İsrâ ve Mi'rac ile ilgili detaylı bilgiler için Bkz.: İbn Sa'd, **a.g.e.**, C.I., s.182; Belâzürî, **a.g.e.**, C.I., s.603-607; İbnü'l-Esir, **a.g.e.**, C.II., s.51-55; İbn Kesir, **el-Bidâye**, C.IV., s.269-290; Makrizî, **a.g.e.**, C.I., S.47-48; Kastallanî, **a.g.e.**, C.I., s.273-275.

yirmi yedinci gecesi, Mekke'den Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya, oradan gökyüzüne yükseltilerek yapılan bir yolculuktur. Kur'an'da "*Gecenin bir bölümünde kulu Muhammed'i, kendisine bazı mucizelerimizi göstermek için Mescid-i Harâm'dan alıp çevresini mübârek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah, her türlü kusurdan ve ortaktan münezzehtir. Elbette O her şeyi duyan, her şeyi görendir*"⁶¹⁴ mealindeki ayet ile mucize yolculuğun gerçekleştiği ifade ediliyor. Mi'rac Hz. Peygamber'in Mekke'den, Kâbe'nin yanından, Burak⁶¹⁵ denilen özel binek ile, o günlerde Bizans'ın hakimiyetinde olan Kudüs'teki Mescid-i Aksâ'ya⁶¹⁶ götürülmesiyle başlar. Hadis kitaplarında ve bazı tarih kitaplarında da çok uzun anlatılan (kimi de uydurma olan) detaylardan sonra oradan yedi kat semaya götürüldü. Harikulade olan bir dizi olaydan sonra geri Mekke'ye götürüldü. Bu gecede beş vakit namaz farz kılındı. Ümmetinden şirk koşmadan ölen herkesin cennete gireceği müjdesi ile kalbi mutmain, gönlü sevinç ve minnet dolu, ferahlamış olarak Mekke'ye dönen Hz. Peygamber için yeni bir dönem başlıyordu. Çünkü bu yaşadıklarını anlatınca müşriklerin tepkilerinin boyutlarını artık tahmin edebiliyordu. Allah'ın dinini tebliğde hiçbir engel tanımadığı için verilecek tepkilere aldırılmadan anlatması gerekiyordu.

İsrâ ve Mi'rac'ın gerçekleştiği gecenin sabahında Hz. Peygamber Kâbe'nin yanında oturmuş, yaşadıklarını nasıl anlatacağını düşünüyorken Ebû Cehil de oradan geçiyordu. Onu böyle düşünceli görünce, alay etmek için "*Yeni bir haberin var mı?*" diye sordu. Hz. Peygamber "*Evet, dün gece Beytü'l-makdis'e*"⁶¹⁷ götürüldüm!" cevabını verdi. Ebû Cehil duydukları karşısında bir an şaşkınlık yaşasa da kendince Hz. Peygamber'le alay etmek ve onu insanların gözünden düşürmek için iyi bir fırsat bulduğunu düşünüp, kendisine anlattığı bu şeyleri insanlara da anlatıp anlatmayacağını sorunca Hz. Peygamber "*evet*" dedi. Ebû Cehil ulaşabildiği herkesi toplayıp Hz. Peygamber'in yaşadıklarını tekrar anlatmasını istedi, Hz. Peygamber de anlattı.

⁶¹⁴İsrâ, 17/1.

⁶¹⁵Bkz.: Mustafa Öz, "Burak", **DİA**, C.VI., s.417.

⁶¹⁶Bkz.: Bozkurt, "Mescid-i Aksâ", **DİA**, C.XXIX., s.268-271.

⁶¹⁷Bkz.: Ömer Faruk Harman, "Kudüs", **DİA**, C.XXVI., s.323-327.

Kendisini dinleyen insanlardan kimi ıslık çaldı, kimi alkış yaptı, kimi onu yalanlayıp verdiği haberin gerçekten uzak olduğunu ifade etti, İslâm'ı kabul etmiş bazı insanlar dinlerini terkedip küfre döndüler. Haber kısa zamanda Mekke'ye yayıldı, insanlar Hz. Ebû Bekir'e gelip duyduklarını haber vererek onun bu konu ile ilgili ne düşündüğünü, ona inanıp inanmadığını sordular. Hz. Ebû Bekir “*Elbette; çünkü ben onun daha uzaklardan getirdiği haberleri (ayetleri) tasdik ediyorum. Şayet o söylediye doğru söylemiştir*” diye cevap verdi ve hemen Hz. Peygamber'i desteklemek için koşarak geldi “*Ya Resûlallah! Sen böyle bir şey dedin mi? Dediysen anlat bakalım, anam-babam sena feda olsun, ben Kudüs'e, Beytü'l-makdis'e gittim, orayı biliyorum*” kapılarını, pencerelerini, yönleriyle beraber sormaya başladı. Herkesin duymasını istediği için (başka bir rivayette bu soruları müşriklerin sorduğu ifade edilmektedir). Hz. Peygamber sorularına cevap verip anlattıkça Hz. Ebû Bekir “*sadakte*” diyerek onu tasdik ettiği için o gün Hz. Ebû Bekir'e *siddik* lakabını verdi.⁶¹⁸

3.4.2.İsrâ ve Mi'rac'ın Sonuçları:

İsrâ ve Mi'rac ruhî manada çok üstün bir yükseliş ve yücelmedir. Kulun Rabbinin kudretini müşahade etmesidir, Rabbin kâinata yarattığı güzellikleri görmesidir, evrenle bütünleşmesidir. Bunu kavrayan, yaşayan kişi dünyada gerçekleşen kötülüklerin geçici, değersiz ve önemsiz olduğunu daha bilinçli bir şekilde anlar. Fakat imanın hakikatine varamayan, kirli ruhlar bu güzelliği göremezler, görmeleri de beklenemez. Mekkeliler de anlayamadılar, göremediler. Tezin konusunu ilgilendiren yönü müşriklerin tepkileridir:

Mekkeliler Mi'rac için çok tepki göstermediler. Çünkü Hz. Peygamber “*Bana vahiy geliyor, melek iniyor, ayet indiriyor*” türünden ifadeler kullandığı için buna alışkın idiler. Karşı çıktıkları, mümkün değil dedikleri, akıllarının almadığı tarafı İsrâ idi. Yaşayarak, tecrübe ederek bildikleri Mekke'den Kudüs'e bir ay boyunca yol alarak

⁶¹⁸ Bkz.: İbn Seyyidünnâs, a.g.e., C.I., s.242.

ancak gidilir en az aynı sürede ancak dönülür. “*Şimdi sen bu yolu bir gecede gittin ve döndün öyle mi?!*” diye onu yalanladılar. Hz. Peygamber Mescid-i Aksâ'nın tüm vasıflarını anlattı. Sözlerinin doğruluğunu teyid için de, yolda karşılaştığı ve yakında Mekke'ye varacak olan kervanlarla ilgili ancak görenin bileceği türden bilgiler verdi. Bu kervanlar Hz. Peygamber'in söylediği zamanda, söylediği özellikleriyle vardılar. Onun doğruluğunu görünce de “*Sen büyücüsün!*” dediler. Bundan sonra eziyetler, düşmanlıkları da çoğalttılar, Hz. Peygamber'i yalnızlığa terkettiler. Hz. Peygamber de önceki yıllarda yaptığı gibi hac mevsimi gelince dışarıdan gelen kabilelere gidip kendini tanıttı, İslâm'ı tebliğ etti. Bu yılın mevsiminde Medine'den gelen Evs ve Hazrec ile tanışması, onların İslâm'ı kabul etmesi ve İslâm'ın Medine'ye yayılması gerçekleşti.⁶¹⁹

3.5.Hicret:

Hicret kelimesi, sözlükte; ayrılmak, bir yeri terkederek başka bir yere göç etmek anlamına gelir. İstılahta ise; Hz. Peygamber'in ve müslümanların Medine'ye göçünü anlatmak için kullanılır.⁶²⁰ Daha sonra bu kavram , dinini yaşamada zorluk çeken müslümanların İslâm yurduna, dinini rahat yaşamak için yaptıkları göç için de kullanılır oldu. Mekke'nin fethinden öncesine kadar gerçekleşen hicret ve bunu gerçekleştiren muhacirlerin çok özel değerleri var. Çünkü onlar çok büyük fedakârlıklarla bu yolculuğu gerçekleştirdiler. Kur'an-ı Kerim de muhacirleri övmüştür.⁶²¹

Akabe Biatları'nın sonucunda Medine'nin İslâm için yurt olmaya elverişli olduğu anlaşıldı. Müslümanlar farklı sayılarda gruplar olarak gidip yerleştiler, güvene kavuştular. Geriye Mekke'de Hz. Peygamber ile ailesi, Hz. Ebû Bekir ile ailesi, Hz. Ali ve aileleri tarafından hapsedilen, işkencelerden dolayı dininden dönen veya imanını gizleyenlerden başka kimse kalmadı. Hz. Ebû Bekir birkaç defa hicret etmek için izin

⁶¹⁹Bkz.: Buhari, **Sahih**, Menâkıbü'l-ensâr/3886; Heykel, **a.g.e.**, s.186-196.

⁶²⁰Bkz.: Sariçam, **a.g.e.**, s.117; Önkal, “Hicret”, **DİA**, C.XVII., s.458-462.

⁶²¹Haşr, 59/8-9.

istediğinde Hz. Peygamber “*Acele etme, belki Allah, sana bir arkadaş verir*” karşılığını verdiğiinden Hz. Ebû Bekir yol arkadaşının Hz. Peygamber olmasını arzuluyordu.⁶²²

3.5.1. Medine’ye İlk Hicret Edenler:

Allah ayet nâzil ederek⁶²³ hicrete izin verince müslümanlar Medine’ye doğru *ilk muhaciro*lma vasfıyla yola çıktılar. Benî Mahzûm’dan Ebû Seleme Abdullah b. Abdüleşed, Medine’de İslâm’ın yayılmaya başladığını duyunca, Akabe’den önce hicret etti. Kaynaklarda Mus’ab b. Umeyr ve Abdullah b. Ümmü Mektûm’dan sonra hicret eden üçüncü⁶²⁴ kişi Ebû Seleme ve eşi Ümmü Seleme’nin hicreti en detaylı ve en uzun anlatılan hicret kıssası bu ailenin kıssasıdır: Ebû Seleme Abdullah bir deveye bindi, eşi Ümmü Seleme Hind bint Ebû Ümeyye ile kucağında oğlu Seleme’yi başka bir deveye bidirerek hicret etmek üzere yola çıktılar. Daha yolun başında iken onların hicret etmek üzere yola çıktıklarını görenlerden Ümmü Seleme’nin ailesi gelip yolu kestiler ve “*kızımızı götüremezsin*” diyerek kocasından alarak Medine’ye hicret etmesine engel oldular. Ebû Seleme yoluna devam edip hicretini tamamladı. Karısı Mekke’ye geri çevrilince Ebû Seleme’nin ailesi de “*Bizim de oğlumuz sizde kalamaz*” diyerek Seleme’yi annesinden ayırdı. Böylece bu aile paramparça oldu; koca Medine’de, anne ile oğul Mekke’de birbirinden ayrı bir yıla yakın devam etti. Bu süre boyunca Ümmü Seleme Mekke’nin ortasına çıkıp oturuyor, uzun uzun ağlıyor, dua ediyor sonra akşam olunca geri eve dönüyordu. Onun bu halini gören akrabaları, ailesine “*Şu zavallıya merhamet edin*” dediler, onlar da “*İstersen kocanın yanına gidebilirsin*” dediler. Kocasının ailesi de oğullarını verdi, Ümmü Seleme çocuğunu kucağına alıp Medine yoluna tek başına çıktı. Mekke’nin kuzeybatısında Kâbe’ye en yakın harem sınırı

⁶²²Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.480; İbn Sa’d, **a.g.e.**, C.I., s.193; Taberî, **a.g.e.**, C.I., s.565.

⁶²³Hac, 22/39-40: “*Kendilerine karşı savaş açılan müslümanlara, zulme uğradıkları için savaş izni verilmiştir. Şüphesiz Allah, düşmanlarına karşı onlara yardım etmeye kâdirdir. Onlar sırf “Rabbimiz Allah’tır!” dedikleri için haksız yere yurtlarından çıkarılmış insanlardır. Eğer Allah, insanların kötülüğünü birbirinin eliyle savuşturmasaydı, manastırlar, kiliseler, havralar ve içinde Allah’ın isminin çokça anıldığı mescidler tahrip edilirdi.. Allah, kendine yardım edenlere elbette yardım edecektir. Çünkü Allah sonsuz kuvvet ve karşı konulmaz kudret sahibidir.*”

⁶²⁴Bkz.: Belâzürî, **Ensâb**, C.I., s.609.

Ten'im'e vardığında orada Osman b. Talha b. Ebî Talha ile karşılaştı. Talha Ümmü Seleme'ye tek başına nereye gittiğini sordu, o da Medine'ye kocasının yanına gittiğini söyledi. Osman b. Talha henüz müslüman olmadığı halde, Ümmü Seleme'nin yalnız gitmesine razı olmadığı için devesinin yularından tutarak uzaktan Kubâ köyü görünene kadar eşlik etti. Sonra da Kubâ'da Amr b. Benî Avf mahallesini göstererek "*Kocan şu köydedir, Allah'ın bereketiyle var git*" dedi ve Mekke'ye geri döndü. Yol boyu dinlenme yerlerinde deveyi ıhlattıktan sonra tamamen uzaklaşarak Ümmü Seleme'nin rahatlamasını, çocuğunun bakımını yaptıktan, kendinin ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra deveye bindikten sonra tekrar gelip deveyi kaldırarak yola devam ediyordu. Ümmü Seleme daha sonra bunu anlatırken Osman b. Talha'yı hayırlı bir insan olarak vasfetmiştir. Bu müslüman ailenin hicret sırasında yaşadıklarını başka kimse yaşamadı.⁶²⁵

Müslümanlar eziyetten kurtulmak için vatani, evi, aileyi de bırakıp gitmek istese müşrikler engel olmak için her yolu deniyorlardı. Seleme ailesininin başına gelenlerden anlaşıldığı gibi düşmanlıkta sınır tanımayan kin ve nefretini sergiliyor. Bu yaşanan ağır imtihandan sonra hicret etmeyi düşünen müslümanlar son derece dikkatli, gizli, tedbirli olarak yola çıkıyorlardı. Muhacirlerden sadece Hz. Ömer hicret edeceği zaman Kâbe'ye gidip iki rekât namaz kıldıktan sonra yüksek sesle "*Ben hicret ediyorum; kim karısını dul, çocuklarını yetim, annesini gözü yaşlı koymak istiyorsa beni engellemek için arkamdan gelebilir!*" dedi. Sonra da zayıf, güçsüz ve hicret etmesi zor olan yirmi kadar müslümanı da yanına alıp topluca yola çıktılar.⁶²⁶

Ebû Seleme'den sonra Âmir b. Ebû Rebîa ve karısı Leylâ bint Ebû'l-Hasme, sonra Abdullah b. Cahş, yanında ailesi, kardeşi Ebû Ahmed Abd b. Cahş (Ebû Ahmed âmâ bir şair idi) tüm Cahş ailesi evlerini kapatıp gittiler. Sonra Ammâr b. Yâsir, Sa'd b.

⁶²⁵Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.469-470; İbn Sa'd, **a.g.e.**, C.I., s.192; Kandemir, "Ümmü Seleme", **DİA**, C.XLII., s.328-330; Salim Ögüt, "Ten'im", **DİA**, C.XL., s.452-453; Algül, "Kubâ", **DİA**, C.XXVI., s.298-299.

⁶²⁶Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.474-475; İbn Seyyidünnâs, **a.g.e.**, C.I., s.288-289; Süheylî, **a.g.e.**, C.IV., s.170; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, C.II., s.101.

Ebû Vakkâs, Abdullah b. Mes'ûd, Bilâl b. Ebû Rebâh, Hz. Osman ve diğerleri⁶²⁷ birbirinin ardınca gittiler. Bu muhacirlerin hepsi de Kubâ köyündeki evlere yerleştiler.⁶²⁸ Diğer bazı muhacirler de yakınlarda olan Benî Neccâr'ın evlerine yerleştiler. Hz. Peygamber gelene kadar, aralarında Hz. Ömer'in de bulunduğu bu ilk muhacirlere Ebû Huzeyfe'nin mevlâsı Sâlim namaz kıldırıyordu. Çünkü aralarında Kur'an'ı en iyi bilen o idi.⁶²⁹

Hicret izni çıktıktan sonra hemen hemen bütün müslümanlar hicret etti. Geriye Hz. Peygamber, onun isteği üzere Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali veya imanını gizlediği için ya da Kur'an'da *mustaz'af*⁶³⁰ denilen güçsüz ve zayıflardan olup imkânı olmadığı için hicret edemeyenler kaldılar. Zayıf müslümanlar arasından bazıları sonradan hicret ettiler, bazıları da uğradığı işkence ve gördüğü eziyetlere dayanamayıp dininden döndü.⁶³¹

3.5.2.Hz. Peygamber'in Hicreti:

Hz. Peygamber buyurdu ki: “*Şayet hicret şerefi olmasaydı ben Ensâr'dan biri olurum*” ve yine buyurdu ki: “*Rüyamda Mekke'den hurmalık bir yere hicret ettiğim gösterildi, ben Yemâme veya Hecer/Bahreyn olacak sandım. Bir de baktım ki Yesrib'immiş*”⁶³²

Kureyş Hz. Peygamber ve ona inananlara her türlü eziyeti yaptığı için imanlarını ve canlarını kurtarmak için hicretlerine izin verildi. Daha kötü ve tehlikeli olansa Dârünnedve'de aldıkları son karar: Hz. Peygamber'i kesin olarak öldürmek! Hz. Peygamber sahabesini Medine'ye gönderdikten sonra kendisine izin çıkması için bir

⁶²⁷Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.470; İbn Sa'd, **a.g.e.**, C.I., s.193; Belâzürî, **Ensâb**, C.I., s.609-611; Makrizî, **a.g.e.**, C.I., s.56; Kastallânî, **a.g.e.**, C., s.284.

⁶²⁸Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.477; İbn Seyyidünnâs, **a.g.e.**, C.I., s.289.

⁶²⁹Bkz.: Belâzürî, **Ensâb**, C.I., s.610.

⁶³⁰Nisâ, 4/98: “*Ancak hicret etmek için gerçekten bir yol bulamayan, kurtuluş imkânına da sahip olamayan erkekler, kadınlar ve çocuklar böyle değildir.*”

⁶³¹Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.475: Ayyâş b. Ebî Rebîa kıssası gibi.

⁶³²Bkz.: Buhari, **Sahih**, Menâkıbü'l-ensâr/3897 ve devamı.

süre daha Mekke’de kaldı. Bu süre zarfında Kureyş sık sık toplanıyor, bu konuyu konuşuyordu. Bir gün Hicr-i İsmail’de toplanıp konuşmaya başladılar. Bu konuşmada, şayet Hz. Peygamber’i görececek olurlarsa hepsi aynı anda saldıracak ve bir anda öldürecekler, cümlesini, Hz. Fatıma konuşmaları arasında duydu. Hemen eve gidip ağlayarak “*Babacığım! Kavmin toplanıp hepsi birden sana saldırarak tek hamlede seni öldürme kararı aldı*” dedi. Hz. Peygamber kızını teselli ettikten sonra abdest için su hazırlamasını istedi, abdestini aldıktan sonra Kâbe’ye geldi. Oradakiler onu görünce “*İşte geliyor!*” dediler. Birden hepsinin bakışları indi, hiçbiri yerinden kalkamadı. Hz. Peygamber bir avuç toprak aldı “*Yüzleriniz kararsın!*” dedi ve onların yüzüne doğru saçtı.⁶³³ Bu olayı rivayet eden Abdullah b. Abbas, o gün gözlerine toprak giren herkesin Bedir savaşında kafir olarak öldüklerini, hiçbirine müslüman olmanın nasib olmadığını söylemiştir.⁶³⁴

Hicretin başlamasından sonra Hz. Peygamber’in hicretinden önce geçen süreç içerisinde Kureyş sık sık toplantı yaptı. Çünkü Medine’de yerleşen müslümanlar oradaki müslümanlarla bir olur ve Kureyş’e karşı savaş başlatırsa durum hiç de iyi olmayacaktı. Bu yüzden bütün güçleri ve imkânlarıyla Hz. Peygamber’in Mekke’den çıkmaması ve Medine’ye de varmaması için çalışıyorlardı. Bu konuyu tekrar görüşüp nihaî kararı almak üzere sözleştiler. Son derece gizli tuttıkları bu konuyu konuşmak üzere toplanacakları son toplantıya herkesi almayacaklardı. İbn Hişâm’ın ifadesiyle bu karar gününe de “*Yevmü ’z-zahme*” ismi verildi.⁶³⁵ Toplantı Ebû Cehil başkanlığında; Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa, Ebû Süfyân b. Harb, Tuayme b. Adî, Cübeyr b. Mut’im, Hâris b. Âmir, Nadr b. Hâris, Ebü’l Buhtüri b. Hâşim, Zem’â b. Esved b. Muttalib, Hakîm b. Hizâm, Nübeyh b. Haccâc, Münebbeh b. Haccâc, Ümeyye b. Halef ve Kureyş’ten olmayan başkalarından oluşan bir meclis ile Resûlullah hakkında karar çıkarıp, çıkacak karara kesinlikle uymak üzere görüş belirttiler. Uzun konuşmaların sonunda belirgin üç fikir ortaya çıktı:

⁶³³Bkz.: Umerî, a.g.e., 178-179.

⁶³⁴Bkz.: a.y.

⁶³⁵Bkz.: İbn Hişâm, a.g.e., C.II., s.480; İbn Sa’d, a.g.e., C.I., s.193.

1-Hz. Peygamber’i ölünceye kadar demir zincirlerle bağlayarak hapsedmek: Bu fikir için; *“Hicret eden arkadaşları ve dinine giren diğer kabileler gelip onu kurtarır”* ihtimali ile kabul edilmedi.

2-Onu yurdundan çıkarıp sürgün etmek: Bu da *“Sözlerinin etkileyciliği, konuşmasının güzelliğinden dolayı gittiği yerde kendisine tabi olanlarla güçlenir sonra Mekke’ye saldırmak üzere gelir de yurdumuzu bizden alır veya bize hükmetmeye kalkışırsa”* ihtimali ile tehlikeli bulundu.

3-Kabul gören son fikir ise Ebû Cehil’den geldi: Her kabileden güçlü kuvvetli, savaşçı, yiğit bir genç seçilecek; bu gençlerin tamamı ellerinde keskin kılıçlarla toplu olarak kapısında bekleyecekler, evinden çıktığı an toplu olarak yapılacak tek darbeye Hz. Peygamber’i öldüreceklerdi. Benî Hâşim kan davasına kalkışsa bu kadar çok kabileye karşı güç yetiremez, mecburen diyete razı olurlar, istenen diyet de bu kadar çok kabileye bölününce kimseyi sarsacak bir miktar olmazdı. Böylece nihaî olarak Muhammed’den kurtulmuş ve ilahlarına yardım etmiş olacaklardı. Fikir kabul edildi ve uygulamak üzere herkes üzerine düşeni yapmak üzere iş başına geçti.⁶³⁶ Bu gizli meclis ve gizli kararı Kur’an şöyle ifade ediyor: *“Hani kâfirler seni tutuklayıp hapsedmek veya öldürmek veyahut da yurdundan çıkarmak için sana tuzak kuruyorlardı. Onlar tuzak kurmaya çalışsınlar, ama Allah da onların tuzaklarına karşılık verecektir. Allah tuzak kuranlara en güzel karşılığı verendir.”*⁶³⁷

Bunun üzerine nihayet Allah, Peygamberi’ne hicret izni verdi. Hz. Peygamber Mekke’nin merkez çarşısı Cezvere’de durup *“Ey Mekke! Seni çok seviyorum Kavmim beni çıkarmasaydı senden başka yerde oturmazdım”* buyurdu.⁶³⁸ Hz. Peygamber her sabah ve akşam Hz. Ebû Bekir’in evine gitmeyi adet edinmişti. Hicret etmeyi kararlaştırdığında bu adetini bozarak Hz. Ebû Bekir’in ailesinin alışık olmadığı bir saatte gitti. Hz. Ebû Bekir onu görünce *“Resûlullah bu saatte ancak çok önemli bir şey için gelmiş olmalıdır”* dedi ve oturması için yer verdi. O sırada buldukları yerde Hz. Aişe

⁶³⁶Bkz.: İbn Hişâm, a.y., s.481-482; Sarıçam, a.g.e., s.117-123.

⁶³⁷Enfâl, 8/30.

⁶³⁸Bkz.: Süheylî, a.g.e., C.IV., s.207.

ile ablası Esmâ da vardı ve olayı da Hz. Aişe rivayet ediyor. Hz. Peygamber Hz. Ebû Bekir'e yanındakilerini odadan çıkarmasını söylediğinde Hz. Ebû Bekir yabancı kimsenin olmadığını, konuşmak istediği konuyu rahatlıkla konuşabileceğini söyledi. Hz. Peygamber hicret izni verildiğini söylediğinde Hz. Ebû Bekir kendisinin yol arkadaşı olup olamayacağını sordu, cevap olumlu olduğu için Hz. Ebû Bekir mutluluktan ağladı. İlk heyecanı üzerinden atan Hz. Ebû Bekir bu yolculuk için satın alıp beslediği iki deveyi Hz. Peygamber'e gösterip “*Ya Resûlallah! Bu iki deveyi bu yol için aldım, biri senindir*” dedi. Hz. Peygamber de “*Ücretini vermek şartıyla*” dedi. Sonra Abdullah b. Uraykıt adında⁶³⁹ henüz İslâmı müşerref olmamış ancak rehberlikte uzman, mert bir kılavuza bu hayvanları yanında tutmasını, çıkış günü olan üç gün sonra anlaştıkları yerde buluşmak üzere teslim etti.⁶⁴⁰ Hz. Ebû Bekir oğlu Abdullah'ın da gündüzleri müşriklerin aralarında dolaşıp konuştuklarını dinleyip haberleri toplamasını, akşam olduğunda kalmakta oldukları Sevr mağarasına gelip gelişmelerden kendilerini haberdar etmesini istedi. Ayrıca çobanlık yapan azatlı kölesi Âmir b. Führeyre'ye de gündüz koyunları herkesin gittiği yerlerde otlattıktan sonra akşamları, hem Abdullah'ın ayak izlerini kaybetmek hem de koyunların sütünün ve etinin Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekir'e gıda olması için mağaranın yakınına getirmesini tenbih etti. Kızı Esmâ da azıklarını hazırlayacaktı, azık heybesini bağlamak için başka bir şey bulamadığı için kuşağını yırtıp yarısını bu işe kullandığından Hz. Peygamber ona dua ederek *Zâtünnitakayn* lakabını bu önemli görev sebebiyle Hz. Esmâ'ya vermişti.⁶⁴¹ Böylece Ebû Bekir ailesi hicrette kendilerine düşen görevleri paylaşarak Hz. Peygamber'in Medine'ye rahatlık ve güven içinde ulaşmasına yardım edecekti.⁶⁴²

⁶³⁹Bkz.: Önkal, “Hicret”, **DİA**, C.XVII., s.458-462.

⁶⁴⁰Bkz.: İbn Hacer, **Fethu'l-bâri**, C.VII., s.271-273; İbn Hanbel, **a.g.e.**, C.XVII., s.401-404.

⁶⁴¹Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.468; Taberi, **a.g.e.**, C.I., s.470; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, C.II., s.104; Ali Yardım, “Esmâ bint Ebû Bekir es-Siddîk”, **DİA**, C.XI., s.402-404; Burada ve diğer bazı kaynaklarda azığı Hz. Esmâ'nın kendisinin akşamları götürdüğü ifade ediliyor.

⁶⁴²Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.485-486.

Kureyş'in Hz. Peygamber'i öldürme kararını Hz. Peygamber'e Cebrail aleyhi's-selam bildirdi ve *"Ya Resûlallah! Bu gece her zaman yattığın yatağında yatma"*⁶⁴³ diyerek yapması gerekeni de anlattı. Mekkeliler her ne kadar dininden dolayı Hz. Peygamber'e düşman olsalar da ona olan güvenlerinden dolayı kendi ailelerinden, çocuklarından sakladıkları önemli, değerli eşyalarını saklaması, koruması için onun yanına emanet olarak veriyorlardı. Bu emanetleri sahiplerine vermesi, kapıda bekleyen silahlı müşrikleri oyalaması için Hz. Ali'yi yatağına yatırdı. Üzerine de kendisinin yattığı zaman üzerine örttüğü yeşil renkli hadramî bürdesini örttü, üzüleceği kötü bir şey olmayacağını, işleri bitince Medine'ye hicret etmesini söyledi. Sonra bir avuç toprak alıp kapıdan çıkacağı zaman *"De ki: Yâ Rabbi gireceğim yere doğrulukla girmemi, çıkacağım yerden de doğrulukla çıkmamı nasip eyle; yüce katından bana yardımcı bir kuvvet ver"*⁶⁴⁴ mealindeki ayeti dua olarak okuyup çıktığında dışarıda bekleyen müşrik düşmanlarının üzerlerine saçarken de *"Önlerine bir duvar, arkalarına bir duvar çekip onları öyle bir kuşattık ki, bir şey görececek halleri yoktur. Uyarsan da onlar için birdir, uyarmasan da; onlar iman etmezler"*⁶⁴⁵ mealindeki ayetleri okudu ve aralarından geçip Hz. Ebû Bekir'in evine gitti⁶⁴⁶. Üzerlerine saçılan topraktan gözlerini oğuşturan ve uyku hali gibi bir durumda olan müşrikler Hz. Peygamber'i göremedikleri için beklemeye devam ettiler. Hz. Peygamber ile Hz. Ebû Bekir, Hz. Ebû Bekir'in evinin arka kısmından gizli bir geçitten çıkıp Mekke'nin 4 km. kadar güneydoğusundaki Sevr dağına yöneldiler⁶⁴⁷. Buradaki mağaraya girdiler. İbn Hişâm mağaraya, tehlikeli bir şey var mı, zehirli yılan vb. var mı, diye kontrol amaçlı olarak önce Hz. Ebû Bekir'in girdiğini söylüyor.⁶⁴⁸ Ortalığın sakinleşmesi için burada üç gün kaldılar. Onların mağarada oldukları zaman yaşadıklarını Kur'an şöyle ifade ediyor: *"Eğer Peygamber'e yardım etmezseniz, Allah ona bir zamanlar yardım ettiği gibi yine yardım edecektir."*

⁶⁴³Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.482.

⁶⁴⁴ Bkz.: İbn Kesir, **el-Bidâye**,C.IV., s.437; İsrâ, 17/80.

⁶⁴⁵Yâsin, 36/9-10.

⁶⁴⁶ Taberi, **a.g.e.**, C.I., s.568'de farklı bir rivayet olarak; Hz. Ebû Bekir'in ertesi gün Hz. Peygamber'in evine gidip Hz. Ali'ye Hz. Peygamber'in nerede olduğunu sorduğunu, onun da Hz. Peygamber'in kendisine söylediği gibi Hz. Ebû Bekir'i Sevr mağarasına yönlendirdiğini ifade ediyor.

⁶⁴⁷Bkz.: Önkal, "Hicret", **DİA**, C.XVII., s.458-462; Demircan "Sevr Mağarası", **DİA**, C.XXXVII., s.5-6.

⁶⁴⁸İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.486.

*Hani kâfirler onu yurdundan çıkardıklarında, iki kişiden biri olarak mağarada iken yanındaki arkadaşına “Üzülme! Allah bizimle beraberdir” diyordu. Nitekim Allah, ona gönlünü rahatlatan iç huzuru verdi, onu görmediğiniz ordularla destekledi...”*⁶⁴⁹ Mağarada geçirdikleri bu üç gün boyunca önceden planladıkları gibi Hz. Ebû Bekir’in oğlu Abdullah gündüz müşriklerin arasında bulunuyor, geceleri mağaraya haberler ve azık ile geliyor, gece burada kalıyor sonra seher vakti geri Mekke’ye gelip şüphe çekmemek için evinde yatıyordu.Üç günden sonra 1 Rebiülevvel (13 Eylül 622) günü, Abdullah b. Uraykıt daha önce anlaştıkları gibi hazırlanan develerle geldi ve buradan ayrılıp hazırlanan develere bindiler, Hz. Peygamber, Hz. Ebû Bekir, yolda kendilerine hizmet etmesi için azatlı kölesi/çobanı Âmir b. Füleyle ve kılavuz Abdullah b. Uraykıt olmak üzere dört kişilik küçük bir kabile olarak Medine’ye doğru yola çıktılar.⁶⁵⁰ Alışlagelmiş yollardan değil de bazan dağ yamaçlarından, bazan vadilerden olmak üzere sahil yolunu takip ederek kılavuzluk yapan Abdullah’ın bütün maharetine rağmen bazı yerlerde ödül için yollarını kesen, yakalamak isteyenler oldu. Hz. Esmâ, bu küçük kafilenin mağaradan ayrıldıktan sonraki üç gün boyunca ne yaptıklarını, nereye vardıklarını merak ettiklerini, onlarla ilgili gelebilecek haberleri beklediklerini üç günden sonra sahibi görünmeyen bir sesin, birkaç beyitlik bir şiir ile Âtike bint Hâlid Ümmü Ma’bed’in çadırına uğradıklarını ifade ettiğini rivayet etmiştir.⁶⁵¹ Ümmü Ma’bed Huzaa kabilesinden olup sahil yolunda, Mekke ile Medine arasındaki Kudeyd köyünün kenarında, yol üstünde bir çadırda yaşıyordu. Cömertliği ve belağatı ile meşhurdu. Hz. Peygamber ve beraberindekiler onun çadırında dinlenip, süt içtikten sonra yola devam ettiler. O sırada kocası hayvanlarını otlatmak için dışarıda olduğu için orada değildi, misafirleri gittikten sonra evine dönünce karısı Hz. Peygamber’in vasıflarını anlattı. Bu rivayet ile Hz. Peygamber’in *şemâli* birçok kaynakta anlatılmıştır.⁶⁵²

⁶⁴⁹Tevbe,9/40.

⁶⁵⁰Bkz.: Fayda, “Muhammed”, **DİA**, C.XXX., s.414.

⁶⁵¹Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.487-488; Taberi, **a.g.e.**, C.I., s.570; Mehmet Eren, “Ümmü Ma’bed”, **DİA**, C.XLII., s.325-326.

⁶⁵²Bkz.: **a.y.**

Öte taraftan müşrikler öldürmek için bekledikleri Hz. Peygamber'in çoktan gitmiş olduğunu, yatağında uyumakta olanın Hz. Ali olduğunu, onlarla beraber orada olmayan birinin gelip haber vermesiyle öğrendiklerinde öfkeden çılgına döndüler.⁶⁵³ Hz. Ali yataktan kalkıp çıkınca müşrikler onu da sıkıştırıp sorguladılar, bir rivayete göre Kâbe'nin yanına ite-kakagötürüp herkesin gözünün önünde dövüp eziyet ettiler ama bir şey öğrenemediler⁶⁵⁴. Sonra önlerinde Ebû Cehil olduğu halde Hz. Ebû Bekir'in evine gittiler ve Hz. Esmâ'ya babasının nerede olduğunu sordular. Hz. Esmâ bilmediğini söyledi. O sırada kocası Zübeyr b. Avvâm Suriye'ye ticaret için gittiğinden babasının evinde olan Hz. Esmâ, oğlu Abdullah b. Zübeyr'e hamile olmasına rağmen Ebû Cehil eziyet ederek bilgi almak için şiddetli bir tokat vurdu, tokatın şiddetiyle kulağından küpesi fırlayan Hz. Esmâ hiç bir bilgi vermedi. Müşrikler buradan da boş dönünce acil bir karar ile Hz. Peygamber'i ölü ya da diri olarak getirene yüz deve ödülü koyduklarını duyurdular. Bu kararlar beraber aynı zamanda kendileri de aramaya başladılar. Müşrikleri bu kadar telaşa düşüren şey dinlerinin elden gidiyor olması değil, Hz. Peygamber'in Medine'ye yerleşmesi halinde orada teşkilatlanacağı ve kendi ticaretlerinin sonunu getireceği idi. Onlara göre herşey para, zenginlik, güç demekti, hakimiyet, şöhret ancak para ile olur, para olmayınca bunlar yok demekti. Hz. Peygamber'in Medinelilerle yaptığı biati, müslümanların oraya hicret ettiklerini bildikleri için Hz. Peygamber'in de oraya gideceğini düşünerek Medine yoluna doğru aramaya gittiler; Medine'ye gidilebilecek yol ihtimallerinin tamamını kontrol etmek için çok zor bir ihtimal de olsa Sevr dağına da baktılar, mağaranın yakınına kadar geldiler. Mağaranın ağzında örümcek ağı görünce buraya girmiş olamaz, girseydi örümceğin ağı olmazdı diye düşünüp mağaraya bakmadılar.⁶⁵⁵ Onlar mağaranın yakınlarında iken Hz. Ebû Bekir'in "*Ya Resûlallah! Müşriklerden biri ayaklarının ucuna bakıverse bizi görür*" diye dile

⁶⁵³Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.483; Taberi, **a.g.e.**, C.I., s.567.

⁶⁵⁴Bkz.: Taberi, **a.g.e.**, C.I., s.568.

⁶⁵⁵Bkz.: İbn Hacer, **Fethu'l-bâri**, C.VII., s.279. Ayette "*Görmediğiniz ordularla onu destekledi*" ifadesinden kastedilen ordulardan bazıları da bu idi.

getirdiği endişelerine teselli ve güven olarak Hz. Peygamber'in "Ey Ebû Bekir! Üçüncüsünün Allah olduğu iki kişiyi ne sandın!?" buyurduğu ifade ediliyor.⁶⁵⁶

Hz. Peygamber'i diri veya ölü getirene verilecek ödülü duyan her güçlü, kuvvetli, iz sürmeyi bilen süvari aramaya çıktı. Onlardan biri de Benî Müdlic kabilesinin reisi Sürâka b. Mâlik idi.⁶⁵⁷ Bir gün kabile meclisinde otururken Kureyş elçisi gelip Hz. Peygamber ve beraberindekilerin yakalanması için alınan karar ve konulan ödülü söylediğinde Sürâka ödüle tek başına konmak için meclistikileri yanıltmak için kendi topraklarından geçen kafilenin develerini arayanlar olduklarını söyledi. İz sürmede çok iyi olduğu için ortalık sakinleşince yola çıktı ve izleri takip ederek arkadan yetişecek kadar yaklaştı. Hz. Ebû Bekir onu görünce çok telaşlandı, Hz. Peygamber korkmamasını, Allah'ın kendileriyle beraber olduğunu söyledi ve "Allahım bizi onun şerrinden koru" diye dua etti. Sürâka'nın atının ayağı tökezledi ve düştü, Sürâka Hz. Peygamber'in Allah tarafından korunduğunu anladı, ona birşey yapmayacağına dair söz verdi ve dua istedi. Ama kurtulunca ödülün büyüklüğünden dolayı tekrar takip etmeye başladı. Bu sefer Hz. Peygamber'in duasıyla atının ayakları kuma gömüldü, tekrar ve son olarak söz verdi, dua istedi. Atının ayakları kumdan kurtulduğunda gün gelir de Hz. Peygamber'e hakimiyet verilirse o gün kendisine fayda verecek bir emannâme yazmasını istedi. Hz. Peygamber de Hz. Ebû Bekir'in azatlı kölesi Âmir b. Führeyre'ye yazdırıp vermesini istedi.⁶⁵⁸ Sürâka Hz. Peygamber'e azık vb. ihtiyaçları için teklifte bulundu ise de Hz. Peygamber hiç birini kabul etmedi, sadece kendilerini gördüğünü insanlardan gizlemesini istedi. Sözüne sadık olarak geri dönen Sürâka artık ödülün vazgeçmiş olarak öldürmek için takip ettiği Hz. Peygamber'i korumak için kendisini takip ederek arkasından gelenlere "Benim iz sürmede nasıl biri olduğumu biliyorsunuz. Buradan gitmediğine eminim, başka yollara bakın" diyerek onları geri çeviriyordu. Aslında Sürâka'nın kafası fena halde karışmıştı. Çünkü Hz. Peygamber Sürâka'ya "Bir

⁶⁵⁶Bkz.: Makrizî, a.g.e., C.I., s.58.

⁶⁵⁷Bkz.: Ünal, "Sürâka b. Mâlik", DİA, C.XXXVIII., s.161.

⁶⁵⁸Rivayetlerde bu emannâmeyi alan Sürâka'nın Tâif kuşatması sırasında bunu göstererek müslüman olduğu, Hz. Peygamber'in de "Bugün iyilik ve vefa günüdür" buyurduğu ifade ediliyor. Bkz.: İbn Hacer, a.g.e., C.VII., s.281; Ünal, a.g.e.

gün Allah, Kayser'in, Kisrâ'nın hazinelerini, tacını sana nasib ederse nasıl olur!?" demişti, sonra da Allah'ın nurunu mutlaka tamamlayacağını söylemişti.⁶⁵⁹

Hız. Peygamber'in başına konan ödül çok büyük olunca onu bulmak için yollara çıkanlar da çoktu. Yol boyu karşılaştıkları insanlar Hız. Peygamber'i göstererek kim olduğunu sorduklarında, Hız. Ebû Bekir "*Benim rehberimdir, bana yol gösteriyor*" diye cevap vererek Hız. Peygamber'i korumak için kimliğini açıklamadan insanları bertaraf ediyordu.⁶⁶⁰ Bunlardan biri de Eslem kabilesi idi; Eslem'in reisi Büreyde b. Husayb emrindekilerle beraber Ğamîm denilen yerde Hız. Peygamber'in önünü kesti, Hız. Peygamber bir süre onunla konuştu, İslâm'ı tebliğ etti, Büreyde İslâm'ı kabul etti ve kendi topraklarından güven içinde geçmeleri için eman verip koruyuculuk yaptı.⁶⁶¹

Hız. Peygamber ve yanındakiler hicret yolunda iken ticaret için Suriye'ye giden Zübeyr b. Avvâm, başka bir rivayette Talha b. Ubeydullah ile dönüş yolunda karşılaştılar, Hız. Peygamber'e ve Hız. Ebû Bekir'e Şam elbiselerinden beyaz renkli elbiseler giydirdiği için Medine'ye girdikleri zaman temiz ve yeni elbise ile girdiler. Kendisi de Mekke'ye varıp kervandaki malları yerlerine teslim ettikten sonra hicret ederek Medine'ye geldi.⁶⁶²

Hız. Ali'ye gelince; müşriklerin eziyet ederek sorgulamasından sonra üç gün boyunca Hız. Peygamber'in bıraktığı emanetleri sahiplerine vererek teslim etmekle uğraştı. Sonra hicret etmek için yola çıktı, Hız. Peygamber Kubâ'da Külsüm b. Hidm'in evine indiğinde Hız. Ali de yetişti, sadece bir veya iki gece Kubâ'da kaldı, sonra Medine'ye geçti.⁶⁶³

⁶⁵⁹Bkz.: Süheylî, **a.g.e.**, C.IV., s.218; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, C.II., s.105.

⁶⁶⁰Bkz.: İbn Seyyidünnâs, **a.g.e.**, C.I., s.303.

⁶⁶¹Bkz.: İbn Hacer, **el-İsâbe**, C.I., s.218.

⁶⁶²Bkz.: Demircan, **Nebevi Dîreniş Hicret**, Beyan Yayınları, İstanbul 2015, s.121.

⁶⁶³Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.493.

Hız. Peygamber ve beraberindekilerin Mekke'den çıktığını duyan Medineliler her gün yollara, dam üstlerine çıkıp yolunu bekliyorlar, güneş iyice kızıp sıcaklar yakıcı olmaya başlayınca evlerine gidiyorlardı. Hız. Peygamber'in varacağı gün de yine sıcak yakınca tam evlerine girmişlerken iki katlı evinin damındaki bir Yahudi ⁶⁶⁴gelen kabileyi gördü ve beklenen Peygamber'in kafilesi olduğunu anladı ve “*Ey Araplar! Bu beklediğiniz ceddiniz/efendinizdir*” diye bağırdı. Haberi duyan bütün müslümanlar silahlarını alıp yollara dizildiler. 12 Rebiülevvel (24 Eylül 622) Pazartesi günü, Kubâ'da Benî Amr b. Avf semtine vardılar. Hız. Peygamber'in Kubâ'da konakladığı ev ile ilgili rivayetler farklı olsa da, yaygın kanaat; Külsüm b. Hidm'in evinde konakladığı, ziyaretçileriyle Sa'd b. Hayseme'nin evinde görüştüğü şeklindedir. Bunun sebebi de Sa'd'in bekâr oluşu ve ailesini bırakıp gelen muhacirlerin onun evinde toplanması hatta bu sebeple bu eve “*Beytü'l-a'zab*” denildiği de ifade ediliyor.⁶⁶⁵

Hız. Peygamber Kubâ'da dört gün kaldı, burada bir mescid inşa etti, Cuma günü yola çıktığında ilk Cuma namazını Ranunâ vadisinde kıldı.⁶⁶⁶ Medine'ye gireceği zaman bütün müslümanlar Hız. Peygamber'i evlerinde ağırlamak için yarışıyorlardı. Hız. Peygamber hiç birini kırmamak için devesi Kasvâ'yı serbest bırakmalarını istedi; deve nereye çökerse oraya misafir olacaktı. Deve önce biraz dolaştıktan sonra bir arsaya çöktü, biraz oturduktan sonra kalktı biraz dolaştıktan sonra tekrar çöktü, buraya en yakın ev Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin evi idi. Hız. Peygamber burada yedi ay misafir oldu, bu süreçte de mescidini ve evlerini inşâ etti, inşaat bitince evine yerleşti.⁶⁶⁷

Hız. Peygamber ve Hız. Ebû Bekir hicret ettiklerinde ailelerini Mekke'de bırakmışlardı. Medine'ye varıp yerleşince Hız. Peygamber, Zeyd b. Hârise ve Ebû Rafî'i, Hız. Ebû Bekir de Abdullah b. Uraykıt'ı, ailelerini Medine'ye getirmeleri için gönderdi. Hız. Peygamber'in kızları Fatıma ve Ümmü Gülsüm, eşi Sevde bint Zem'â, Hız. Zeyd'in

⁶⁶⁴Bkz.: Belâzürî, **a.g.e.**, C.I., s.624-625; İbnü'l-Esîr, **a.g.e.**, C.II., s.106-107; Algül, “Kubâ”, **DİA**, C.XXVI., s.298-299.

⁶⁶⁵Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.493.

⁶⁶⁶Bkz.: Taberî, **a.g.e.**, C.I., s.572.

⁶⁶⁷Bkz.: İbn Hişâm, **a.g.e.**, C.II., s.494-496.

eşi Ümmü Eymen ile oğulları Eymen ve Üsâme'yi, Hz. Ebû Bekir'in annesi, eşi Ümmü Rûmân, kızları Hz. Aişe ve Esmâ, oğlu Abdullah'ı götürdüler. Bu kabile Medine'ye vardığında Hz. Peygamber Mescid-i Nebevi'yi ve yanına da evlerini inşa ediyordu.⁶⁶⁸

⁶⁶⁸Bkz.: Süheylî, **a.g.e.**, C.IV., s.203; İbn Hacer, **Fethu'l-bâri**, C.VII., s.264.

SONUÇ

Kaynaklar değerlendirildiğinde, Mekke döneminin en belirgin vasfı, Hz. Peygamber ve ashabının tevhid esaslarının yerleştirilmesi yolunda çektikleri işkence ve sıkıntılardır. Bununla beraber, Allah'ın kullarının azgınlıklarına karşı sabrını ve merhametini, gönderdiği elçisi ve ona tabi olan mü'minlerinin tavır ve ahlakında gösteriyor. Ona "Rahmet Peygamberi" vasfını bizzat Allah verdi. Bu anlamda ifadeler içeren ayetlerde belirtildiği gibi Hz. Peygamber sadece insanlara değil tüm kâinata rahmet olarak gönderildiğini, yirmi üç yıllık peygamberlik hayatında çektiği tüm zorluklara rağmen hiç bir zaman şahsi kin ve nefret ile intikam peşine düşmemesiyle, canlı-cansız tüm varlıklara nazik davranışı ile ispatlamıştır. Allah, peygamberi Muhammed'i bütün alemlere rahmet olarak gönderdi. Mü'minler, onunla hidayet bulup imana erdiler, Allah'tan gelen hükümleri öğrenip amel ederek cennetlik oldular. Kâfirler dahi onun varlığı ile yaptıkları azgınlıklarla hak ettikleri azaptan korundular, diğer ümmetlerin başına gelen felâket ve musibetler onlara gelmedi. Onun varlığı sebebiyle bu ümmet korundu.

Hz. Peygamber'in gönderilme sebebi müşrikleri yok etmek veya cezalandırmak değil, *şirki* kaldırmaktır. Eziyet ve işkence edenlerin helâk olması için lanet okumasını, dua etmesini isteyenlerin bu isteklerini hidayet dualarıyla karşılıyordu. Hayatının en ağır, en zor günü diye vafettiği Tâif yolculuğu dönüşünde, kendisine o kadar eziyet eden bu halkın bilseydi bunu yapmayacağını ifade ederek, nesillerinden Hatta kaynaklar, Tâif'te onu taşıyan Abdüyalil'in başkanı olduğu Sakîf kabilesi heyetinin Tebuk seferi dönüşünde, Ramazan ayında Medine'de yanına geldiğini kaydediyor. Hz. Peygamber bu heyet için mescidin avlusunda çadırlar kurdurmuş, en güzel şekilde ağırlamıştı. Bununla onların müslümanların yaptıkları ibadetleri görmelerini, okunan Kur'an'ı dinlemelerini sağlamıştı. Bu arada kendisi de her fırsatta onlara İslâm'ı tebliğ etmişti. Hz. Peygamber her zaman bütün insanlara hatta düşmanlarına iyi davranırdı; savaş yapar da zafer kazanırsa hasmına karşı merhametle muamele ederdi. Onun bu merhametinin meyvelerini kısa sürede dönemin medeni seviyesinden çok uzak bir toplumu kendi

dönemlerinin de üzerinde, çağlar üstü bir medeni seviyeye ulaştıracak ahlak ve yapıya çevirmesindeki etkisinde görmek mümkündür. Bunun dışında sayılamayacak kadar çok örnek olayda dost-düşman, müslüman-gayr-ı müslim, Hz. Peygamber'i tanıyan herkesin şahitliği ile o yeryüzüne gelmiş insanların en merhametlisi idi.

Hz. Peygamber'in hayatını araştıranlar şunu da görecektir; hayatı boyunca her ne yaptı ise Allah'ın emri ve muradı doğrultusunda yaptı. Bu haliyle ümmetine örnek olduğu için onu seven ve yolunda giden ümmetinin de her işini onun yaptığı gibi yapması gerekiyor. Özellikle de insan ilişkilerinde bu esastır. Bu araştırmada ona olan sevginin gerekçesi olarak, Hz. Peygamber'e hürmetsizlik eden, düşmanlık yapan insanlara karşı alınacak tavrın şeklinin ve ölçüsünün ancak onun hayatta iken karşılaştığı düşmanlara karşı aldığı tavır, gösterdiği tepki kadar olması gerektiği açıkça anlaşılmış olmalıdır. Çünkü Allah için canını seve seve vermeye hazır olan Hz. Peygamber'in Allah sevgisi ile Hz. Peygamber'i kendi canlarından daha çok seven sahabenin peygamber sevgisi başka hiç bir sevgiyle mukayese edilemez. Buna göre karşıt güçlere gösterilecek tepki ancak Hz. Peygamber'in ve sahabenin gösterdiği tepkilerin ölçüsünde olmalıdır. Bunu anlayabilmek için onların hayatını ve karşılaştıkları sıkıntılar ve verdikleri tepkileri çok iyi anlamak gerekiyor.

Bu araştırmayla Mekke döneminde Hz. Peygamber'in onca baskı ve zulme rağmen *neden sert tavırlar sergilemediğine* bakılırsa şu hususlar zikredilebilir:

1-Çünkü Mekke dönemi daha çok eğitim dönemi idi; İslâm toplumunu oluşturacak olan fertlerin kendi toplumunun tüm yanlışlarından tamamen arınmaları ve güçlüklerle sabretmeyi çok iyi öğrenmeleri gerekiyordu.

2-Cahiliye Arap toplumu zaten savaşmaya hazır bir psikoloji ile yaşıyor ve herhangi bir sebeple bir kıvılcım söndürülmesi güç büyük savaflara neden oluyordu Dâhis, Gabra, Besûs, gibi. Dolayısıyla bu toplumun barışa daha çok ihtiyacı vardı ve o psikolojide olan insanların üzerindeki etkisi daha çoktu.

3-Mekke döneminde müslümanlar ile müşrikler aynı evin içinde beraber yaşıyorlardı. Şayet sert bir tavır, silahlı mücadeleye girişilirse kimsenin hayatı güvende olmazdı. Halbuki Mekke'nin asillerinden olan müslümanları, diğer müşriklere karşı kendi aileleri koruyordu. İşkence başladığında da müslümanlara eziyet edenler kendi aileleri idi. Bunlar gözdağı verecek türden eziyet ve işkenceler yapıyorlardı, öldürme niyetleri yoktu. Zaten karşı tavır olarak savaş izni çıksa kendi babalarını ve yakınlarını öldürmek zorunda kalacak, bu da müslümanlara karşı tavırlarını şiddetlendirmelerine sebep olacaktı.

4-Kureyş panayırında, diğer kabilelerden gelen insanlara “*Muhammed'i dinlemeyin, bu dini kabul etmeyinbu dinin insanların arasını açıyor, karı-kocayı ayırıyor*” diyordu Şayet karşı tavır ya da kısas izni verilseydi Kureyş kendini haklı bulurdu ve İslâm yayılmazdı.

5-Arap kabile adetleri arasında mazlumu destekleme, zayıfı himâye etme gibi güzel bir davranış vardı. Özellikle de bu mazlum, toplumun şerefli kimselerinden ise! Medineliler'in Hz. Peygamber'i ve ona inananları kabul etmeleri bu kabildendi. Böylece İslâm'ın başka yerlerde yayılması fırsatı doğuyordu.

6-Hz. Peygamber'in o dönemde çok güçlü bir kabile/boy tarafından korunması gerekiyordu. Bu da ancak Benî Hâşim olabilirdi; Kâbe'ye yaptıkları hizmetler, dönemin en güçlü devletleriyle yaptıkları ticari anlaşmalar sebebiyle tüm kabilelerin nazarında en asil boy Benî Hâşim idi.

Bunların hepsini içeren esas sebep ise; *İslâm'ın savaşıp öldürmek için değil yaşatmak için geldiğini ortaya koymaktı*. Bundan dolayı Hz. Peygamber ve ashabı İslâm'ı tebliğde en etkili yöntemin sevgi, merhamet, barış ve güzel ahlak olduğunu ispatladılar.

BİBLİYOGRAFYA

- A'zamî, M. Mustafa: “Buharî, Muhammed b. İsmail”, **DİA**, C.VI, s. 368-372.
- Acerce, Feyzullah: Kur'an'a Göre Musibetler Karşısında Peygamberlerin Tavırları, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul 2010.
- Ahatlı, Erdiñç: “Ukbe b. Âmir”, **DİA**, C.XLII, s.62-63.
- “Utbe b. Gazvân”, **DİA**, C.XLII, s.235.
- Algül, Hüseyin: “Bir Peygamber Olarak Hz. Muhammed Ve Mekke”, Der. Adnan Demircan, **Son Elçinin Hayatı**, Siyer Yayınları, İstanbul 2015, s. 59-97.
- “Ficâr”, **DİA**, C.XIII, s.52.
- “Hamza”, **DİA**, C.XV, s.500-502.
- “Haram Aylar”, **DİA**, C.XVI, s.105-106.
- “Kubâ”, **DİA**, C.XXVI, s.298-299.
- “Mus'ab b. Umeyr”, **DİA**, C.XXXI, s.226-227.
- Altıkulaç, Tayyar: “Zehebî”, **DİA**, C.XLIV, s.180-188.

- Amed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Mervezî: **el-Müsned**, Çev. Hasan Yıldız vd., Ocak Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Apak, Adem: **Anahatlarıyla İslam Tarihi (I)**, 12. bs., Ensar Neşriyat, İstanbul 2014.
- İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü**, 2. bs., Ebsar Neşriyat, İstanbul 2014.
- Atar, Fahrettin: “Teşehhüd”, **DİA**, C.XL, s.563-564.
- Avcı, Casim (ed.): **Muhammedü'l Emin**, Hayykitap, İstanbul 2008.
- Avcı, Casim: “Kabile”, **DİA**, C.XXIV, s.30-32.
- Aycan, İrfan: “Nadr b. Hâris”, **DİA**, C. XLII, s. 280-281.
- Aydın, Muhammed: Kur'an'da Peygamberlerin Tebliğ Metodlarının Psikolojik Bağlamda Değerlendirilmesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Temel İslamî Bilimleri Bölümü, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Van 2008.
- Aydınlı, Abdullah: “Ebû Zer el-Gıfârî”, **DİA**, C.X, s.266-269.
- Aykaç, Mehmet: “Fâtıma bint Esed”, **DİA**, C.XII, s.225.
- Azimli, Mehmet: “Sa'd b. Ubâde”, **DİA**, C.XXXV, s.377-378.

Azizova, Elnure: “Teym b. Mürre (Benî Teym b. Mürre)”, **DİA**, C.XLI, s.52-53.

“Ukâz”, **DİA**, C.XLII, s.61-62.

“Zülmecâz”, **DİA**, C.XLIV, s.570-571.

Balcı, İsrâfil: **Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed**, 2.bs., Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2015.

Basri, Ebu Ubeyde Ma'mer b. el-Müsenna: **Tesmiyetü ezvâci'n-nebî ve evladihi**, Thk. Kemal Yusuf el-Hût, Nşr. Muhammed Reşid Rıza Kabani, Darü'l Cinan, Beyrut t.y.

Belazürî, Ahmed b. Yahyâ: **Ensâbü'l-Eşrâf**, Thk. Yusuf Mar'aşlı, Ma'hedü'l-Almâni li'l-ebhasi's-Şarkıyye, Beyrut 1429/2008.

Fütûhu'l-büldân, Çev. Mustafa Fayda, Siyer Yayınları, İstanbul 2013.

Berkî, Alî Himmet, Keskioglu, Osman: **Hâtemü'l-Enbiyâ Hazreti Muhammed ve Hayatı**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 23.bs., Ankara 2005.

Bintü's-Şati', Aişe A.: **Resûlullah'ın Kızları ve Torunları**, Çev. İsmail Kaya, Uysal Kitabevi, Konya 1987.

Bozkurt, Nebî: “Medine”, **DİA**, C.XXVIII, s. 305-311.

“Mescid-i Aksâ”, **DİA**, C.XXIX, s.268-271.

- Buhârî, Ebû Abdullah: **el-Câmiu's-sahîh**, Dâru'r-reyyân li't-türâs, Kahire 1406/1986.
Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Mugîre el-Cu'fi:
- Busti, Muhammed b. Hibban b. Ahmed et-Temimi: **es-Sîretü'n Nebeviyye ve Ahbaru'l Hulafâ**, Tsh. Seyyid Aziz Bek ve diğçerleri, Müessesetü Kütübi's Sekafe, Beyrut 1407/1987.
- Câbirî, Muhammed Âbid: **Arap-İslâm Siyasal Aklı**, Çev. Vecdi Akyüz, 2. Bs., Kitabevi, İstanbul 2001.
- Cebbân, Muhammed Ğassân el-Cüneydî el-Hüseynî: **Fıkhü'd-da've ve'l-haya fî şemâili ve sireti ve hukûki seyyidinâ Muhammed Resûlillah**, Dâru'lesmâ' Dımeşk 1434/ 2013.
- Cerrahoğlu, İsmail: "Abdullah b. Mes'ûd", **DİA**, C.I, s.114-117.
- Cevzî, Ebû'l Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed: **el-Muntazam fî târihi'l-mülûk ve'l-ümem**, Thk. Muhammed Abdülkadir Atâ- Mustafa Abdülkadir Atâ, Darü'l Kütübi'l İlmiiyye, Beyrut 1412/1992.
- Chousein, Soumegie: Hz. Peygamber'in Zorlukları Aşma Yöntemi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul 2006.
- Cürcânî, Alî b. Muhammed: **Kitabü't-ta'rîfât**, Thk. Muhammed Abdurrahman Mar'aşlı, Dâru'n-nefâis, 2.bs., Beyrut 1428/2007.

- Çağrııcı, Mustafa: “Asabiyet”, **DİA**, C.III, s.453-455.
- “İslâm’dan Önce Araplarda Din”, **DİA**, C.III, s. 316-321.
- Çelebi, İlyas: “Kâhin”, **DİA**, C.XXIV, s.171-172.
- Çelikkol, Yaşar: **İslâm Öncesi Mekke**, 3.bs., Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2014.
- Çubukçu, Asri: “Avf b. Hâris-Avf b. Afrâ”, **DİA**, C.IV, s.115.
- “Buâs”, **DİA**, C.VI, s. 340.
- “Ebû Lübâbe el-Ensârî”, **DİA**, C.X, s.179.
- “Halîme”, **DİA**, C.XV, s.338.
- Daryal, Ali M.: **İslâm’ın Doğuş Ve İlk Yayılışının Psiko-Sosyal Açından Tahlili**, 4.bs., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2014.
- Dayhan, Ahmet
Tahir: “Üseyd b. Hudayr”, **DİA**, C.XLII, s.363-364.
- Demircan, Adnan: **Bir Bilim Olarak Siyer ve Kaynakları**, Siyer Yayınları, İstanbul 2014.
- Cahiliyeden İslâm’a Kadın ve Aile**, Beyan Yayınları, İstanbul 2015.

Demircan, Adnan:

Çeşitli Yönleriyle Son Elçi'nin Hayatı–Mekke Dönemi,
Siyer Yayınları, İstanbul 2015.

İslâm Tarihi'nin İlk Döneminde Arap-Mevali İlişkisi,
2.bs., Beyan Yayınları, İstanbul 2015.

Kızların Gömülerek Öldürülmesi ve Çok kadınla Evlilik,
Beyan Yayınları, İstanbul 2008.

Nebevî Direniş HİCRET, 2.bs., Beyan Yayınları, İstanbul
2015.

“Sevr Mağarası”, **DİA**, C.XXXVI, s.5-6.

Derveze, Muhammed
İ.:

Kur'an'a Göre Hz. Muhammed'in Hayatı, Çev. Mehmet
Yolcu, Yöneliş Yayınları, İstanbul 1989.

**Sîretü'r-Resûl Suverun muktesibetün nime'l-Kur'ani'l-
Kerîm,** Matbaatü'l-istikâme, Kahire 1367/1948.

Târîhu'l-cinsi'l-Arabî, Matbaa el-Asriyye, Lübnan
1381/1962.

Dımeşkî, Muhammed
b. Salih:

el-İsrâ ve'l-mi'rac, 2.bs.,Yay. Haz. Hasan Ahmed İsbir,
Dar-u'bni Hazm, Beyrut 1430/2009.

Peygamber Külliyyatı, Çev. Hüseyin Kaya, Ocak Yayıncılık,
İstanbul 2003.

Ebû Şehbe, **es-Sîretü'n-nebeviyyetü fî dav'il- Kur'an ve's-sünne,**
Muhammed b. 2.bs., Dâru'l-Kalem, Dımeşk 1412 /1992.
Muhammed:

Efendioğlu, Mehmet: “Kutbe b. Âmir”, **DİA**, C.XXVI, s.482.

“Zübeyr b. Avvâm”, **DİA**, C.XLIV, s.522-524.

Emîn, Ahmed: **Fecru'l-İslâm**, 3.bs., Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut 2009.

Endelusî, Ebû Rebî' **el-İktifâ bimâ Tedemmenhu min meğazî Resûlillahi ve**
Süleyman b. Musa: **selâseti'l-hulefa**, Thk. Muhammed Kemaleddin Ali,
Âlemü'l Kütüb, Beyrut 1417/1998.

Eren, Mehmet: “Ümmü Ma'bed”, **DİA**, C.XLII, s.325-326.

Erul, Bünyamin: “Ümmü Eymen”, **DİA**, C.XLII, s.317.

“Zeyd b. Hârise”, **DİA**, C.XLIV, s.319-320.

Ezrakî, Ebû'l-Velîd **Ahbâru Mekke**, Çev. Yunus Vehbi Yavuz, Ankara Okulu
Muhammed b. Yayınları, Ankara 2017.
Abdillâh b. Ahmed b.
Muhammed:

Fayda, Mustafa: “Abs (Benî Abs)”, **DİA**, C.I, s.312.

“Ammâr b. Yasir”, **DİA**, C.III, s.75-76.

Fayda, Mustafa:

“Belâzüri”, **DİA**, C.V, s.392-393.

“Bilâl-i Habeşî”, **DİA**, C.VI, s.152-153.

“Cahiliye”, **DİA**, C. VII, s. 17-19.

“Ebû Bekir”, **DİA**, C.X, s.101-108.

“Fil Vak’ası”, **DİA**, C.XIII, s.70-71.

“İbn Hişâm”, **DİA**, C.XX, s.71-73.

“İbn İshâk”, **DİA**, C.XX, s.93-96.

“İbn Sa’d”, **DİA**, C.XX, s.294-297.

“Muhammed b. Cerîr et-Taberî”, **DİA**, C.XXXIX, s.314-318.

“Muhammed”, **DİA**, C. XXX, s. 408-423.

“Ömer”, **DİA**, C.XXXIV, s.44-51.

“Târîhu’l-ümem ve’l-mülûk”, **DİA**, C.XL, s.92-94.

“Velîd b. Muğîre”, **DİA**, C. XLIII, s. 33-34.

Fiğlalı, Ekrem Ruhi:

“Ali”, **DİA**, C.II, s.371-374.

- Gadban, Münir M.: **Fıkhu's-sîreti'n-nebeviyye**, Ma'hedü'l-Buhûsi'l-İslamiyye, Mekke 1410/1989.
- Görgün, Hilal: "Heykel, Muhammed Hüseyin", **DİA**, C.XVII, s.286-290.
- Güç, Ahmet: "Putperestlik", **DİA**, C.XXXIV, s.356-368.
- Güler, Zekeriya: "Tufeyl b. Amr", **DİA**, C.XLI, s.323-324.
- Günel, Fuat: "Hicr", **DİA**, C.XVII, s.455-456.
- Hadramî, Bahrak b. Umer: **Hedâiku'l-envar ve metalıu'l esrar fî sîreti'n-nebiyyi'l-muhtar**, bs.y., t.y., t.y.
- Halaçoğlu, Yusuf: "Aşiret", **DİA**, C.IV, s.9.
- Halebî, Ebûl-Ferec Nûrüddîn Ali b. Burhâniddîn İbrahim b. Ahmed el-Halebî: **es- Sîretü'l-Halebiyye/İnsanü'l-uyûn fî sîreti'l-emîni'l-me'mûn**, 4.bs., Thk. Abdullah Muhammed el- Halil, Darü'l- Kütübi'l- İlmiyye, Beyrut 1434/2013.
- Hamidullah, Muhammed: **İslâm Peygamberi, Hayatı ve Eseri**, Çev. Mehmet Yazgan, Beyan Yayınları, İstanbul 2009.
- "Hilfü'l-Fudûl", **DİA**, C.XVIII, s.31-32.
- Harekat, İbrahim: **es-Siyasetü ve'l-müctemeu fi'l-asri'n-nebevî**, bs.y., Darü'l Âfâk el- Cedîde, Mağrib t.y.

- Harman, Ömer Faruk: “Kudüs”, **DİA**, C.XXVI, s.323-327.
- Havva, Said: **Hadislerle İslâm Tarihi**, Çev. Abdurrahim Ali Ural v.d., Hikmet Neşriyat, İstanbul 1409/1989.
- Heykel, Muhammed H.: **Hz. Muhammed’in Hayatı**, Çev. Vahdettin İnce, Kitabevi, İstanbul 2011.
- Işık, Emin: “Cin Suresi”, **DİA**, C.VIII, s.10-11.
- İbn Hacer el-Askalânî, Şihâbüddîn Ahmed b. Ali: **el-İsâbe fitemyîzi’sahâbe**, Thk. Sıtkı Cemîl el-Attâr, Dârü’l-Fıkr, Beyrut 1421/2001.
- Fethu’l-bârî bi-şerhi Sahihi’l Buhârî**, Thk. Muhammed Fuad Abdülbaki, Thrc. Muhibbüddin el-Hatîb, Darü’r Reyyân Littüras, Kahire 1407/1986.
- İbn Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Mervezî: **el-Müsned**, Çev. Hasan Yıldız v.d., Ocak Yayıncılık, İstanbul 2014.
- İbn Hazm, Ali b. Ahmed b. Saîd el-Endelüsî el-Kurtubî: **Cevâmiu’s-sîreti’n-nebeviye**, bs.y., Darü’l Cîyl, Beyrut t.y.

İbn Hişâm, Ebû
Muhammed
Cemâlüddîn
Abdülmelik b. Hişâm
b. Eyyûb el-Himyerî
el- Meâfirî el-Basrî
el-Mısırî:

es-Sîretü'n-nebeviyye, bs.y., Thk. Mustafa Saka v.d.,
Darü'l Fikr, Beyrut t.y.

İbn İshâk, Ebû
Abdillâh Muhammed
b. İshâk b. Yesâr b.
Hıyâr el- Muttalibî el-
Kureşî el- Medenî:

es- Sîretü'n-nebeviyye, 2.bs., Thk. Ahmed Ferîd el- Mezîdi,
Darü'l Kütübi'l İlmîyye, Beyrut 2009.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ
İmadüddîn İsmâil b.
Şihabiddîn Ömer b.
Kesîr b. Dav' b. Kesîr
el-Kaysî el-Kureşî el-
Busrî:

el-Bidâye ve'n-nihâye, bs.y., Thk. Abdullah b.
Abdülmuhsin v.d., Dâru Heçr, y.y., t.y.

İbn Sa'd, Ebû
Abdullah Muhammed
b. Menî' el-Kâtib el-
Hâşimî el-Bağdadî:

Kitabü't-tabakâti'l-kebîr, Thk. Ali Muhammed Ömer,
Mektebeti'l-hancî, Kahire 1421/2001.

- İbn Seyyidünnâs, Ebü'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî: **Uyûnü'l-eser fî funûni'l-meğâzî ve's-şemâil ve's-siyer**, Thk.-Thc. Muhammed el-Îyd el-Hatarî, Muhyiddîn Musto, Dâru Turâs, Medîne, Dârü'bni Kesîr, Beyrut 1413 /1992.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlidîn Aburrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî: **el-Muntazam fî Târîhi'l-mülûk ve'l-ümem**, Thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, Mustafa Abdülkadir Atâ, Dâru'l Kütübi'l İlmîyye, Beyrut 1412 /1992.
- İbnü'l-Esîr, İzzüddîn Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî: **el-Kâmil fi't-târîh**, bs.y., Dârubeyrut, Beyrut 1402/1982.
- İbnü'l-Kelbî, Hişâm b. Muhammed: **Kitâbü'l-Esnâm**, 2.bs., Çev. Beyza Bilgin, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017.
- İzgi, Cevat: "Halebî, Nûreddîn", **DİA**, C.XV, s.232-233.
- Kahtanî, Muhammed b. Saîd: **el-Velâ ve'l-berâ fi'l-İslâm**, 3.bs., Dâdu't-tayyibe, Riyad 1409.
- Kallek, Cengiz: "Pazar", **DİA**, C.XXXIV, s.194-203.

Kandemir, M. Yaşar:

“Abdullah b. Amr b. Harâm”, **DİA**, C.I, s.86.

“Ahmed b. Hanbel”, **DİA**, C.II, s.75-80.

“Ali”, **DİA**, C.II, s.375-378.

“Habbâb b. Eret”, **DİA**, C.XIV, s.340-341.

“Hatîce”, **DİA**, C.XVI, s.465-466.

“Muhammed”, **DİA**, C.XXX, s.423-428.

“Müslim b. Haccâc”, **DİA**, C.XXXII, s. 93-94.

“Müsned”, **DİA**, C.XXXII, s.103-104.

“Osman b. Maz’ûn”, **DİA**, C.XXXIII, s.470-471.

“Ümmü Hânî”, **DİA**, C.XLII, s.320-321.

“Ümmü Seleme”, **DİA**, C.XLII, s.328-330.

“Ubâde b. Sâmit”, **DİA**, C.XLII, s.13-14.

“İbn Seyyidünnâs”, **DİA**, C.XX, s. 316-318.

Kandemir, Mehmet
Yaşar, ‘v.d.’:

Âyet Ve Hadislerle Açıklamalı Kur’an-ı Kerim Meâli,
5.bs., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
Yayınları, İstanbul 2016.

- Kapar, Mehmet Ali: “Ebû Leheb”, **DİA**, C.X, s.178-179.
- “Eyyâmü'l-Arab”, **DİA**, C.XII, s.14-16.
- “Mahzûm (Benî Mahzûm)”, **DİA**, C.XXXVII, s.402-403.
- Karacabey, Salih: “Sa'd b. Rebî”, **DİA**, C.XXXV, s.375-376.
- Karaman, Hayreddin, ‘v.dğr.’: **Kur’an Yolu Meâl ve Tefsir**, 4.bs., Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012.
- Karataş, Mustafa: “Râfi’ b. Mâlik b. Aclân”, **DİA**, C.XXXIV, s.392.
- Kastallânî, Ahmed b. Muhammed: **el-Mevâhibü'l-ledünniyye Bi'l-minehi'l-muhammediyye**, Thk. Salih Ahmed Şâmî, el-Mektebü'l İslâmî, Beyrut 1412 /1991.
- Kattân, Mennâ': **el-Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'an**, Müessesetü'r-risâle, 22.bs., Beyrut 1408/1987.
- Kavaklıoğlu, Mahmut: “Tuleyb b. Umeyr”, **DİA**, C.XLI, s.362.
- Kayalı, Umut: Kur'an'da Hz. Peygamber'e ve Sahabe'ye Yönelik Uyarılar, Cumhuriyet Üniversitesi, Temel İslâmî Bilimleri Dalı, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Sivas 2010.
- Kazancı, Ahmet Lütfi: “Ebrehe”, **DİA**, C.X, s.79-80.

- Köksal, M. Âsım: **Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed ve İslamiyyet**, bs.y., Köksal Yayınları, İstanbul 1999.
- Kurşun, Zekeriya: “Derveze, Muhammed İzzet”, **DİA**, C.IX, s.187-188.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed: **el-Câmi’ li-ahkâmi’l Kur’an**, Dâru’l Kütübi’l İlmiyye, Beyrut 1408 /1988.
- Kuzgun, Şaban: “Hanîf”, **DİA**, C.XVI, s.33-39.
- Küçükaçcı, Mustafa Sabri: “Zemzem”, **DİA**, C.XLIV, s.242-246.
- “Hicaz”, **DİA**, C.XVII, s. 432-437.
- “Medine”, **DİA**, C.XXVIII, s.311-318.
- “Sehm (Benî Sehm)”, **DİA**, C.XXXVI, s.323-324.
- “Tâif”, **DİA**, C. XXXIX, s.443-447.
- Lings, Martin (Ebû Bekir Sirâceddîn): **Başlangıçtan Günümüze Mekke**, Çev. Nurullah Koltaş, İnsan Yayınları, İstanbul 2013.
- Hz. Muhammed’in Hayatı**, 206. bs., Çev. Nazife Şişman, İnsan Yayınları, İstanbul 2015.
- Makdisî, Mutahhar b. Tâhir: **el-Bed’ ve’t-târîh**, bs.y., Thk. Halîl Ümrân el-Mansûr, Dâru’l Kütübi’l İlmiyye, Beyrut t.y.

- Makrizî, Takiyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdülkadir b. Muhammed: **İmtâü'l-esmâ' Bimâ Li'n-nebiyyi Mine'l Ahvâl ve'l- emvâl ve'l-hafede ve'l-metâ'**, Thk. Muhammed Abdülhamîd Nümeysî, Dâru'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut 1420 / 1999.
- Maltavî, Hasan K.: **Resûlullah fi'l-Kur'an el-Kerîm**, 3. bs., Dâru'l-maarif, y.y., t.y.
- Mîkatî, Muhammed Bâsim vd.: **al-Kutûf min Luġâti'l-Kur'an**, Mektebeti Lübnan Nâşirûn, Beyrut 2007.
- Mustafa, İbrahim: **el-Mu'cemü'l-Vasît**, Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut t.y.
- Mübârekfûrî, Safiyyürrahmân: **Rahîku'l-Mahtûm**, Mektebetü'l-mevrid, Mektebe İslâmiyye, Kahire 1427 /2006.
- Nedvî, Ebü'l-Hasen Alî: **Rahmet Peygamberi Hz. Muhammed**, bs.y., Çev. Abdülkerim Özaydın, İz Yayıncılık, İstanbul 1992.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî: **Sünen en-Nesâî**, 4.bs., Şrh. Celâlüddîn es-Suyûtî, Mektebetü Matbûâti'l-islâmiyye, Beyrut 1414 /1994.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî: **el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc**, Hzr. Hasan Abdülmennân, Dâru'l-hayr, Beyrut 1414 / 1994.

Öğüt, Salim:

“Ten’im”, **DİA**, C.XL, s.552-453.

Önkal, Ahmet:

Resûlullah’ın İslâm’a Davet Metodu, 20. bs., Kitap
Dünyası Yayınları, İstanbul 2004.

“Abdurrahman b. Avf”, **DİA**, C.I, s.157-158.

“Addâs”, **DİA**, C.I, s.355-356.

“Adî b. Ka’b (Benî Adî b. Ka’b)”, **DİA**, C.I, s.380.

“Akabe Biatları”, **DİA**, C.II, s.211.

“Asr-ı Saadet’te İslâm’a Davet Metodu,” **Bütün Yönleriyle
Asr-ı Saadet’te İslâm**, 2.bs., Edtr. Vecdi Akyüz, Ensar
Neşriyat, İstanbul 2007.

“Berâ b. Ma’rûr”, **DİA**, C.V, s.470.

“Cumah (Benî Cumah)”, **DİA**, C.VIII, s.93.

“Erkam b. Ebü’l-Erkam”, **DİA**, C.XI, s.305.

“Hicret”, **DİA**, C.XVII, s.458-462.

Öz, Mustafa:

“Burak”, **DİA**, C.VI, s.417.

“Hâşim (Benî Hâşim)”, **DİA**, C.XVI, s.403-405.

Öz, Şaban: **İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri**, bs.y., İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı (İSAR) Yayınları, İstanbul 2008.

Özaydın, Abdülkerim: “Amr b. Luhay”, **DİA**, C.III, s.87-88.

“Arap: İslâm’dan Önce Araplarda Sosyal ve İktisadî Hayat”, **DİA**, C.III, s.321-324.

“el-Bidâye ve’n-nihâye”, **DİA**, C.VI., s.131-132.

“Ezrâkî, Ebü’l-Velîd”, **DİA**, C.XII, s.67-68.

“İbn Kesîr, Ebü’l-Fidâ”, **DİA**, C.XX, s.132-134.

Özkan, Halit: “Zinnîre er-Rûmiyye”, **DİA**, C.XLIV, s.448.

Özkavukçu, Şaban: **Hız. Peygamber’in Hayatı–Kur’an-ı Kerîm Işığında Siyer-i Nebî’nin Kronolojik Okunuşu**, İz Yayıncılık, İstanbul 2012.

Siyer Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, İz Yayıncılık, İstanbul 2015.

Özkuyumcu, Nadir: “Hilf”, **DİA**, C.XVIII, s.29-30.

Öztürk, Levent: **İlk Hicret Habeşistan**, Siyer Yayınları, İstanbul 2015.

“Necâşî Ashame”, **DİA**, C.XXXII, s.476-477.

- Öztürk, Levent: “Süveybe”, **DİA**, C.XXXVIII, s.183.
- Sâbûnî, M. Alî: **Safvetü't-tefasîr**, Dâru'l-Kur'ani'l-Kerîm, Hasan Abbas Şerbetli Vakıf Baskısı, Beyrut 1401/1981.
- Sallâbi, Ali: **es-Siretü'n-Nebeviyye**, 2.bs., Dârü't-tevzi' ve'n-neşri'l-İslâmiyye, Kahire 1424/2003.
- Sandıkçı, Kemal: “Âmir b. Führeyre”, **DİA**, C.III, s.65-66.
- Sarıçam, İbrahim: **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, 6.bs., Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011.
- “Hâşim (Benî Hâşim)”, **DİA**, C.XVI. s.403-405.
- “Hicâbe”, **DİA**, C.XVII, s.431-432.
- Seyyid, Eymen Fuâd: “Makrîzî”, **DİA**, C.XXVII, s.448-451.
- Söylemez, Mehmet Mahfuz: “Fil Hadisesi'nin Arap Yarımadası'ndaki Etkileri Üzerine Bir İnceleme–Ahmesilik, Haniflik,” **Hz. Peygamber'in Doğduğu Çevre ve Toplum**, Der. Adnan Demircan, Siyer Yayınları, İstanbul 2015, s. 235-255.
- Süheylî, Ebü'l-Kasım Abdurrahmân b. Abdillâh b. Ahmed b. Has'amî es-Süheylî el-Malekî: **er-Ravzü'l-ünüf fi şerhi's Sîreti'n-nebeviyye li'bni Hişâm**, bs.y., Thk. Abdurrahmân el-vekîl, Dârü'l Kütübi'l-hadîse, y.y., t.y.

- Şenel, Abdülkadir: “Kastallânî, Ahmed b. Muhammed”, **DİA**, C.XXIV, s.583-584.
- Şener, Mehmet: “Mina”, **DİA**, C.XXX, s.96-97.
- Şentürk, Recep: “Kabile”, **DİA**, C.XXIV, s.30-32.
- Şenyayla, Gencal: “Müşriklerin Hz. Peygamber’i ve Müslümanları Boykota Tabi Tutmaları,” Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Sivas 2008.
- Şeşen, Ramazan: **Müslümanlarda Tarih-Coğrafya Yazıcılığı**, bs.y., İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı (İSAR) Yayınları, İstanbul 2008.
- Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî el-Bağdâdî: **Târîhu’l-ümem ve’l-mülûk**, Thk. Muhammed b. Tâhir el-Berzencî, Muhammed Subhî Hasan Hallâk, Dârü’bni Kesîr, Beyrut 2007.
- es-Simtu’s-semîn fî menâkıbi Ümmehâti’l-mü’minîn**, bs.y., Ta’lîk.- Thk. Abdülmecîd Tu’me Halebî, Dârü’l-Ma’rife, Beyrut t.y.
- Tantavî, Ali: **Ahbâru Ömer ve Ahbâru Abdillâh b. Ömer**, 13.bs., Dârü’l-menâre, Cidde 1427 /2006.

- Tarhûnî, Muhammed b. Rızk: **el-İslâm ve Nebiyyü'l İslâm**, Mektebetü'l-ilm, Cidde 1413 /1992.
- Tekineş, Ayhan: “Sa’d b. Hayseme”, **DİA**, C.XXXV, s.374.
- “Yâsir b. Âmir”, **DİA**, C.XLIII, s.341.
- Umerî, Ekrem Z.: **es-Sîretü'n-Nebeviyye es-Sahîha**, 7.bs., Mektebetü'l-ubeykan, Riyad 1430 /2009.
- Uraler, Aynur: “Ümmü Habîbe”, **DİA**, C.XLII, s.318-319.
- Uyar, Gülgün: “Nakib”, **DİA**, C.XXXII, s.321-322.
- “Ümmü Cemîl”, **DİA**, C.XLII, s.315-316.
- Ünal, İsmail Hakkı: “Es’ad b. Zürâre”, **DİA**, C.XI, s.352.
- Ünal, Yavuz: “Sürâka b. Mâlik”, **DİA**, C.XXXVIII, s.161.
- Varol, Mehmet Bahaüddin: “Ümeyye b. Halef”, **DİA**, C.XLII, s.305-306.
- Yardım, Ali: “Esmâ bint Ebû Bekr es-Sıddîk”, **DİA**, C.XXXVI, s.5-6.
- Yavuz, Salih Sabri: “Mi’râc”, **DİA**, C.XXX, s. 132-135.
- Yıldız, Fahrettin: **Kur’an Aydınlığında Hayatı Doğru Yaşamak**, 3.bs., İşaret Yayınları, İstanbul 2008.

- Yiğit, İsmail: “Mevâlî”, **DİA**, C.XXIX, s.424-425.
- “Ukbe b. Ebî Muayt”, **DİA**, C. XLII, s.63-64.
- Yiğit, Yaşar: “Osman”, **DİA**, C.XXXIII, s.438-443.
- Yurdagür, Metin: “Fetret”, **DİA**, C.XII, s. 475-480.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî et-Türkmânî ed-Dımeşkî: **Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-alâm**, Thk. Ömer Abdüsselâm Tedmûrî, Dârü'l-kitâbi'l Arabî, Beyrut 1407 /1987.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî et-Türkmânî ed-Dımeşkî: **Siyeru a'lâmi'n-nübelâ**, Thk. Mahmûd Şâkir, Dârü İhyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut 1427 /2006.
- Ziyâde, Mahmûd M.: **el-Arabu ve Zuhûru'l-İslâm**, bs.y., Dâru't-tibâeti'l-Muhammediyye, Kahire 1392 / 1982.
- Zührî, Ebû Bekr Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah b. Şihab: **Kitabu't Tabakât el-Kübrâ / es-Sîretü'n-Nebeviyye**, bs. y., thk. Ali Muhammed Umer, Mektebetü'l Hancı, Kahire 2001.

